Título: Articles diversos

Autor: Ferrer X.

Fecha: 01/01/1995

Número: 0946

ESPAI OBERT

946

De 'La via valenciana' al PP

XAVIER FERRÉ

No ha existit un renovellament generacional suficient al si del nacionalisme –i de les forces nacionals valencianes– per a fomentar un debat intern que resituï les necessitats polítiques reals valencianes

Les recents declaracions del president de les Corts Valencianes, Vicent González Lizondo, que pertoquen al valencià normatiu com a "polaco" són un reflex d'una situació política que arrenca de la satel·lització del socialisme valencià a l'espanyol. Efectivament, podria ser que si fem un balanç d'aquests darrers vint anys ens adonarem com la llengua no és sinó un iceberg d'una estratègia política situada al voltant de l'organització de l'espanyolisme –en clau secessionista, anticatalana, en clau antivalenciana– i una progressiva espanyolització del socialisme valencià, que tingué en el Pacte d'Alacant del 1978 la definitiva absorció del Partit Socialista del País Valencià dins l'òrbita del PSOE. Aquest fet marcaria un punt d'arribada en el declivi de tota una tasca política i cultural orientada en clau nacional valenciana que va prendre embranzida als anys seixanta, molt més enllà de considerar d'una manera aïllada el *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster. Fuster, en qualsevol cas, era un referent cívic de tota una xarxa política i cultural que s'anava organitzant a redós d'un principi: la nacionalització valenciana en el marc de la nació cultural catalana. Fruit d'aquesta embranzida cultural, política i intel·lectual nasqueren plataformes de debat com els Premis Octubre. Una resultant immediata fou socialitzar el debat valencià que, als anys setanta, se centrava a pensar la formació social del País Valencià en les seves contradiccions ideològiques (*París Perplex*, de Josep-Vicent Marqués) o socioeconòmiques (*La via valenciana*, d'Ernest Lluch). Doncs bé, tot aquest complex intel·lectual i polític (car no es divorciava la tasca reflexiva de la praxi política) anava a redós d'organitzacions polítiques: sigui Germania Socialista, en el cas de Vicent Marqués, sigui el nucli de Socialistes Valencians Independents, en el cas d'Ernest Lluch, aleshores professor d'Econòmiques a la Universitat de València (1970-1979). Fins aquí sembla que les peces encaixen. Tenim una recuperació política –sobretot en el PSPV, i simultàniament en el PSAN: any 1974– de la tasca del Partit Socialista Valencià (anys seixanta). Era un motor polític nacionalitzador que amarà partits que en el moment de la dita *transición* debatien la seva organització autònoma valenciana, com el Partit Comunista, que a partir del 1976 comença a tenir estructura al País Valencià. Les forces de progrés en conjunt avançaven per damunt les provocacions anticatalanes de la dreta orquestrada des de la UCD i els grups autònoms feixistes, els quals atemptaven contra intel·lectuals com Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner (1978). La societat valenciana, almenys en els seus sectors més significatius: intel·lectuals i polítics d'esquerra, com sindicats i partits que pretenien articular –a tall d'una Convergència Valenciana– sectors de la burgesia dinàmica de la Ciutat de València del País Valencià (PNPV), es mobilitzava, positivament, a la cerca d'una alternativa pròpia: fora de l'àmbit de dependència espanyola i reclamant –com fou el cas de l'Estatut d'Elx el 1975– un sostre sobiranista que deixava oberta –amb una clara reivindicació de l'oficialitat del català– una esperança a les relacions amb la resta dels països catalans. Repetexo que era tot un ambient mogut, causat per la voluntat col·lectiva que semblava que substituïa la retòrica provinciana vuitcentista (un cert valencianisme cultural amb manca de reposta política pròpia) per una iniciativa que cercava un centre de decisions propi, sense trencar amb l'agermanament català (el símbol de la mata de jonc de Ramon Muntaner). I de fet aquesta estratègia –impulsada a partir de plataformes culturals com la revista *Arguments*, *Dos i Dos* o d'una manera més amplia *Valencia Semanal*– marcava la directriu del moment polític valencià. Heus ací, doncs, el sentit de *La via valenciana*, d'Ernest Lluch, produïda en un moment d'acumulació i esforç intel·lectual per a legitimar una estratègia política que des d'un País Valencià autònom no trenqués vies de relació amb el seu món característic: la cultura nostrada. El debat que es recollia en aquest assaig –en clau de defensa de la via pròpia d'industrialització en contradicció d'una via exclusivament agrarista– donava consistència a la mobilització de sectors socials conscienciats al voltant de veritables institucions com el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma (1970) o la pròpia Acció Cultural del País Valencià (1978). Entre els anys esmentats i aquests es constitueix una col·lectivitat de nou, amb una voluntat de trencar amb un passat que suposava un llast amb tot un sistema de la restauració i en canvi reprenia tradicions dels anys trenta, com fou la d'Emili Gómez Nadal, que amb el seu assaig *El País Valencià i els altres*, establia uns marges de relació culturals amb el Principat (aquest intel·lectual comunista diria "Catalunya") tenint en compte –en polèmica relativa a les teses de Fuster– els valencians com a poble de creuilla, de mestissatge. En qualsevol cas –i més enllà de polèmiques intel·lectuals– aquestes reflexions anaven en el sentit d'enfortir una dignitat política i cultural col·lectiva que trenqués amb aquella dita, *Valencia, puerto de Madrid*, prou comuna als anys cinquanta i seixanta. Eren els moments, doncs, que es prenia de model –com ho feu el pri Lluch i tot el socialisme valencià i els sectors dels comunistes renovadors– de Gramsci i Itàlia (el Mezzogiorno i centre italià)– per a prendre una hegemonia política als sectors de la dreta valenciana, aixoplugada entre el feixisme i la UCD. El naixement, de tipus nou, de l'anticatalanisme als anys setanta (que poc tenia a veure amb un blasquisme dels anys trenta, en una societat encara agrària, bàsicament), amb intel·lectuals que el legitimaven, com Broseta, Abril Martorell, començà a marcar un punt de davallada a l'embranzida valencianista. Però per què? Primer l'abandonament del patrimoni socialista autòcton a mans del PSOE, fet que enderrocà, cap a la dispersió (fet del qual la Unitat del Poble Valencià encara no s'ha refet), tota una tradició –concretada entre els anys cinquanta i setanta– política no dependent de l'estratègia espanyola, i que, per exemple, tenia bé en el Moviment Socialista de Catalunya, o bé (per bé que molt més limitadament) en el Front Nacional de Catalunya, els seus interlocutors. Semblà, doncs, que a hores d'ara –amb l'ofensiva neoanticatalanista del PP, amagada sota la sigla de la Unió Valenciana– sigui molt poc precisa la tesi que sectors d'aquell PSPV defensen a l'hora de dir que aquella unitat socialista fou per a contrarestar un possible lerrouxisme. (Val a dir que el PSOE valencià als anys setanta era del tot minoritari, i remarcar que la tradició valencianista fou emprada per aquell conjunturalment). Per tant, vint anys després –i malgrat els darrers esforços del president Lerma Blasco de reprendre les relacions amb Jordi Pujol– el PSPV-PSOE reacciona tardanament a l'impuls de normalitat cultural. L'esforç de captar vots de sectors amplis nacionalistes no impedirà la derrota del Partit Socialista. Possiblement amb la no-dissolució del PSPV l'any 1978, el panorama actual no hauria estat el mateix. No és el mateix partir de vint anys de treball polític, que de tretze, com en el cas de la UPV, que voldria ser –de moment, sense aconseguir-ho– el reflex d'aquell PSPV. I en el camí han quedat defenestracions –que ara s'hauran de recordar prou amargament– com la de Ciscar o Manuel Girona Rubio, socialistes que endegaren una valencianització molt intensa a les institucions (Conselleria de Cultura, el primer; Diputació, a començament dels vuitanta, el segon).

Segon. Un escorament culturalista –basat en exclusiva en el mercat del llibre o la reivindicació lingüística– no ha permès de centrar un debat possible: sense unes bases materials és difícil de consensuar una dinàmica de relacions culturals nord-sud. Si la petita i mitjana empresa valenciana i catalana haguessin intensificat les relacions econòmiques, cara a fer un front comú per a agilitar l'euroregió mediterrània –de nou, de Guardamar a Montpeller–, avui la consciència lingüística seria molt més significativa i l'embranzida del PP hauria topat amb un sector que hauria dirigit el seu vot –a falta d'una organització política pròpia, com era el PNPV– o bé al PSPV o bé a la UPV. Aquest fet estrictament lingüístic, doncs, no sembla moure muntanyes relacionals entre els països catalans. Cal que les forces econòmiques dotin de sentit real una consciència cultural. Un altre exemple seria la dinàmica del moviment cooperatiu i sindical: quina capacitat d'articulació ha existit per a contrarestar la reacció anticatalana, en el sentit de rebatre en la pràctica la fragmentació de formacions socials mantinguda des de sectors espanyolistes (de dreta i d'esquerra?).

Tercer. No ha existit un renovellament generacional suficient al si del nacionalisme –i de les forces nacionals valencianes– per a fomentar un debat intern que resitui les necessitats polítiques reals valencianes. El manteniment sota la transició d'un aplec cultural que feia les tasques de dinamització cultural i de conscienciació, com era –i és– l'Acció Cultural del País Valencià, no ha tingut una reconversió en una dinàmica política. Tots els sectors que donen suport a ACPV no impliquen que donin suport explícitament al nacionalisme polític. Molts d'aquests sectors votaven útil: votaven PSPV-PSOE. No ha existit una correspondència real. Potser per un altre factor: el manteniment –congelat– dels Països Catalans com a marc nacional. Quin marc nacional? No seria preferible descespanyolitzar València, la ciutat de València, fer-ne una capital real, primerament i dinamitzar la via catalana com a lliurement assumida? Un fet són les qüestions personals; un altre és la voluntat social. I la realitat és que, des de l'Estat espanyol, val més que València continuï essent sucursal de la *Villa y Corte*, que no pas una nacionalitat política forta, amb capacitat de decisió. Era aquesta l'estratègia de *La via valenciana* del PSPV? El que sembla cert és que davant d'una perpètua reprovincialització de Barcelona no paga la pena que, per mantenir un atot de puresa ideològica catalanista, el País Valencià s'espanyolitzi. Hauria de continuar aquella Via Política valencianitzadora empresa amb decisió als anys seixanta, caracteritzada per una assumpció de diversos sectors socials que apostaven per una prèvia construcció política valenciana (abastant fins a la Unió Democràtica del Poble Valencià).

Quart. El Bloc Jaume I, que hauríem de considerar expressió cívica de la tradició mobilitzadora d'aquests darrers vint anys, s'ha mobilitzat massa tard. No importa si incentivat pels socialistes o no. No hauria estat més versemblant continuar les mobilitzacions empreses d'ençà –i és un exemple– del desembre del 1986, a favor de la normalització cultural, objectiu semblant de la mobilització del passat més de maig? Per què el congelament de prop de deu anys? No n'hi ha prou amb els 25 d'Abril o 9 d'Octubre, com tampoc no n'hi ha prou amb l'11 de Setembre o 7 de Novembre, en el cas de Catalunya del Nord. En un país marginalitzat, sucursalitzat, la mobilització cívica hauria de ser freqüent. Tot fa pensar, doncs, que, per exemple, plataformes informatives com *El Temps* resten isolades i minoritzades, i que la retòrica de l'espai comunicacional català no lingui pràctica real, si no compta amb una assumpció, ni que sigui d'una minoria majoritària. Cal una autocrítica, doncs, des dels sectors polítics –no tan sols nacionalistes– per a impulsar una nova fase de reivindicació nacional mobilitzadora?

Cinquè. Tot, però, no és de color negre. Una èxida possible –i real, com han demostrat les recents eleccions– és impulsar els nuclis polítics nacionals –insisteixo molt més enllà de les forces estrictament nacionalistes– que des de les comarques mostren una tasca real de dinamització valencianista, premsa comarcal, associacionisme, mobilitzacions... i que significativament reprenen una tesi política dels anys setanta: la vertebració valenciana anirà de les comarques del litoral i central-meridional a la ciutat de València. No hem de menysprear –com ha de passar al cas barceloní– una revolució comarcalista, materialitzada a partir dels enclavaments demogràfics miljans.

Si hom aconsegueix impulsar aquesta via de rerapaís, els sectors intel·lectuals trenquen amb la còmoda (i còmplice) privacitat, i d'alguna manera s'aconsegueix reprendre –a partir sobretot, de la vida territorial de comarques– una tasca política que prioritzi una nacionalització de València (penso en l'assaig de Rovira i Virgili, *La nacionalització de Catalunya*), les manifestacions de Lizondo, el populisme feixistitzant del PP (que al Principat es guarneix amb una falsa retòrica camboniana), podran tenir una via real de contestació. D'altra banda, sembla que sigui contraproduent fixar el debat en el terreny lingüístic, com es fa durant aquesta darrera dècada. Si no existeix una societat articulada és difícil que el valencià no sigui altra cosa que un *polaco*. Però la patuesització lingüística hauria de tenir una resposta en una estratègia social i política àmplia que abastés –com als anys setanta– amplis sectors socials que poguessin incidir realment en un canvi de conjuntura. Sembla que Lerma se n'adonà (per conveniència?). Però massa tardanament. Un altre cop: el fet nacional no pot ser emprat com una moneda electoral. Un poble no pot ser objecte de canvi oportunista. La llengua allada del seu context social no és res. I Lizondo amb una resposta nacional valenciana, tampoc. Cal començar de nou: *La via valenciana*

DOSSIER

Intel.lectuals i polítics davant la qüestió nacional

El treball que presentem és una exposició de les reflexions més significatives que han fet intel·lectuals dels Països Catalans al voltant del fet nacional. Hem considerat oportú de confeccionar aquest dossier perquè últimament —en els últims cinc anys— hi ha hagut un increment substancial de l'«acumulació primitiva de matèria grisa» orientada a pensar —afirmant o negant— el nostre marc nacional.

Però el que hem de dir per endavant és que en aquesta ocasió no hem estructurat el treball a tall de col·leccionista delerós de declaracions nacionalistes. No. Hem vist que potser seria millor plantejar en quins terrenys es feien actualment els debats sobre cultura nacional o sobre la pròpia qüestió nacional a fi de mostrar per quin camí s'avançava (o reculava) en matèria de pensar un projecte nacional integrador. Creiem que aquest enfocament podrà aportar al lector les dificultats que hom té plantejades per poder reeixir en la tasca de construcció nacional. Dificultats que ens anuncia constantment la realitat que ens envolta a partir dels avanços socials: noves tecnologies, etc... I és que pensem que l'intel·lectual que reflexioni —i faci propostes de futur— sobre la qüestió nacional no ha d'actuar exclusivament en el terreny de la cultura literària, limitació que hem tractat de deixar ben establerta.

En l'apartat dedicat a la cultura nacional dediquem l'espai a tres punts que comptem amb un acord entre la majoria dels intel·lectuals: la construcció d'un espai simbòlic (comunicacional), la sociolingüística com a aportació rellevant en l'estudi del fet nacional i l'aplicació de l'economia en les formacions socials.

Pel que fa a les interpretacions sobre la qüestió nacional als PP.CC. hem partit dels anys seixanta per arribar a l'últim —fins ara— debat nacional al País Valencià. Aquest fet ens avança una hipòtesi: el País Valencià, en els últims cinc anys —per no dir en tota aquesta dècada— és qui repensa —o qüestiona— els Països Catalans.

Per últim presentem al lector tres entrevistes a intel·lectuals (que creiem que aporten elements d'interès —cultural i polític— en la reflexió sobre els PP.CC.), una cronologia —sempre aproximativa— i unes breus referències bibliogràfiques per a l'interessat en el tema.

En l'apartat d'agraïments hem d'esmentar J. Ma. Llompart, que amb una gran amabilitat ens ha atès en les consultes sobre la qüestió nacional a les Illes.

Un vell motiu de reflexió

P. Vilar (1903). Països Catalans: lluita de classes, models culturals i estructures sòcio-econòmiques.

J. Renau (1907-1982). ¡Bandera! ¡Poble! ¡Nació!... Marxisme nacional.

Josep Termes, a les jornades que tenien per objectiu pensar sobre els valencians i la qüestió nacional (1983), atorgava un paper rellevant als intel·lectuals com a legitimadors i constructors de mites. Hi deia, entre d'altres coses, que «als Països Catalans hi ha una base potencial per a bastir una cultura molt sòlida, dirigida per aquest motor Barcelona-València, potenciada a més per les capitals de comarques i ciutats mitjanes.

Em sembla que per impulsar el redreç nacional s'ha necessitat, històricament, que hi hagués un poble diferenciat amb territori, història, llengua i cultura. Però també ha calgut que un nucli ampli d'intel·lectuals (en sentit una mica gramscià, erudits i gent de poble amb fervor per la cultura) hagin actuat sobre aquesta base social d'existència d'un fet de poble diferenciat —i això és la Renaixença des de començaments del segle XIX—, creant història del passat (història romàntica, si es vol), mitologies, banderes, sistemes doctrinals. Si no hi ha aquesta base de poble diferenciat, aquesta acció intel·lectual no hauria estat possible, però també aquesta realitat de nucli intel·lectual que actua sobre aquesta base social de poble diferenciat, va ajudant a cristal·litzar el poble en sentit nacional, i li va donant forma; i és més tard quan apareixen les formes polítiques que enquadren aquestes tendències».

Aquesta llarga citació ens pot donar els elements sobre els quals els intel·lectuals, quan pensen al voltant del fet nacional, construeixen el seu discurs. I bàsicament podem afirmar que la seva reflexió va orientada a —com hem dit— legitimar un determinat passat històric perquè alhora serveixi de base cultural per a un projecte de futur.

Així, els intel·lectuals serien uns treballadors de la cultura la qual construirien nacionalment a partir dels elements històrics (lingüístics, econòmics), de cada comunitat nacional. Per tant els intel·lectuals cohesionarien una interpretació —sovint concretada en forma de doctrina— de l'àmbit nacional de pertinença a fi de difondre'n el contingut entre el «poble» per diversos canals: media, partits polítics, etc.

L'INTEL·LECTUAL SEGONS GRAMSCI

Des d'aquesta perspectiva, el fet de considerar un pensador (o reflexionador com diria V. Villatoro) sobre la nació com un intel·lectual gramscià no és desencertat. En aquest sentit el mateix I. Riera ens esmentava que en el cas dels Països Catalans hi ha intel·lectuals que han reflexionat sobre el país no tant des d'una perspectiva d'elit com des d'una òptica de construir una cultura nacional des del mateix poble, des de les necessitats reals de les classes populars; així, per a l'autor de *Pàries, Sindicalistes i Demagogs*, les obres sobre la qüestió nacional abastarien des d'un Pierre Vilar a un J. Termes; i, en general, aquella historiografia que ha iniciat una «revisió historiogràfica de les bases del nacionalisme català que s'hauria quedat encallat en les visions d'un Ferran Soldevila o d'un Rovira i Virgili»; a les manifestacions literàries que, a la dècada dels seixanta, servien de vertebradores de fets culturals més amplis (recitals de poesies contra la dictadura i el paper de protesta que hi tenien els mateixos literats); passant pels moviments de renovació pedagògica o pels intel·lectuals de comarca (l'escola de Vic o un M. P. Bonfill, segons Riera).

Aquesta concepció, doncs, que aniria des d'una certa institucionalització de la cultura (la Universitat) fins a recollir les obres —no estrictament teòriques— sobre la nació que han sorgit del que, amb un apriorisme evident, podríem anomenar «perifèria cultural» (historiadors de poble, sistematitzadors del folclore, etc.) palesaria l'intel·lectual popular (gramscià) de què ens parlava Termes. Aquests casos, doncs, demostren que a més de les reflexions sobre l'àmbit nacional a partir d'uns factors objectius (fetes per no pocs intel·lectuals que no han pair bé les ensenyances de Karl Marx) també cal tenir en compte —i com més va més— les consideracions subjectives del fet nacional. Dit amb d'altres paraules: ¿Com es pot donar una nació, un col·lectiu que es fa partícep de la col·lecció d'elements que se suposen (per molts teòrics mecanicistes) essencials per ser nació, si no hi ha igualment una representació del país en les mentalitats dels seus

Miquel Tarradell (1920). Universitat i Països Catalans. Ciutat de València (1956).

J. M. Llompart (1925). La clau de volta de Guillem Forteza: Mallorca-Països Catalans.

subjectes? Aquest últim aspecte, però, ja és tingut en compte per certs camps de coneixement aplicats a la qüestió nacional: per exemple, l'antropologia i la comunicació social (J. F. Mira, en el primer cas; J. Gifreu en el segon).

El que és rellevant, doncs, en la relació entre intel·lectuals i qüestió nacional, és veure'n el moviment, la dinàmica històrica. D'aquesta manera ens adonarem que aquest lligam no s'ha operat sense contradiccions i, sobretot, que ha tingut lloc en diverses conjuntures polítiques. Per això no és fàcil de pensar el paper dels intel·lectuals en el buit, sinó que cal estudiar-ne la funció en posicionaments concrets. I en el cas de la qüestió nacional, copsar el sentit, la direccionalitat del seu pensament és clau. Únicament, pensem, si es té en compte tot el *milieu* polític i cultural que envolta el pensament articulat per aquest grup social, podrem entendre no tan sols el seu missatge nacional sinó a qui o a què legitimen. I és que ja se sap, d'històries, banderes, mitologies se'n poden crear amb continguts molt diferents: bé a favor del reforçament de l'imaginari col·lectiu de l'estat, bé en el sentit de dotar de contingut simbòlic una nació cultural o política sense estat.

ELS INTEL·LECTUALS I L'ORGANITZACIÓ D'UNA CULTURA NACIONAL

S'acostuma a conceptuar aquesta classe de cultura com a resultat de les elits urbanes; d'intel·lectuals que han estudiat la cultura popular i li han donat una expressió teòrica. Aquesta última expressió és utilitzada —o pot ser-ho— per realitzar un projecte polític nacional. Però a més d'aquesta finalitat política, podem pensar que, sobretot, defineix una nació cultural, un espai on s'ha donat una continuïtat d'expressió en les diverses formes de cultura popular i nacional. En el cas dels Països Catalans, es pot dir que la formació d'una cultura nacional —d'uns referents parcials com la llengua estàndard o la literatura— ha servit, efectivament, per identificar una realitat històrica amb un àmbit de pertinença.

Els intel·lectuals —sobretot J. Fuster— han tingut present el desenvolupament d'aquesta cultura per parlar de nació catalana. En el cas de Fuster s'ha donat una constant reivindicació de l'àmbit nacional català entès com a superació del regionalisme. «Ja no es pot ser «regionalista» de Catalunya: o «nacionalista» de Catalunya estricta. Ho hem de tenir ben present: la «nació catalana», culturalment i políticament, no pot enclaustrar-se en les quatre províncies del Principat. Acceptar això seria renunciar a la proclamació «nacional»: seria revertir en un «regionalisme» més, que, retroactivament, els duria a prescindir de Llull o del *Tirant*, de Llorenç Villalonga i de Jaume Roig (...)».

Però aquesta voluntat nacional no s'ha vist realitzada —majoritàriament— més enllà de la cultura literària. I això que el mateix autor de *Nosaltres els valencians* ja afirmava que la cultura nacional havia d'abastar una pluralitat de disciplines. Últimament però, les aplicacions a la qüestió nacional de les teories de l'espai comunicacional han superat les manifestacions exclusives de la literatura i s'han preocupat per pensar una *cultura material* partint sempre dels mitjans de comunicació.

Els posicionaments de J. Gifreu, per exemple, a les *Segones Reflexions crítiques sobre la cultura catalana* (1987), expressaven la necessitat de situar la cultura catalana en un context de capitalisme transnacional. Les reflexions d'aquesta escola de comunicació social —situada en la tradició marxista, encara que aportant-hi elements d'un cert estructuralisme (p. ex.: P. Bourdieu)— plantegen, doncs, com pensar aquesta cultura d'àmbit nacional en una conjuntura de constant interdependència econòmica. Per als comunicòlegs, la identitat (catalana) s'ha de situar en el context del camp de la comunicació i en la situació de lluita en un sistema de societats transnacionals (concreció de la interrelació entre estats). En aquest sentit, el fet de construir un espai comunicacional propi voldria dir aplicar una sobirania —encara que parcial— en l'emissió i difusió de la pròpia informació, concreció d'aquesta mútua influència entre potències mundials: «Sostinc que avui (...), les formes potser més determinants i de segur les més explícites per a construir (nivell cultural) i per a expressar (nivell polític) la identitat nacional, se situen en el camp de la comunicació. La voluntat de sobirania s'expressa a través dels *espais de comunicació*». El fet de pensar en aquests termes significa convertir una simple retòrica lingüística en una competència de la llengua territorial vers la llengua de l'estat. Encara que sembli extrapolar termes sociolingüístics, doncs, haurem de pensar que la materialització de la cultura en terreny de comunicació produeix uns efectes de substitució lingüística: la llengua que era d'abast informal es converteix en hegemònica, *discriminant* la llengua que monopolitzava l'espai dels mitjans de comunicació.

L'aportació d'aquests intel·lectuals que plantegen una ruptura amb unes concepcions tradicionals del fet nacional és clau, per exemple, per entendre la reacció del govern espanyol per clausurar TV3 al País Valencià: l'executiu socialista sabia perfectament què significava un espai comunicacional: no es tractava tan sols de comuni-

Joan Fuster (1922). Voltaire i la nació: «Ser valencians és la nostra manera de ser catalans».

V. Ventura (1924). Del carlisme als GARS: el marxisme com a referent per a un model nacional.

cació, es tractava de fer cultura nacional.

Aquesta cultura, doncs, s'ha d'entendre en un sentit ampli i tenint en compte les aportacions teòriques d'altres disciplines que en principi no tenen res a veure amb el fet nacional (això si volem que un àmbit de pertinença sigui realitat). No tenir en compte, d'altra banda, els avanços de les noves tecnologies, significaria recloure la cultura catalana en àmbits determinats oferint un camp obert a la cultura cosmopolita, representant de l'estat. (J. Lorés ens deia que, efectivament, hem tendit a identificar cultura nacional amb cultura literària, deixant de banda una reflexió d'altres matèries: filosofia, sociologia, etc., o tot el que ha representat en matèria de fet cultural les transformacions econòmiques a partir dels anys seixanta i setanta). Concebre, doncs, una cultura nacional a partir —en paraules del mateix Lorés— de la cultura clàssica o de la que es donava al Principat d'abans de l'any trenta-sis significa tenir-ne una idea ben limitada.

Per aquestes raons no tan d'estricta valoració cultural com geopolítiques, podem valorar les reflexions de la teoria de la comunicació. La necessitat que aquests teòrics veuen d'un *reconeixement extern* de la identitat nacional fa que pensin la nació i la seva cultura nacional, sobretot, en termes de *poder simbòlic*, definit com el «poder d'establir la separació, la divisió, la diferència». I aquesta definició, doncs, entra en competència amb la determinació de l'estat per concedir una norma del que és o no nació. Tota aquesta concepció introdueix la modernitat en la reflexió del fet nacional, i compta amb un ressò creixent —almenys en el nostre terreny teòric— en la dècada dels vuitanta, com a conseqüència entre altres fets de la sortida al carrer de setmanaris d'informació nacional com EL TEMPS (o la de la desaparició de *Canigó* o *El Món*). Finalment, aquesta escola dels mitjans de comunicació seria un exemple d'una cultura d'elit: formada en la Universitat amb un alt grau de formalització de conceptes.

Pel que fa a l'aplicació de la cultura nacional a un projecte polític de Països Catalans, cal dir que s'ha vist comunament com a projecte de futur. Però el que és clar és que s'ha tendit a pensar la nació catalana com a *comunitat cultural*, que segons J. F. Mira és «un espai de referències, de transmissió i de comunicació de cultura compartit i comú». Aleshores a partir d'aquesta necessitat de comunicació social i cultural és com es pot implantar territorialment una cultura nacional que «podrà servir de pont —segons Mira— i de ciment entre el «poble» dels Països Catalans i la possible i necessària acció política de cara a un projecte comú». Partint d'aquesta possibilitat de fer dels PP.CC. una nació vertebrada políticament (un àmbit de lleialtat i pertinença excloent) i en aquest context d'enfortir la comunitat cultural, és com es pot entendre la importància de la teoria de la comunicació. Aquesta es planteja les dificultats que apareixen per organitzar els elements que constituirien aquest marc comú.

COMUNICÒLEGS, FET NACIONAL

Així J. Gifreu es plantejava feia poc de temps «¿quins són els fluxos més dominants de símbols i de referències que circulen per la *nostra* nació a través dels grans mitjans?» i aquest professor responia «és que no tenim cap poder sobre les freqüències radioelèctriques per fer circular programes sobre el territori, cosa inconcebible en una nació del segle XX». Com veiem, en aquestes paraules tornem a veure la importància de la circulació d'informació —amb tota la càrrega simbòlica que representa— per determinar les nostres referències culturals i territorials (la nació és una qüestió de fronteres).

La qüestió, doncs, és que la progressiva liberalització del mercat internacional (recordem l'Acta Única del 1993), l'entrada en funcionament de les cadenes privades de televisió i la *violència simbòlica* —en sentit del contingut neojacobí — de les televisions estatals, fa que quan pensem en la cultura nacional ho fem en termes d'una cultura que no sigui únicament literària. Altrament tindrem una cultura satèl·lit, ja que encara que es vehiculi en català tindrà uns continguts de dependència vers la cultura d'estat. En aquest sentit de crítica a una «cultura llibresca», J. Molas deia que «la cultura catalana d'avui és un gran cap sense cos (...). Un cap que li permet de tenir una cultura llibresca important, malgrat els buits i les falles d'estructura, i que, en canvi, no disposa d'una veritable producció àudio-visual, que és la postura popular per excel·lència». I tenint en compte la situació, aquest historiador de la literatura planteja que «si, en el XIX, Catalunya guanyà la batalla del llibre, caldria que, a les darreries del XX, fos capaç de guanyar la dels nous mitjans de producció i consum».

Tots aquests aspectes, que han explicat el relleu teòric de la cultura nacional (en el seu vessant de la comunicació cultural i espacial), plantejarien una reinterpretació dels Països Catalans. És a dir, si hem vist els termes en què es pensa una comunitat cultural i si l'hem dotada de significació pràctica a partir d'una comunicació nacional: ¿podrem pensar que els graus d'identificació nacional —fins ara diferenciats— ens convertiran en pròxims, amb una certa continuïtat? Si plantegem l'interrogant és perquè intel·lectuals que o bé pertanyen a or-

ganitzacions polítiques (I. Riera: PSUC) o a associacions de crítica i pràctica culturals (V. Villatoro «Acta»), contemplen el fet «Països Catalans» progressivament regionalitzat (com a conseqüència, segons Riera, del caràcter oposat de les forces polítiques existents al Principat, les Illes i el País Valencià) i únicament pensable en qüestions puntuals (ecologisme, sindicalisme...). Per a intel·lectuals com Ignasi Riera la regionalització es farà cada cop més evident «si no hi ha un moviment que torni cap a una recuperació de la idea de Països Catalans». Igualment V. Villatoro creu que s'ha anat cap a una progressiva ritualització en el tema nacional i que en concebre els PPCC com a «realitat natural» no ha trobat ressò entre la vida quotidiana. Per tant, en la perspectiva estratègica d'una cultura nacional dinàmica, organitzada a través de diversos codis de comunicació que organitzin un reconeixement de l'espai nacional per part dels propis components del territori, creiem que es podria substituir aquella regionalització per una contínua concepció nacional. (Amb la possibilitat de l'assumpció del propi projecte per part de la quotidianitat).

UNA NACIÓ NO ÉS ÚNICAMENT UNA LLENGUA...

D'altra banda, per a molts intel·lectuals, com és el cas de P. Vilar, una progressiva concepció nacional de l'àrea cultural catalana ha de comptar amb un procés històric d'aquesta comunitat. Efectivament, l'historiador occità, seguint el plantejament de *Catalunya dins l'Espanya Moderna,* quan pensa en termes de cultura nacional, emmarca aquesta en el que ha anomenat les estructures econòmiques del fet nacional. Aquesta perspectiva, doncs, interpreta l'espai nacional a partir de les contradiccions de cada regió. En aquest sentit plantejava a *Els valencians i la qüestió nacional* que «els *desfasaments* entre desenvolupaments són productes i factors de la història», i que a l'hora de fer una història dels Països Catalans «serà molt instructiu, per a l'historiador i els seus lectors, seguir amb atenció i datar amb precisió els desfasaments en el temps i les diferències d'intensitat, que fan de cada país català una *caixa de ressonància original*». Per tant per a una tradició determinada de pensament (que historiogràficament partiria de l'escola francesa) pensar en termes de cultura nacional no representaria identificar-la amb un fet homogeni, sense contradiccions internes (i aquest és un dels motius pel qual Vilar parlaria més de cada país català). En aquests casos (representats en gran part pels deixebles de Vicens Vives), la consciència històrica condicionaria la consciència d'una cultura nacional pròpia: «Estic profundament convençut —dirà Vilar— que l'element fonamental de la consciència d'un grup, d'un poble, que pot transformar-se un dia en consciència pròpiament dita de la *nació*, és l'element *cultural*. Però l'element cultural és ell mateix una producció de la història». Per a l'escola historiogràfica marxista —que és a la que pertany P. Vilar—, la cultura nacional s'*aniria* construint a partir dels fets històrics de qualsevol societat (val a dir que els marxistes parlen de «formació social» per referir-se als fets socials i econòmics d'un marc nacional amb característiques pròpies).

Plantejar en aquests termes la cultura d'un país implica preguntar-se si la llengua és el seu element definidor o si caldria complementar aquest factor amb els fets materials d'una societat nacional. És clar que en aquest punt és on s'ha establert majoritàriament el debat nacional valencià, per exemple, a fi d'emmarcar-lo o no, en el marc nacional català. I en aquesta perspectiva el que planteja aquesta dialèctica és si pel sol fet de pertànyer a una sola comunitat cultural (definida lingüísticament) es deriva una pertinença única nacional, tema que veurem més endavant. De tota manera podem avançar una polarització bàsica que s'ha donat i es dóna, per exemple, en les reflexions últimes sobre el País Valencià: A. Cucó, J. Guia, D. Mollà/E. Mira-V. Franch *et alii:* entre qui identifica llengua i nació, i els partidaris de matisar aquest binomi i parlar de formacions socials amb punts de convergència.

Per al primer grup, amb Fuster al capdavant (però també J. Guia, V. Pitarch, etc.), allò fonamental és que un espai nacional principalment es reflecteix a delimitar nacionalment el territori a partir de la comunitat lingüística més nombrosa (i amb pes social determinant). Així, per exemple, J. Fuster dirà que «la nostra llengua és la nostra pàtria». Però aquesta identificació entre àmbit nacional i àmbit lingüístic (i, doncs, àrea de cultura nacional) ha estat repensada per la sociolingüística. Aquesta disciplina ha completat la relació entre els dos àmbits a partir de l'aplicació que V. Pitarch ha fet de l'*espai simbòlic,* element aportat pel sòciolingüista basc J. Ma. Sánchez Carrión, *Txepetx*. Aquest espai es basa en «l'adhesió lingüística incondicionada que el subjecte manté envers l'idioma que li ha permès l'autointerpretació». Aquesta categoria interpretativa, doncs, planteja —aplicada socialment— «el nucli de persones que mitjançant un idioma característic es forneixen la pròpia concepció cultural i la projecten enfora, això és, interpreten la realitat exclusivament des de tal idioma, vehicle del seu pensament i expresió».

«L'espai simbòlic però —i ho remarca Pitarch— s'ha d'entendre a partir d'una xarxa d'espais que s'exhibeixen variats i entrecreuats en proporció directa amb el grau de desenvolupament econòmico-cultural interior». Aquests «espais» serien de caràc-

Manuel Sanchis Guarner (1913-1981). Els pobles del Països Catalans parlen els uns als altres.

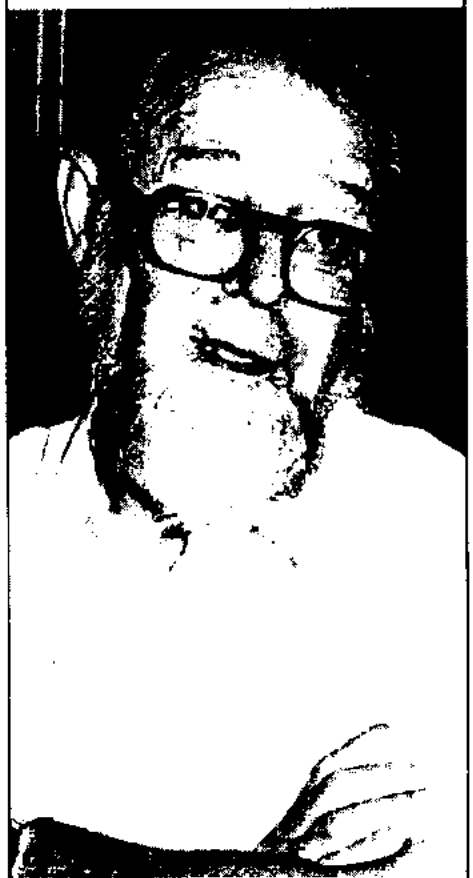

J. Carbonell (1924). «Que la prudència faci traïdors».

A. Cirici (1914-1983). «Els mots 'catalanista' i 'catalinisme' són propis d'un subdesenvolupament de les perspectives» (1973).

Raimon (1940). Gramsci, Països Catalans: ¡Al Vent!.

ter geofísic (el que ocupa la llengua), demogràfic (densitat de població), cultural («homogeneïtat comunitària»), polític (poder) i informatiu (espai comunicacional).

Com es pot veure els sòciolingüistes quan pensen en una comunitat lingüística (en aquest cas la catalana), per bé que situen la identitat esmentada entre llengua i nació, la interpreten en la línia d'una cultura nacional global (basada en l'espai simbòlic: l'espai de la pròpia comunitat de llengua), que comprèn elements extralingüístics i que —com el demogràfic— permeten explicar no tan sols el fet cultural-lingüístic sinó la seva projecció en el futur. Diguem, doncs, que la sociolingüística dota d'una lectura més arrelada a la realitat sòcio-política una cultura nacional que en en principi s'havia concebut exclusivament des de la història. V. Pitarch —com la resta dels sòciolingüistes catalans— opta per una visió dinàmica de la realitat cultural. Una realitat que com el mateix autor de *Fets i ficcions* planteja, requereix una constant reivindicació de poder polític.

Pel que fa a una altra lectura de la cultura nacional, per bé que no totalment oposada amb la que acabem d'exposar, s'emfasitzen els elements d'estructura econòmica contemplada des del seu desenvolupament històric. Assajos com *Raons d'identitat del País Valencià* (premi d'assaig J. Fuster, 1976) i la mateixa obra d'E. Lluch *La via valenciana* (1976) o la de V. Soler *Condicionaments econòmics de la formació social valenciana* (1986), permeten plantejar el fet nacional des de postures aproximades al materialisme històric. Aquestes interpretacions —i per això hem matisat la polarització— no mostren una oposició vers la relació entre llengua i nació. Però la complementen partint d'anàlisis sòcio-econòmiques. Aquesta perspectiva és comprensible si és té en compte que, per exemple, el País Valencià vivia en la conjuntura dels seixanta-setanta un període de profundes transformacions socials i economiques. Aquest factor va fer que des de la Facultat d'Econòmiques de València i Barcelona es formés —a l'escalf de la lectura de *Nosaltres els Valencians*— una generació d'intel·lectuals, més que de professors universitaris estrictes, que reflexionaven sobre la nova situació que els envoltava: l'esclat de la societat urbana valenciana, per exemple. Tenint en compte aquest context de modernització industrial podem dir que la reflexió sobre què és cultura nacional resta emmarcada per la irrupció de noves disciplines: història, economia, antropologia i sociologia, que tendiran a connectar una concepció de País —o de Països— al seguit de canvis que s'estaven produint. Canvis que segons E. Lluch no havien estat copsats per una classe determinada d'intel·lectuals: «la manca de reconeixement que el creixement industrial era ja un fet important tampoc no ha estat fàcil sovint entre els intel·lectuals —en el sentit gramscià, ¿encara cal aclariment?— i polítics valencians. La imatge d'un país agrari i d'una agricultura en davallada ha durat prou». Aquestes apreciacions per al País Valencià —era l'any 1975— demostraven que no era suficient basar una interpretació del fet nacional, de la seva cultura, exclusivament a partir de la filologia. I quan Fuster el 1962 fa aquella radiografia sociològica del País Valencià al *Nosaltres...* en certa mesura ja ho està dient: a més de lletra cal l'estadística...

Però aquesta visió d'una societat nacional més complexa no era excusa perquè aquells intel·lectuals universitaris —intel·lectuals-polítics, certament— no fessin anàlisis radicals —en el bon sentit de la paraula— de l'estat del país; així el mateix militant dels Socialistes Valencians Independents (SVI), E. Lluch deia a *La Via valenciana* que en el «cas valencià» es donava una opressió nacional (entesa en termes lingüístics, culturals i polítics) i una colonització pública (operada per l'estat). Com vèiem en aquella dècada «revolucionària» (almenys sòcio-econòmicament) l'anàlisi més pròxima a la realitat implicava una concepció global del que s'havia d'entendre per cultura nacional: no seria suficient una elaboració teòrica des d'elements clàssics. Calia concebre una idea elaborada del que estava passant a partir de dos eixos: les noves teories sociològiques (recordem les anàlisis de J. Picó a *Empresario o industrialización* (1976), on es plantejava una anàlisi de les actituds de la burgesia valenciana) i les anàlisis de política econòmica per aplicar models comparatius al País Valencià i als Països Catalans. Aquests plantejaments van aparèixer al llibre col·lectiu *Introducció a l'economia del País Valencià* (1988) o en les anàlisis interdisciplinars mantingudes en *Nació i Regió als Països Catalans* (1977), reflexió col·lectiva de professors economistes de la Universitat de Barcelona, que el 1977 plantejaven una interpretació sobre el fet nacional a partir del paper dels intel·lectuals i del desenvolupament històric a l'hora d'analitzar tot el país (eren gent com F. Roca, E. Lluch, E. Giral, V. Soler, A. Cucó...).

Totes aquestes teoritzacions, però, tenien una voluntat clara: demostrar l'existència d'una nació cultural de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, ja que les anàlisis esmentades anaven en la direcció no tant de descriure'n els elements conformadors, sinó de relacionar-los a fi de trobar-ne una cohesió; i tot això es produïa quan «l'existència d'un poble —dirà Mira a *Crítica de la Nació Pura* (1984)— amb trets o caràcters comuns objectius i observables en les seues formes de comportament»... s'estava produint enmig del panorama social i econòmic esmentat, la qual cosa contribuí a estructurar una «societat complexa amb xarxa urbana pròpia,

i l'existència d'una elit productora de 'cultura culta'».

¿SOM ESPANYOLS?

Fins ara hem vist que intel·lectuals formats des de diverses disciplines han anat pensant la formació d'una cultura nacional: que no se l'havia de reduir exclusivament al camp lingüístic (encara que la llengua en sigui un element clau) i perquè calia l'elaboració de noves idees a partir d'altres camps del coneixement. Per aquesta via hem vist com igualment aquestes noves aportacions ajudaven a ratificar la nació cultural en un especial moment de la societat capitalista (recordem que això es produïa als Països Catalans els anys seixanta i setanta).

Però a més de tota aquesta elaboració a partir de la pròpia comunitat, una part considerable dels nostres intel·lectuals s'han dedicat a pensar els problemes de relació entre la cultura catalana i la cultura espanyola. Aquesta situació de debat també ha menat —a Catalunya— la redacció d'assaigs com el de J. M. Castellet: *Per un debat sobre la cultura a Catalunya* (1983), l'objectiu del qual era establir uns paràmetres de «projecte cultural integrador» a fi de vertebrar un pacte cultural.

De fet, comptem en els anys seixanta i setanta amb exemples de diàleg i de polèmica entre els intel·lectuals catalans i castellans (no sense oblidar les mostres de solidaritat que intel·lectuals espanyols demostraren vers els seus homònims catalans en 1924, 1927 i 1930, tal com ho explica J. Ventalló).

Els termes en què es feia el debat entre la cultura catalana i la castellana eren per a plantejar una nova història de la península, basada en el diàleg entre les cultures respectives. Un exemple d'aquesta voluntat el tenim en les opinions d'intel·lectuals de Castella com J. L. Aranguren, P. Laín o Ruiz Giménez. Aquests pensadors, per exemple, apostaven per un futur on no es pogués parlar de marginació de cultures d'expressió no-castellana (Baltasar Porcel a *Debat Català*, es referia a aquestes opinions). Però tot no sembla tan idíl·lic. Els conflictes hi són. De fet els posicionaments de diàleg i de col·laboració van ser estudiats novament en les jornades que van tenir lloc a Sitges deu mesos després del 23-F i de l'atmosfera política d'enrariment vers el desenvolupament del mapa autonòmic. Aquestes jornades van tenir com a protagonistes a pensadors que políticament se situaven en ventalls diferents: M. A. Capmany, J. Carbonell, O. Pi de Cabanyes, Joan Fuster, V. Ventura; entre els intel·lectuals de l'àmbit castellà figuraven gairebé tots els clàssics: J. L. Aranguren, Ruiz Giménez, E. Díaz, Lázaro Carreter...

Aquelles sessions van aclarir postures, però n'hi havia de ben crítics quan expressaven la desinformació de la visió dels intel·lectuals de Ponent respecte del Principat; per exemple Montserrat Roig va dir que «Quan vostès diuen que admiren tant Catalunya, i parlen de Montserrat i es fascinen pels nostres mites i els nostres símbols, penso en aquests barris que no tenen més de deu o quinze anys d'existència i que són autèntics camps de concentració per als immigrants, on no senten ni una sola paraula en català. En aquest moment, estem vivint un conflicte lingüístic molt seriós, un possible inici d'escissió dins la societat catalana. I això és el més greu, senyors». Aquestes paraules manifestaven la situació sociolingüística del Principat. Una visió que el 1979 ja es van encarregar de retratar sociolingüistes i historiadors de la literatura com: Joan Argente, Jordi Castellanos, Josep Murgades... al manifest que portava per títol: *¿Una nació sense estat, un poble sense llengua?*, on es comentava que: «...l'objectiu últim del tractament especial de les llengües no és altre que el d'evitar-ne la plena equiparació amb la llengua espanyola i preservar-les d'una massiva—a hores d'ara improcedent— extinció». Ja es pot veure com les orientacions ètiques dels intel·lectuals reunits a Sitges no lligaven gaire amb les prospeccions d'uns *altres* pensadors... És el que deia Pi de Cabanyes en el mateix col·loqui: «De vegades passa que les manifestacions de bona voluntat per part dels intel·lectuals castellans més sensibilitzats respecte, no de la qüestió catalana diària, sinó de la qüestió real d'Espanya, queda simplement en això: en bones paraules. Vegem: molts cops, quan es parla amb simpatia, amb respecte, amb admiració, des del centre, de Catalunya, de la seva cultura, de la seva llengua, del seu folclore, s'exerceix de manera natural un paternalisme inherent a la prepotència sentida íntimament des de qui en parla».

La clau però de les reflexions sobre la península Ibèrica —una península inacabada, com ens dirà A. Calvet, *Gaziel*— resten recollides en una carta que Pere Gimferrer, membre de número de la Real Academia de la Lengua, va adreçar als organitzadors de la trobada. En poques paraules s'expressava la voluntat d'arribar a un «diàleg»: «El diàleg ibèric. Vet ací el que tothom hauria d'haver recollit com a altíssim exemple d'aquell extraordinari epistolari, mai no prou lloat, entre el teu pare (es refereix a Jordi Maragall) i Don Miguel de Unamuno, el diàleg ibèric i no solament peninsular sinó també insular i també del continent d'enllà l'Atlàntic, el diàleg en català, en portuguès, en castellà, en basc. És aquest l'heretatge que ens escau; un heretatge no és alguna cosa que es tria, el rebem i n'hem de saber ser dignes». És clar que aquesta interpretació serà contestada en la producció d'intel·lectuals com M. de Pedrolo, autor d'unes *Cròniques Colonials*. Aquest novel·lista, per exemple, o historiadors com F. Cucurull, sempre han fet una crítica a la cultura espanyola, però en termes polítics. Per exemple Pedrolo critica la substitució lingüística vers el català o la desigualtat política creada entre Castella i Catalunya arran del 1714, etc., i Fèlix Cucurull, autor de *Catalunya, nació sotmesa* planteja que «si el català és la llengua pròpia de Catalunya i el castellà no ho és, resulta massa evident que els catalans constituïm un poble sotmès des del moment que se'ns imposa l'oficialitat, el coneixement *obligatori* del castellà». Com podem veure existeixen postures discrepants a l'hora del plantejament d'unes relacions entre dues cultures que han tingut i tenen en el concert peninsular un *status* tan oposat. I és per això que un grup d'intel·lectuals —un «sector emergent», dirà V. Villatoro— s'estan plantejant actualment de pensar sobre aquesta situació davant del projecte estatal d'endegar —des del 1982— un nacionalisme espanyol que confon la cultura cosmopolita amb la cultura de l'estat.

M. Cahner (1936). Intel·lectuals, organitzadors d'una cultura nacional...

D'altra banda també hi ha hagut elaboracions d'intel·lectuals que han pensat un projecte integral en matèria de cultura catalana. És el cas del llibre de J. M. Castellet: *Per un debat de la Cultura a Catalunya* (1983). Aquest assagista proposa un acord entre els sectors culturals i polítics, prenent com a model el projecte que va portar a terme E. Prat de la Riba sota la Mancomunitat. L'autor proposava entre d'altres objectius, una política cultural basada en el pacte i la reivindicació d'un Consell Nacional de Cultura.

En aquests termes podem dir que es produeixen tot un seguit de reflexions sobre Catalunya i el seu possible model cultural. In-

L. V. Aracil (1940). Del dilema valencià i del mite bilingüista.

A. Cucó (1941). Nosaltres els valencians: societat civil i política de vertebració nacional.

J. F. Mira (1939). Símbols, fronteres, banderes, ¡nacions!: de la nació cultural a la nació política.

tel·lectuals com Jaume Lorés o el que va ser conseller de Treball Joan Rigol, per exemple, proposaven analitzar la situació de la cultura catalana en els gairebé mateixos principis de l'assaig de Castellet. Tant Rigol a *Crisi i País* com Lorés a *Societat, Cultura i Pensament*, plantejaven una certa visió regeneracionista —clarament en el primer cas— de Catalunya. Cal dir però, que les reflexions d'aquests assagistes estan produint-se en una conjuntura de crisi econòmica (primera meitat dels vuitanta). En aquest sentit la seva producció té unes preocupacions socials molt clares: la seva concepció nacional parteix sempre de la situació real. Joan Rigol dirà que «la nostra sobirania rau fonamentalment en la formulació d'àmbit nacional de la dinàmica social del país contrastada amb la nostra manera de ser». J. Lorés apostarà per un nacionalisme agnòstic (categoria d'Eugenio Trias), per una proposta nacional no essencialista i que tingui una imatge del país real.

El país en aquests intel·lectuals es dóna en termes de la vida quotidiana, és el que creu J. Ramoneda quan planteja el següent interrogant: «¿Què és Catalunya més enllà dels interessos de tots i de cadascun dels seus habitants i dels desigs i formalitats que acumulen les seves vides particulars i la seva realitat col·lectiva?». Es tracta de fer una crítica a projectes, a ideals, a grans projectes polítics que s'havien fet en la dècada dels seixanta: durant el maig del seixanta-vuit. I possiblement *Repensar Catalunya* d'Oriol Pi de Cabanyes sigui un dels llibres que hagin plantejat més clarament —en la línia dels de Lorés i Rigol— el nacionalisme pragmàtic. L'ex-militant del PSAN creu que «el catalanisme només serà nacionalisme en la mesura que el valor de la pròpia identitat col·lectiva vagi sent assumit pel conjunt de la societat catalana. Que, vertebrada per un sentiment compartit de pertinença, vulgui sentir-se com una sola comunitat». De fet aquest pensament és el model dels anys vuitanta, quan, segons Lorés despertàvem de la «vaga col·lectiva» de pensar, perquè estàvem lluitant contra el franquisme. Es tracta d'un fil conductor que arribava fins el llibre de l'Oriol. En aquest conjunt de reflexions que hem anat veient la qüestió nacional no constitueix l'eix únic, se'l veu com a inserit en els problemes més amplis de la cultura nacional.

Ja veiem doncs que la cultura nacional es concep des de diferents àmbits de coneixement i de posicionaments polítics, vegem ara, si aquesta cultura és concebuda en un o diversos marcs nacionals: es tracta de la polèmica al voltant dels Països Catalans...

PAÏSOS CATALANS: ¿DE LA CONSTRUCCIÓ AL QÜESTIONAMENT?

Aquest interrogant podria resumir les postures dels intel·lectuals (polítics) dels PP.CC. en aquests últims trenta anys. I com a fet hipotètic podríem apuntar que s'ha passat d'un contingut nacional amb voluntat de remarcar clarament els *límits territorials* (almenys culturalment) a un posicionament d'automatitzar les CC.AA. L'antic territori de la Confederació Catalano-aragonesa (fet que ha contribuït a crear-hi fronteres interiors). I un dels fets que podria explicar aquesta situació és que bona part de les reflexions que s'han fet sobre el tema s'articulaven a partir d'anàlisis contraposades i marcades per la conjuntura política. Ja hem vist, per exemple, les diferències que respecte del tema mantenien implícitament dos intel·lectuals de la talla de P. Vilar o de Fuster. Al capdavall però el que conté el nostre interrogant és si d'ençà que Fuster va fer aquell article a *La Nostra Revista* (abril de 1950) titulat «València en la integració de Catalunya», en què deia que «mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —(...)—, el catalanisme no deixarà d'ésser un moviment fracassat en potència (...)»; fins les últimes reflexions fetes al Principat (en el cas de Pi de Cabanyes) o del País Valencià (A. Cucó, J. Guia, i D. Mollà/E. Mira), es manté l'opinió de la realitat d'una nació cultural, amb el projecte —tal com hem vist que apuntava J. F. Mira— de portar a terme una acció política. O si per contra s'ha passat a una oposició del concepte de Països Catalans, que ja «proposaren» Benvingut Oliver o Narcís Roca i Farreras. La sortida d'aquesta disjuntiva es dóna amb moltes gradacions i matisos, però podríem fer una tipologia aproximativa d'ençà que Fuster va fer aquell article de joventut.

Pel que fa als Països Catalans s'han donat unes postures generalment desiguals davant la necessitat de prendre'ls com a marc de referència. Una gran part d'intel·lectuals (amb freqüència historiadors i filòlegs) han pres com a punt de partida l'obra de Vicens Vives *Notícia de Catalunya* (1954), on es proposava una renovació en la interpreta-

Arbre de les tendències sobre el fet nacional: models de societat i ideologies

J. Fuster: 1960-1980

J. V. Marquès: P. Valencià com a «poble oprimit» (1978).

Fusterisme.

Bloc històric i fet nacional.

Marxisme (J. P. Sartre).

Transformacions socials

Societat postindustrial i recursos ecològics limitats.
1982-1990: fusterisme econacionalista: necessitats radicals. (E. Garcia: *Les Cendres de maig*).

J. Fuster: 1980-1990

Societat postindustrial: fi de les ideologies i interclassisme.
1982-1990: substitució del model fusterià.
Imaginació sociològica (D. Mollà/E. Mira: *De impura natione*).
J. Fuster: 1980-1990.

Societat postindustrial, Cultura política institucional i projecte socialdemòcrata.
1982-1990: model fusterià com a condició necessària però no suficient.
A. Cucó: País i Estat.

Societat postindustrial i Bloc Històric.
1980-1990: València en l'espai català.
Es molt senzill: digueu-li Catalunya (J. Guia).

Quadre sinòptic: intel·lectuals, polítics i cultura nacional 1960-1980

Marxisme: Lenin, Lucaks, Althusser i Gramsci.
Existencialisme (J. P. Sartre).
Humanisme cristià (E. Mounier).
Anticolonialisme: influència del cas algerià als PP.CC. Crisi de relacions EUA/URSS.
Maig del 68: moviments nacionalistes: (Bretanya, Irlanda del Nord).
Revoltes urbanes: cultura de la protesta. Contracultura.
Primavera de Praga (1968). Pinochet (1973). Vietnam (1975). Hegemonia sandinista (1979).
Referents polítics i culturals internacionals.

Consumisme dels 60.
Eleccions als sindicats verticals.
Règim successori: 1969 (Franco-J. Carlos).
Primeres accions d'ETA. Ètica i compromís intel·lectual: J. L. Aranguren. Mort de Carrero Blanco per ETA: inici de la transició (1973).
Pla. unitàries antifranquistes (1975 i 1976).
Mort del Gral. Franco (1975). Postfranquisme: reforma política (Consells preautonòmics).
Retorn de Tarradellas (1977). Dimissió d'Albinyana. UCD articula el blaverisme (1977).
Referents polítics nacionals i estatals.

Nosaltres els valencians (1962). Formulacions de models globals (socials i econòmics) de PPCC.
P. Valencià com a país perplex (1973).
Cultura nacional a la Universitat (E. Giralt, M. Dolç i M. Tarradell).
Aplecs als Països Catalans valencians.
Anades d'estudiants a Barce. (1959 i 1960).
PSV (1960), GARS, PSPV i PSAN.
Intel·lectuals marxistes i fet nacional: *Trellat* (revista: 1980).
Fundació de llibreries catalanistes: Set i Mig, Concret, Bolls i Tres i Quatre. Acció Cultural del País Valencià (1978).
Referents culturals als Països Catalans.

ció dels fets a partir de nous elements a tenir en compte a l'hora d'iniciar-se en la història de Catalunya. Però el llibre tenia com a marc de referència un projecte d'introspecció col·lectiva de cara a contribuir a aquell diàleg intel·lectual entre Castella i el Principat. Aquest assaig pot servir per explicar el desenvolupament de la voluntat d'estudiar el procés històric i cultural d'aquella generació dels anys cinquanta i seixanta. En la mateixa línia el propi Vicens va escriure a *Serra d'Or* (maig del 1960) «Presencia Valenciana». Aquest article deixava entreveure una perspectiva de pensar més enllà de la història del Principat, veient les expectatives de renovació historiogràfica valenciana dels seixanta i posteriorment dels setanta. J. Vicens veia que «de València ens arriben bones noves, molt bones noves. Quelcom hi espurneja i ja fa prou claror perquè ho arribem a veure des d'aquesta banda de l'Ebre. Ens diuen que no és la guspira esmaperduda que ha fet saltar la pala remenant el caliu del braser, sinó el raig que engega el buf de la fornal roent». Per tant, poc abans de la seva mort l'historiador gironí deixava les portes obertes al tema de fer una història dels Països Catalans, partint d'unes històries regionals. Aquest inici de preocupacions «valencianes» a partir de V. Vives portarà a un seguit de reflexions al llarg de la dècada dels seixanta (amb J. Fuster) i setanta (amb la intervenció dels partits i dels intel·lectuals polítics).

Després de la dècada dels seixanta (anys de descoberta del marc històric comú), el debat sobre els Països Catalans prengué postures gradualment diferenciades. D'una banda s'interpretaven com una unitat lingüístico-cultural i es concebien com a «punt d'arribada». Aquesta hipòtesi es mantenia en cercles comunistes valencians, catalans i illencs. Un referent històric d'aquesta lectura podria ser el llibre d'E. Gómez-Nadal: *El País Valencià i els altres* (1972). Aquest intel·lectual comunista mantenia i manté que les tesis de J. Fuster i, sobretot, les seves interpretacions polítiques, no tenint en compte que la unitat lingüística no implica una unitat política. De fet, però, el llibre de Nadal i les seves teories exposades a setmanaris com *Acció Valenciana* (1930-1931) han estat acceptades per polítics com J. Guia, per a demostrar una unitat nacional catalana. Per exemple E. G. Nadal afirmava que «l'expansió a les Balears, a València i a Sardenya creà noves zones de llengua i d'esperit catalans. Nosaltres els valencians no som més que els habitadors d'una regió de la nacionalitat catalana».

A part del posicionament cultural de molts intel·lectuals que en els setanta havien estat influenciats pel marxisme, no podem dir que la seva lectura de les teories de Marx, pel que fa a la qüestió nacional, fos l'única. N'hi havia tres més.

D'una banda, a les Jornades sobre els PP.CC. que tingueren lloc a la Facultat de Dret per l'octubre del 1976 es va proposar des del PSUC el terme àrea nacionalitària per expressar el contingut desigual de la consciència nacional dels tres països. Es partia d'unes bases nacionals comunes: històriques, lingüístiques i sòcio-econòmiques, però, en tot cas, el que calia veure era «les possibilitats de conscienciació colectiva, d'unitat política dels Països Catalans». En aquest punt, R. Ribó, teoritzador d'aquesta alternativa deia que «hi ha uns desnivells en el grau de consciència sobre aquests factors (es refereix als de llengua, història...) que ens permeten de parlar, que ens fan pensar, en un divers ritme de conscienciació». Val a dir que aquesta opinió sobre la realitat dels Països Catalans en projecte encara és mantinguda per intel·lectuals d'aquesta organització política (vegeu, en tot cas, l'en-

E. Serra (1942). **Història Nacional i compromís polític... maulets contra botiflers.**

E. Lluch (1939). **De Romà Perpinyà Grau (1932) a «La Via Valenciana», passant pels «10 d'Alaquàs».**

V. Pitarch (1943). **Destinat (sobretot) a aranilians: contra la substitució lingüística.**

trevista a Ignasi Riera i el llibre de R. Ribó: *Sobre el fet nacional: Catalunya, Països Catalans, Estat espanyol,* (1977).

Un altre posicionament que es va evidenciar en aquell debat va ser la reflexió que es proposava des de sectors del socialisme. Alguns noms com V. Soler i Marco, A. Cucó, Ernest Lluch... entenien els PP.CC. com a «marc nacional en ple desenvolupament. Aquest posicionament, realitzat, sobretot, per professors —i intel·lectuals— d'estructura econòmica feien una lectura interdisciplinar del procés de convergència històrica dels PP. CC. No ho entenien exclusivament des del camp economicista (plantejament molt en voga aleshores i que tenia com a bandera l'expressió que els Països Catalans són un invent imperialista de la burgesia), sinó que la seva aportació es basava en la lectura dinàmica —sòcio-cultural— de tot el territori. Això els portava a rebutjar la hipòtesi clàssica d'un País Valencià agrari o d'un Principat proteccionista. Hi havia en consideració tota una *pluralitat* —¡fraccions de classe si es vol!— de burgesies. I aquesta lectura essencialment dialèctica és la que portava a relacionar globalment el territori, es portava a terme, segons E. Lluch, una relació entre estructures territorials i intercanvis econòmics (per exemple, es tendia a pensar la realitat catalana en termes d'àrea d'influència econòmica, d'àrees d'intercanvi econòmic. Així es veia que hi havia relació entre les comarques meridionals del Principat i les septentrionals del País Valencià). Podríem afirmar, doncs, que amb aquesta aportació es tendia a superar aquella consciència desigual que postulava l'àrea nacionalitària. Hi havia, doncs, factors convergents que calia desenvolupar, per aquesta raó es parlava de «construcció» dels Països Catalans. Aquesta versió era així al PSPV. I va ser simbolitzada per A. Cucó amb l'expressió d'A. Turmeda: *Tres llances lligades* (*Avui*, 4.01.1977): «...ens trobem en una etapa de construcció —de reconstrucció potser— dels Països Catalans, que hauran d'articular-se com «tres llances lligades» segons evocava Anselm Turmeda...». Hi havia, doncs, una consciència d'un país que s'anava fent, basat en el fet de «respectar profundament la personalitat pròpia, forjada a través d'un procés federal i d'uns ritmes distints de desenvolupament de cadascun dels països...» (E. Lluch). Podem dir, de tota manera, que entre aquesta posició no hi ha gaire diferències, i la mostra és que intel·lectuals comunistes —com F. Roca— teoritzaven models d'interpretació amb militants del PSPV. Podem dir que potser la postura del PSPV completava dinàmicament, en la realitat «quotidiana», la postura ideològica de l'àrea nacionalitària. De fet aquesta convergència es donava quan es criticava igualment interpretacions que, fetes des de la història *tout còurt*, veien que els PP.CC. no podien donar-se en una unitat de mercat. I no podien donar-se perquè no hi havia hagut una burgesia nacional (la clàssica classe hegemònica). Aquesta lectura dels fets es basava en grans diferències estructurals de cadascun dels territoris que podien arribar a ser una nació política (teòricament aquesta escola historiogràfica ha estat influenciada per la teoria de la unitat econòmica que Stalin formulà el 1913). El mateix F. Roca dirà davant aquesta postura que «fora d'excepcions notables, els historiadors s'entretenen a destacar les diferències estructurals entre els distints Països». (Citat per E. Lluch a AA.VV. *Els Països Catalans, un procés unitari i divers*, «Taula de Canvi», 3 de gener de 1977).

Finalment, hi havia la postura de partits polítics com el PSAN. J. Guia, J. Moners, mantenien la necessitat d'estructurar políticament els Països Catalans. És a dir hi havia una realitat com una història, social i econòmica que calia defensar políticament des de les classes populars: «Les realitats socials, la dinàmica de les forces populars, exigeixen unes formes d'organització i actuació polítiques, les quals com a reflex d'unes exigències de base, dels anys seixanta ençà, han configurat una dinàmica política de Països Catalans objectivament constatable». Aquestes paraules anaven críticament dirigides cap a les postures que apel·laven al voluntarisme assumit per la globalitat del país. La interpretació de J. Guia i la del PSAN, doncs, anaven en sentit de fer una nació política perquè creien que l'etapa de construcció sòcio-històrica ja era plenament considerada. A més, la seva proposta prenia en consideració l'opressió nacional des de l'estat. I en aquest context era com calia analitzar la seva proposta de construcció política de la nació catalana per defensar-la de la constant ingerència cultural i política de l'estat espanyol i francès. Per aquest sector, doncs, «l'estat no és un fet immutable sinó que és un estat de la burgesia, creat a la mesura de les necessitats i els interessos de la burgesia». D'altra banda, i en la mateixa interpretació política, l'escissió del PSAN: el PSAN (p) mantenia una diferència organitzativa tot incrementant la importància de lluites sectorials i político-militars. PSAN-P va fer una tasca de conscienciació, sobretot, a la Catalunya Nord, on va redactar l'òrgan *La Nova Falç*.

Aquestes perspectives pel que fa als PP.CC. eren les que feien aquests intel·lectuals polítics, des de plataformes d'organització amb estratègies diferenciades. Podríem dir, doncs, que allò que bàsicament diferenciava les tres postures era la interpretació política dels PP.CC., és a dir el que es preguntaven era com a partir d'uns factors «objectius» (llengua, cultura, història, etc.) es podia arribar a una estructura política determinada. Podríem traçar la següent gradació política en matèria de valoració de la situació en graus de consciència nacional:

R. Ribó (1945). ¿Cercar una iniciativa per a superar l'«àrea nacionalitària»?

J. Guia (1947). Lenin, Miquel Duran i Tortajada: Catalunya té raó.

a) PSUC (PP.CC.: són una nació potencial), b) PSPV (s'ha de treballar dinàmicament a partir dels fets comuns) i c) PSAN (cal anar directament a l'estructuració política dels PP.CC).

DE NOSALTRES ELS VALENCIANS

Des del punt de vista intel·lectual podem dir que les postures davant els PP.CC. s'anaven convertint en col·lectives; és a dir s'anava substituint la postura de posicionament individual pel punt de vista dels partits polítics.

Igualment podem dir que aquelles preses de postures es feien en un moment polític caracteritzat pel postfranquisme (eren els anys de la transició). En aquella conjuntura es relacionava la lluita democràtica amb reivindicacions polítiques clarament antifranquistes. I la reivindicació dels Països Catalans, des de l'autonomia o la independència, eren acceptades majoritàriament. Eren, també, els temps en què la qüestió nacional era assumida pels intel·lectuals i polítics d'esquerra. Ara bé, si hem de manifestar des d'on es feien la majoria de reflexions per articular els Països Catalans, haurem de dir que era al País Valencià. I Joan Fuster amb les obres *Nosaltres els valencians* o *Qüestió de noms,* serà qui plantejarà que «ser valencians és la nostra manera de ser catalans». El lliurepensador de Sueca serà el punt de trobada de polítics i intel·lectuals de tot el país.

Joan Fuster el 1960 va respondre a l'article de Vicens de *Serra d'Or* amb uns *Apunts per a una rèplica a Vicens Vives.* En aquest article Fuster reclamava la urgència de fer una història conjunta dels Països Catalans davant la precaució de Vicens: «Vicens temia la improvisació fàcil, les 'quatre ratlles esquemàtiques i enlluernadores', amb què podria bastir-se el llibre d'història de la Comunitat catalana. Ara bé: un esbòs provisional, obert a tantes rectificacions futures com calguessin, ¿seria encara impossible? Penso que no». L'autor *D'ara o mai,* com ja hem vist quan parlava sobre la cultura nacional, ha esmentat la impossibilitat de concebre l'oposició del Principat, País Valencià i les Illes: sota la identificació de la llengua i la nació ha combatut el regionalisme. El 1962 a *Qüestió de noms,* proposava que la denominació de la nostra àrea cultural havia de ser la de «Països Catalans»: «Més apta que la forma «Gran Catalunya» o «Catalunya Gran» és la de «Països de Llengua Catalana«. I millor encara, la de «Països Catalans». D'aquesta manera des de Sueca es proposava una denominació comuna que superava la de *Bacava* (proposada, entre d'altres, per Nicolau Primitiu) i que tenia en compte que «La 'unitat' que *som* abraça i tolera una *pluralitat* perceptible». Aquest marc nacional plural servirà a Fuster per analitzar la realitat valenciana a *Nosaltres els Valencians,* obra que segons Ernest Lluch servirà de divisòria entre la *prehistòria* i la *història* del País Valencià. En aquest assaig Fuster veia la necessitat d'estudiar per què «el valencià, quan pensa en la seva identitat de poble, es troba «incert»: pressent que no és carn ni peix». Tot fa pensar, doncs, que la preocupació dels PP.CC. venia del País Valencià —com hem dit—, perquè era on més conflictes s'operaven amb la identitat cultural i lingüística. Aquests, d'altra banda, seran estudiats, anys més tard (1973) per un sociòleg que militava a Germania Socialista: Josep-Vicent Marqués a l'assaig *País Perplex.* En aquesta obra s'explicaven els trets que caracteritzaven la consciència valenciana. Efectivament, d'entrada, Marqués afirmava que: «El País Valencià és, avui, un petit món perplex», on en un període de grans transformacions econòmiques es donava un «desconeixement d'allò que els valencians són com a poble i de la nostra pròpia estructura sòcio-econòmica anterior». I serà el mateix Marqués qui cinc anys després a *Classe Obrera i qüestió nacional* proposi la teoria que el País Valencià és un poble oprimit amb característiques comunes amb el Principat i les Illes: «Els nostres trets diferencials són en part comuns amb d'altres pobles ibèrics: el Principat de Catalunya i les Illes Balears. La nostra diferencialitat és menor respecte d'ells que respecte els altres pobles ibèrics. Compartim origen i llengua. Aqueixes característiques són nacionals, és a dir, són el tipus de característiques que acompanyen les nacions». Amb aquestes paraules Marqués posaria les bases —potser sense saber-ho— de la polèmica sobre els Països Catalans, i en general sobre l'obra de J. Fuster respecte al marc nacional, que després de la transició i entrats en la dècada dels vuitanta s'originaria, sobretot, al País Valencià, amb un escepticisme creixent al Principat. I diem escepticisme perquè fora d'algunes organitzacions culturals, polítiques o cíviques, la nota dominant és la política del gest de cara a la galeria (vegeu, l'entrevista a Ignasi Riera)...

Únicament la preocupació de la vertebració dels Països Catalans interessa alguns historiadors o intel·lectuals, encara compromesos políticament. Un exemple del primer el tenim en la historiadora Eva Serra, que proposa reflexions en la línia de fer una història nacional-popular, és a dir, adreçada als

J. V. Marqués (1943). Anàlisi de la ideologia de la consciència fosca.

V. Franch (1949). Fer del País Valencià una nació.

interessos de les classes populars. Aquesta historiadora és autora d'un article a *Serra d'Or* (a propòsit dels Països Catalans), on pensava en la importància geopolítica del País Valencià durant la transició pel que feia a la seva progressiva espanyolització. I en les jornades dedicades a reflexionar sobre els Països Catalans, celebrades a Ciutat de València pel 1984, proposava un model històric dels Països Catalans a fi de pensar-los no com a blocs oposats sinó amb grans relacions (p. exemple: exposava el cas del que va suposar el s. XVIII arran del 1707 o 1714 com a reacció a un «bloc feudal hispànic» articulat al segle XV en ocasió del Compromís de Casp...): «La història interna dels Països Catalans no es pot entendre sense tenir en compte la formació del poderós bloc feudal hispànic al sud-oest i la del poderós bloc feudal francès pel nord».

Fora d'aquests casos aïllats podem assegurar que en la present dècada les aportacions que han tornat a pensar sobre la qüestió, a través de l'assentiment o la crítica a les postures de J. Fuster, han vingut del País Valencià. Però en aquesta ocasió amb unes postures molt més clarificades. Breument podríem destriar-ne les següents:

D'una banda quan el premi d'assaig «J. Fuster» de 1986 s'atorgà a l'obra *De Impura Natione* dels sociòlegs D. Mollà i E. Mira, es va iniciar la polèmica al voltant de l'autor d'un *País sense política*. L'assaig premiat tenia com a finalitat pensar el País Valencià com a formació social partint del seu desenvolupament sòcio-econòmic autònom respecte del Principat. En aquest sentit una de les principals crítiques que fa el «fusterianisme» és afirmar —contràriament al que havia suposat J. Fuster— que el país havia tingut un propi procés industrialitzador: «Les tesis contingudes en el llibre *Nosaltres els Valencians* arranquen d'un fet previ equívocat: de la carència d'una industrialització valenciana. Fuster, en analitzar la societat valenciana sols té compte d'un aspecte de la realitat: una estructura agromercantilista en crisi i un estat centralista incapaç d'impulsar un procés de modernització social». La tesi de fons anava en la direcció de cohesionar un «valencianisme nacional» a partir de la síntesi entre les dues subcultures que havien rivalitzat políticament en la transició i que simbolitzaven, d'una banda, els partidaris de J. Fuster, i de l'altra el blaverisme. Els autors, doncs, proposaven una nació valenciana, de la qual —deien— el fusterianisme no n'havia volgut parlar. Posteriorment la tesi —del que molts han anomenat «tercera via» dels dos autors— s'ha aprofundit en el llibre col·lectiu *Document 88*, reflexió polític-ideològica i històrica (aportada pel professor de Dret Polític V. Franch). En general apostaven per un *nacionalisme societari*, adreçat als sentiments del «poble» valencià. S'hi critica d'altra banda la doble tesi de Fuster articulada al voltant del marc de Països Catalans i el lema «el País Valencià serà d'esquerres o no serà». Els teoritzadors d'aquesta opció provenen de camps polítics oposats: des de Germania Socialista (D. Mollà) fins a la UPV (R. Company) passant pel PNPV (A. Colomer i V. Franch).

En la mateixa conjuntura i en la mateixa línia teòrica, encara que més global, apareixia al Principat *Repensar Catalunya*, de Pi de Cabanyes.

Diem la mateixa línia de pensament perquè l'estructura de l'assaig, guanyador del premi d'assaig J. Vallverdú 1988, es planteja una crítica als projectes que l'autor qualifica com a nacionals. Hi critica els projectes que van sorgir al maig del seixanta-vuit. En aquest sentit podem veure una relació entre l'obra de Pi i les teories de D. Mollà o V. Franch. En el llibre de Pi, per exemple, es fa la mateixa proposta de nacionalisme pragmàtic («nacionalisme de present», en diu J. Lorés). D'altra banda tots dos posicionaments empren teories que han pensat la societat postindustrial, etc.

Des del socialisme valencià A. Cucó a *País i Estat: la qüestió valenciana*, planteja una reflexió històrica —en model semblant al *Nosaltres...*— sobre els problemes de vertebració del País Valencià. L'autor de *El Valencianisme Polític* situa la qüestió d'ençà de l'època Moderna. Però el centre de la reflexió comença a partir del XIX i XX. Cucó fa una crítica doble pel que fa a esbrinar les causes del País Valencià: d'una banda esmentava la inarticulació de l'estat espanyol com a expressió de la incapacitat d'integrar la societat civil a partir del centralisme; i de l'altra elabora una lectura crítica de la classe dominant valenciana per no tenir un model polític valencià. La sortida del cul de sac del país la proposa implícitament a partir del debat republicà, projectat en la política dels anys seixanta —en el cas del PSV— i durant la transició (encara que el llibre n'abasta els primers anys). El llibre de Cucó, doncs, és un model global històrico-polític que cerca les raons per les quals el País Valencià és una societat «nacionalment poc estable». Aquesta lectura dels fets, però, Cucó les manté a partir de la pròpia diferenciació històrica del País Valencià que «ha mantingut evidents sigularitats, no solament respecte de Catalunya, tant en l'abast dels seus moviments nacionalitaris com també en aspectes més pregons de la

seua trajectòria històrica. Complexa i, inclús, heterogènia, en la seua composició medieval, la societat valenciana s'ha caracteritzat des de ben antic per mantenir trets que la conformen com nacionalment poc estable. Malgrat poder ostentar una baixa Edat Mitjana i un període renaixentista en tants sentits brillant, el País Valencià va conformant-se lentament, a partir de la segona meitat del XVI, en un territori domèstic en el que esclaten successivament nombroses contradiccions internes». El que preocupa Cucó, doncs, és que la societat valenciana no iniciï un procés de «reconstrucció nacional». El posicionament de Cucó se situa en la necessitat prioritària de manifestar la necessitat de bastir un marc d'identitat valencià des de l'esquerra. La seva aportació, doncs, rau a pensar com els punts de referència de J. Fuster poden repensar-se en els canvis socials profunds de la societat valenciana. I com el projecte de futur del País s'haurà de pensar també en termes d'incidir en la política estatal (una de les crítiques que ha fet a Fuster en no plantejar-se aquest últim aquesta possibilitat), per aquesta raó aposta pel model federal. Aquesta reflexió, doncs, s'aproxima a una concepció *heterodoxa* —en el bon sentit del mot— de l'obra de J. Fuster.

Pel que fa a la postura independentista, J. Guia a *València, 750 anys de nació catalana*, situa el debat valencià en la línia de demostrar la catalanitat del País Valencià. Aquest llibre és la continuació del model encetat a *És molt senzill: digueu-li Catalunya* (1985). La tesi de Guia és que ha passat temps suficient per substituir el mot 'Països Catalans' per Catalunya. Per apostar en aquesta possibilitat realitza un repàs a la Història dels PP.CC. per explicar la unitat nacional i de nom. Guia, doncs, arriba a la conclusió que «el *nosaltres*, per poc que tinguin una mínima significació nacional, ha d'anar seguit per *els catalans*. En aquest sentit, el 'nosaltres, els valencians', avui, és una expressió aplicable no més enllà del territori de la *província* de València o, com a màxim, de la seua antiga diòcesi. I pel que fa a l'expressió *poble valencià*, ni això: el de la ciutat de València, i prou». És, doncs, una reflexió que segons l'autor s'oposa a qualsevol postura regionalitzadora del territori cultural: «L'expressió *País Valencià* és un fals pinyol reivindicatiu que han deixat els espanyols perquè vagin rosegant-lo i entretenint-s'hi els regionalistes d'un costat i altre d'Ulldecona».

En aquest context la proposta dels dirigents del PSAN es basa en la necessitat d'estendre per tots els PP.CC. una xarxa comunicacional humana, que vagi de les zones de més consciència nacional a la que des del punt de vista nacional menys estructurada estigui (aquest aspecte l'entendrà sota una «unitat popular de base»): «L'opressió nacional ha fet que en la major part del nostre territori, especialment a la perifèria, tant la del Nord —Perpinyà— com la del sud —València, Alacant...—, siguem minoria els qui ens sabem i ens volem de nacionalitat catalana, d'*adscripció nacional catalana*, independentment de quin siga el nostre origen». La postura de J. Guia va en al direcció de cohesionar «Catalunya» del centre a la perifèria. I pel que fa als límits dels PP.CC. aquests estaran en funció del «formiguer humà» que n'abasti o no la totalitat de l'espai nacional. (En aquest sentit, podríem dir, segons Guia, que els dos vots conseguits per la coalició «Catalunya Lliure» a Guardamar demostraria l'existència de catalans en la localitat més meridional dels PP.CC.). Val a dir, doncs, que la teoria de l'autor de *Països Catalans i llibertat* ha passat d'una visió més ideològica (tal com la mantinguda al debat sobre els PP.CC.) a una lectura dels fets menys institucionalitzada, políticament parlant.

Finalment, l'últim posicionament de després del *Nosaltres...* ens ve de l'antropologia. *Crítica de la nació pura* (1984) de J. F. Mira, serà un assaig que es replantejarà críticament la certesa —a la manera de ciència exacta— d'existència de nacions perfectament delimitades. Mira, en aquesta obra, es manté allunyat d'una perspectiva economicista. El seu objecte d'estudi és estructurar una visió històrica de les nacions: culturals i polítiques. I bàsicament, la seva anàlisi rau a explicar la importància dels fets simbòlics en el paper que tenen d'identificació amb un àmbit de pertinença. L'autor, d'altra banda, mostra una posició favorable als PP.CC., però partint de la realitat de fer País Valencià sobre una crítica i oposició a la seva espanyolització: «em declare frontalment inconciliable amb el projecte (implícit o explícit) de castellano-espanyolització lingüística i cultural i mentaldel meu país, i em declare inconciliable amb l'anticatalanisme com a ideologia, actitud i programa».

La proposta de Mira és generar un marc de referència que sigui acceptat com a tot i no com a part d'un conjunt més ampli, cosa que significa pensar en termes de nació política que és «un fet de consciència induïda, i un fet de lleialtat més o menys voluntàriament assumida» i que «existeix quan hi ha un bloc de població, amb forma de societat complexa amb xarxa urbana (...), i que es percep a si mateixa amb el seu territori com el *locus* màxim d'identitat-oposició». Aconseguir aquesta lleialtat és bàsic per construir una nació, per aquesta raó, recentment deia que «per mi, molt més important que fer catalanisme al País Valencià és desfer anticatalanismes». Cal primerament combatre aquelles formes de mala consciència per vertebrar una comunitat cultural que s'autoidentifica amb un «locus màxim d'identitat o posició». J. F. Mira, militant en l'actualitat d'UPV, no

D. Mollà (1946).

J. Becat (1941) P. Verdaguer. Perpinyà en l'espai català.

1980-1990

Reformes liberalitzadores als països de l'Est (URSS, Hongria...). Hegemonia dels partits socialistes a Europa. Tatcherisme: neoconservadorisme. Govern Reagan (1979-1988). Crisi de l'estat del benestar. Lluites nacionalistes a la Unió Soviètica (Estònia...). Consolidació de la Revolució Sandinista (1979-1988). Revolució Islàmica. Apartheid a la R. Sud-africana. Proposta de D. Bell: fi de les ideologies. Societat postindustrial.
Referents polítics i culturals internacionals.

→

Esperit del 23-F: estancament autonòmic (LOAPA).
1982: hegemonia del PSOE a l'estat espanyol.
Crisi al si del PSUC. Proposta del model Ochetto.
Integració del nous moviments socials dins la cultura comunista. Vagues generals contra la política econòmica del PSOE (1985 i 1988). Estatuts d'Autonomia (Principat, País Valencià i Illes).
Crisi econòmica als Països Catalans (1987: 800.000 aturats).
Aparició de la nova pobresa.
Guerra bruta del GAL contra els refugiats bascos: implicacions de càrrecs estatals. 1989: assassinat de J. Muguruza. Nous moviments socials: econacionalisme i pacifisme.
Propostes alternatives al model de J. Fuster: nacionalisme societari, recerca d'un model econòmic i la identitat política al País Valencià.
Irrupció del pensament feble: K. Popper, D. Mollà.
Postmarxisme.
1983: TV3 al Principat. 1985: TV3 arriba al País Valencià. 1984: 1er número d'EL TEMPS. Teories sobre l'espai comunicacional nacional.
Referents polítics nacionals i estatals.

s'allunya gaire del camí iniciat pel PSPV a l'hora de pensar com construir els PP.CC.

INTEL·LECTUALS I PERSPECTIVES D'ACTUACIÓ

Després d'aquest breu recorregut per les interpretacions sobre la qüestió nacional als PP.CC., hem d'apuntar que els intel·lectuals els han pensat a partir de posicionaments polítics i metodològics diferenciats. Però malgrat la diversitat de lectures polítiques el fet de l'estat de les autonomies ha generat una construcció d'àmbits de referència que es volen «independents», ja que el fet lingüístic no implica contemplar un marc regional en un d'abast nacional.

De tota manera, hi ha casos d'intel·lectuals-polítics que no comparteixen l'opinió estesa entre certs sectors acadèmics (història, economia...) de considerar que el Principat i el País Valencià o les Illes no tenen cap coincidència estructural.

Aquests intel·lectuals-polítics consideren que entre el Principat i el País Valencià existeixen punts de convergència nacionalitaris, cosa que implica actuar conjuntament en polítiques concretes (per exemple, el TAV, o intercanvis econòmics i comercials...). Aquestes postures es poden trobar en partits com el PSPV (PSPV-PSOE), encara que el sector que provenia de l'antic PSPV no sigui totalment hegemònic.

D'altra banda gran part dels intel·lectuals del Principat s'han allunyat del projecte de PP.CC. Actualment aposten per un *egocentrisme regional*. D'aquesta manera no contribueixen a un coneixement conjunt de la realitat social, cultural, econòmica... del Principat i del País Valencià. És per aquesta raó, doncs, que l'època d'inflació (¿haurem de considerar-la artificial?) nacional ha estat substituïda per un creixent absentisme en matèria de PP.CC. D'altra banda en la dècada dels vuitanta es dóna un qüestionament del Països Catalans per la gran majoria de forces polítiques del País Valencià. I no ha d'estranyar... Possiblement en moltes ocasions, l'opció de qüestionar-se un territori, que de vegades es va aprendre-de-memòria-perquè-ho-deia-tal-i-tal intel·lectual il·lustre (que aquest sí que s'ho creia), vingui explicat perquè això de construir una nació catalana ha vingut en gran part del País Valencià... I és que potser la nostra única preocupació des del Principat sigui això de la Catalunya ciutat per comptes del «coneixer-vos»... I és que tampoc no podem afirmar que al Principat sigui on més clar es tingui allò de la «consciència nacional»... Aleshores: ¿Volem construir els Països Catalans? D'acord, però pels fonaments (el que passa per tenir coneixement de l'espai social i econòmic, per exemple) i no per la teulada (la «cultura» de la declaració programàtica...).

I un fonament clau que pot articular un projecte nacional és que els intel·lectuals assumeixin el compromís de preguntar-se sobre el contingut social i econòmic que caldrà dotar al fet nacional en la dècada dels noranta. Efectivament: si hem de pensar en la limitada audiència política de la idea de Països Catalans, caldrà que ens referim a l'absència de síntesi entre una identitat nacional —sistematitzada en gran part a la Universitat— i els interessos generals de la societat civil i, més concretament, de les classes populars.

La mancança general de coixi social fa que plantegem la necessitat d'elaboració d'una cultura política (pensada pels intel·lectuals col·lectius: els partits polítics) a fi de superar la falta de correspondència entre grups socials i cultura nacional.

Articular, doncs, una cultura política basada en un model que integri les necessitats reals del país en una Política General (centrada en una Política Econòmica no neoliberal i l'econacionalisme), és el repte que ara com ara tenen, al nostre entendre, els intel·lectuals catalans.

Plantejar-se aquest objectiu és apostar per substituir les grans declaracions que molt sovint condueixen a la més absoluta passivitat, quant al plantejament de les perspectives de treball cultural i polític. En aquest sentit el que hem anunciat no es limita tan sols a una qüestió de noms o delimitació d'un espai simbòlic, que si bé és bàsic, com hem anat veient, és insuficient a l'hora de portar a terme iniciatives que el dotin de *poder resolutori*, discriminatiu, en el terreny de pràctiques concretes.

Haurem de convèncer-nos, per tant, que si és una condició necessària rellegir J. Fuster en el terreny de reflexió sobre el nostre marc nacional; és condició suficient relacionar les categories de l'intel·lectual de Sueca amb la vida col·lectiva, nacional, que ens proposa com a pol de referència cultural l'obra general d'Antonio Gramsci. I no oblidem que aquests dos teòrics poden fer-nos oblidar el no-res postmodern en matèria de propostes nacionals.

Xavier Ferré

PAÍS

Fusterians sense saber-ho

Una certa interpretació històrica i sociològica ha reduït el nacionalisme al País Valencià a un llibre: *Nosaltres els valencians*. Però ¿no s'ignorava tot un moviment de construcció nacional? La data del 25 d'Abril, però, sembla un moment per a fer-se la pregunta.

Quan Fuster va marcar la *frontera divisòria* no es trobava sol en la *banda* en què s'havia situat. Li feien costat alguns escriptors de la generació dels anys trenta –encara fidels a l'esperit que la va animar– i altres més joves que volien continuar-la. Tots plegats, no n'eren molts, però constituïen ja un front decidit, ja animat des de principis de la dècada dels cinquanta per les idees que Fuster havia fet circular en alguns escrits i, sobretot, de paraula. Eren ells els primers, i més directes, destinataris de *Nosaltres els valencians*, els únics que, de fet, *esperaven* aquest llibre i el van fer ràpidament seu, perquè ja en sabien la substància".

Aquestes paraules de Josep Iborra reflecteixen el clima, la dinàmica amb la qual es trobà l'assaig més rellevant de l'intel.lectual de Sueca pel que fa a la construcció nacional. Però el que resulta més remarcable d'aquesta situació històrica és que, precisament, *abans* del 1962 –concebuda per molts nacionalistes com una data cabalística– ja hi havia, en certa mesura, fusterians sense saber-ho, perquè la seva pràctica social i cultural ja els havia impregnat de la màxima fusteriana: "ser valencians és la nostra manera de ser catalans". L'objectiu d'aquestes ratlles que segueixen no volen ser altra cosa, doncs, que explicar una trajectòria que sovint s'ha volgut ignorar.

La generació del mig. La postguerra al País Valencià, i més concretament, a la ciutat de València, produí alguna cosa més que *Valencianos a San Sebastián*, de Teodor Llorente Falcó o *Valencia la Roja*, de Garcia Sanchís: tots dos *a ssajos*, màxims exponents d'un espanyolisme integral i plenament assumit –llevat d'honroses excepcions: Martí Domínguez, per exemple– per tota la bur-

gesia valenciana.

Podem dir que encara que amb l'entrada del general Aranda totes les institucions abraçaren la *causa* franquista –entre les quals hi havia Lo Rat Penat del senyor Monmeneu i companyia–, no va ser suficient per a fer emmudir els representants polítics i culturals que deu anys abans havien endegat un procés de nacionalització del país.

I els membres que es reunien al mateix Rat Penat el 1950 – la nostra generació –

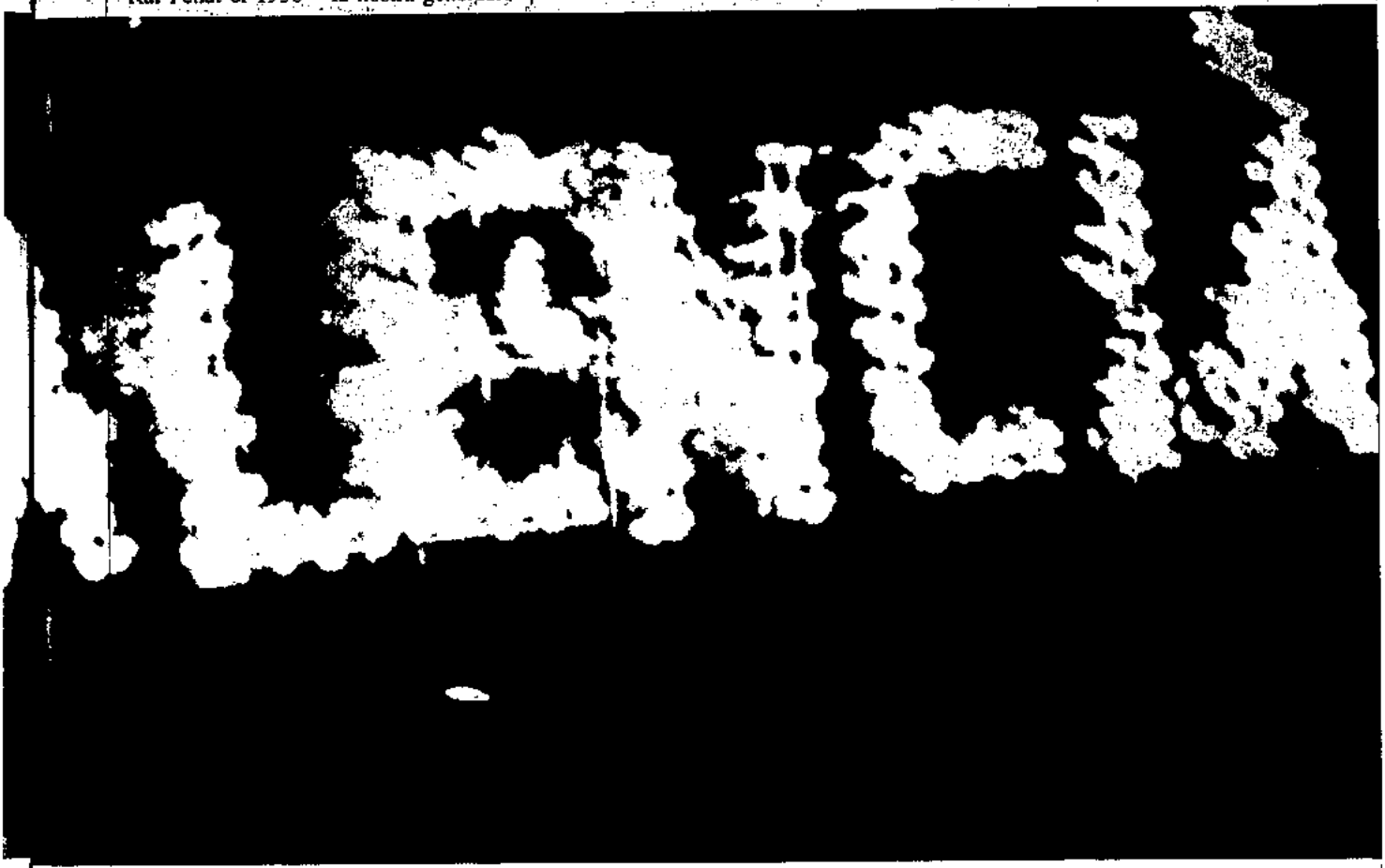

del mig– es van veure directament influïts. Efectivament, si repassem alguns noms d'aleshores, ens adonarem que, per exemple, els germans Codonyer, Enric Tàrrega, Antoni Bargues, posteriorment Francesc Cueva o Eugeni Boscà, van tenir contactes i, en fi, influències polítiques d'alguns nacionalistes dels anys trenta: Ismael Roselló, Leopold Martínez Vidal, Maximilià Thous, el fill del qual –Albert Thous– també va prendre part activa en aquest procés de represa de la lluita, de moment, cultural. És així, doncs, que a l'escalf dels cursos de llengua del Rat Penat (que a l'hora funcionaven com a secció autònoma d'aquesta institució), fundats el 1951 per Carles Salvador, es van articular les Joventuts del Rat Penat que, a més del grup originari esmentat, reunirà alguns membres de la generació posterior i que tindrà al màxim protagonisme en els anys seixanta: F. Zurriaga, E. Climent, Aracil, etc...

Per tant, el nucli configurat per aquesta joventut serà, en paraules de Tàrrega, l' "originari per a la nacionalització de la ciutat de València". I, certament, va ser així. Sociològicament, aquests activistes que havien enllaçat amb els militants valencianistes dels anys trenta eren d'extracció popular i, en alguns casos, amb formació universitària, com Francesc Codonyer, havent nascut majoritàriament a la mateixa ciutat de València, fet que contrastarà amb els membres de la *generació del 1940* nascuts a comarques (Zurriaga o Climent) o a València (Aracil i Cucó). I és tenint en compte aquest context que l'important, com hem dit, ja no era tant la catalanització de les comarques com la nacionalització (idiomàtica, cultural i política en general) de la ciutat. En aquest sentit, aquesta generació que es genera en la Joventut ratpenatista incia una cert viratge en l'estratègia de la visió del país: qui es fes amb la ciutat de València dirigiria tot l'espai de decisió. I, d'alguna manera, aquesta concepció –quan s'estava a les portes de les grans transformacions socials de la segona meitat dels cinquanta– venia justificada per l'espanyolisme dominant a la capital del País Valencià.

Calia trencar, doncs, amb tot aquell immobilisme. I és començà, per exemple, amb l'exposició de l'obra del *Diccionari Moll* a l'Ajuntament de València pel desembre del 1951. Aquell esdeveniment patrocinat, entre altres, per Sanchis Guarner i Nicolau Primitiu, va comptar amb la presència de Joan Ballester i Canals, personatge clau per l'organització d'una cultura nacional, amb el qual van entrar en contacte els joves del Rat Penat per iniciar entre 1953, 1957 i 1959 una sèrie de viatges a Barcelona a fi de posar les bases del que ja propugnava Joan Fuster el 1950 quan parlava de *València en la integració de Catalunya*.

Vet ací com –ironies de la història– per mitjà d'un programa de ràdio, dirigit per l'actual polític *blavero* Vicent Giner Boira, i que es titulava *Valenciano, conoce tu tierra,* es va organitzar la visita a l'Obra del Diccionari (amb una audiència de 4000 persones) i es va iniciar una llarga etapa d'intercanvis nacionals.

Igualment la lluita pel redreç cultural es feia des d'altres fronts com és el cas de l'editorial Sicània que, des del 1954, i per mitjà de la col.lecció *Nostres Faulelles,* donava a conèixer una nova narrativa (B. Civera o integrants de la pròpia generació: Francesc Codonyer) i un pensament regenerador –N. Primitiu– que discutia al voltant de polèmiques aleshores actuals com va ser la del "Levantinismo" (*Levante No!, València Sempre!* per exemple). I en aquest context igual paper feia la col.lecció "Espiga", del grup Torre (Xavier Casp i Miquel Adlert: 1943) pel fet de donar a conèixer nous escriptors. I també en aquest context literari caldria esmentar les tertúlies: des de la primera organitzada en els primers temps de postguerra per X. Casp i Miquel Adlert fins a la del Club Universitari o la pròpiament organitzada per la Joventut de Lo Rat Penat entre 1953 i 1975. Aquesta, però, serà represa el mateix any de la mort de Franco a la societat el Micalet, un dels focus originaris de la fundació del PSPV i dels premis d'assaig Joan Fuster.

Tenint en compte tota aquesta autèntica *praxi nacional,* podem afirmar que la tasca feta pels membres universitaris a partir del curs de dret 1958-1959, no hauria estat comprensible sense el camí iniciat per la *Generació del mig.* I és que no tot era prehistòria al País Valencià: des del 1958 s'estava construint un projecte nacional que tenia com a base social una ideologia marxista atès que, com és sabut, aleshores –ni molt després: durant els setanta i vuitanta– no va ser possible articular una idea nacional des de la classe dominant. Martí Domínguez no havia fet escola entre la burgesia rural agro-exportadora.

Però els que sí que anaven fent mestratge eren aquests hereus de Carles Salvador. Tant és així que entre 1955 i el curs 1961-62 veuran augmentada la seva activitat, tant en l'organització del viatge a Barcelona, finançat per Santiago Albertí i Joan Ballester, el 1957, amb participació activa de Tàrrega, els germans Codonyer i Ferran Sanchis Cardona, com per la fundació del FMV (Front Marxista Valencià), dels primers aplecs de la joventut del Rat Penat o del funcionament de la Distribuïdora General.

El 1955, el col.lectiu d'esquerra de la Joventut del Rat Penat (F. Codonyer, Barques, E. Boscà, Tàrrega, etc...) funda el Front Marxista Valencià, "el primer partit nacionalista –ens diu Paco Codonyer– de la postguerra en plena clandestinitat i que es va dedicar a l'organització interna i a mantenir contactes i col.laboracions amb altres persones i grups de València i Catalunya". El FMV serà la primera organització marxista de després de la guerra. De tota manera el seu radi d'influència era reduït, encara que, tal com recull l'òrgan clandestí *Lluita, Butlletí Informatiu del País Valencià,* imprès al castell d'Olocau i editat per E.Zurriaga i E. Climent, el mes de maig del 1962 hi va haver una *caiguda* –en solidaritat amb els vaguistes d'Astúries–, dels següents militants: Eugeni Boscà, Jaume Pérez Montaner, Màrius Garcia Bonafé i Francesc Codonyer. Un altre senyal d'activisme, reforçat per la formació teòrica que els components d'aquesta organització rebien de mans de Josep Iborra o Vicent Ventura, o pel model de cultura marxista que proposaven: A. Gramsci, Togliatti, Andreu Nin, proporcionat des de París pel director de les edicions catalanes de París, Angelí Castanyer.

Però la preocupació de la nostra generació no era solament difondre la nació –de fer nacionalisme cultural– a través dels llibres. Amb l'organització dels Aplecs itinerants de la Joventut del Rat Penat es posava en pràctica un inici del que aleshores es començava a entendre com a "valencianitat amb força de contemporaneïtat exigent". I si bé potser era un excés d'optimisme imaginar el país a través d'aquest prisma, s'ha de tenir en compte aquesta baula, ja que possiblement per aquest mitjà d'organització es territorialitzava –es materialitzava– una ideologia nacional, anant del *centre* (la ciutat de València) a la *perifèria* (les comarques). Vegem, però, què ens diu la proclama del primer Aplec, organitzat per Josep Codonyer i E. Climent, que va tenir lloc a Llíria el 16 d'octubre del 1960: "Els joves de València criden els joves tots del País Valencià. Els criden per ajuntar-se en un aplec de coneixença i amistat, de germanor. Perquè cal conèixer-nos tots els qui sentim la valencianitat amb força de comtemporaneïtat exigent: és a dir, no sols com unes idees i uns sentiments romàntics, sinó, més encara, com una tasca urgent i enamorada.

Té necessitat de nosaltres el recobrament de la personalitat del País Valencià, la nostra llengua, la nostra literatura, el nostre art, la nostra economia, el nostre estil de fer història, les nostres possibilitats cara a la nova Europa.

Per tot això, res primer que conèixer-nos; unir-nos, donar-nos les mans, recontar afanys, intercanviar entusiasmes. I això farem a Llíria el diumenge 16 d'octubre. (...) Jove valencià... a Llíria".

La voluntat de construir un país –i que aleshores es feia extensible als Països Catalans, com demostra, per exemple, la difusió de *Serra d'Or* en diverses poblacions valencianes–, amb una idea de totalitat serà present, sota el mateix àmbit d'europeisme, a la Universitat i en revistes com *Diàleg* (1961). I és que, com el mateix Lluís Aracil deia un any més tard a la mateixa revista de la Facultat de Dret: "Cal que cada comunitat tingui consciència clara d'ella mateixa i que disposi dels instruments polítics per a poder estructurar-se internament i externa. I també cal que dins de cada comunitat hi hagi alguns homes que sentint-se responsables, s'encarregin de despertar aquesta consciència i proposar unes formes d'organització que tinguin una base realista i estiguin d'acord amb la direcció que porta el nostre món".

Però els primers fets rellevants van tenir lloc en el curs –primer curs– 1958-59. Els estudiants de la Facultat de Dret presenten una llista alternativa –anomenada molt gràficament "candidatura incolora" i liderada per Lluís Aracil– a la

Lluis Aracil, Alfons Cucó, J.F. Mira, Albert Thous i Miquel Tarradell.

del Sindicato Español Universitario (SEU)– encapçalada per Javier Ansuátegui. Aquest fet, com el que es va produir el 1961 –per mitjà de l'acció d'estudiants com E. Solà i el mateix Eliseu Climent– amb la fundació de l'ADEV (Associació d'Estudiants Valencians), per a impedir la implantació del sindicalisme universitari espanyol (FUDE) i acabar amb el SEU, demostra la nova orientació política de la Universitat valenciana.

Un segon fet de rellevància és la col.laboració del cinquè centenari de la mort del poeta Ausiàs Marc. Per a commemorar aquest fet la Universitat realitza un certamen poètic i literari en el marc dels "Cursos de Llengua i Cultura Valencianes" –iniciats el curs 1954-55–. En aquest acte –presidit per Don *Pepito* Corts Gau, aleshores rector de la Universitat– van intervenir: Julián San Valero, amb la conferència *València i la Universitat;* Miquel Tarradell amb *Elogi d'Ausiàs March;* a més d'una secció de poesies recitades per Xavier Casp, Ramon Pelejero (Raimon), Josep Alarte i Josep Lluís Galindo. Com a conseqüència d'aquest acte, es va proposar la creació de l'Aula Ausiàs March"; la fundació del qual data del 2 de novembre del 1959. Entre els seus objectius –establerts per Julián San Valero (actualment *blavero*), Miquel Dolç (vingut a València l'any 1958) i Miquel Tarradell (València, 1956)–, figuraven aprofundir en el coneixement de "las características y circunstancias peculiares de la cultura valenciana", d'aquesta manera –i amb aquesta fraseologia tan poc sospitosa de subversió –els catedràtics Dolç i Tarradell feien una autèntica funció de cobertura ajudats per la qualitat –i condició– dels conferenciants. Entre els actes més remarcables del curs 1959-1960, que és quan l'Aula entra en funcionament, cal destacar l'homenatge a Carles Riba(28-1-60); representació a l'Ateneu Mercantil –important focus cul-

tural de la ciutat de València sota la presidència, aquell any, de Joaquim Maldonado Almenar– del drama de Rafael Villar *Vençut per la ironia* i posteriorment l'obra de Francesc Burguera, *L'home de l'aigua*, dirigida per J.Ma. Morera. Igualment, en aquell acte van intervenir Francesc Codonyer, que a més de polític era literat, Manuel Ardit, membre d'aquella generació universitària i posteriorment historiador, i Adrià Espí, redactor uns anys després (1963) d'un al.legat antifusterià arran de la publicació de *Nosaltres els valencians*.

En aquesta tasca universitària –centre de difusió de *Diàleg*, amb 300 exemplars de tiratge– van tenir un paper interessant certs catedràtics, alguns com Tarradell influint els seus alumnes –de manera indirecta– per la via del nacionalisme, o, prenent part activa en rutes universitàries –com la d'Olocau el març del 1962– o en el primer aplec de Lliria. De fet, aquest catedràtic ja deixà ben establert que "sense saber per què, i naixent com un bolet i sense precedents, i sense massa explicacions lògiques va nàixer un grup generacional", grup –que igual com la generació dels 50 volia aconseguir la "nacionalització de la ciutat de València per mitjà de la Universitat i la seva activitat d'organitzar i defensar la cultura nacional". Per tant, en aquesta Aula es concentrava i es generava un nou model de nacionalisme –i no tan sols en l'Aula Universitària– sinó també en altres canals d'actuació (aplecs, rutes universitàries...).

També hi havia professors de la mateixaa universitat que si bé no demostraven clarament les seves actituds favorables a la cultura catalana, sí que l'afavorien indirectament. Aquests són els casos del degà de la Facultat de Dret Adolfo Miaja de la Muela, que en el curs 1959-1960 imparteix en l'assignatura de Dret Internacional un curset monogràfic sobre el *Principi de les Nacionalitats*, fet que permetria aprofundir en el mateix fet nacional. Un altre és el cas de Francisco Elias de Tejada, aquest professor, encara que no va impartir classes a la Universitat de València, sí que –potser per la seua peculiar ideologia carlina– va mostrar-se molt favorable a demostrar la catalanitat del País Valencià, recollida en una obra col.lectiva sobre pensament català. Igualment, el mateix catedràtic va publicar a la seva editorial –Ed. Montejurra– el llibre de Martí Dominguez *El Tradicionalismo de un Republicano* (1962). Per tant, hi havia diferents conductes per a contrarestar l'espanyolització de la universitat, encara que pocs professors hi estiguessin d'acord. Aquest és el cas de Pepito Corts, rector de la Universitat d'aleshores; professor integrista i enemic frontal de la llengua. En canvi, un altre professor com F. Murillo Ferrol, encara que confongués el País Valencià amb un "paisatge", en una entrevista a *Diàleg*, tot contestant Vicent

EDICIONS DE LA MAGRANA
DIPUTACIÓ DE BARCELONA

ANTONI ROVIRA I VIRGILI
Lectura de Pi i Margall
A cura de Leandre Colomer i Calsina

PERE COROMINES
Apologia de Barcelona i altres escrits
A cura d'Àngel Duarte
Introducció de Josep Benet

Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català

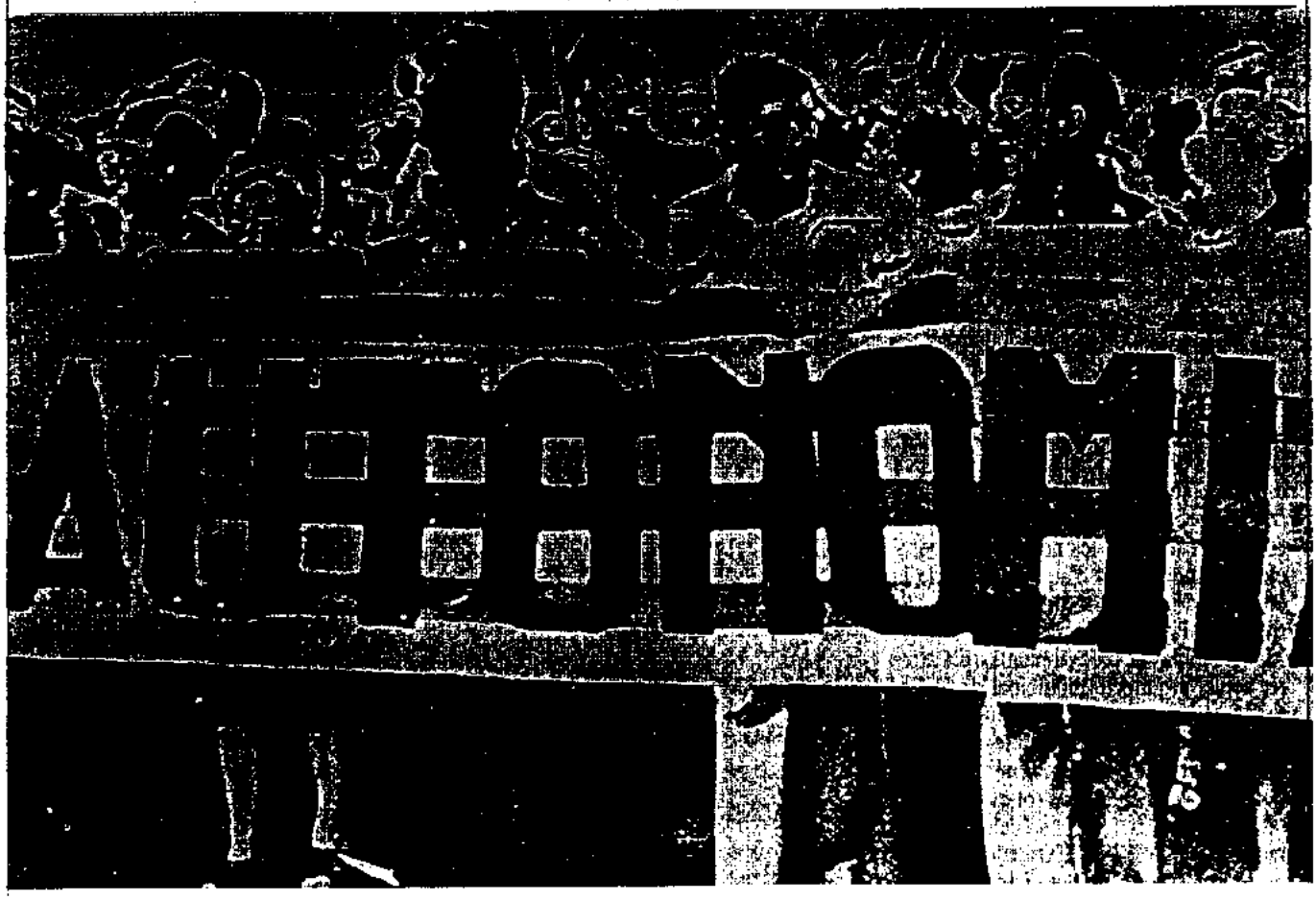

Àlvarez, el tercer de la colla del nucli més actiu, després d'Eliseu Climent i Lluís Avacil.

En aquella època, doncs, es van reformar les bases de construcció nacional: els viatges cap a València de gent com Max Cahner –aleshores director de *Serra d'Or*– va reformar els lligams entre els catalans del nord i del sud. Podem dir, doncs, que abans del 1962 hi havia una organització de la cultura nacional, establerta –amb totes les limitacions– però que tenint en compte l'estat cultural del país amb l'actitud displicent de la burgesia agrària, era molt encomiable: cal valorar, en aquest context, les activitats dels Centres Excursionistes de Castelló i Alcoi, per exemple, els quals recollien gran nombre de conferències amb la clara finalitat de fer una cultura crítica amb una realitat passada que aleshores, potser funcionava més com a obstacle, i que demanava un desemmascarament. Per això, per exemple, Lluís Aracil va parlar a Alcoi, el gener del 1962, del *Complex d'inferioritat dels valencians;* o que Mira parlés, a la mateixa Universitat, sobre *Les arrels filosòfiques del marxisme* (1962). El fil era prim però segur. I això ha fet que des que aquest moviment començés ara fa quaranta anys –¡quins quaranta més diferents!– la seva influència arribés fins avui.

Tot aquest moviment real era una contestació a una societat que fins fa ben poc era un producte de la Restauració –només cal llegir l'excel.lent introducció a Escalante de Lluís Aracil. I aquest aspecte es pot veure amb l'actitud de decandiment lingüístic que vivien les famílies d'aquesta generació; igualment com passava –potser menys espanyolitzades lingüísticament– amb els Tàrrega o Codonyer. Calia una reacció. I si aquesta ja es va donar quan els Joves de Lo Rat Penat es negaven, majoritàriament, a parlar en espanyol en les escoles, com és el propi cas de Tàrrega, quan anava d'alumne a l'Acadèmia Castellano, regentada per un professor basc que els donava classes de "dialèctica històrica"(!): en el cas de la generació dels quaranta –coneguda a partir del 1963 pel Grup 41– aquesta resposta es va continuar produint, de vegades des del descobriment de llibres com el de Wenceslau Querol amb les seves *rimes catalanes*.

Ara bé, el que cal tenir present entre 1950 i 1961 és que el fet nacional era entès des de diferents perspectives: però tots els que hi prenien part romanien units per un denominador comú: *fer país*. Des d'un Nicolau Primitiu o un Vicent Badia, director de Sicània (1958) es tractava d'anar evolucionant cap a un model nacional que integrés la realitat social valenciana. Les bases per al que serà el Moviment Socialcristià de Catalunya (1961), posteriorment Partit Socialista Valencià, eren posades. I Fuster enmig, com en certa mesura ja va passar quan el suecà va anar a conèixer al Club Universitari tots aquests joves... els camins es trobaven. *Xavier Ferré*

"REVISTA DE CATALUNYA", 65 (juliol - Agost, 1992)

«EL TREBALL DE BUSCAR UNA PÀTRIA AMAGADA»

XAVIER FERRÉ

> «I no caldrà el miracle d'una regeneració: caldrà la decisió d'un nucli que amb el seu exemple assenyali una norma actuant, i anem treballant en la consciència de tots, i **aquesta consciència serà el signe que desvetllarà energies i ens donarà la força que ara no tenim.**»
> (Joan Ballester. *Per una consciència de país*, 1963

Un lloc comú en els assaigs sobre la qüestió nacional valenciana és el reconeixement de la tasca de redreçament col·lectiu duta a terme entre els anys cinquanta i setanta. Aquestes notes que segueixen —i que formen part d'una tesi doctoral en curs sobre el tema— pretenen de fixar una seqüència global de les primeres passes d'aquest redreçament nacional fins a la publicació de *Nosaltres els valencians*. I que abastarà des d'una dinàmica cultural, protagonitzada per l'acció nacionalitzadora de l'Obra del Diccionari, fins als primers nuclis amb consciència política. El sorgiment d'aquestes bases humanes i progressivament ideològiques forma el cos del que el malagnanyat Joan Fuster l'any 1966, en un article publicat a la revista «Mirador», concebia com a *neovalencianisme*, entès com una «ruptura amb el valencianisme de 1936, ja jubilat o en descrèdit». Al marge d'alguns casos significatius que provenien del valencianisme renaixista, i que continuaven en el combat cultural, la indicació de Fuster cobra realitat. L'assagista de Sueca, en el mateix article, ja esmentava que aquell nou esclat protagonitzat per

nous nuclis de joves era «un fenomen que, sens dubte, ningú no s'esperava enmig de l'apatia». Però com es van anar constituint les bases d'aquest neovalencianisme que anava combatent un estat de coses desnacionalitzat? La resposta ens mostrarà una activitat i unes idees germinals que actuaran com a precedent primer d'una conscienciació que féu que allò que estructurà Fuster refermés quelcom que ja s'havia començat a moure amb anterioritat a *Nosaltres els valencians*.

I una dinàmica cultural que donaria pas als primers nuclis amb consciència

Des de març de 1939 fins a l'organització de l'Obra del Diccionari (desembre de 1951), el compromís amb la valencianitat —per oposició a la *valenciania* oficialista— es refugiava en nuclis literaris. L'ocupació de la ciutat de València per les tropes espanyoles franquistes posava fi a una primera voluntat d'articular una concepció política del fet nacional valencià. No insistirem ara en les conclusions a què hom ha arribat en l'avaluació d'aquest valencianisme polític. Però en qualsevol cas sí que caldria remarcar el tall —encara no superat en l'actualitat— que va suposar la victòria del feixisme espanyol vers tot intent de combat nacional al País Valencià. Per tant, si hom té en compte aquest factor, encara valorarà amb més intensitat, si cal, l'esforç d'uns primers nuclis literaris valencians per servar uns mínims senyals d'identitat catalana a la ciutat de València.

La tertúlia de Xavier Casp i Miquel Adlert —amb la constitució del Grup Torre Editorial— significarà una primera mostra de continuïtat amb l'anomenada generació dels trenta valencianista. Efectivament, tant els llibres de la col·lecció «Espiga» —que ja arribaven normalment als nuclis literaris del Principat—, com aquelles vint-i-cinc estampetes escrites en català i deixades als bancs de les esglésies i les lectures literàries a casa de Miquel Adlert denotaven una situació d'una primera resistència lingüística que aquells mateixos contertulis entenien com la continuïtat d'una organització política dels anys trenta: Acció Nacionalista Valenciana (organització en la qual van militar Xavier Casp i Miquel Adlert).

Cal remarcar, però, que, malgrat aquesta voluntat de resistir (en tots els sentits: lluita contra la censura, preocupació per obtenir una primera matèria bàsica per a editar, el paper, la connexió amb nuclis del Principat etc.), no abastava una homogeneïtat ideològica. Les oposicions en l'interior del grup d'Adlert i Casp, concretades en consideracions de teoria literària (crítica al neopopularisme de Carles Salvador, per exemple), en edicions de gramàtiques (la de Sanchis Guarner, en cauvi de la del mateix Carles Salvador) i en fets més globals (una ideologia més aproximada al catolicisme i a una concepció dretana del valencianisme, en el cas de Xavier Casp i Miquel Adlert), van comportar una sèrie de distanciaments i enfrontaments en el si d'aquest primer nucli. Nucli que editarà, però, una primera revista literària i cultural de postguerra («Esclat», amb tres números publicats) i que intensificarà un primer moment de les relacions amb nuclis intel·lectuals del Principat. En aquest sentit cal esmentar una baula determinant: la tasca de resistència cultural (implícita en el fet editorial) de Josep Maria de Casacuberta.

Josep Maria de Casacuberta —concebut com un «ambaixador del País Valencià»— és un primer aglutinador de les relacions amb valencianistes en aquests primers moments de resistència: tramesa de llibres de l'Editorial Barcino a València; publicació de llibres de poemes i històries fets per intel·lectuals valencians; primeres anades a València ja en vida de Pompeu Fabra (del qual fou un dels acompanyants). Casacuberta mantè relacions amb tots els activistes dels primers anys quaranta: des de Xavier Casp i Miquel Adlert a Carles Salvador, passant per altres valencianistes dels anys trenta, Francesc Soriano i Bueso i Adolf Pizcueta. L'activitat meridional de Casacuberta significarà una voluntat d'intercanvi cultural amb la resta dels Països Catalans (amb Mallorca, mantindrà relacions amb Francesc de B. Moll, en relació amb la tasca del *Diccionari Alcover-Moll*, I, pel que fa a Perpinyà, s'escrinirà amb Baubý, editor de la revista «Tramontane»).

A través de la relació epistolar de l'editor Casacuberta amb el

nucli d'Adlert i Casp ens podem assabentar de l'ambient que hi havia als anys quaranta a la ciutat de València i de la tasca que es podia realitzar: «Casp i jo [M. Adlert] no podem estar sens fer res —escriu Miquel Adlert a Casacuberta l'any 1944— i, ja que no ens és possible altra cosa, fem les estampes. Naturalment seguiran unes altres. Regularment fem Casp i jo una per mes, perquè les nostres disponibilitats econòmiques no ens permeten més. Estem ara enllestint l'Àngel Custodi del Regne de València, amb quadre de Joan de Joanes, pertanyent a la seu de València i l'oració de la missa corresponent. També per aquest desfici de fer coses és pel que vaig a editar la sonata que Casp em va dedicar el dia del meu sant. Fa uns dies la censura ens va negar el permís que havíem demanat per a publicar, Casp i jo, un llibre d'ell. La selecció de les poesies era magnífica i hagués estat un veritable èxit literari. Paciència.» Aquell *desfici* però anava enfrontat amb les activitats del Rat Penat d'aleshores (nucli institucional d'un valencianisme joefloralesc vuitcentista). Així, una altra característica del binomi Xavier Casp i Miquel Adlert és una oposició sistemàtica al que representa Lo Rat Penat: «Les actuacions que està duent a cap —escriu Adlert a Casacuberta el 1948— l'actual Junta del Rat Penat m'està acabant de donar la raó, tant que alguns elements dels qui em feien retrets per no haver acceptat, ja m'han fet palesa la rectificació de llurs opinions. Actes com un homenatge a un autor de teatre valencià, amb una representacioneta; un altre homenatge als autors de la sarsuela *La canción de la huerta*, perquè l'acció de la mateixa es desenrotlla a València, homenatge en el que es varen rifar entre els assistents uns *pendientes*, en fi, la cosa menys seriosa, amb menys caire cultural, que es puga imaginar, però en canvi més cursi i més allunyada del valencianisme que siga possible. La presència d'elements com Carles Salvador, Santmartí i altres en la junta que organitza aquestes coses no contribuïx precisament a prestigiar-los.» I aquest era l'estat de coses cultural en un context espanyolitzat al màxim. Les conferències en català (ja algunes a la Universitat en una aula anomenada Mediterráneo), les primeres edicions de llibres —quasi sempre sota la forma de poemes— i aquests primers intercanvis culturals amb el Principat (on, a més de Casacuberta,

cal notar la presència de poetes com López-Picó i Carles Riba, amb un esporàdic viatge posterior a València l'any 1956) no tenien un àmbit (per raons òbvies de repressió) gaire ampliat d'irradiació, però sí que caldria fer notar aquesta resistència en pols urbans.

Un primer salt qualitatiu d'aquesta conjuntura el marcarà l'Obra del Diccionari. La represa el 1949 del *Diccionari Alcover-Moll*, i la constitució del Secretariat del Diccionari a Barcelona (Ballester, Blasi i Mateu) el 1950 marcarà un punt d'inflexió en l'articulació d'un tipus de nacionalisme cultural, que, alhora, significarà un clar rerefons polític d'una cultura nacional. A València el desembre de 1951 —i després de la formació del Secretariat (presidit per Carles Llanosí), i d'una Comissió Patrocinadora amb representació, com a fet significatiu, de tots els vessants ideològics del valencianisme posterior al 1939— té lloc una exposició de l'Obra del Diccionari. Les quatre mil persones que hi assistiren i el ressò que tingué a les planes de la premsa de la capital (entre la qual cal manifestar l'acollida a les planes del diari de Teodor Llorente, aleshores dirigit pel patrici i home de diàleg Martí Domínguez, «Las Provincias», que valorava aquell acte com una demostració de «*valor moral*», significarien una primera manifestació pública —fora dels habituals canals literaris— de la cultura catalana. Però l'Obra tingué més abast. A més de les conferències realitzades en el marc de la inauguració d'aquesta exposició —que recollia un mapa dels Països Catalans com a concreció del domini lingüístic de la llengua— fetes per l'alcalde de la ciutat d'aleshores, Baltasar Rull, i els filòlegs Sanchis Guarner i Moll, es va impulsar a partir del dia del llibre de l'any 1952 una exposició de llibres, juntament amb l'exposició dels volums del *Diccionari*. Certament, sembla que la línia de treball cultural continua. Però en canvien les dimensions amb l'impuls de noves activitats que començarien a tenir per protagonistes noves joventuts valencianistes. Es tractava d'una nova dinàmica cultural que posaria unes altres fites en les relacions entre el Principat i el País Valencià (ara ja no tan localitzades en manifestacions lírico-poètiques o musicals, com fou l'anada de l'Esbart Verdaguer el mes de juliol de 1948 a la ciutat de València, en resposta a la vinguda de la Coral Polifònica l'any 1947 en ocasió

de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat). Efectivament, l'Obra del Diccionari impulsà uns viatges a Barcelona —amb tota la càrrega simbòlica que representava aleshores per a aquella joventut que feia les seves primeres passes en la consciència nacional— en acabar-se els cursos ordinaris de llengua del Rat Penat (organitzats primer com a orals el 1949 i més tard, el 1951, per correspondència, per Carles Salvador).

El primer viatge va ser el realitzat l'any 1953. (Els seus components eren: Pere Queralt Ferrandis, Lluís Nadal Romero i Ferran Sanchis Cardona; aquest últim, amb un context familiar marcat pel valencianisme dels anys trenta, serà un dels membres fundadors d'una institució que vetlla, encara ara, pel desenvolupament del nacionalisme cultural: La Fundació Gaetà Huguet, fundada a Castelló de la Plana l'any 1962.) Aquests viatges a la capital del Principat —que tindran una continuïtat posterior amb la tasca de Joan Ballester, amb una altra anada el mes de novembre de 1965— eren vistos per aquests joves valencianistes com un *antecedent unitari*, perquè significaven un exponent viu de la unitat del país i poc rebutjat. El fet d'aquestes relacions tant de sud a nord com de nord a sud significaven per al recentment traspassat Joan Fuster (protagonista de molts d'aquells encontres culturals) que «nosaltres vivíem una època en la qual no hi havia fronteres interiors [...]. Nosaltres començàvem per avall. Organitzàvem trobades en les quals es barrejava gent d'un lloc i de l'altre. Els que vingueren continuen en el seu lloc.» (Per oposició a la situació desèrtica en la qual es troben avui dia aquestes relacions. L'autonomisme sembla que decididament ha jugat la carta de l'estrangerització interna amb la fragmentació de territoris històries per a col·laborar en l'estructuració de l'estat-nació espanyol.)

D'aquesta manera l'Obra del Diccionari actuava com a plataforma de cobertura de relacions nacionals. Era el sentit del *fer país*, és a dir, bastir unes xarxes nacionalitàries des de la base per impulsar una construcció nacional no tan sols literària (un altre contrast amb l'actualitat: la construcció d'un suposat mercat bibliogràfic no implica una determinada construcció nacional; si entenem aquesta última com a resultat d'unes elementals relacions humanes). A l'encontre de 1953, succeí el del 1956. Aquell any l'Obra del Diccionari continuava la seva implantació per terres del sud. A Castelló de la Plana, en aquest cas. Hi anaren, des del Principat, Manuel Blasi Moll per Mallorca i un membre del Secretariat de València (també activista en la tasca de la difusió del valencianisme en els anys cinquanta i seixanta), Josep Vañó i Bodí. Àngel Sánchez Gozalbo hi assistí com a representant del Diccionari a Castelló. (En aquesta ocasió, com en l'anterior a València, les noves generacions, que aleshores eren alumnes dels Cursos de Llengua de Carles Salvador, assistiren a aquesta convocatòria.) Com veiem, no era tan sols el que significava en ella mateixa la tasca de redacció del *Diccionari Alcover-Moll*, sinó que calia abastar tot un context que anunciava una primera sortida de la cultura nacional de les catacumbes. I en aquest sentit el referent *país* actuava de catalitzador, encara que fos en una joventut que encara es movia en una situació de sentiment, això sí, sincer i íntegre. És una bona mostra del que dic una carta que un grup d'aquests joves envien a Manuel Blasi pel gener de 1957, després d'efectuar un viatge a Poblet (el desembre de 1956), juntament amb altres membres del Rat Penat: «Reposats ja de les bones impressions del viatge que venim de fer, que ens està deixant records magnífics, de totes i cadascuna de les assentades, visites o actes on hem assistit, sols ens resta donar-vos les gràcies, a vós i als amics que d'una manera conjunta haveu contribuït a dispensar-nos tan bona acollida.» Aquesta joventut es considerava a l'hora de redactar aquella lletra un «*grup d'aimadors* de la Cultura» (Substituint aquell to jocfloralesc d'aquells *aimadors* de les glòries i les lletres valencianes ratpenatista: ara ja es tractava de lluitar per una cultura en el seu sentit més ampli.) Aquella expedició valenciana a Poblet era integrada pels joves següents: Emili Olucha, Josep i Francesc Codonyer, A. Bernabeu, Ferran Sanchis i Enric Tàrrega. Una bona part d'aquesta joventut valencianista posteriorment se situarà en la concepció nacional que integrava el Diccionari. És a dir, a partir de la trajectòria de cada país, articular un espai nacional comú. Val a dir que aquesta doctrina era la que aleshores defensava el mateix Joan Ballester i Canals, impulsor —a un altre nivell que el realitzat per Casacuberta;

més obertament polític— de la construcció nacional entre el Principat i el País Valencià en el que concebia per *política d'integració nacional*. I aquests encontres entre valencians i gent del Principat anaven en aquesta direcció. Heus ací el vessant nacional més clar de l'Obra del Diccionari (després concretat en altres manifestacions com els Aplecs). Efectivament, Joan Ballester, en el seu assaig *Per una consciència de país*, ja deia que «ens cal una política de neta orientació integradora de la comunitat de Països Catalans [...]». «En aquesta integració cal abundar en dos sentits igualment profitosos: la promoció de cercles d'estudis en conjunt i la d'organització i promoció d'actes col·lectius que relacionin la gent.» Així, doncs, ens trobem amb una conjuntura marcada pel retrobament col·lectiu emmarcada en un projecte d'expansió d'una concepció nacional a través del fet cultural amb l'Obra del Diccionari. (Un altre exemple de les relacions nord-sud el tindrem en un viatge fet pel Secretariat del Diccionari a València i a Xàtiva, pel juny de 1957.)

En el decurs d'aquestes pàgines, hem esmentat en diverses ocasions una joventut valencianista que s'estava donant a conèixer aleshores i que protagonitzarà un dels nuclis de primera consciència política del valencianisme. Era la Joventut del Rat Penat. Aquesta secció de la institució centenària, nascuda als primers anys de la dècada dels trenta (i que arribà fins el 1940) pertanyia al teixit de les classes populars valencianes que encara no s'havien inserit en el procés de transformació industrial valencià encetat al llarg de la dècada dels anys seixanta. El passat polític d'alguns familiars d'aquesta Joventut pertanyia al valencianisme d'esquerra dels anys trenta. Però la major part d'aquests joves adquiriren la seva formació valencianista a partir de la realitat d'un ensenyament uniformista i ortodox (posteriorment completaren aquesta formació ideològica a l'escalf de l'aprenentatge de la llengua, que, com he dit, tenia lloc als cursos per correspondència organitzats per Carles Salvador).

Aquest primer nucli, doncs, connectà amb una certa tradició d'un valencianisme polític de pre-guerra. Algun d'aquests membres de la Joventut es féu ressò, per exemple, de les paraules d'un co-

munista valencià que assenyalaven la direcció d'una lluita: «La tasca més important és la lluita per la transformació de la societat capitalista i pel socialisme, però ara la tasca més urgent és la defensa de les nostres senyes d'identitat i en primer lloc del valencià, perquè el socialisme ha de venir per una o altra via, això és segur: la llengua, però, està amenaçada de mort i si la deixem morir, mai més no ressuscitarà.» (paraules de Lluís Hernández a un membre d'aquesta Joventut, Francesc Codonyer). Ja podem veure, doncs, que l'univers al qual s'aproximava aquest nucli era d'esquerres (i en algun cas amb trajectòria familiar republicano-blasquista). La significació d'aquest primer nucli va ser no tan sols una voluntat de dinamitzar una lluita cultural, que superava clarament la trajectòria del Rat Penat (per exemple, és el cas de l'organització del Teatre Estudi en el marc de les activitats d'aquesta Joventut, a partir del 1956, amb una voluntat de dignificació de l'idioma, oposada a un sistemàtic ús del sainet, en absolut normativitzat), sinó configurar un primer focus d'actuació política. Aquesta concepció política —que es començà a articular a partir de la segona meitat dels anys cinquanta, i, per aquesta raó, algun membre d'aquesta Joventut dóna al col·lectiu el nom de *generació del 1956*— que serà esmentada globalment, des del punt de vista nacional, al discurs que aquesta Joventut va llegir a l'aniversari de la mort de Carles Salvador, del qual tots es consideraven deixebles. Una superació de l'etapa valencianista de la Renaixença, la reivindicació de l'europeisme, la voluntat de superar l'individualisme i la desunió entre els valencians, alhora que una unió amb el Principat («qualsevol valencià conscient sap que els destins de València i Catalunya van emparellats») seran les principals referències d'aquesta nova generació. Des d'aquest àmbit d'ideologia nacional cal dir que tots aquests membres provenien de la ciutat de València, però d'abans de la riuada de l'octubre de 1957. Aquest fet provocà un daltabaix demogràfic del centre històric, cosa que abocà a la necessitat de nacionalitzar el centre de la ciutat. La «batalla dels anys cinquanta», diran alguns dels joves del Rat Penat, serà valencianitzar la ciutat. Posteriorment el debat es traslladà a l'eix del rerepaís en el sentit que la nacionalització havia de provenir de les comarques del País

Valencià i influir en la ciutat. (Avui sembla que l'estratègia es torni a centrar en la tasca de valencianització del cap i casal valencià.)

Des de l'aspecte de política global, aquesta Joventut es reclamava del marxisme (après a través de lectures provinents de París). El Front Marxista Valencià en fou una primera cristal·lització organitzativa. Davant d'aquest Front hi ha dues interpretacions. La primera seria que el Front Marxista actuava com a veritable formació política entre la segona meitat dels anys cinquanta i la detenció d'alguns dels seus integrants arran dels fets esdevinguts a València en solidaritat amb els vaguistes asturians el maig de 1962. La segona versió és que el FMV operaria únicament com a grup de formació teòrica i política amb una durada més limitada. Cal esmentar en aquest context que membres d'aquest Front Marxista portaren a terme una sèrie de contactes amb militants nacionalistes del Partido Comunista de España, fet que culmina —a començaments dels anys seixanta— amb un debat a París entre membres del FMV i dirigents del PCE al voltant d'un document (elaborat per la Joventut del Rat Penat) al voltant del fet nacional valencià. No cal dir que el jacobinisme de què aleshores feia gala el PCE es féu notar. (Una aproximació d'aquest partit al fet nacional de País Valencià serà realitzada més tard, el 1968, al seu òrgan «Verdad» amb un títol prou eloqüent: *Valencia: mito y realidad.*) L'objectiu d'aquesta formació marxista valenciana era en tot cas exemplificar —per primer cop després de 1939— la síntesi entre comunisme (ja que era aquesta la forma política del seu marxisme) i fet nacional.

Pel que fa a la difusió de la cultura, van organitzar una Distribuïdora General entre 1959 i 1962. La seva finalitat era la venda de llibres en català a nuclis comarcals (a més de València). Per a aquesta finalitat tractaven d'abastar tota l'actualitat editorial del moment: «Raixa», «Nova Col·lecció Lletres», els «Ocells de Paper», Barcino. Aquest fet constitueix un precedent a les primeres llibreries catalanes a València entrada la dècada dels anys seixanta. Ara bé, en tota implantació editorial tindrà un nostrarge determinant l'exemple de la Difusora General de Santiago Albertí. Les relacions entre aquest i els membres de la Joventut (com Antoni Bargues) expliquen una possible confluència entre trajectòries de distribució

semblants, encara que en situacions comercials diferents. (D'altra banda, Santiago Albertí establirà relacions valencianes amb l'obra col·lectiva *Recull de contes valencians* amb una bona acollida a Castelló de la Plana, i apostarà per una Acció Editorial Coordinada, agrupament de l'Editorial Torre, l'Editorial Moll i la Difusora.)

Finalment, pel que fa a l'organització dels Aplecs (concentracions en nuclis demogràfics significatius de caràcter político-cultural), aquesta Joventut organitzarà el Primer Aplec a Lleida (1960) amb el nucli universitari.

Aquest primer desvetllament dels anys cinquanta tindrà una concreció intel·lectual: Joan Fuster. L'assagista vingué per primer cop a Barcelona el mes de febrer de 1954 amb l'objectiu de presentar un llibre sobre història de literatura publicat a Mèxic. Aquest viatge fou pagat per l'exili mexicà. Independentment d'aquests fets, el que cal palesar és la pèrdua de representativitat del poeta Casp a mans de l'assagista Fuster. Ignorem fins a quin punt aquesta substitució de representant del món cultural de València vers Barcelona influí en el canvi posterior de Casp cap a l'antifusterisme primer i cap al secessionisme lingüístic i polític en un segon moment. Però el que sí que és versemblant és que aquest relleu es produí sense cap tipus de gradació. I més encara quan el 1955 Fuster publica el *Descrèdit de la realitat* i el 1956 obtingué el Premi Yxart de crítica per *Figures de temps*, amb la qual cosa es produïa una nova producció d'idees fugint de l'encotillament de la poesia. Barcelona s'emmirallà en el País Valencià a través de Fuster.

El fet és que l'assagista de Sueca emprengué des del Sud una tasca de relacions culturals i econòmiques amb nuclis tant d'intel·lectuals com de la burgesia dinàmica, que en aquell moment tenien en el món del cotó un fil·ló significatiu. Noms com Joaquim Maluquer, Manuel Ortínez o Ibáñez Escofet surten a la llum en el calidoscopi de Fuster. Fruit d'aquestes relacions, que alguns coetanis de l'època veuen des d'un vessant més polític en l'articulació d'una resposta *perifèrica* liberal enfront de la dictadura, cap a l'últim trimestre de 1960 Joan Fuster comença a escriure a «El Correo Catalán», aleshores en procés de canvi d'accionistes (les accions passaren a mans del col·lectiu tèxtil). Aleshores aquest rotatiu es féu

representant d'una certa idea de Països Catalans en introduir a les seves pàgines les firmes de Josep Pla, Joan Fuster i Francesc de B. Moll.

Els viatges de Fuster a Barcelona, doncs, tenien diverses lectures. N'hi havia una d'imperiosa: obtenir base econòmica, mecenatge cap al País Valencià (en aquest sentit els papers d'Oriol Folch i de Rafael Patxot eren prou significatius). Unes altres eren: la qüestió editorial (ben coberta amb les editorials Barcino i Selecta) i els contactes culturals en forma de tertúlies literàries (com la que es va fer a casa de Josep Iglésies quan va anar per primer cop a la capital del Principat el 1954: val a dir que aquella vegada encara féu un recital poètic amb presentació d'Octavi Saltor), a més de l'assistència als jurats dels premis literaris. En aquells moments la ruptura de Casp amb Fuster encara no s'havia produït. I Barcelona tenia un paper de capital nacional. Cal dir que ja aleshores Fuster havia establert un primer marc de les seves idees posteriors, desenvolupades entre 1960 i 1962, pel que fa al fet nacional català. Efectivament, en un article publicat a la revista de l'exili «La Nostra Revista» el 1950 i titulat *València en la integració de Catalunya*, on s'interrogava sobre la trajectòria del catalanisme envers les relacions amb València o Mallorca, en el sentit de si l'únic que hi havia de real era una retòrica envers els altres països. «Perllongar el desinterès —escriurà Fuster— del catalanisme per València equivaldria a convertir en irreparable una desgràcia essencial.» De fet, tant els *pelegrinatges* de Fuster al nord, com la tasca que ja hem vist de Casacuberta o Ballester volien —i ho aconseguiren plenament— posar fi a aquella retòrica (regionalista). Era una resposta a una certa història vuitcentista contestada amb fets. Per aquestes raons ens sembla prou remarcable la tasca duta a terme —aquella tasca d'integració— per la generació dels anys cinquanta. Els carreus fundacionals —ja cara enfora, en contrast amb els anys quaranta— eren posats. Ara calia esperar la continuïtat en la tasca d'una nova onada. I aquesta es trobà a la Universitat Literària. A la universitat valentina —i de nou tornem a constatar la rellevança d'aquesta dada— hi ha un nucli, devers l'any 1958, que marca l'inici de la seva entrada a l'estudi superior. Territorialment

procedeix de famílies amb ascendència comarcal. Aquesta relació de la capital amb les comarques més dinàmiques econòmicament serà un fet que ja es manifestarà al començament dels anys seixanta (concretament entre 1960 i 1962). Efectivament, si fem un recorregut per alguns nuclis com Ontinyent, Alcoi, l'Alcúdia de Carlet (on hi havia una trajectòria de valencianisme dels anys trenta), Castelló de la Ribera, Sueca: és a dir en un procés d'irradiació de l'Horta cap a la part central del país (nuclis de la Ribera) i del sud (Elx serà un altre nucli rellevant a partir de la segona meitat dels anys seixanta), ens adonarem que es va efectuant primer un procés d'implantació d'una concepció cultural del valencianisme per, en un segon moment, amb la formació del Partit Socialista Valencià, aconseguir un treball polític en aquests mateixos nuclis previs orientats a la tasca cultural.

Ens aquests primers anys d'activitat en aquests nuclis comarcals, la incidència d'aquesta joventut (sense fer ara diferenciacions amb la Joventut del Rat Penat) era per mitjà de conferències sobre temes de sociologia i, en general, sobre aspectes de la història del País Valencià. Un exemple del que diem el podem trobar l'any 1961 a Catarroja, a la Sociedad ABC de Catarroja, amb conferències de Joan F. Mira, el qual parlà sobre *Europa: present i futur*; Lluís Alpera, amb una reflexió sobre *La llengua dels valencians*, i Josep Raga Gil, que dissertà sobre *Perspectives econòmiques d'Europa*. En aquestes sessions ja s'anunciava una característica que identificarà tota aquesta generació d'universitaris: la relació de l'*aspecte nostre, valencià* amb l'*aspecte europeu*. Aquesta concepció internacional del fet de pertànyer a una comunitat nacional serà una constant en els primers anys de formació d'aquest nucli universitari. És a dir, em refereixo —tal com s'anunciava en aquest mateix cicle de conferències— al fet de contemplar «els problemes de la nostra societat i els problemes generals de la societat europea, que va, cada vegada més, perfilant-se com una unitat sobre el nostre vell continent».

Aquest projecte es continuarà madurant en els cursos universitaris. Així, en el marc d'uns col·loquis universitaris celebrats a la Facultat de Filosofia i Lletres, i que es titulaven Panorama de les

Idees (realitzats durant el curs 1961-1962) es va tractar sobre els més diversos temes de l'actualitat d'aleshores. Lluís Aracil (*La poesia social nord-americana*). Joan Lacomba (*Temàtica actual de la creació artística*). Lluís Alpera (*Tendències de la poesia catalana actual*). J. Garcia Molina (*Significació de l'existencialisme*). Joan F. Mira (*Les arrels filosòfiques del marxisme*). J.L. Blasco (*La filosofia i la religió*). Enric Llobregat (*Perspectives de l'arquitectura actual*). J.Ll. Roig (*Direccions de l'escultura d'avui*). Monjalès (*Problemes de la pintura contemporània*). Joan Juan Barberà (*El concepte d'història, avui*). Manuel J. Ardit (*Toynbee i la crítica d'Ortega*) i Joan Reglà (*Problemes de la història contemporània*).

He citat exhaustivament aquests actes per establir un cas concret de consciència de situació (K. Mannheim). És a dir, allò que caracteritza el nucli universitari —com amb anterioritat hem pogut copsar amb la Joventut del Rat Penat— és l'esforç per descobrir una realitat dominada pel tòpic, pel reduccionisme. *El desig dels dies*, de Joan F. Mira, serà una novel·la de tall històric on es remarcarà aquest procés d'entendre i descobrir aspectes de la vida col·lectiva dels valencians que fins aleshores romanien *ocultats*. Per tant, no és gens forassenyat de concentrar tota l'activitat d'aquells universitaris d'aquells primers anys amb el que plàsticament concep Mira en aquest balanç de la seva generació: «El treball de buscar una pàtria amagada.» I, en conseqüència, en aquell context de lluita per adquirir una primera forma de consciència històrica col·lectiva, en aquell poema de l'aleshores estudiant Lluís Aracil titulat *Elevarem un càntic a la pàtria* (hivern de 1960-1961 i publicat en una revista d'estudiants universitaris d'aleshores, «La Caña Gris»), on resumirà un codi cultural de recerca del crèdit de la realitat:

Elevarem un càntic a la pàtria,
la petita i llunyana, la que espera
en una matinada o un recolze
la que aixeca en els aires les banderes.

Cal elevar un càntic a la pàtria

i cal també estimar-la cor endins,
com estimem la vida: a poc a poc.

Descobrirem a poc a poc la pàtria
i l'ammagarem en la memòria
per a després.
Elevarem un càntic a la pàtria.

Aquest procés de descobriment de la realitat, però, no es feia des del buit teòric. Els referents històrics del catalanisme (Prat de la Riba, Cambó) o del valencianisme (Joaquim Reig) eren algunes de les bases de reflexió històrica d'aquesta joventut universitària. Altrament, assaigs com el de Joan Crusellas, *Els pobles joves* (1958), i *Notícia de Catalunya* (1954), de Jaume Vicens, situaven aquest nucli davant la contemporaneïtat i Europa. L'europeisme, com hem vist, serà una constant del seu discurs. Altres lectures com *La redención de las provincias*, o llibres com *Els furs de València*, de Gayano Lluch, eren lectures comunes als membres de la generació. D'altra banda, lectures sociològiques o polítiques eren de domini comú, així com les de tipus geohistòric, com l'obra de Fernand Braudel: *La Mediterrània...* Però un fet que constitueix un lloc comú en el si de la generació que tracto és la influència de professors que impartiren ensenyament a la Universitat Literària. Així, els casos de Miquel Tarradell (que hi començà la seva activitat docent el 1956), Miquel Dolç (1958) i Joan Reglà (1959), en una primera etapa, influïren tant culturalment com metodològica els alumnes de lletres d'aquella generació. Per exemple, membres d'aleshores que actualment són historiadors, com Joan A. Lacomba, reconeixen que Miquel Tarradell i Miquel Dolç «ens van donar a conèixer l'existència de la cultura catalana, com a fet cultural diferenciat». D'altra banda, Joan Reglà —i seguint amb el testimoniatge de Lacomba— els va «*transmetre* Vicens, la influència del qual fou decisiva». Un altre professor que també innovà en qüestions metodològiques va ser Josep Maria Jover (València, gener de 1950 - octubre de 1964), que els va introduir la concepció braudeliana. Des d'un altre vessant, el sociològic, el Seminari de Sociologia a la Facultat de Dret va introduir en aquesta disciplina futurs compo-

nents d'aquesta generació que s'hi dedicaran posteriorment: Lluís V. Aracil, amb el seu estudi sobre el teatre d'Escalante (1968), i Rafael Ninyoles, amb el seu estudi sobre el conflicte lingüístic valencià (1969), entre d'altres. Aquest seminari el dugué a terme Francisco Murillo Ferrol, influït aleshores per les teories de René König i Ralph Dahrendorf, la sociologia americana i la psicologia social. Tota aquesta revolució epistemològica que suposava la introducció d'aquestes doctrines a la universitat d'aleshores, «sonava estrany», tal com li sembla al professor Murillo.

Des del punt de vista d'activitat cultural, ja hem vist que professors com Joan Reglà intervenien en conferències organitzades per universitaris. Aquest fet no ha de sorprendre. Sembla que hi havia un compromís assumit amb el fet d'estendre la consciència cultural dins i fora de les aules. Joan Reglà, en una carta adreçada a Jordi Rubió, poc després que s'establís a València, ja li esmentava que «estic orientant-me a fi de veure quines possibilitats ofereix el panorama cultural de València i quina podria ser la meva actuació». I en la mateixa carta assenyalava una certa paradoxa de la situació del professorat a les universitats catalanes: «Ja veu com són les coses: els aragonesos manen, de fet, a la Universitat de Barcelona; els catalans ja fan nuli —en Dolç, en Tarradell i jo a València.» Aquest estat de coses farà que aquell procés de desprovincianització que Miquel Tarradell comentava a Maurici Serrahima s'afermés amb la joventut ja ben entrada la dècada dels anys seixanta.

Amb aquestes bases teòriques els estudiants organitzen —com una mostra de la seva activitat cultural, però també inicialment política— la revista «Diàleg» entre els anys 1961 i 1962. Aquest òrgan de la Cambra de la Facultat de Dret, autogestionada pel fons econòmic dels delegats de les Activitats Culturals (com és en el cas de Josep Raga per a «Diàleg»), difonia una primera ideologia d'aquesta generació —que bé podríem anomenar Generació de «Diàleg»— que aniria des d'un cristianisme crític orientat cap a l'esquerra (no en va un article d'aquesta revista es titulava *Els catòlics i les esquerres*) fins a un socialisme de tall socialdemòcrata amb un referent: el cas suec. Altres articles tindran com a preocupació la llengua o la *comunitat nacional* i la *comunitat supranacional*.

Aquestes eren unes bases mínimes d'una nova concepció —no estrictament literària— del fet nacional valencià. Un any més tard la revista «Concret» (1963), encara que s'inscriurà en el mateix àmbit universitari, suposarà una orientació més clara cap al marxisme, i, per tant, no serà una total continuïtat teòrica respecte a «Diàleg». (També hem de tenir present que l'any 1963 hom era posat ja en una activitat d'organització política —Acció Socialista Valenciana— i que potser «Concret» responia a les necessitats d'aquest nou context.) La difusió calculada per a aquestes dues revistes era d'uns dos-cents cinquanta o tres-cents exemplars aproximadament.

Aquests estudiants, a més, es movien en uns referents humans d'un cert ascendent pel que significaven des de l'òptica cultural o, senzillament, humana. És a dir, la dinàmica d'aquests universitaris tenia altres referents que l'estricte de Joan Fuster. (Cal dir que en el cas de l'assagista de Sueca, fou conegut per aquells universitaris quan ja portaven una activitat implícitament política, en el marc de la Universitat.) Per exemple, un cas a esmentar és el de Martí Domínguez (1908 - 1984). En uns moments (inicials) que hi havia un sentiment molt difús de la cultura catalana a la universitat, aquest periodista i erudit va tenir un pes específic innegable l'hora d'aclarir la filiació catalana del valencià a alguns dels universitaris del moment.

Aquest fet, que avui pot fer somriure a més d'un, té una explicació si ens fixem que allò que tenia més importància per a aquells estudiants no era pas una reflexió teòrica precedent a l'activitat nacionalista. Contràriament: la teoria arribà posteriorment. Allò que els caracteritzava era el fet de posar unes primeres bases d'actuació i de punt de concentració. D'altra banda, crec que aquest fet no seria una excepció si parem atenció a *com* es van estructurant els moviments socials de qualsevol signe. En els primers moments observarem un predomini determinant de la praxi sobre la teoria. Dit d'una altra manera: aquells estudiants no esperaven a abastar una consciència nacional ben definida per a l'actuació posterior. En el nostre cas la consciència serà una conseqüència —i més encara en una situació de dictadura— de l'activisme. I els punts de reunió i organització existiren. L'Aula Ausiàs Marc, organitzada ar-

ran de la commemoració del cinquè centenari de la mort del poeta (1959), va sorgir de la idea d'aquests universitaris. En aquella ocasió va ser el primer cop, després de 1939, que la llengua s'usava en un acte commemoratiu. En aquell esdeveniment prengueren part tant estudiants, com professors (que posteriorment, ja en la transició, han legitimat l'anticatalanisme cultural) i intel·lectuals: Miquel Tarradell (*Elogi d'Ausiàs Marc*), Julián San Valero (*València i la universitat*) i un seguit de recitals poètics: Xavier Casp, Ramon Pelejero, Josep Alarte i Josep Lluís Galindo. Entre els objectius d'aquesta Aula figurava aprofundir el coneixement de *«las características y circunstancias peculiares de la cultura valenciana»*. D'aquesta manera —i amb aquesta fraseologia tan poc sospitosa de subversió— els catedràtics Dolç i Tarradell feien una autèntica funció de cobertura ajudats per la qualitat —i la condició— dels conferenciants, molts dels quals vinculats al món eclesiàstic, cosa que en disminuïa el control ideològic. (Era el cas de la participació de mossèn Ballarín, Miquel Batllori i Josep Dalman.) Aquesta Aula va ser, en definitiva, un lloc d'encontre entre la generació d'universitaris i alguns membres de la Joventut del Rat Penat. Com també ho va ser la primera llibreria que venia tots els llibres i discos en català, Can Boïls. Situada a la plaça del Picador núm. 5, obrí les portes el mes de març de 1962 i va estendre la seva activitat fins el març de 1965. Els contactes que Emili Boïls tenia amb distribuïdors i els editors del Principat li van facilitar l'obtenció de col·leccions de llibres («Club dels Novel·listes», «Raixa», Eds. 62...). La fundació d'aquesta llibreria fa que prengui anomenada ràpidament i albora serveixi de punt de referència a altres llibreries de la ciutat de València (Ausiàs Marc, Lope de Vega...). Hi anaven també eclesiàstics com mossèn Sorribes Gramatge i joves seminaristes. Des del punt de vista de venda de discos, el primer de Raimon d'Edigsa es va liquidar totalment. Can Boïls era un focus de resistència cultural, amb la realització de tertúlies informals i activitats en relació amb un cristianisme progressista, com va ser el tancament del local durant tres dies per la mort de Joan XXIII.

A més de l'activitat d'aquesta llibreria —que seria substituïda per Concret Llibres (1965)—, E. Boïls mantè una activitat valencianista al Rat Penat, que és on coneix els primers valencianistes de la Joventut.

I els locals del Rat Penat constituïren un altre nucli de concentració i organització d'activitats. Ja hem vist que s'hi feien els cursos de llengua, però a més s'hi feien seminaris d'estudis i tertúlies. El mateix Emili Boïls afirma que, malgrat que s'hi podien manifestar idees de tipus cultural o lingüístic, calia una «renovació material i ideològica». La ideològica ja va arribar amb presidents com Joan Segura de Lago o les activitats de la nostra secció de la Joventut. El cert és que entre la segona meitat dels cinquanta i els primers seixanta la realitat cultural del Rat Penat —no dominat, com passarà a partir de la transició, per l'anticatalanisme— es renovellarà amb la convergència dels seus joves valencianistes i els universitaris. Fruit d'aquesta confluència serà l'aparició d'una *Circular als socis* (1960), que concebia Lo Rat Penat —com succeí ja als anys trenta— com «la Casa Pairal de la Valencianitat». (Al Rat Penat es van introduir llibres valencianistes dels anys trenta que així foren rescabalats de l'ocupació franquista. Aquests llibres, com el *Concepte doctrinal del valencianisme*, van ser lectura comuna d'aquella joventut que pujava.)

Un altre nucli de concentració van ser les Rutes Universitàries. No ens estendrem ara a descriure-les totalment. Tan sols esmentarem que eren unes reunions de militants nacionalistes (no exclusivament universitaris) que tenien per objecte un intercanvi d'experiències i idees al voltant de problemes socials de la realitat del moment. Eren objecte de debat —en les tres Rutes que es van realitzar— tant aspectes del cristianisme com de temàtica sociològica. A la Primera Ruta, celebrada a Olocau, el 1962, hi assistiren representants del Principat, que havien establert relacions amb els valencians arran d'un viatge que aquests havien fet a Barcelona per la Pasqua de 1960. Les Rutes Universitàries tenien un model en les franceses. L'exponent era més cultural i de debat que no pas clarament polític.

En canvi els Aplecs sí que van constituir una demostració progressivament política. El primer Aplec, celebrat a Llíria per l'octubre de 1960, fou organitzat per la Joventut del Rat Penat i mem-

bres universitaris, amb el finançament d'una burgesia dinàmica (Villalonga). Les crides que s'hi efectuaven apel·laven a la necessitat de mobilització per assolir —tal com es deia en el primer Aplec— una «valencianitat amb força de contemporaneïtat exigent». Això no era pas literatura. El que aquest moviment havia encetat, ja a la segona meitat dels anys cinquanta, era la recerca d'una identitat lligada no pas a l'historicisme, sinó a la projecció en aquella conjuntura present i futura. No era cercar en el passat —identitat retroactiva—, sinó projectar endavant. I aquesta voluntat d'impuls es concretà, entre altres coses, en aquests Aplecs. I el de l'octubre de 1963, celebrat a Bocairent, i reprimit per la Guàrdia Civil, assenyalà un primer punt de partida en aquesta politització. Joan Fuster, que va ser el redactor d'aquella crida, ja hi deia que calia tornar la consciència al poble valencià, que «en tornar-li la consciència, li tornarem també la bandera i l'esperança». «Tenim fe en ell, en nosaltres mateixos, que som poble.» L'Aplec de Bocairent no se celebrà perquè, malgrat que el president del Rat Penat d'aleshores (Joan Segura de Lago) anà a parlar amb el governador civil de València, aquest li digué: «*Lo podría autorizarles a ustedes un acto separatista, pero que ustedes celebren un acto catalanista, esto es inconcebible, y mucho más dirigidos por un mercenario a sueldo del oro catalán, esto es intolerable.*» Aquestes concentracions, que segons els organitzadors no tenien res a veure amb els aplecs celebrats als anys vint i trenta per valencianistes, assolien una mitjana d'assistència d'unes tres-centes persones, amb representació en alguns d'aquests actes de professors com Miquel Tarradell (a Lliria). Els Aplecs, doncs, eren un exponent dels referents teòrics d'aquell moviment valencianista que s'anava estructurant d'una manera ascendent i continuada, i ja entraven en conflicte —com hem vist en el cas de Bocairent— amb el poder establert (com de fet s'esdevingué amb l'Aplec de 1969, ja convocat al Puig, com es venia fent des de l'any 1964, amb clares proclames a l'alliberament nacional i social del País Valencià; i no cal dir que una altra intervenció de la Benemérita acabà amb la convocatòria).

Però la convocatòria dels Aplecs també assenyalà la continuïtat —ja encetada anys abans— de relacions amb València des de Barcelona. Efectivament, la Llibreria Pública, amb Joan Ballester al capdavant, coordinava viatges cap a aquests Aplecs, continuant la tasca de desplaçaments i relacions amb valencianistes de l'època del Diccionari. Joan Ballester també tindrà una participació capdavantera en l'organització d'una altra excursió el mes de novembre de 1965 de nacionalistes d'arreu dels Països Catalans. Els seus quinze expedicionaris, procedents en la seva gran part del País Valencià, feren un recorregut pel Principat sota la cobertura de Franciscàlia.

Potser tot aquest teixit societari de base que s'anava articulant, i que servia per a una expansió del valencianisme enfront del provincianisme, té un precedent, almenys com a esdeveniment de clarificació ideològica —i que comportà, segons assistents al viatge, un «lligam molt fort nord-sud»—, en el desplaçament que feren al llarg d'una setmana del mes d'abril de 1960 al Principat (Barcelona, Montserrat, Berga). Hi assistiren catorze joves valencianistes de diverses adscripcions socials, preparació intel·lectual i maduració política. Els podem recordar: Josep Lluís Viciano i Rafael Ballester (Castelló de la Plana), Josep Palàcios (Sueca), M. Garcia Bonafé (Alcoi), L. Alpera, Josep Raga, L. Aracil, A. Bargues, E. Climent, J. Ferran Martínez Navarro i Rafael Martínez Valero (València), Miquel Mestre Navarro i Lluís Montferrer (Oliva). Els seus organitzadors van ser Joan Fuster per part valenciana i Max Cahner, Ramon Bastardes, Josep Benet i Jordi Pujol, per part catalana (amb un import de 7.000 pts. cadascun). Aquest viatge va ser planificat arran d'un desplaçament previ a València de M. Cahner i una catalanista de primera hora, Montserrat Martí, que, amb les indicacions de Miquel Tarradell, va servir de primer contacte amb aquella joventut. Realment, a hores d'ara —i per aquesta raó esmentem aquests detalls—, la càrrega simbòlica d'aquell viatge és absoluta. I és una demostració de com es posaven les bases d'una construcció nacional que tenia una doble dimensió: humana i polític-cultural.

Aquell viatge tingué un caràcter d'adoctrinament per alguns intel·lectuals molt significats: Ferran Soldevila, des del camp històric, la representació als locals de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona de *La cantant calba* (Ionesco) i la coneixença de mossèn Ba-

llarín i de mossèn Armengou, autor de la *Justificació de Catalunya*, lectura posterior d'aquests universitaris: els feren adonar de la situació del Principat en relació amb València. Altres contactes realitzats van ser amb sectors de la burgesia dinàmica del Principat i que no veien amb reticència (al contrari) l'articulació, encara que fos en l'aspecte cultural, dels Països Catalans. Els noms d'Oriol Folch i de Joaquim Maluquer en serien bons exemples. Fuster hi va establir uns primers contactes als anys cinquanta (fet que es perllongaria fins als vuitanta, en el cas de Joaquim Maluquer), i en el cas d'aquest viatge donaren acollida als joves universitaris, juntament amb els propis organitzadors.

La significació d'aquest viatge fou, sobretot, de substitució d'aquella primera consciència difusa, poc definida, que hem vist que es donava a les primeres passes d'aquests universitaris, per una primera concepció nacional total.

Però ja hem esmentat que, prèviament a aquesta consciència nacional més clarificada, ja hi havia una certa activitat política, i la lluita contra el SEU i la implantació de sindicats d'estudiants espanyols a la Universitat Literària eren prou remarcables, i, en el segon cas, digne de retenir, tenint en compte el context espanyolitzat d'aquell medi estudiantil. Pel que fa a la lluita contra la presentació de llistes oficialistes per a delegats de Facultat, el curs 1958-1959 representà una ruptura amb la tònica del moment. La representació —en una candidatura amb el significatiu nom d'incolora— recaigué en l'estudiant L. Aracil, en contra de la candidatura falangista d'Ansuátegui Gárate. Pel que fa a la lluita contra la implantació del sindicat espanyol FUDE, la fundació el desembre de 1960 de l'Agrupació Democràtica d'Estudiants Valencians (ADEV) suposarà una altra manifestació política en els inicis d'organització d'aquesta generació universitària. Aquest òrgan denunciava «la imposició de la ideologia oficial, a través de l'orientació general de l'ensenyament i, en particular, dels cursos obligatoris de *Formación del espíritu nacional* i *Religión*». Aquesta denúncia global del règim anirà acompanyada de la denúncia de «l'ús exclusiu i excloent de la llengua oficial, el castellà, en detriment de l'idioma del nostre País, el català». En l'àmbit social es rebutjava «tota dis-

criminació ideològica i econòmica en el funcionament de la universitat». Aquests punts ens assenyalen, almenys en el primer nucli d'estudiants valencianistes, una voluntat de no limitar la seva visió de la realitat a concepcions lingüístiques. Aquella consciència de situació al·ludida en la trajectòria de descoberta de la realitat es concreta ja en formes d'actuació pública i política.

Un altre fet que assenyalaria la forma d'actuació política seria l'articulació d'un «moviment polític» (si hem de fer cas de la declaració d'aquesta organització): el Moviment Socialcristià de Catalunya (conegut per MOSCA). Fundat a Andorra, en aquell context de relacions nord-sud, es proposava de «lluitar pel reconeixement de la nostra personalitat com a nació i per una major igualtat i justícia social». De fet, expressava una ideologia prou semblant a la del nucli de «Diàleg», encara que aquesta organització tingués una vida limitada a un any, si comptem entre la seva fundació (1962) i l'organització de l'Acció Socialista Valenciana (ASV, 1963). Aquests casos ens poden servir d'exemples per a copsar un entramat polític que s'aniria estenent en forma de cercles concèntrics.

Aquests primers moments de resposta política van tenir una actuació en la solidaritat amb els empresonats valencianistes a causa de la seva solidaritat amb els vaguistes asturians de 1962. Els empresonats, amb instrucció de consell de guerra (J. Pérez Montaner, Eugeni Boscà, Francesc Codonyer i Màrius Garcia Bonafè), van rebre el suport dels joves valencianistes universitaris, que, tant al seu primer butlletí clandestí «Lluita» (maig de 1962), com a través d'una octaveta, signada com a «Acció Valenciana», volien reflectir el seu suport a uns «nacionalistes» que eren vistos per aquests joves com a «fidels al seu poble, a la seua llengua i a una major igualtat i justícia social». Era un exemple de relació entre aquests primers nuclis en activitat (els detinguts eren tant universitaris com ratpenatistes). Precisament la tramesa d'un paquet de «Lluites» a Diego Sevilla Andrés, professor falangista de la Universitat Literària, va fer que aquest redactés un article al «Levante» (1962) titulat *Burguesía y separatismo*, dient, entre d'altres coses, que *«la plutocracia barcelonesa ha puesto desde hace luengos años sus ojos*

en Valencia» (la qual cosa evidenciava, per Diego Sevilla, un notable desconeixement sobre la deflació nacional d'aquella *plutocràcia*). L'article del professor falangista va rebre resposta de Fuster amb *Mi vela en este entierro*.

Aquest fet, com altres d'ocasionats amb la contrapropaganda oficialista de la guia de «Destino» elaborada per Joan Fuster, significava l'*enfrontament* d'aquells valencianistes universitaris amb l'oficialisme franquista.

Ara bé, no hem de pensar únicament en un treball polític. Aquesta generació anava entreteixint el seu propi missatge, que ja abans de 1962 no era tan subsidiari de la totalitat de les idees de Joan Fuster com de les pròpies conclusions a què anava arribant a mesura que s'anava enfrontant al semit d'aquella realitat —i l'anava copsant. I una de les constants de les seves idees era —tal com recollia un estudiant d'aleshores— «estar dins d'un corrent de la història». No restar fora de la realitat, ni del món. Situar-se. I no ha de sorprendre que professors d'aleshores escrivissin a «Diàleg» articles com *El descobriment d'Europa* (M. Tarradell), *Consideracions sobre el món actual* (Joan Reglà). Aquesta primera fita era un mare de referència universal, com ja hem vist més amunt en algunes de les activitats d'aquesta joventut. Ara, aquesta situació en el context (en la història) no implicava, com ja es pot sospitar, un plegament cap a postures despersonalitzadores vers la seva realitat més pròxima, el País Valencià. Hi havia una voluntat de relació entre visió internacional i enfrontament amb el concret. Alfons Cucó, en un homenatge a Jaume Vicens pel gener de 1961, ja proposava la necessitat d'una «meditació introspectiva» amb una finalitat ben determinada: «elaborar —o reelaborar— la consciència del nostre passar» a fi d'«incorporar la nostra veu, *ja massa temps muda* —subratllat nostre—, a l'empresa comuna». Aquest era el ressò del mestratge de Vicens aconduït pels ensenyaments —que derivaven en reflexió i proposta— dels professors del Principat. I veient les coses des de dins, i en aquelles circumstàncies, era clar que València no és que volgués «dir alguna cosa al món», tal com encertadament intuïa Vicens Vives poc abans de la seva mort a les planes de «Serra d'Or», sinó que les *començava a dir*. I

el fet de posar una *empremta* valenciana en aquell edifici comú no es féu esperar. Quan cinquanta-nou valencianistes van adreçar una carta col·lectiva a la direcció de la revista de Montserrat en ocasió de la publicació d'*Un segle de vida catalana* (1961), comentaven precisament l'enfocament regional de l'assaig col·lectiu. És a dir, d'una banda, criticar l'«equació» establerta entre *Països Catalans* i *Barcelona*, i, de l'altra, explicitar la seva *idea*, que era la de «fer veure als intel·lectuals d'aquí que la nostra unitat no sols radica en la igualtat d'idioma, cultura i civilització, sinó també en la unitat de la pàtria». No repetirem ací altres detalls d'aquella polèmica, exhaurida per un protagonista d'excepció d'aquell episodi, aleshores en la direcció de «Serra d'Or», Max Cahner (1984), però sí que remarcarem que aquella concepció integral del territori era fruit d'una sèrie de fets: lectures, tertúlies, activitat política en inici, coneixença i tracte amb nacionalistes del Principat (professors i polítics) i, com a fet més indicatiu d'aquella etapa, la probable influència d'aquell viatge a Barcelona el 1960, que indiscutiblement tingué conseqüències polítiques i intel·lectuals directes.

Pel que fa al missatge que aquells universitaris anaven estructurant cal dir que, en els seus inicis, es decantava també cap a l'estètica. La convocatòria de joves poetes que va tenir lloc l'any 1962, i que sortí a la llum en forma d'aplec poètic amb el títol *Poetes universitaris valencians*, volia manifestar unes preocupacions literàries encara no aproximades al realisme històric, com més tard (1966) ja es va produir amb l'*Antologia de poesia realista valenciana*, coordinada per Lluís Alpera. Aquella concentració de 1962 no acabaria de reflectir una homogeneïtat en els interessos lírics d'aquells nou participants. La trajectòria posterior va reduir a dos components d'aquella reunió (E. Rodríguez Bernabeu i L. Alpera) la continuació en el conreu de la versificació. El que sí que cohesionava aquell aplec generacional era el comú d'interessos ètics que els unia, i que Sanchis Guarner, en el pròleg de l'obra, concebia com a «combat» a «la injustícia, la frivolitat, el preciosisme», «sense caure en el cinisme ni en l'escepticisme». Encara que no sé si per qüestions que afectaven la seguretat de l'edició de l'obra, M. Sanchis Guarner reconeixia en canvi que «aquests joves poetes valencians no se

senten obsessament atrets pels temes político-socials». Certament el recorregut biogràfic de la pràctica totalitat dels components d'aquell aplec era més pròxim a motivacions culturals. De tota manera, però, es tractava d'un tipus de preocupació que en aquells moments es trobava immersa en un debat de veure precisament el contingut de la concepció política d'aquells universitaris. (Tornem a remetre al cas de la significació de «Diàleg».) Ara el que caldria remarcar és que el fet que fos Sanchis Guarner l'introductor d'aquells poetes no era pas atzarós. *La llengua dels valencians* (1960), que va ser impresa en les gràfiques de Francesc Soriano Bueso (valencianista en els anys trenta i administrador dels diaris del Movimiento «Levante» i «Jornada»), possibilità que en les seves planes la llengua fes la seva aparició a partir de la dècada dels anys cinquanta. F. Soriano, que va ser empresonat el 1967, sota l'aparença d'inculpabilitat econòmica, però potser més realment per causes polítiques, és un d'aquests casos, no pas aïllat, que no calbria en aquella proclama esdevinguda tòpic: *El País Valencià serà d'esquerres o no serà*. Casos com el de Soriano, caigut en un injustificable oblit. Martí Domínguez o el mateix tarannà de Sanchis Guarner, per esmentar uns casos senyers, obligarien a replantejar les interpretacions de tesis fusterianes o que van passar massa ràpidament per alt la trajectòria d'una capa de burgesia dinàmica que, bé que minoritària, representa un molt significatiu lligam entre un valencianisme demòcrata i liberal i l'economia regional. «Valencia Fruits» (que entre els anys 1962, any de la seva aparició, i els inicis dels setanta, seria un bon exemple de l'exponent cívic d'aquesta burgesia emprenedora) va constituir un primer assaig de referència no tan sols per a aquests joves poetes. El mateix Sanchis ja hi deia que adreçava aquella reflexió «als valencians de 1960», perquè copsava aquell moviment que s'articulava entorn d'uns «valencians que han completat el sentiment patriòtic amb idees clares sobre la llengua i la cultura autòctones».

Però aquell codi que s'anava estructurant comptà, a partir de 1959, d'una manera més informal, i a partir de 1961-1962 d'una manera progressivament pública, amb el cas, insòlit fins aleshores, de Ramon Pelegero. «Raimon» (hom diu que aquest sobrenom pro-

vé d'un altre jove estudiant d'aleshores, Eliseu Climent). Com que l'objecte d'aquestes notes és reflectir les bases del procés de construcció d'un país fins l'any 1962, per ser aquesta una primera data de referència i balanç d'un primer moment en la trajectòria d'aquell neovalencianisme que esmentava Joan Fuster, no abastarem tota la trajectòria de Raimon, produïda del 1962 endavant, quan féu una primera aparició en el III Aplec de la Joventut a Castelló, en una taverna de la capital de la Plana. Tan sols esmentaré unes consideracions de dos membres d'aquella generació i que, al meu parer, reflecteixen prou fidelment la significació del fenomen Raimon. Joan A. Lacomba, que ja va realitzar una contextualització del cantant a la revista «Suma y Sigue del Arte Contemporáneo» en un article amb un títol indicatiu: *Raimon. Notas para la sociología de un cantante*, assegura que «a més de cantar en català, estava el fet del que deien i significaven [les seves cançons], qüestions que, en general, assumíem». A més, el fet de pertànyer als mateixos cursos que la resta d'aquells joves feia que «els seus recitals fossin entesos per nosaltres i per molts altres, com a símbols del que defensàvem i d'allò que rebutjàvem». La síntesi entre estètica i ètica en el missatge raimonià era també una síntesi, en termes globals, d'allò que aconduïa genèricament aquella situació de redreçament. Però en aquella conjuntura no s'avaluava tan sols el contingut, sinó també la forma. Calia fugir de la misèria compositiva que caracteritzava una cançó fàcil. És així que Emili Rodríguez Bernabeu, en el segon cas que observem, valorava «la força viva que traspuen eixes cançons», ja que «no es tracta de cançons vulgars, de cançons boges i sense trellat». «La significança no s'amaga de ningú que les sent.» Raimon formava part d'aquella generació i llegia literatura existencialista, marxista o històrica com els altres companys, i per tant la sensibilitat d'algunes de les seves lletres recollia una mica l'autobiografia d'aquells primers anys seixanta de formació (és el cas de *Som* o la més posterior *D'un temps d'un país*).

Finalment, una altra banda del missatge de redreçament que incidia en aquella joventut, tant la ratpenatista com la universitària, és l'elaborat per Joan Fuster. Entre 1950, en un primer moment, i

1960-1962. Fuster estructura unes propostes nacionals. Primer en una resposta a Jaume Vicens (desembre de 1960), sota el títol *Apunts per a una rèplica a Vicens Vives*, que va anar continuada d'una resposta a una carta col·lectiva apareguda a «Serra d'Or» (juny de 1961) i en els dos assaigs que continuaren: *Nosaltres els valencians* i *Qüestió de noms* (1962). El fil seguit és doble: integrar una història nacional, tot criticant els enfocaments regionals (tant metodològics com ideològics) i cercar una terminologia que integri el territori nacional («De la netitud de la nostra terminologia dependrà l'eficàcia de moltes de les nostres accions», dirà en la rèplica a Vicens). Aquest nucli temporal de començaments de la dècada dels seixanta recollirà, per tant, el model de les formulacions fusterianes, que coronarà amb l'assaig introspectiu encarregat per Edicions 62, Ara, ja veiem com aquestes propostes eren a poc a poc aconseguides paral·lelament per aquella generació, encara que algun dels seus membres signés aquella carta col·lectiva de rèplica a les tesis de Joan Fuster i apadrinada per aquells dos valencianistes que als anys quaranta tenien el desfici de fer coses... Pel que fa, doncs, a la determinant aportació de Fuster en *Nosaltres els valencians*, com a compendi estructurador de tota la seva concepció nacional, cal situar-la en el terreny de precedent de la reflexió sòcio-històrica i no totalment comparable a *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens. Sembla que l'obra de Fuster és més projectiva que no pas la del segon, més aproximada a fer un balanç més acadèmic.

D'altra banda, l'efecte de la seva lectura —la seva recepció— als pocs nuclis a què arribà al País Valencià (només se'n venguéren uns dos-cents exemplars, segons Fuster), entre els quals es trobava aquesta base valencianista, és de *refermament* de la tasca que s'estava portant a terme. És a dir, fa la sensació que *Nosaltres els valencians* plantejava a aquells lectors qüestions teòriques i d'anàlisi: dubtes i balanços de la història passada dels valencians, però no va aparèixer en una *tabula rasa*. Des de la pràctica de base hi havia concepcions nacionals plurals que recollien un sentiment que evolucionà cap a formes de consciència nacional. L'assaig de Fuster operà com a ordenador i estructurador de tendències històriques, però no es trobà en un buit d'activitat prèvia. És per aquesta raó que penso que cal situar l'elaboració d'aquesta obra, com la resta d'idees de Fuster, en allò que pertoca al fet nacional valencià en aquell context (*al costat*) de base d'un valencianisme primer cultural, i posteriorment més polític.

D'altra banda, entre sectors d'ideologia pròxima a la democràcia cristiana catalana (cas de Joan Sales) es veia l'assaig de Fuster com una lectura determinada que calia que fos completada per altres òptiques, fent-se ressò d'aquella concepció plural valencianista d'alguns sectors socials no estrictament universitaris ni ratpenatistes. Així podem copsar aquesta intencionalitat en les següents paraules de Sales a un possible receptor d'aquelles idees més aproximades a uns plantejaments menys racionalitzadors i més apropats al sentiment d'alguns nuclis socials. Martí Domínguez: «Penso que vostè, Martí, té el deure d'escriure un llibre que faci contrapès a *Nosaltres els valencians*. Ni cal dir que admiro moltíssim Joan Fuster —sobretot per la seva penetració intel·lectual, agudíssima—: però la seva força racionalista, que és molta, fa pensar de vegades en allò que deia Pascal: "*Le coeur a des raisons que la raison ne comprend pas.*" Si a les *raons de la raó* de Joan Fuster, agudes, però fredes, vostè afegís les *raons del cor*, tindríem una *teoria valencianista* completa.» De fet Martí Domínguez ja havia intentat alguna cosa semblant amb el seu assaig *El tradicionalismo de un republicano*, valorat en aquesta direcció per Joan Sales, que mantenia algunes coincidències ideològiques amb l'erudit d'Algemesí.

Però, si bé la proposta de Sales anava en la direcció de sumar esforços, la postura del tàndem Casp-Adlert en la carta col·lectiva criticant els plantejaments fusterians (juny de 1961) era conseqüència dels distanciaments ideològics i postures enfrontades produïdes al si de la seva tertúlia. La distància entre aquells militants d'Acció Nacionalista Valenciana i les generacions més joves (de la Joventut del Rat Penat i universitaris) era cada cop més accentuada a mesura que aquell moviment s'anava estructurant, s'allunyava d'un plantejament estrictament culturalista i abastava plantejaments polítics. (Encara que aleshores no s'hi donava el secessionisme lingüístic.) Alguns assistents a aquelles tertúlies literàries ja cop-

saven uns certs plantejaments historicistes i *regnícoles* pel poeta (Casp) i l'ideòleg (Adlert), amb concepcions clarament ultraconservadores. L'actitud de Fuster —segons els mateixos testimonis— era de no continuar amb aquest enfrontament eixorc. Es limitava a respondre teòricament. La proposta d'aquella carta col·lectiva era una mena de retorn a una «Comunitat Catalànica», amb un cert paral·lelisme amb la Confederació Catalano-aragonesa, apostant per la designació de *Regne de València*, que hauria de substituir la de *País Valencià* (formulada el 1933 en un assaig del mateix títol per Mateu i Llopis), de caràcter totalment conjuntural. La resposta de Fuster es basà a concloure, entre altres aspectes de fons (nom del país, història...), que «les objeccions sentimentals ens semblen bizantinismes nefastos». (Ara bé, paradoxalment, caldria preguntar-se si aquells bizantinismes no han acabat tenint un ressò polític com a conseqüència d'un cert plantejament pactista.) D'altra banda, un altre cas, el d'Almela i Vives també va provocar una resposta dels universitaris l'any 1961, quan el primer en un discurs d'inauguració del curs va qüestionar la catalanitat del valencià. Eren unes polèmiques causades per valencianistes d'avantguerra, i que a partir del 1939 (com és el mateix cas d'Almela o Igual Úbeda) recorren al plegament d'uns postulats bàsics de referència per a abastar unes primeres aproximacions al secessionisme (més palès potser en el cas de l'erudit Almela i Vives, redactor del full de «Las Provincias» contra el llibre *El País Valenciano*, de Joan Fuster, i, més tard, de l'obra de geohistòria *Valencia, ciudad y reino*, amb postures que qüestionaven els plantejaments de Joan Fuster).

No voldria acabar aquestes notes sense fer un esment del paper de «Serra d'Or» entre els anys 1959 i 1962, com a exemple de canal aglutinador d'aquell missatge al qual ens hem anat referint fins ara. A les pàgines d'aquesta revista col·laboren tant valencianistes d'altres generacions (Lloreng Romaní), com aquells joves nacionalistes (F. Codonyer, Joan F. Mira). La revista de Montserrat —que va entrar aleshores en una etapa de renovació en el seu enfocament— feia les vegades de ressò de totes aquelles activitats culturals que s'estaven produint al País Valencià, i que eren signe de re-

dreçament nacional. Igualment en les seves pàgines escrivien intel·lectuals que, com Alexandre Cirici, enfocaven temes de fons (estètics en el cas de Cirici) sempre abastant tot el territori. A les pàgines de la revista es féu una llarga ressenya de *Nosaltres els valencians*, per un profund coneixedor de la realitat valenciana i que ja hem esmentat, Miquel Tarradell: un altre home de pàtria. Jordi Carbonell, ressenyà *La llengua dels valencians*, i feia articles sobre teatre, sempre tractant tot el país.

«Serra d'Or» arribà a tenir entre setembre de 1962 i el gener de 1965 un màxim de cent quaranta-quatre subscripcions que abastaven comarques determinades del País Valencià (Alcoi o Castelló de la Plana són significatius fora de la ciutat de València, que era el nucli amb més demanda). «Serra d'Or», doncs, fou gairebé una institució en la difusió tant de notícies d'actualitat, com d'opinions d'abast general.

Una conclusió

L'any 1966 Lluís V. Aracil, precisament a les planes de la revista montserratina, es planteja la qüestió de si aquella conjuntura viscuda marcava algun punt d'«inflexió històrica», prenent com a punt de referència la fundació del diari representant del conservadorisme llorentí, «Las Provincias». La pregunta no era inoportuna. Certament, aquella dècada (que hem vist que començava a aglutinar nuclis d'activitat a partir de la segona meitat dels cinquanta), si no va marcar una inflexió (hauríem d'establir quins són els factors bàsics per a caracteritzar una inflexió), sí que va suposar un referent en la vida sòcio-política actual, i un canvi de rumb en les concepcions culturals (i en les primeres experiències polítiques, per limitades que fossin abans de la fundació del Partit Socialista Valencià, canalitzador de la qüestió nacional als anys seixanta). I sobretot les bases d'una visió del País Valencià allunyada del tòpic i aproximada a una preocupació —en anys posteriors, ja a la dècada dels anys setanta— per integrar diversos factors socials, econòmics, culturals i polítics pel que fa a l'explicació de la realitat. En aquest

sentit la redacció de *L'estructura econòmica del País Valencià* fou una fita.

El que anunciarà, doncs, aquesta descoberta de la realitat més pròxima serà la síntesi d'un projecte cultural i polític que, ja en el procés de transformació industrial del País Valencià, funcionarà com a element modernitzador. Tot aquest conjunt d'aspectes fa plantejar un interrogant: l'anticatalanisme polític que vindrà amb la transició a la democràcia es va articular conscientment per destruir aquesta alternativa que s'anava implantant en molts determinants? (Ja hem parlat a tall indicatiu de la irradiació valencianista a les comarques.) Perquè el projecte valencianista ja hem vist que anava recollint plantejaments des de la diversitat, a més del plantejament de Joan Fuster. La volatilització de tot aquest entramat hauria de tenir noms i cognoms... D'altra banda hi ha un altre aspecte que cal retenir: el procés de construcció d'una nació cultural catalana, conseqüència de les relacions culturals i humanes (però en un segon moment, ja a mitjan decenni dels seixanta, polítiques) entre el Principat i el País Valencià. Aquest fet també es destrueix un cop plantejada l'ofensiva anticatalanista, i posteriorment, amb la filosofia dels compartiments estancs dels estatuts d'autonomia... Comparar i contrastar un abans i un després dels anys cinquanta-setanta ens mostrarà el relleu concret d'aquella trajectòria i també les misèries posteriors de polítiques consensuades...

Metodològicament l'estudi d'aquesta època —pel que fa a la història cultural, política i social— ens fa adonar de dos fets: La importància de la generació dels cinquanta, pel que es refereix a l'elaboració d'un pensament i una activitat clarament nacionals. El mecenatge d'una burgesia dinàmica del Principat cap al País València així ho demostra. En aquest sentit, un estudi de la concepció nacional de la burgesia del cotó, que fou la més receptiva a Joan Fuster, ens aclariria la dimensió real d'aquesta generació, per exemple. D'altra banda, el que ha estat repetit pels protagonistes de l'època tractada: abans de *Nosaltres els valencians* ja hi havia unes línies de treball, uns interessos, una activitat pròpia, amb totes les seves contradiccions, però que arribaren a entendre, encara sense

l'assaig de Fuster, el sentit i el significat del que els anava envoltant. Fuster tenia una ideologia que podia no ser adoptada per tots els valencianistes. I de fet així fou. Aquí hauríem de separar, d'una banda, l'aproximació que es donà entre tots vers una visió del fet nacional i, de l'altra, aspectes de concepció global de la realitat.

Nota bibliogràfica

El lector interessat en el context d'aquesta època pot consultar, entre d'altres, els següents estudis i reflexions: Enric Balaguer Pascual: *La poesia valenciana entre 1962 i 1974. El realisme històric* (esp. el capítol primer. *Context sòcio-cultural*), tesi doctoral (Universitat d'Alacant, 1987); Joan Ballester Canals, *Per una consciència de País* (Montevideo 1963); Josep Ballester, *Poesia catalana al País Valencià (1939-1959)*, tesi doctoral (València, Universitat de València, 1990); Joan Crusellas, *Els pobles joves* (Barcelona 1958); Alfons Cucó, *País i estat: La qüestió valenciana* (esp. les ps. 248-320) (València, Tres i Quatre, 1989); Enric Ferrer, *Literatura i societat. País Valencià Segle XX* (esp. les ps. 119-173) (València, Tres i Quatre, 1981); Joan Fuster, *Raimon* (Barcelona, Eds. de la Magrana, 1988); Joan Fuster, *Pròleg* a Domènec Valls, *Els veritables altres catalans* (Barcelona, Selecta, 1973); Joan-Francesc Mira, *El desig dels dies* (València, Tres i Quatre, 1981); Francesc de Paula Burguera, *És més senzill encara: digueu-li Espanya* (esp. les ps. 15-136) (València, Tres i Quatre, 1991); J.A. Martínez Serrano *et al. Introducció a l'economia del País Valencià* (esp. les ps.. 9-68) (València, Tres i Quatre, 1980); Emili Rodríguez Bernabeu, *Notícia literària d'Alacant*, «Revista de Catalunya», núm. 53 (juny de 1991); Manuel Sanchis Guarner, *Reaixença al País Valencià* (València, Tres i Quatre, 1968); Ismael Saz, *El franquisme* dins *Història del País Valencià*, vol. V (Barcelona, Eds. 62, 1990); Vicent Soler, *L'arrencada industrial*, dins *Història del País Valencià*, vol. V (Barcelona, Eds. 62, 1990); Josep Maria Soriano Bessó, *País Valencià. Pels camins del retrobament* (Barcelona, Portic, 1973).

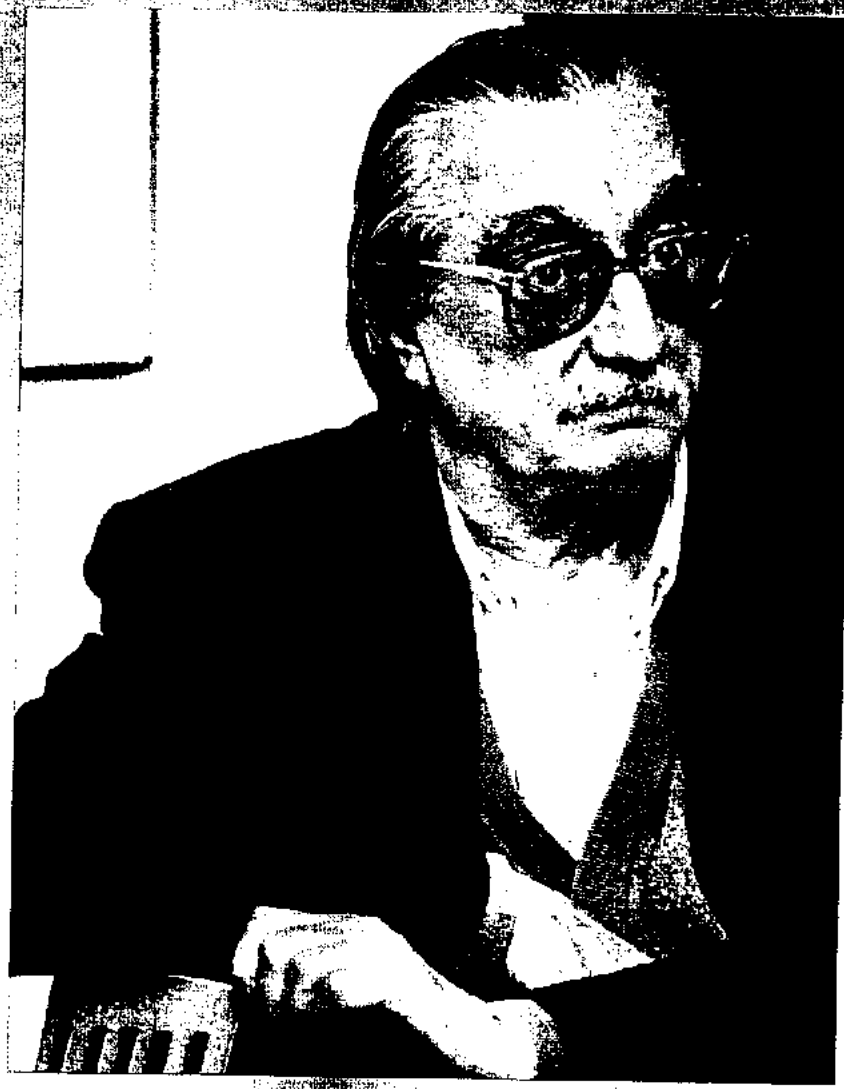

Un any després

El pròxim dimarts, 22 de juny, farà un any de la mort de Joan Fuster. Per recordar el mestratge intel·lectual i cívic de l'escriptor de Sueca, hem preparat un document de tretze pàgines, dividit en dues parts. En la primera, retrocedim al temps de l'antifranquisme. Trenta-tres anys enrere, Fuster i un grup de tretze universitaris valencians feien la primera ruta organitzada als principals indrets del nacionalisme català, com Montserrat i Ripoll, on van conèixer els dirigents més importants de la resistència cultural. En la segona part, recollim l'homenatge que se li féu a Fuster el passat 16 de juny a l'Ateneo de Madrid, juntament amb els discursos que van pronunciar Manuel Vicent, José Luis Aranguren i Josep Vicent Marquès. Uns textos que ens recorden l'empremta de Fuster entre diverses generacions. Aquest document vol donar, en clau de present, una perspectiva completa de les arrels i el futur del llegat fusterià.

EL TEMPS reconstrueix el primer viatge conjunt de Fuster i els fusterians

El país que tal vegada s'esdevingué

Tretze universitaris valencians foren convidats a visitar, durant la setmana de Pasqua del 1960, els emplaçaments mítics del nacionalisme català en lluita contra el franquisme. Aquesta és la història d'un encontre històric de la mà de Joan Fuster.

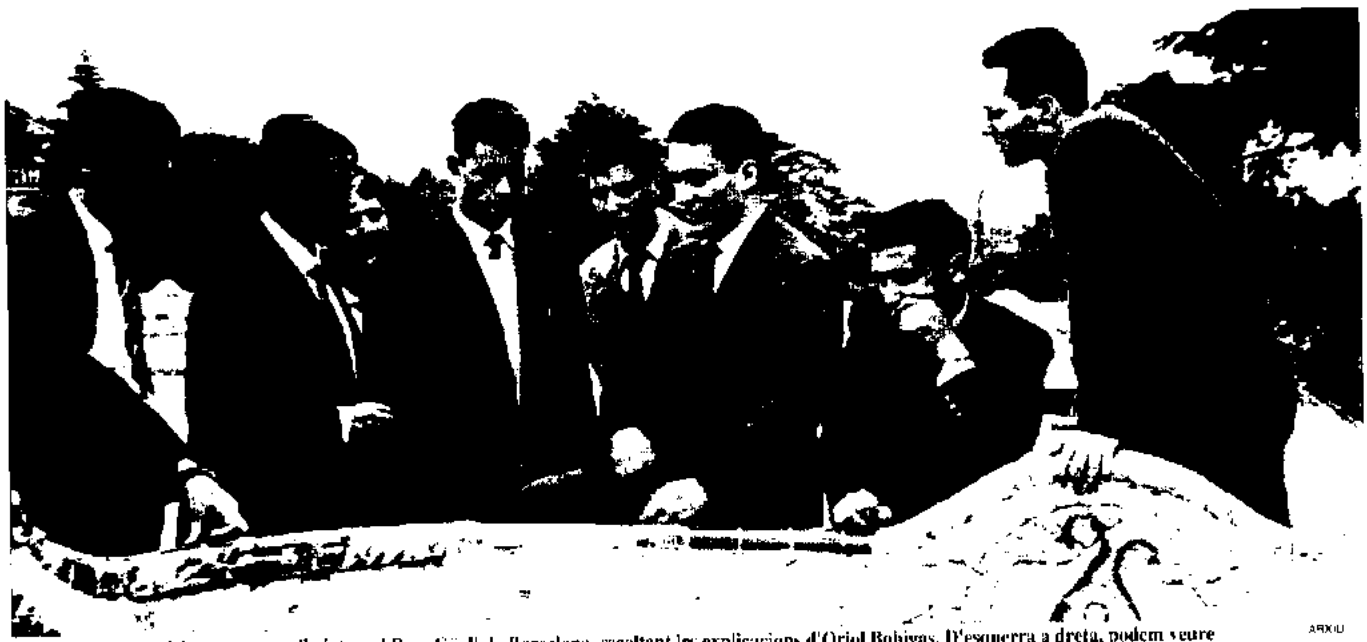

ARXIU

Alguns dels participants en aquell viatge, al Parc Güell de Barcelona, escoltant les explicacions d'Oriol Bohigas. D'esquerra a dreta, podem veure Vicent-Lluís Aracil, Màrius Garcia Bonafé, Rafael Martínez Valero, Lluís Viciano, Lluís Alpera, Oriol Bohigas, Eliseu Climent i Lluís Monferrer.

17 d'abril de 1960. Diumenge de Pasqua. Una setmana abans tretze joves universitaris valencians havien començat les vacances de Setmana Santa. Però aquest cop era molt diferent. Perquè avui se n'anaven a Barcelona a comprovar allò que havien descobert a les pàgines de *Notícia de Catalunya* i a les classes del professor Tarradell: la hipòtesi que, nord enllà, però prop d'allí, existia un país real, anomenat potser Catalunya, que, al marge del discurs oficial, lluitava per sobreviure i capgirar l'estat de derrota. Aquell grup d'escollits agafava el tren per confirmar, i adoptar, les tesis d'un nacionalisme cultural que preparava la resposta política al franquisme i tot just començava a estructurar el teixit de relacions que havia de definir els Països Catalans. Aquella colla de valencians, llavors políticament verges, no en podia estar al marge. Calia explicar-los-hi. Fer-los sortir de València perquè, en tornar-hi, la reconstruïssin.

El 17 d'abril de 1960, diumenge de Pasqua, tretze joves universitaris valencians s'apressaven, sota el mestratge de Joan Fuster, a recórrer, durant una setmana, els principals referents històrics, lingüístics i paisatgístics que donaven sentit al catalanisme. Montserrat, Queralt, Ripoll, Barcelona... Aquells joves no duien xiruques ni anoracs i encara menys motxilles. No sabien res de l'escoltisme o dels esbarts dansaires. N'eren completament aliens. Volien ser racionals. Duien vestits fets a mida, corbates estretes de colors ensopits i mocassins asèptics. Eren això: gent seriosa que volia fer coses serioses. Anys després, tots ells formen part de la història seriosa, però, darrere els grans plecs del passat antifranquista, s'amaga la petita història d'un viatge iniciàtic que va transformar la vida daquella colla de joves.

TREBALL SUBTERRANI

Vint anys després de la victòria del *Caudillo* i de les seves tropes, les coses eren allà on tocava, és a dir, sota control, però certament, entre 1939 i 1960, res no s'havia deturat del tot. L'entrellat de relacions entre València i Barcelona s'havia desenvolupat ja durant la dècada dels 40. El triomf dels *nacionales* havia desfet totes les estrucutures político-culturals que s'havien apuntalat durant la Segona República, però la repressió va notar-se força més a Catalunya. Mentre al Principat penjar una bandera quadribarrada equivalia a un certificat de presó incondicional i, per tant, era un senyal de resistència, a València, l'oriflama, sense blau perquè no calia anar contra res, era un penó ornamental, desllegat, com a l'Aragó, de referències *rojo-separatistas*, i del qual se servien els poetes per als actes rutinaris de folklore local. Mentre a València les filles de l'aristocràcia local, amb figures tan *kitsch* com el Marquès del Túria, acompanyaven Carmencita Franco en la recarregada cerimònia dels Jocs Florals del 1940, els Jocs Florals de Catalunya se celebraven a l'exi-

Manuel Sanchis Guarner presenta, al pati de cristall de l'Ajuntament de València, el Diccionari Català-Valencià-Balear, el desembre del 1951. Darrera, els mapes de l'àrea de parla catalana. ARXIU

li, amb la participació dels pocs valencians que es mantenien fidels a les trinxeres literàries.

Al voltant del nucli de contertulians format per Xavier Casp i Miquel Alcart, el 1944 es fundà l'Editorial Torre que, a través d'algunes col·leccions com L'Espiga –"*imprescindible para el buen conocimiento de la literatura catalana*"–, va començar a publicar autors llavors prou madurs com Enric Valor, Valls Jordà, Maria Beneyto o joves promeses com Joan Fuster, Josep Iborra o Alfons Cucó. Els viatges del llibreter barceloní Josep Maria de Casacuberta, de l'Editorial Barcino, al País Valencià i la seva relació amb el grup Alcart-Casp van contribuir també al coneixement dels autors valencians entre l'escassa, però qualificada, parròquia de lletraferits catalans.

Al marge d'aquest circuit literari que mai no es va desfer del tot, el primer instrument sòlid de relacions culturals de postguerra se situa amb l'Obra del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, el diccionari Alcover-Moll, una *summa teològica* de l'àrea lingüística catalana que Josep Maria Llompart, un dels promotors més actius, concebia com un "pretext" per a la construcció d'un país encara només imaginat. Dos anys després de la represa de l'Obra del Diccionari, els seus promotors arribaven a València. Era el 1951, i al pati de cristall de l'Ajuntament de València, *esponsoritzats* pel diari més prestigiós de la ciutat, *Las Provincias*, Francesc de Borja Moll i Manuel Sanchis Guarner van explicar, davant un mapa representatiu de tota l'àrea lingüística, els objectius d'aquest compendi enciclopèdic. A la comissió patrocinadora hi havia tots els qui hi cabien: des d'il·lustres representants de la tronada renaixença valenciana al caire de la tomba, com Maximilià Thous, fins a respectables patrons de la premsa valenciana, com *don* José Ombuena, passant pel filòleg Carles Salvador que, a través de les classes de català de Lo Rat Penat, formava alguns dels joves valencianistes que despuntaren durant la dècada dels 50, entre els quals destacaven Francesc Codonyer, Antoni Bargues o Enric Tàrrega. Tres personatges que van poder viatjar a Barcelona gràcies a la mateixa Obra del Diccionari que atorgava premis als millors estudiants dels cursos de català de Lo Rat Penat. Aquests viatges, iniciats en 1953, es van mantenir amb regularitat i van servir per a travar amistat amb grupuscles literaris que es movien a Barcelona al voltant de col·leccions com Els Ocells de Paper o la Nova Col·lecció Lletres.

Els signes de represa eren escassos però, alhora, molt significatius. Santiago Albertí, un altre editor obsedit a fer diccionaris, havia publicat *Els pobles joves* (1958) de Joan Crusellas, un apassionada defensa de les nacions sense estat, i el llibreter Joan Ballester Canals oferia, des de la delegació barcelonina de l'Obra, un coixí de suport que es va bifurcar en moltes direccions: l'organització de viatges als aplecs del Puig o la publicació d'alguns llibrets, deliberadament divulgatius, com *Qüestió de noms* de Joan Fuster o *Alacant a part*. Des de la caòtica llibreria del carrer Consell de Cent, Pública, que abans havia funcionat com a distribuïdora de cartells cinematogràfics, Joan Ballester rebia molts valencians que utilitzaven aquella botiga estreta com a punt d'encontre en els seus sojorns barcelonins.

La llibreria de Joan Ballester i Canals era un punt d'encontre per a molts valencians que viatjaven a Barcelona. ARXIU

Joan Fuster n'era un visitant habitual: s'hi deixava caure tot sovint a fer petar la xerrada i a tafanejar llibres. L'homenot de Sueca ja era, a mitjan anys cinquanta, l'estrella ascendent de la literatura catalana provinent del sud: l'editorial Selecta li havia publicat *Antologia* i *Figures del temps*, que havia obtingut el Premi Yxart 1956. També havia entrat en relació amb el sector dels empresaris cotoners, agrupats entorn de la SECEA. Tant Oriol Folch com Joaquim Maluquer, els seus dos millors amics, formaven part d'aquest sindicat d'influències que, després d'un canvi accionarial, en 1960, va obrir *El Correo Catalán* als articles d'opinió de Joan Fuster, Francesc de Borja Moll i Josep Pla, l'altre *monstre* de les lletres catalanes, que mantenia des de Palafrugell un clima permanent de tertúlies i contactes ple de noms il·lustres: Manuel Ortínez, Joan Sardà, Ibàñez Escofet, J. Nadal, Armand Carabén... Aquesta xarxa de relacions, fidels i constants, va contribuir al coneixement profund –i reconeixement comú– entre els representants més liberals de la burgesia catalana de l'època i aquella generació de valencians emergents que l'intel·lectual de Sueca representava i apadrinava. Oriol Folch, a més, va posar en contacte Joan Fuster amb dos activistes culturals, Max Cahner i Ramon Bastardes, estudiants de químiques a la Universitat de Barcelona, que l'acabaren embolicant en tota mena de conspiracions. Tant podia ser un viatge d'estudiants universitaris, l'abril de 1960, com l'encàrrec d'un assaig, *Nosaltres, els valencians*, per a una editorial impossible, amenaçada de ruïna ja de bon començament. L'anomenaven Edicions 62, i encara dura.

EL VIATGE DELS VALENCIANS

En la petita trama d'aquest viatge iniciàtic, el nom de l'arqueòleg Miquel Tarradell no hi és sobrer. Ell genera els primers contactes en un fil de casualitats que arriba fins al Marroc. Tip de Tànger, on dirigia el Museu Arqueològic, que llavors estava sota bandera espanyola, Miquel Tarradell va aprofitar unes oposicions per tornar al més a la vora possible de casa. Així doncs, a la fi, Tarradell obtenia una plaça de professor a la Universitat Valentina, un edifici rònec

–històric, deien– del carrer de la Nau, al centre de la ciutat. No en tenia gaires referències de València. Era a quatre-cents quilòmetres prop de casa, i ja en tenia prou. No s'esperava, per tant, de descobrir, entre 1957 i 1958, que a les aules hi havia gent inquieta, interessada per allò que aquell professor català els podia explicar fora de la lliçó magistral.

Miquel Tarradell, des de València, fou un dels impulsors de la iniciativa. ARXIU

Aquells joves, provinents molts d'ells dels jesuïtes, eren sensibles, així ho intuïa Tarradell, als problemes del país. Fos quin fos. Com que l'arqueòleg mantenia excel·lents relacions amb alguns intel·lectuals de Barcelona, com ara Joan Triadú, Manuel de Pedrolo, Joan Perucho o Montserrat Martí, anava informant dels progressos d'aquells estudiants que, en moltes converses de despatx, l'interpel·laven sobre tot el que passava "allà dalt". I Tarradell es convencia, cada cop més, que aquells xicots eren "material aprofitable". Així que va venir a Barcelona i es va reunir a la cafeteria El Oro del Rin amb el duet Cahner-Bastardes per explicar-los que aquells valencians entusiastes eren uns xicots molt interessants "que no sabien res de Catalunya". Caldria, doncs, explicar-los-ho.

Al gener del 1959 es va trobar l'excusa perfecta per a teixir aquest primer pont. Acabava de sortir, sota la protecció eclesiàstica de l'Abadia de Montserrat, *Serra d'Or*, la primera revista cultural amb cara i ulls des de la guerra civil i, és clar, calia buscar subscriptors també al País Valencià. L'equip promotor de la revista, format per Max Cahner, Eulàlia Duran, Ramon Bastardes i Montserrat Martí, de l'Institut d'Estudis Catalans, es va decidir a baixar a València. Escurant-se les butxaques, es van estatjar a l'Hotel Regina que costava, tot plegat, 150 pessetes i van escurar els plats de Casa Cesáreo, un restaurant immens on es dinava pel preu irrisori de 25 pessetes. Des de l'hotel mateix, Max Cahner va telefonar al contacte que li havia proporcionat Tarradell, un estudiant anomenat Vicent-Lluís Aracil, del qual no tenia cap mena de referència. Per tant, va preguntar al seu interlocutor telefònic pel senyor Aracil. Res d'estrany. Eren anys que tothom es tractava de vostè i els amics es deien pel cognom. Un cop presentats, Cahner i Aracil van quedar de veure's a l'Hotel Regina, però Cahner va cometre l'error normal del principatí que s'acosta per primer cop a València. Per si de cas no l'entenia, Cahner va dir-li que l'hotel era situat al carrer Làuria.

—¿Vol dir el carrer de Llúria, veritat?

I van quedar entesos.

Aquella dotzena d'estudiants que Tarradell havia esmentat, es reunien amb la delegació barcelonina a la cafeteria Ribera. Uns baixos prou discrets. Montserrat Martí es va encarregar de trencar el gel. No es tractava de fer nous subscriptors, sinó de fer-los un retrat, a grans pinzellades, de la resistència cultural a Catalunya. I fer-lo, és clar, prou atractiu. Tothom va parar-hi atenció i Aracil, que ja exercia de líder natural del grup d'estudiants, va proposar de fer alguna cosa. Un viatge, per exemple, com els que havien organitzat Joan Ballester i la gent del Diccionari, però quedava sobreentès que ells –universitaris formats, no poetes ocasionals– volien conèixer tots els personatges, tota la ideologia i tots els llocs essencials del nacionalisme inicipient. Cahner es va entusiasmar; no eren rat-penatistes ingenus, eren joves de procedència burgesa. Nets de valencianisme residual. Primera matèria en estat pur. Futurs quadres, s'imaginava.

Max Cahner allotjà a casa seva Eliseu Climent (dreta) i d'aquell fet nasqué una llarga amistat personal. ARXIU

Max Cahner, que es cartejava habitualment amb Fuster, va informar el succà d'aquella reunió informal i de l'existència d'aquell grup, que Fuster coneixia superficialment, i van decidir d'organitzar conjuntament el viatge. Fuster, bon conversador, va anar sondant molts d'ells i va prendre decisions. Serien pocs els escollits, per raons òbvies de seguretat i per la natural modèstia dels organitzadors. Per tant, s'havia de definir qui mereixia de participar en un viatge excepcional. Un grup coherent, homogeni, però plural. Representatiu. Així ho volia Fuster, que va elegir Josep Lluís Viciano, de 23 anys, del Centre Excursionista de Castelló, llavors en una etapa de rellançament; Rafael Ballester Ramos, de 18 anys, també de Castelló; Josep Palàcios, de 22 anys, veí de Fuster i amic íntim de l'assagista, i Màrius Garcia Bonafè, de 21 anys, treballador provinent dels nuclis obrers d'Alcoi, interessat pel nacionalisme. Altres convidats foren Lluís Alpera, Lluís Aracil, Antoni Bargues, de les joventuts del Rat Penat i Rafael Martínez Valero, tots ells provinents de València, Miquel Mestre Navarro i Lluís Monferrer, originaris d'Oliva, Josep Raga, nascut a Catarroja, Eliseu Climent, que era de Llombai, i Ferran Martínez Navarro, de Serra.

En una missiva que Fuster envia a Cahner li exposa els criteris d'elecció amb tota claredat i dóna, a la vegada, instruccions precises per als receptors del nord: "La tribu d'entusiastes emprendrà el viatge a Barcelona el dia 17, diumenge de Pasqua, probablement en el tren que surt de València a les 9.45 del matí. Jo vindré el mateix dia, però amb l'avió. La colla està composta per tretze inefables patriotes. Crec que els patriotes han estat triats amb un criteri bastant ponderat i equitatiu: he procurat que hi hagi gent de diversa –actual o virtual– tendència ideològica, d'extracció social ben distinta i fins i tot d'un grau d'incorporació política variat". D'aquesta manera, tots els integrants de l'expedició tenien un cert grau de formació. Suficient, però mai inguarible. Tots eren, doncs, susceptibles de comprendre allò que anaven a fer. Màrius Garcia Bonafè era considerat per Fuster l'obrerista que feia d'"estudiant a hores lliures". Lluís Alpera, en canvi, representava el xicot "prou format". En tot cas, i excepte Ferran Martínez Navarro, que estudiava medicina, l'assagista de Sueca es decantava clarament pels estudiants de lletres que partien d'una "concepció positiva" de la realitat. Fuster, en la carta que adreça a Max Cahner, remarca especialment la personalitat de Miquel Mestre Na-

varro, "inclinat a la filosofia, però dels més seriosament preocupats pels problemes polítics i socials". En aquest sentit, Josep Palàcios, Alpera, Garcia Bonafè i Mestre Navarro eren considerats, per Fuster, del "ram de la cultura". Entre els escollits, només Josep Raga entenia en números. Fuster en parlava com d'"un economista, estudiant de dret, persona molt potable". Respecte a Ferran Martínez Navarro i Rafael Martínez Valero, Fuster especificava que eren "desconeguts per a mi" tot i que els havia inclòs "a petició del líder (referència a Aracil) i de Climent". Els expedicionaris havien de semblar un retrat prou exacte de l'*espectre sociològic* que Fuster imaginava per a la construcció del País Valencià: propietaris rurals, treballadors, economistes, metges, aprenents d'intel·lectual... Allò que es traçava, a mitges entre l'oracle de Sueca i els homes de *Serra d'Or*, aquells primers mesos de 1960, ja no era un retrobament sentimental entre els germans perduts de la marca hispànica i la moreria. Hi havia una nova ambició. Volien preparar quadres per a construir un espai nacional hipotètic. *El* projecte de país. Paraules o conceptes que s'intuïen ja en aquell 17 d'abril de 1960, quan els tretze escollits travessaven l'Ebre, escarxofats als vagons d'un tren que parava sota les ennegrides voltes de ferro de l'estació de França.

EN RUTA PER LA CATALUNYA VELLA

No hi va haver temps de gaires festes aquell diumenge de Pasqua. Tot just els expedicionaris van posar els peus a l'andana de l'Estació de França, un comitè de recepció format per Max Cahner, Ramon Bastardes i Josep Benet se'ls va endur al primer emplaçament, Montserrat, la muntanya sagrada. Els van allotjar a l'hosteria del monestir. Durant tres dies, la colla de valencians van ser els hostes privilegiats dels monjos benedictins, però és tractava d'una invitació molt concreta. Hi eren per feina. La major part del temps, el van passar a una sala de l'hosteria, asseguts al voltant d'una taula llarga i ampla, sentint les conferències de les principals patums de la resistència catalana.

Dilluns, dimarts i dimecres de Pasqua, els tretze valencians, i potencials, patriotes van rebre lliçons magistrals sobre diferents aspectes de la realitat catalana. Lliçons que pocs recorden, però que, en general, van fer forat entre aquells estudiants farts dels silencis i els oblits de la universitat franquista. Era un veritable "alliçonament concentrat", com ho defineix, irònicament, algun dels *concentrats*.

Josep Palàcios, veí de Sueca i amic íntim de Fuster, formà part d'aquell grup. ARXIU

Lluís Alpera, escriptor i professor de la Universitat d'Alacant, també hi anà. ARXIU

Un altre dels joves amb futur: Josep Raga i Gil, economista de Catarroja. ARXIU

Ferran Martínez Navarro, de Serra i Camp de Túria, l'únic metge de la colla. ARXIU

Queden, imatges, difuses però perseverants, gravades a la memòria dels participants: l'efigie vinclada, trèmula i solemne de Josep Benet repassant les fites històriques del nacionalisme català; les arengues somegueres i punxants de Joan Fuster, que repassava, contradeia i s'interpel·lava, en un magma incandescent, sobre temes de llengua, literatura, economia i psciologia col·lectiva. Queden també en el record ombres de personatges que van acostar-se a Montserrat, com Josep Espart Ticó o mossèn Ballarín, que els havia d'acompanyar durant la resta del viatge. Però la figura desficiosa, sempre bellugadissa, de Jordi Pujol es manté encara en la retina d'aquells viatgers ocasionals com una presència excepcional. Aquell activista que treballava al petit banc del seu pare, i que es ficava pertot arreu, va aconseguir de fascinar els expedicionaris. El gest, el to, les idees simples, obsessives i intenses, sobre la integració dels immigrats, per exemple. *Le Monde* sota el braç i un discurs possible entre el marc ideal i el terreny real: cap d'aquells joves valencians no podia imaginar-se que Jordi Pujol acabés presidint la Generalitat de Catalunya, però, d'entre tots els oradors d'aquelles tertúlies de Montserrat, van saber que només hi havia un polític, i aquest era Pujol.

Revelacions a banda, els ideòlegs del viatge –l'equip de *Serra d'Or*– havien considerat que aquella estada prolongada a Montserrat oferia dos avantatges prou apreciables: permetia de concentrar, amb les màximes garanties de seguretat, una colla de gent que, fora d'aquell ambient presumptament religiós, hauria despertat les sospites de la guàrdia civil i, encara més important, permetia d'introduir aquell jovent, proper al cristianisme però extremadament recelós de la jerarquia eclesiàstica, en un "ambient cristià" contraposat als *Cursillos de Cristiandad* que s'havien d'empassar a València. Molts dels participants del viatge encara recorden, astorats, l'estranya sensació de sentir, a missa, els cants de l'escolania en català. I de veure aquells monjos, afables i receptius, que s'esmerçaven a ensenyar-los tots els racons del monestir i no els demanaven pels pecats que encara no havien confessat. De cop, els capellans ja no eren aquells perillosos castradors de la intel·ligència, sinó els il·lustres protectors de la cultura catalana. El pare Estradé, el pare Pinell, en Marc Taixonera... Allò era excepcional, gairebé impossible. Però no els van deixar temps de refer-se d'aquells exercicis espirituals. Faltaven unes quantes impressions més.

El dimecres 20 d'abril, l'expedició em-

Josep Maria Ballarín va impressionar els valencians en la seva visita a Queralt. ARXIU

prenia viatge cap al santuari de Santa Maria de Queralt. Era una comitiva de quatre cotxes: el Renaul 4, que els havia cedit Jordi Pujol i que conduïa Ramon Bastardes, un 600 atrotinat i dos cotxes més. La ruta cap a Queralt va resseguir la carretera de Manresa a Solsona i, tot seguit, va enfilar-se pels contraforts del pre-pirineu. Aquella era l'escenografia perfecta de la Catalunya ideal somniada pels homes de la Renaixença. Calia suposar que els amics valencians se n'adonarien. Els guies de l'expedició, formats en l'estètica germanòfila del culte a la natura i en l'escola muntanyenca de Baden-Powell, havien ideat aquest recorregut, entre cingles esfereïdors i llenques de bosc, amb l'evident intenció que aquells valencians, avorrits del seu país de pins escassejats, exuberància hortícola i muntanyes pelades, caurien rendits davant la triomfal bellesa –europea, creien– d'aquell paisatge imponent.

Quan els conductors principatins van deturar els cotxes al Coll de Jou, sota el massís del Port del Comte i a les envistes de Sant Llorenç de Morunys, ho feien per contemplar aquella perspectiva infinita del país més bell i per sentir alhora l'exaltació quasi mística del contacte amb la natura. Moment que certs expedicionaris valencians van aprofitar per fer un cigarret arraulits als cotxes, davant l'estupefacció de Max Cahner, mossèn Ballarín i la resta de paisatgistes furibunds que van entendre, llavors, que l'estètica wagneriana d'aquell tros de món deixava indiferents les ànimes poc ecològiques d'aquells joves valencians.

Al cap d'una estona, i quan Joan Fuster hagué signat, realment commòs, uns autògrafs a dos passavolants que el van reconèixer, la comitiva arribava a Santa Maria de Queralt on van fer nit a l'hostal. Allí, mossèn Armengou, un capellà berguedà que havia escrit *Justificació de Catalunya* i que havia de descobrir posteriorment els vincles inevitables entre nacionalisme, cristianisme i socialisme, els va visitar. Una visita curta, perquè mossèn Armengou a les deu de la nit ja era al llit. Just el contrari del noctàmbul Ballarín, que va fer-la petar, fins a les tantes, amb aquell grup d'expedicionaris extraviats a la Catalunya Vella. Tots ells quedaren impressionats per la personalitat de mossèn Ballarín. Fuster, el primer. El tracte espontani, explosiu i vital, d'aquest capellà va sorprendre Fuster, que va descobrir un conversador infatigable capaç de rebatre-li tota mena d'arguments referits a Déu, l'home i qualsevol cosa en general; però Ballarín va saber sorprendre'ls també perquè, lluny de meandres jesuítics, els explicava un país on les coses tenien sentit.

—¿Quantes misses diu en català? –li preguntava Fuster.

—M'és més fácil de dir quantes en

L'historiador Ferran Soldevila els va fer un discurs amb aires joc floralistes. ARXIU

dic en castellà –li contestava Ballarín.

—¿Quantes?

—Cap.

Faves comptades. No hi posava teories, mossèn Ballarín. Però aquell pagès de cara colrada no era l'humil capellà de rectoria que li agradava de representar. Havia estudiat els moviments cristians de base, la renovació empresa a França i Bèlgica, i totes les batusses pre-conciliars. Coneixia –i després aplicaria al País Valencià– les rutes de Chartres, admirava i propagava la teoria històrica de Toynbee i tenia una sòlida formació humanística. Bagatge suficient per a travar una productiva amistat amb Joan Fuster i amb el nucli d'universitaris valencians que participava en aquell viatge.

De fet, mossèn Ballarín es convertí, l'endemà de Queralt, dijous 21 d'abril, en el guia turístic de la següent ruta històrico-paisatgística que, a través de Vilada, Borredà, les Lloses i Matalamala, els havia de dur a Ripoll i a Sant Joan de les Abadesses. Passejant per les nobles pedres d'aquests dos monestirs fundacionals, mossèn Ballarín va emprar la seva millor oratòria per fer entendre a aquells estudiants una de les desgràcies –no pas l'única– que separava Catalunya del País Valencià: els monestirs. Si tots els comtats del Principat, contava Ballarín, s'havien atapeït de monestirs que assentaven la cultura i la civilització, gràcies a les comunitats estables de monjos benedictins, Jaume I havia atorgat el regne de València als ordes mendicants –franciscans i dominicans– que creaven convents on els frares hi eren sempre de pas i les comunitats no tenien prou solatge. A la fi, insistia mossèn Ballarín, al Ripollés "els moros no hi han estat mai" i Carlemany, un benefactor amb visió d'estat, havia dotat aquelles terres feréstegues d'un ordre terrenal que li havia estat molt útil. Aquestes i altres apreciacions, no les va discutir ningú. Fins i tot callava Lluís Aracil que exercia, darrere el patriarca Fuster, el lideratge del grup i que presumia de la seva sapiència, abusant, durant tot el viatge, de les cites en francès i en alemany amanides, tanmateix, amb un bon humor excepcional. En poques hores, aquell grup de turistes accidentals van admirar el Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses (el conjunt escultòric del calvari de Crist situat damunt l'altar, una obra mestra del romànic català), la portalada de Ripoll i, de camí cap a Barcelona, van aturar-se al santuari de la Gleva, als afores de Vic, on Mossèn Cinto havia passat part de la vida. Cansats, però no esgotats, els expedicionaris van arribar finalment a Barcelona dijous, dia 21 d'abril de 1960, al vespre.

Les sessions de cinema que Miquel Porter-Moix va centrar en algunes peces de cinema mut valencià han restat a la memòria com una de les anècdotes del viatge "iniciàtic". ARXIU

Aquella mateixa nit, i als locals de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, al Cercle Artístic Sant Lluc, la delegació valenciana va assistir a la representació de *La cantant calba* d'Eugène Ionesco, estrenada al Teatre Romea el 28 d'octubre de 1959. Per a una jovenalla que no recordava més que alguns sainets en valencià macarrònic, propis del teatre de falles, com *Eixa dona és ton pare*, aquella representació va esdevenir el punt de referència d'allò que devia ser el teatre a Europa. L'obra, dirigida per Frederic Roda i interpretada per Carlota Soldevila, Adelaida Espinal, Núria Casulleras, Miquel Rodés i el polifacètic crític de cinema Miquel Porter-Moix, incloïa, al principi, uns retaules de "teatre viu", un assaig de *sociodrama* que s'estilava Pirineus enllà i que donava a l'ADB un aire avantguardista inusual a Barcelona. Els universitaris valencians assistien per primera vegada a una actuació teatral normal en català normatiu. Era, doncs, un exercici de normalitat dins l'absurd. Inevitablement, *La cantant calba* va trasbalsar els expedicionaris que, un cop més, i adaptant-se a l'estratègia *europeista* que preconitzaven els homes de *Serra d'Or*, van creure's de veritat que Catalunya era el centre del món. Abans de l'obra, tanmateix, la colla d'universitaris va suportar una enfarfegada dissertació de l'historiador Ferran Soldevila, ja molt envellit, sobre les arrels provençals de València, que va servir per a recordar-los que la generació de noucentistes representada per Soldevila no havia entès mai la idea de Països Catalans. No va tenir cap importància. Ionesco va esborrar els aires jocfloralistes del discurs de Soldevila. Aquells minyons del sud començaven a *entendre*. Això era l'important.

Hi ha, en referència al sojorn barceloní, que va durar tres nits, una altra dada significativa, i és la de l'allotjament. Ja que les 7.000 pessetes de finançament que tenia el viatge, recollides entre Pujol, Benet, Bastardes i Cahner, no cobrien l'allotjament en hotels de Barcelona, es van oferir cases particulars que era un altra manera de prosseguir, en la intimitat familiar, l'adoctrinament d'aquells cadells. Al pis d'Agustí Contijoch i Roser Manent, s'hi va estar Lluís Alpera. Miquel Porter-Moix, sembla que avisat per Benet, va allotjar Josep Lluís Viciano. Oriol Folch va tenir a casa Joan Fuster i Josep Palàcios. Joaquim Maluquer va aixoplugar Miquel Mestre Navarro i Màrius Garcia Bonafè. A la casa de Jordi Pujol, hi havia Josep Raga, Lluís Monferrer i Ferran Martínez Navarro, alhora que Josep Benet allotjava Lluís Aracil i Antoni Bargues. Eliseu Climent va anar a parar a can Cahner. A conseqüència d'aquella estada barcelonina, va sorgir una amistat, prolongada des de llavors, entre Max Cahner i Eliseu Climent, dos personatges públics, hiperactius en el terreny cultural, que no dormen mai més de cinc hores seguides. Pels racons de la memòria, es conserva alguna anècdota curiosa com les sessions de cinema que Miquel Porter-Moix oferia a Josep Lluís Viciano, centrades en algunes peces de cinema mut valencià, *El cec del poble* i *Batalla de flors a València*, i en l'habitual ració de filmografia clàssica soviètica, *La mare*, *La vaga* o l'inefable *Cuirassat Potemkin*. Les impressions fortes –la ruta per la Catalunya Vella– s'havien acabat amb *La cantant calba*, la darrera anella de la subtil cadena cultural que el duet Cahner-Bastardes havia teixit entorn d'aquell col·lectiu d'universitaris.

Oriol Bohigas va ser l'encarregat de mostrar la ciutat modernista. J. MORERA

L'estada a Barcelona va coincidir amb tres dies de vacances laborals, la qual cosa va fer que moltes de les *patums* es trobessin fora de la ciutat, però valia la pena de donar un cop d'ull a les realitzacions arquitectòniques de la burgesia catalana des de finals del segle XIX. Max Cahner va cridar Oriol Bohigas, que construïa la nova finca familiar de la família Cahner al carrer d'Iradier, i li va demanar que ensenyés a tota aquella colla d'universitaris el millor modernisme de Barcelona. Són les darreres escenes del viatge iniciàtic. Les explicacions d'Oriol Bohigas als expedicionaris valencians sobre la configuració del Parc Güell, immortalitzades per la càmera de Ramon Bastardes, s'han convertit en l'únic document visual d'una visita que es tancava el diumenge 24 d'abril, el dia que els tretze joves expedicionaris tornaven a València per reprendre el curs universitari. Res no seria mai més igual dins el seu cap. És tot el que sabien.

Pel maig del 1960 empresonaven Jordi Pujol arran dels fets del Palau. Eliseu Climent, *blazer* d'Oxford i cabells embullats, pujava de nou a Barcelona per pintar, amb Max Cahner, en favor de la llibertat de Jordi Pujol. A la carretera que puja al monestir de Montserrat, hi va escriure un eslògan definitiu: "Som una joventut que puja". És el punt d'arrencada d'una generació, disposada a refer la història. I és la història –fusteriana, nihilista, malenconiosa– d'una generació que, a mig camí del tot o res, s'ha quedat sense Fuster. És, tanmateix, una altra història.

Oriol Malló
Fèlix Portell

ESGLÉSIA I PAÍS: APORTACIONS A LA CONSCIÈNCIA NACIONAL

No és pot dir que tota l'església, en bloc, tingués una funció de dinamització o alliberadora vers el poble valencià. Ans al contrari hom pot dir que secularment aquesta institució ha jugat un paper espanyolitzador cara als creients. Es a dir des de la jerarquia eclesiàstica existeix una estratègia de poder que barra sistemàticament l'aproximació dels fidels a la litúrgia, ja que hom no té en compte la llengua que parla la base de creients del País Valencià. No és en va que des de Saó es tingués la següent perspectiva històrica de la jerarquia eclesiàstica en funció de la seva tasca de substitució lingüística cara al valencià: "L'església aprofitant el confusionisme, s'ha abstingut de fer nacionalisme valencià; ha continuat, però, fent-ne de castellà, amb la total complaença de l'oligarquia polítiico-econòmica" (1). Però no sempre ha estat així. Hi ha hagut unes excepcions que qualitativament han afavorit l'ús del valencià a la litúrgia, essent , aquestes aportacions, un salt cap endavant que cal considerar per a la memòria col.lectiva del país.

Ens situarem, per a donar compte d'aquestes exepcions, al llarg dels anys seixanta. El decenni del que hom anomenà de "feliços seixanta" van ser significatius per a la recuperació del valencià a la litúrgia, i donc, com a àmbit d'ús social. L'objecte d'aquestes ratlles serà resseguir els principals fets històrics que mostraran com uns sectors socials i sectors de l'església jugaran un decidit paper en la valencianització de l'església.

L'any 1951 marcarà un punt d'inflexió en la introducció de la llengua en les instàncies eclesiàstiques. Mossèn Vicent Sorribes Gramatge, rector de Rocafort, redactarà un Eucologia Missal, amb la funció de predicar en valencià. L'obra va ser acollida a la premsa del moment de manera positiva, tal com s'explica des de Las Provincias -aleshores dirigit per Martí Domínguez, i allunyat de l'anticatalanisme dels anys setanta- que sabia valorar el fet que aquell text "supone aquella aspiración de trasladar a la lengua vernácula los monumentos de la literatura universal. Para el reino de Valencia tiene un singular valor este "Eucologi", y ante su solo anuncio se ha despertado también vivísimo interés en Cataluña y Baleares" (2).

Els anys cinquanta, amb el rerafons de les activitats de l'Obra del Diccionari, que suposaren una real activitat de consciencioació nacional del País, el text de Vicent Sorribes va ser un primer intent de trencar l'associació aproximació a Déu/llengua espanyola. En aquest sentit en aquests anys, regits de ple a València pel bisbe Marcel.lí Olaechea, amb la seva tasca entre populista, pel que suposava de"voluntat" d'apropament als fidels (cal recordar ací la funció de les "tómbolas"?) i de bandejament de la llengua, el rector Sorribes marcà un darrí (continuat amb el seu Catecisme de 1955) que es veié continuat per nuclis nacionalistes als anys seixanta.

Aquesta dècada es caracteritza per l'activitat de sectors socials que activaran una tasca nacional —en que es coneixia per fer país— que es vincularà d'una o altra manera amb la sensibilització cara a sectors de base de l'església valenciana. Un d'aquests sectors socials, els universitaris comencaren a demanar la predicació de les misses en la llengua pròpia a partir de 1961, en el dia de Sant Vicent Ferrer en fulls volants —que continuaren fentse el 1962— amb el títol A Propòsit del Dia de Sant Vicent Ferrer, els quals acabaven dient "Cal que la Predicació es faça sempre en la Nostra Llengua";"Cal que la Doctrina Cristiana siga ensenyada en la Parla Materna" o "Cal que a la Nostra Terra Siga el Valencià La llengua de l'Església". Aquest Full, signat per Un Grup De Catòlics Valencians, era un senyal d'una activitat que s'estava organitzant amb una visió nacionalitzadora del país i que s'anava introduint en cercles de la Universitat Literària (3).

Els inicis dels anys seixanta van marcar en termes generals una introducció de l'humanisme cristià en nuclis de base d'actuació del país, cosa que vindria dir l'acceptació del cristianisme progressista (E. Mounier, però també Carles Cardó amb la seva obra Història Espiritual de les Espanyes) per part de protagonistes del laicat que emprendrien una trajectòria amb la col.lectivitat nacional. Aquesta conjuntura dels anys seixanta, doncs, lluny de ser episòdica, marcarà una significació prou rellevant per a anys posteriors. I ho serà perquè, a més, en termes conciliars, tindrà lloc el Concili Vaticà II i l'encíclica Pau a la Terra, de Joan XXIII. El Concili preveia que "es pugui donar un lloc adient a la llengua vernacla en les misses celebrades amb poble, sobretot en les lectures i en la pregària en comú" (4). I l'encíclica del papa Joan XXIII, en aqueixa mateixa simptonia, entenia que "una acció adreçada a reprimir i a sufocar la vitalitat i el desenrotllament d'aquestes minories (sic) és una gran violació de la justícia i ho és molt més, si va dirigida a fer-les desaparèixer" (5). Tant el Concili com l'encíclica, doncs, donarien cobertura i servirien d'alè a les activitats valencianitzadores del país en els sectors religiosos.

Però en començar ja hem advertit que no existiria una acceptació global de l'església entesa com a "tot". Si hem d'entendre el "factor de canvi"(6) que exercí, fou en uns sectors molt determinats. N'Hem esmentat els universitaris. Però caldria veure'n alguns altres.

La tasca feta per la llibreria Can Bofils (1962-1965) a Ciutat de València va ser significativa, quant a nucli aglutinador de sectors de la intel.lectualitat i de professions liberals en el sentit de significar un impuls en la relació entre fe i nació. No fou tan sols la difusió de llibres en català (fou la primera llibreria catalana de València), sinó que es féu receptora de la vinguda de l'Abat Escarré el juliol de 1963. Vinguda que intel.lectuals com Joan Fuster saberen valorar en els següents termes: "Ahir vaig tenir una llarga entrevista amb l'abat Escarré —diu a Joaquim Maluquer i Sostres. Havia vingut a València per alguna qüestió professional, i em va telefonar. Vaig pujar a visitar-lo. Molt cordial, com sempre. Llàstima del tradicional distanciament d'ençà i d'enllà de l'Ebre! Aquest reverendíssim podria fer una mica de cosa positiva si vingués més sovint per ací..." (7). La necessitat d'un Escarré valencià era evident per Fuster. Però esforços com el de Bofils eren evidents. Voluntat i esforç que, per exemple, li valgué la repulsa de Diego Sevilla Andrés, notable falangista, per la ràdio a l'ocasió del soterrar del papa Joan XXIII, en el qual Bofils li va oferir una missa. Resta clar, doncs, aquestes "variables independents" del poder establert com a base que jugà activament per a la dinamització no tan sols de la introducció de la llengua o de l'"atmosfera" de país a la litúrgia; sinó del que suposaren d'introducció de noves coordenades de coneixement —com la divulgació que féu Bofils de la Pacem in Terris— per a interpretar la fe cristiana. No tan sols, doncs, hem de veure aquestes activitats des del vessant patriòtic, sinó des del vessant cultural en termes generals. (Aquest influx dinamitzador s'anava estenent entre altres institucions. Els jesuïtes, en la persona de Cristòfol Sàrrias, servien de suport als universitaris quan els deixaven locals per a les seves reunions per a tractar temes culturals o polítics. Instàncies com la revista Sipe, igualment dels jesuïtes, introduïen propaganda, al llarg de l'any 1963/1964 de la llibreria d'Emili Bofils, Can Bofils).

Una conjuntura on serà apreciable la voluntat de dotar de continguts nacionals l'església serà entre els anys 1964-1966. L'any 1964, des de Castelló, i amb la participació de diverses autoritats civils, es redactarà una circular sol.licitant la introducció de la llengua a la missa. Fuster, com a participant d'aquesta campanya copsarà d'aquesta manera la seva significació:

"La campanya pro-llengua a L'Església va endavant. Tenim en circulació 40.000 fulls impresos per recollir firmes i enviar-los a l'Arquebisbe. Ho hem hagut de fer sense la menor col.laboració dels senyors Grans del Valencianisme. (...) La gent firma amb més facilitat de la prevista. Almenys als pobles. A Sueca (20.000 hab.), els nois ja han recollit un miler de firmes, començant per les de les primeres autoritats eclesiàstiques de la localitat. El canonge Rodilla, rector del Seminari, ha visitat el Sr. Arquebisbe per alertar-lo: li ha dit que darrera la maniobra hi ha "el ateo y separatista Joan Fuster" (8).

Aquesta campanya, que hem vist que no comptava amb el vist-i-plau de les autoritats (Rodilla i l'Arquebisbe, M. Olaechea), recollirà uns 20.000 signatures de diverses personalitats sensibles a la llengua en l'església. Però aquesta fita comptarà amb sectors de fora de l'església. Era un exemple de col.laboració i simptonia entre laicat i creients de base i la mateixa església valenciana. Així és on podem dir que rau el factor de canvi que suposà aleshores el nacionalisme cultural en sectors de creients: era un cas de dinamització, de modernitat que qüestionava el paper de la jerarquia en la presa de decisions que afectaven la rel del poble valencià. I no és casualitat que aprofitant aquesta conjuntura de mobilització i de consciencciació, un jove creient, Vicent Miquel i Diego, un dels impulsors de la recollida de signatures (9), redactés primer un fulletó, L'ús de la llengua valenciana a l'Església: litúrgia, oració i predicació, que, en el marc alliberador del Concili, contemplava que " l'actitud de l'Església Catòlica respecte a les llengües vernacles ha estat i és de respecte i reconeixement. Jesucrist predicà la doctrina universal de salvació en la seua llengua vernacla, l'arameu, i no en grec, la llengua culta d'aleshores, ni en llatí, la llengua oficial de l'Estat romà, del que Israel n'era una província" (10). Aquest opuscle servirà per a que el 1965 Vicent M. i Diego edite L'Església Valentina i l'ús de la llengua vernacla, llibre prologat pel canonge Josep Espasa i exemple d'argumentació històrica per a l'ús del valencià a la celebració. D'aquest llibre se'n féu una edició de 2. 000 exemplars. Per tant, aquesta conjuntura de mitjan seixanta posava unes bases de contestació a tots aquells sectors que negaven l'ús de la llengua a la sagristia. Però no tothom. Entre els sectors de burgesia urbana i de professions liberals cal esmentar la tasca que feren a favor del valencià persones com: Robert Nordèder i Molina, Joaquim Maldonado, Martí Domínguez, Vicent Ventura, Nicolau Primitiu, Joan Segura de Iago, Francesc de P. Montblanc, Enric Valor i Vives, Santiago Bru Vidal o Emili Beüt Belenguer (aquest darrer als anys setanta/vuitanta amb una actitud no-clara a l'adscripció catalana del valencià). Aquests mateixos noms el desembre de 1964 vedaclaven una carta-circular a M. Olaechea on sol.licitaven l'ús de la llengua a la litúrgia en funció de la divisió de les esglésies valencianes en zones on es parlara freqüentment el valencià o el castellà, partint d'una premissa prèvia: "que és la llengua vernacla o materna el millor instrument per arribar al cor dels homes, i fer que assimilen la doctrina de l'Evangeli" (Aquesta campanya de sensibilització s'estendrà pràcticament a tota la resta dels anys seixanta, amb les primeres misses en valencià).

La primera missa en valencià de tot el país se celebra a Castelló de la Plana el 12 de gener de 1966 a l'església de Sant Vicent Ferrer. Cal dir però, que aquesta celebració no tenia lloc en el buit. Efectivament la tasca de suport implícit a la catalanització de capellans de base tingué un punt de suport sota el bisbat de Pont i Gol (bisbe de Sogorb-Castelló: 1960-1970). Amb el arquebisbe Pont i Gol exerciren mestratge cara als joves que es preparaven per a capellà al Seminari de Castelló: Antoni Deig, secretari de l'bisbe, Josep Perarnau,

que va ser professor de teologia al Seminari. Perarnau, alhora, fou un dels traductors dels textos del Concili al català, que explicaria en un article a Criterion, revista franciscana que, editada a Barcelona es rebia al Seminari, i que alternava articles de contingut teològic amb d'altres de caire cívic i nacional(11);i mossèn Joan B.Manyà que vingut de Tortosa introduiria una consciència de país als seglars. Avel.lí Flors, un d'aquests seglars recorda la influència cívica de l'equip rectoral de Josep Pont i Gol: "Quan es va inaugurar la nova diòcesi de Segorb-Castelló (1960) nosaltres vam anar a terminar els estudis a Castelló, amb un gran bisbe, Josep Pont i Gol, acompanyat de dos preveres catalans que feien el seu treball: Mn. Josep Perarnau i Espelt (...) i l'altre Mn. Antoni Deig i Clotet (...). Per a nosaltres era una sorpresa començar a veure llibres en català sobre teologia o espiritualitat i la nostra biblioteca alternava amb llibres en llatí i en català, i això feia el seu camí. El curs 1961-1962, vam tenir de professor de teologia l'ancià Mn. Joan Baptista Manyà, de Tortosa, que encara influí en la nostra consciència nacional" (12). Aquest ensenyament des del seminari, i per part d'aquests professors no caldria destriar-lo d'un ambient marcat per unes relacions entre el Principat i el País Valencià a nivell de retrobament cultural i nacional. Aleshores hom havia iniciat una tasca de relació que afavoria la tramesa de llibres, de revistes (Serra d'Or o Criterion) i de coneixences (com s'esdevenia a actes d'acció nacionalista, els Aplecs) que afavorien el marc nacionalitzador valencià.

Aquesta primera missa a Castelló, doncs, marcaria una primera fita de tota la campanya de reivindicació del valencià. No és que tinguera una relació directa amb la campanya de recollida de signatures; però sí que era un senyal indicador de la tasca que des de diversos sectors socials s'estava efectuant, La missa a la parròquia de Sant Vicent Ferrer es va fer seguint, per part dels assistents, un fulletó, Respostes Dels Fidels en la Santa Missa , que no era altra cosa que la guia de tota la missa concelebrada en valencià. Aquesta missa ya tenir un ressò positiu a la premsa on, entre d'altres signats ho féu mossèn Joan Amorós, el qual legitimava aquesta celebració "perquè es un deure de la Mare Església de fer-se semblant als fills que parlen una mateixa llengua i parlen a Déu d'igual forma...perquè és una resposta a l'home d'avui que demana que se'l tinga en compte en tots els seus valors" (13).

Castelló, doncs, seria un exemple a seguir. Exemple que es donava enmig de la iniciativa de nuclis nacionalistes com el Grup Castellonenc d'Estudis, el qual des de les planes de la revista Al Vent endegà campanyes favorables a l'ús de la llengua a la missa i fou un dels nuclis que participà en la campanya de les 20.000 signatures, concretament en una enganxada de cartelles que a l'ocasió es feren a la capitals de La Plana. La missa no era una veu en el desert.

Però hem dit que un aug de la tasca de sensibilització el marcava el bienni 1964-1966. 1966 veié la continuïtat de la participació del nacionalisme cultural a favor d'una església valenciana. D'una banda Vicent Miquel i Diego i Manuel Sanchis Guarner, en un exemple de relacions entre valencianistes i nacionalistes del Principat, participarien al II Congrés Litúrgic de Montserrat (14). Vicent Miquel i Diego ja havia establert al decenni dels seixanta, relacions amb Montserrat, amb el pare Maür Boix, vinculat a la revista Serra D'or, des de la qual el juny del 1968 es féu un monogràfic dedicat al País Valencià, continuant així la seva atenció als esdeveniments del sud de l'Ebre des de la seva fundació, octubre de 1959. Miquel i Diego, mantenia assabentat el Pare Maür Boix dels esdeveniments de l'església valenciana: "L'església valentina (uns per por, altres per indiferència, altres intencionadament)

és la millor col.laboradora de l'Estat espanyol en la massificació i en el genocidi que es perpetra contra el nostre poble" (15). Però aquest context poc afavoridor de la llengua del país, de la comunitat de creients per part de l'església valenciana, continuarà essent contestat des de la base. El mes de maig de 1966, a la missa d'infants, i a la Plaça de la Verge de València, hi hagué una concentració a favor de la introducció de la llengua a l'església, la mateixa reivindicació d'anteriors activitats com hem vist. Els concentrats, sectors nacionalistes, com la Joventut del Rat Penat, per exemple, reivindicaren "que l'església del País Valencià responga en totes les seues actuacions a l'autèntic poble valencià, el poble treballador fidel al seu passat històrico-cultural i idiomàtic.- La introducció del nostre idioma a tots els nivells i actes religiosos.- Front a una església al servei d'una minoria que controla l'economia i el poder polític exigim una església del i per al poble.- El País Valencià per als valencians.- Valencians Unim-nos". Aquesta protesta tingué el seu ressò: l'any següent, el 1967 des del Sant Calze es digué la primera missa en valencià a la Ciutat de València (16). Aquesta protesta i aquella missa tancarien, creiem, un cicle de mobilització per a construir una església cara al país, una església comunitària. Calia trencar el mur entre l'església i el poble i una de les millors maneres era la predicació en valencià. En aquest sentit un altre valencianista històric, Francesc Soriano i Bueso també contribuí al fet d'introduir la llengua a la celebració. Ja fora escrivint una lletra al rector de Serra, on (14 V 1962) destiuejava, a començaments dels anys seixanta per haver observat un seu canvi de llengua o en haver participat a la "Sisena Assemblea dels Cronistes del Regne de València" amb una ponència que sota el títol L'Ús de la llengua Valenciana a la Litúrgia reclamava que "la paraula litúrgica és l'expressió de l'home catòlic i per a parlar amb Déu, el nostre pare, cal que parlem en la llengua dels pares als fills, amb el llenguatge sincer, íntim i ple de vida que desperte un sentiment constructiu i fraternal, un sentiment comunitari".

Aquest va ser el context general dels anys seixanta que explicaria un canvi de perspectiva en l'horitzó de la nacionalització de l'església valenciana. Hem vist que les accions per a la reivindicació de la llengua a la litúrgia no es podrien entendre sense un clima més ampli de consciència nacional que s'anava construint des de diversos sectors. Alguns d'aquests van prendre part activa en la tasca de valencianització de l'església: universitaris; sectors de la burgesia urbana que s'enfrontaren directament a la jerarquia (amb cartes-circulars com la que hem esmentat del 1964); sectors de joventut nacionalista que culturalment o políticament (algunes activitats per a la valencianització, com la recollida de les 20.000 signatures comptà amb el suport del Partit Socialista Valencià; d'altres partits com la Unió Democràtica del Poble Valencià cohesionaren una conscienciació nacional des de la seva activitat i recollida als seus principis ideològics: l'humanisme cristià d'Emmanuel Mounier).

Com hem dit en començar, doncs, no es pot veure una tasca de consciència nacional en l'església institucionalitzada, en l'església "oficial". Serà des de la base dels creients, amb actitud militant i activa que hom activà una conjuntura positiva per a fer una església de país, amb sentit comunitari, com diria Soriano i Bueso. Caldria potser contextualitzar l'opinió de qui concep una tasca buida de tota l'església, sense tenir en compte aquestes activitats, que suposaren unes esquerdes en la jerarquia eclesiàstica en la relació entre la nació i l'església: "De moment ens interessa només de constatar la gran ocasió perduda per l'església al moment de la reforma litúrgica. Mentre que a Catalunya va saber afermar el seu caràcter d'església nacional, al nostre País va desostrar la seua feblesa ideològica i

la seua manca de comprensió del futur" (17). Per comptes de valorar la tasca de l'església en bloc, com a totalitat, caldria, pel que portem dit, emfasitzar la tasca de nuclis eclesiàstics que sí que tenien en compte implícitament la tasca del Principat. No cal oblidar, com hem dit, el procés de trencament de les anomenades "fronteres interiors" entre València i el Principat. Sense tenir en compte les aportacions que al llarg dels anys seixanta es varen donar a favor la conscienciació de l'església: bé amb rectors com Vicent Sorribes o amb Josep Espasa, al capdavant del col.legi a de Sant Tomàs, el qual fou candidat a Bisbe i al qual també hom obrí expedient (18); no es podrà entendre l'embranzida que als anys setanta es donarà amb la publicació de l'Ordinari de la Missa (19); o amb la tasca institudonal, atesa la seva encorgadura, de La Paraula Cristiana, la qual en una data significativa, el 9 d'octubre de 1972 va editar un informe sobre L'Ús de la Llengua vernacka en les Diòcesis de la Província Eclesiàstica Valentina (País Valencià, Illes Balears) (20), un estat de la qüestió pel que va "l'adopció de la llengua popular en la litúrgia i educació cristiana". Aquesta institució faria públic els seus estatuts el febrer de 1973, entre els quals es deia que "l'objecte és contribuir al foment de la vida cristiana en la llengua pròpia dels valencians, conscients per tant que segons ens ensenya la Santa Mare Església, tota predicació i actuació del Missatge Evangèlic s'ha d'adaptar a la manera de ser i a la llengua de tots i cada u dels Pobles del món" (21). La Paraula Cristiana es constituiria formalment el deu de juliol de 1973 amb personalitats que havien pres part activament en la valencianització de l'església: Robert Moròder(president); Martí Domínguez (Vice-President); Francesc de Borja Manyuls (secretari); Angel Sáez Pedrero (Vice-Secretari); Antoni Senent Micó (Tresorer); Vocals: Vicent Sorribes i Gramatge, Lluís Alcon i Edo (posteriorment actiu en les rengleres de l'anticatalanisme), Francesc Fayos i Vidal, Empar Martínez Civera, José Guzman Guzman, Joan Senet i Anaia, Avel.lí Folrs i Ponet i Pere Riutort. La tasca organitzativa, doncs, anava prenent cos, tenint com a base prèvia la que es va desenvolupar als anys seixanta. I les forces reticents, contràries a aquesta presa de consciència en els rengles eclesiàstics dinàmics se n'adonaren. Les reaccions al Llibre del Poble de Déu, de Pere Riutort en seria un exemple, tal com mostra una lletra del partit "Alianza Popular", en la qual s'hi mostrava oposada, prenent com a caps de turc, entre d'altres "la labor del Obispo de Tarragona, Monsenor Pont y Gol, quien se distingue por la fuerte influencia que ha ejercido, y que ejerce para impedir que nuestro pueblo pueda utilizar la lengua valenciana en la liturgia". Però això no era tot, aquest partit en un context d'activa oposició anticatalana copsava la progressiva irradiació de La Paraula Cristiana, en un context en què "no podían faltar estos indidiosos ataques expansionistas, procurando introducirse hasta los últimos capilares de la organización eclesiástica. Lo que en principio fueron velados propósitos se convirtieron posteriormente en expresas realidades con la aparición del manifiesto conocido por "VOLEM L'ESTATUT" en el que se pedia la lengua catalana para Valencia, y a esta se la consideraba como componente de lo que se ha dado en llamar "Paisos Catalans". Firmaron este engendro, entre otras muchas personas que ocupan hoy cargos representativos en nuestra Región, el cabeza del movimiento pancatalanista en la Iglesia Valenciana D. Pedro Riutort Mestre, el canonigo D. José Espasa, el Cura Parroco de Rocafort D. Vicente Sorribes Gramaje (sic), el Padre Escolapio D. Ramón Barberá Ferris, la Institución La Paraula Cristiana, etc." (22).

Quan les forces polítiques reaccionàries prenien en compte uns sectors del clergat que havien tingut una trajectòria exemplar en la progressiva construcció d'una església arrelada al país, a la comunitat, volia dir que hom havia avançat.

En una vintena d'anys s'havia fet molt de camí. Aquesta va ser l'aportació de l'església a la consciència nacional del País Valencià.

Notes

(1) Saó , 9,(Octubre -Desembre, 1977), pàg. 11
(2) Las Provincias, 5. VIII. 1951
(3) El mateix any a les portes de les classes de la Universitat Literària es posà una nota convocant una missa en funeral per a uns companys morts en accident a l'Hospitalet de Llobregat. La nota, en valencià, va causar les protestes del Rector, Corts Grau.
(4) Documents del Concili Vaticà II, Ed. Estela, Barcelona, 1966. Extracte de la Clàusula 53ena; pàg., 27.
(5) Joan XXIII: Pacem in Terris , Nova Terra, Ed. Estela, Barcelona 1963. Clàusula 89ena; pàg., 64. Aquesta encíclica fou editada l'11. IV. 1963.
(6) Miquel Barberà i Anglès: Fet Religiós i Església en els mil anys de Catalunya , Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, apud, pàg., 62.
(7) Carta de Joan Fuster a Joaquim Maluquer i Sostres (Sueca, 7. VII. 1963).
(8) Carta de Joan Fuster a Joaquim Maluquer i Sostres (Sueca, 13. V. 1964).
(9) Vicent Miquel i Diego: L'ús de la Llengua valenciana a l'Església: litúrgia, oració i predicació, València, 1964.
(10) Vicent Miquel i Diego endegà la campanyà amb Eliseu Climent, Santiago Ninent, Gaspart Lloret, Fermí Cortés i Mossèn Sorribes. Vicent Miquel i Diego obtingué la signatura, entre d'altres, de Manuel Broseta, posteriorment actiu anticatalanista (anys setanta).
(11) Josep Perarnau: "L'església que parla en totes les llengües", Criterion, 19 (Barcelona, 1963), pàgs, 123-132. Josep Perarnau exercí al seminari de Castelló entre 1954-1968.
(12) Avel.lí Flors i Boned: "Vingut a Castelló de l'altra Tortosa" a Miscel.lània Manyà, Ed. Dertosa, L'Estel Edicions, 1979, pàg., 51-62.
(13) Mossèn Amorós: "Per què diuen missa en valencià", Mediterráneo, 19. I. 1966.
(14) Vicent Miquel i Diego: "La introducció de la Llengua Catalana en la litúrgia en les diòcesis del País Valencià" in II Congrés Litúrgic de Montserrat: Conferències. Secció de Bíblia, Teologia i espiritualitat. Secció de Pastoral. Vol.I, Montserrat, 1966. (479-485) Manuel Sanchis Guarner: "Problemes de L'Ús del Vernacle a València", in II Congrés Litúrgic de Montserrat. Vol. II Secció Jurídica. Secció filològica. Secció d'Art. (207-210).
(15) Carta de Vicent Miquel i Diego a Dom Mauir Boix (València, 6. XII. 1966).
(16) Full Volant que es repartí el dia 2 de maig de 1966 a la Plaça de la Verge. Arxiu de Vicent Garcés i Ramon.
(17) R. REIG- J. PICÓ: Feixistes, Rojos i Capellans , Ed. Moll, Mallorca, 1978, pàg., 200
(18) L'expedient data del novembre de 1970 i entre d'altres coses se'n remarcava la seva "significación política" i "su presencia en el Colegio (de St. Tomàs) era perniciosa para los colegiales, para el Colegio y para la diócesis".
(19) Ordinari de la Missa. Llibret dels Fidels, Lo Rat Penat, Maig, 1970.
(20) JUNTA DIOCESANA D'ACCIÓ CATÒLICA: Circular núm. 3 de la Comissió pro "Litúrgia en llengua vernacla" (València, 9. X. 1972).
(21) Estatuts de L'associació "La Paraula Cristiana" (Article primer).
(22) EL COMITE EJECUTIVO REGIONAL DE ALIANZA POPULAR DENUNCIA LAS MANIPULACIONES CATALANISTAS EN LOS MEDIOS ECLESIASTICOS (València, 24. III. 1980).

Xavier Ferré. (Gener 1994)

meix per a altres esglésies, en les quals "se pasó de una postura dócil a la autoridad civil a otra más crítica". Aquest marc seria el propi, entre rectors, creients i sectors socials, per al cas del lligam entre país i església arreu dels Països Catalans, en temps del Concili, i, després, al País Valencià.
per a la cita: Vid Catolicismo en España. Análisis sociológico. Instituto de Sociología Aplicada de Madrid, Madrid, 1988.

	CONTEXT COMUNITARI	CONTEXT GENERAL
1951	Bucologi-Missal: Vicent Sorribes.	Obra del Diccionari a València (desembre) Curs(X)per Correspondència Rat Penat
1955	Catecisme: Vicent Sorribes.	(1956): Obra del Diccionari a Castelló
1962	Inici Concili Vaticà II (1962-1965)	Nosaltres els Valencians: Joan Fuster Edició Butlletí Lluita III Aplec de la Joventut del Rat Penat a Castelló. Cam Bo'ls (llibreria) obre les portes a València (1962-1965
1963	Pau a la Terra (encíclica de Joan XXIII) L'Abat Escarré visita Cam Bo'ls on es troba amb diversos sectors culturals.	Prohibició per la "guardia civil" del IV Aplec a Bocairent. Primer disc de Raimon editat per EDIGSA Estructura Econòmica de les Terres Catalanes: Joaquim Nadal i Sostres.
1964-1965	Inici de la recollida de les 20.000 signatures.	V Aplec al Puig. 1965: Unió Democràtica del Poble Valencià.
1966	I Missa en valencià a Sant Vicent Ferrer (Castelló).	VII Aplec al Puig: Mn. Alexandre Alapont hi celebra una missa en valencià.
1967	I Missa en valencià al Sant Calze de València. L'església valentina i l'ús de la llengua vernàcola: Vicent M. Diego	VIIIè Aplec al Puig. Vicent Ventura i Enric Tèrrega hi són multats per llur parlaments.
1968	Article de V. M. Diego a Serra D'or (febrer): "Al País Valencià la nostra llengua no és la de l'església".	Procés de desaparició del Partit Socialista Valencià (PSV). La seva activitat data entre 1960-1968. Simancuesa (març) Tres/Quatre
1970	Ordinari de la Missa. Mn. Espasa i Signes és expedientat.	Actes a Castelló i arreu dels Països Catalans en commemoració naixement P. Fabra. Prohibició de l'Aplec al Puig. La "guardia civil" envaeix els participants (1971). Fundació de Germania Socialista.
1972-1973	Fundació LA PARAULA CRISTIANA.	

PROCÉS DE NACIONALITZACIÓ VALENCIÀ: FACTORS CONSTITUENTS (*)

0. L'objecte d'aquesta comunicació és mostrar com es porta a terme un procés de nacionalització determinat, a través d'uns factors -bases- que en conformen la seva dinàmica. I com que és difícil de parlar en termes abstractes, quan ens referim a fets històrics i socials -i més quan aquests fets articulen un fet nacional, reduirem l'exposició al voltant d'un espai temporal: 1943-1968. Aquesta concreció en funció del temps situa la reflexió d'una comunitat nacional en termes concrets. Penso que els estudis de cas són més clarificadors que estudis basats en una "Suprema Teoria", com diria C. Mills (1). És a dir, i tal com situa el mateix Mills, caldria pensar els fets socials com a una intersecció entre conceptes generals i la dinàmica històrica (2).

En el nostre cas, doncs, no aportarem principis teorètics; ans palesarem unes categories genèriques en el si del seu desenvolupament històric. Tot fet social té una dimensió evolutiva (històrica); i és així que el nostre cas se situa més a prop de copsar una construcció del subjecte històric que durà el susdit "procés de nacionalització", que no pas partir de principis genèrics sense cap base empírica. I tampoc no farem cap exposició teories sobre el nacionalisme que poc tindrien a veure amb un fet determinat (i que en el nostre cas difícilment hem pogut trobar, en el sentit de trobar correspondències entre teories diverses i estudis concrets). En qualsevol cas ja sabem que és més fàcil --però no sempre més efectiu, estudis des del laboratori que no pas "baixar" a la realitat -i a l'esforç, del treball de camp. En aquest sentit, tampoc no apel.lem a la sobredeterminació empírica. Tan sols diem que un estudi concret fa plantejar categories més històriques -i per tant més temporals (= més mortals). En el nostre cas poques vegades hem sabut trobar explicacions fetes sense tenir la necessitat de comprovar-les. I ha estat a través de la contrastació del fet que hem hagut de rebutjar qualsevol model previ. La crítica a partir de models complets crec que és un delns avenços més significatius de les anomenades ciències socials. Caldria, en tot cas, construir uns models a través de la pròpia experiència investigadora. Seria, doncs, a partir de la pròpia dinàmica de l'investigador que hom aniria rebutjant o acceptant uns principis generals. I en el cas de copsar la construcció d'un moviment socio-polític, com és el nacionalisme cultural i polític, aquesta necessit-

de pensar en funció de les dades determinades és més urgent que potser no pu gui passar en un altres cas objecte d'estudi. I dic urgent perquè en el cas del nacionalisme --dels nacionalistes, algunes teories són més aviat un prejudici que no pas una explicació real del que són els diversos fets -realita nacionals. Cal, doncs, fer un esforç per a superar visions apriorístiques, i concretar unes conclusions generals en funció dels casos estudiats. Només -- així es poden superar concepcions teòriques que passen de la pura generalitz ció a la metafísica i posar les bases d'unes visions potser molt més modeste que el "savant" científic-de-Laboratori(3).

El cas que presentem seria un estudi emmarcat en la direcció del que diem. Hom ha procedit per l'inici d'un estudi del que és el nacionalisme -amb tote les seves variacions culturals i polítiques, i hem acabat per cenyir-nos a u període que explicaria en bona part unes bases humanes, socials i polítiques sense les quals seria prou impossible d'entendre fets actuals. Penso que par tir del que existeix (partir de la situació present) per a anar a cercar una reconstrucció de la seva dinàmica és el que permet de clarificar l'ús -i la utilitat- de la història en enfocaments sociològics. Perquè: com podríem arr bar a entendre "fets actuals" si no en sabem algunes tendències estructurade que n'explicarien l'existència. "No hi ha res millor que una bona teoria", h diu. Sí, però sempre que les conclusions i les categories que l'expliquen pa teixin del principi de l'especificitat històrica (4). Tota teoria o explicació de fenòmens socials, per a ser discriminativa d'altres generalitats, ha d partir d'una base material: d'una base determinada en l'espai i el temps. D' fenomen objecte d'estudi amb unes característiques reals. Altrament prodediríem a construir teories damunt teories, com aquell qui construeix castells en l'aire ; "I la primera víctima de l'exigència fou la filosofia" (FUSTER: 1969:427)

El fet d'estudiar el País Valencià, com a marc de pertinença en el treball de camp, ha vingut donat per unes polèmiques continuades al voltant de la cat lanitat del seu"cos històric", fet que ha comportat qüestionar la filiació c tala de l'idioma i, en definitiva, bastir un imaginari històrico-simbòlic si no oposat a d'altres indrets del àmbit lingüístic català, sí que prou diferenciat per a construir una mena de "frontera interior" entre el Principat i València. Ens vam trobar amb aquest fet quan vam començar a estudiar el "cas valencià" i ens en vam trobar amb un altre: una preocupació a focalitzar preocupacions intel.lectuals cara a mostrar un fil d'un -diguem-ho així, nacionalisme filològic. És a dir cercar una estratègia discursiva que emfasitzaria el

fet lingüístic i/o literari, sense aprofundir en l'articulació o no, al seu voltant d'una xarxa nacionalitària, més ampla, de tipus cívico-política - o tan sols cultural. Aquesta línia d'investigació, doncs, no arribaria a entrar en el debat nacionalitari valencià (5)).

D'altra banda, el fet que el País Valencià hagi estat, com va reconèixer en un context d'avenç i hegemonia nacional Ernest Lluch (6), un nucli bàsic en la teorització -i la seva portada a terme, sobretot als anys seixanta, de la realitat nacional integrada a través del seu marc cultural, dels Països Catalans; ha fet que haguéssim centrat l'interès en l'àmbit valencià. És a dir ens trobàvem amb un cas de conflicte dual. D'una banda una franja significativa de la població (sobretot situada en l'àrea metropolitana de la ciutat de València: la comarca de l'Horta), situava la seva identificació cultural a través d'una llengua i una simbologia separada de l'univers simbòlic català. Aquest sector social, situat al voltant d'una petita burgesia urbana i sectors mitjans de la indústria, va cohesionar el que hom coneix com a blaverisme. Eren els primers anys vuitanta quan aquest moviment té una cristal.lització política (l'any 1982 es crea Unió Valenciana, partit que cohesiona una part significativa del blaverisme). Val a dir que tot aquest impuls anticatalà (pel que suposava d'enfrontament directe a qualsevol iniciativa, sorgida des de sectors intel.lectuals valencians, que tingués com a referent el marc cultural català) va tenir una de les bases reals a nivell polític a la segona meitat dels anys setanta, amb la reforma política.

D'altra banda existia un pol que s'identificava amb el marc de pertinença català, el qual va comptar amb el suport polític d'organitzacions de signe social diferenciat; però que es cohesionaven nacionalment sota l'estratègia cultural del que hom denomina Països Catalans. Aquesta concepció unitària de tot el territori lingüístic, que es basava en un corrent històric que venia articulat amb la Confederació catalana i aragonesa, tingué unes bases sòcio-culturals en un període de formació d'uns vint-i-cinc anys de formació.

Per tant un fet intel.lectual, que polaritza la seva orientació a la cerca d'una línia de fidelitat lingüística; però que sembla no cercar-ne una explicació històrico-política; i un fet sòcio-polític, articulat en aquella oposició de fidelitat/lleialtat nacional; ha fet que decidíssim orientar la investigació en el seguiment dels factors constituents del que sembla que ha estat i és la raó polític del secessionisme valencià, el qual darrerament ha anat desvinculant la seva existència social, encara que en sigui una base d'iden-

tificació, del que hom coneix com a anticatalanisme o blaverisme(6).

1. Factors Constituents del Procés de Nacionalització Valencià. Tota comunitat nacional sense un estatus polític reconegut, per bé que tingui una tradició cultural consolidada, coneix unes tendències de cohesió o fragmentació del seu marc nacional de pertinença. És a dir existeixen unes polaritzacions que anul.len o dificulten el reconeixement de la pròpia nació, o de la pròpia història cultural, entre els seus connacionals. En el cas català és coneguda la fragmentació de denominació de la llengua al segle XVI, que indicava una pèrdua de pes polític i econòmic en el context amb d'altres col.lectius nacionals (7); o la significació política i cultural que va tenir per als Països Catalans la Guerra dita de Successió al segle XVII (en el període 1707-1716). Però de la mateixa manera que existeixen aquestes mostres de catalanitat/afebliment d'un sentit de pertinença (com es va donar en la dualitat catalanització/castellanització en un fet polític com fou les Germanies, a la primera desena del segle XVI); es donarien uns corrents que cercarien un reidentificació, cultural, social o política, vers el propi marc de pertinença. A l'etapa més recent de la contemporaneïtat, sembla clara aquesta tendència en tot el moviment sòcio-polític que arrencaria amb el Modernisme i, salvant el buit del període dictatorial 1923-1930, abastaria fins a la fi de la Guerra d'Espanya (1939)(8). Aquesta perspectiva històrica, doncs, planteja la interpretació dels fenòmens socials en uns termes més de tipus horitzontal (la història contemplada, en aquesta etapa més recent: tot el segle vint, com a una dialèctica nacionalitària entre estat /nació sense estat; o conflictes nacionals en el si d'estats plurinacionals), que no pas vertical (entre classes socials; o en el si de la classe dominant). No en va E. Hobsbawm, historiador, reconeixia, en un context determinat per una irrupció dels conflictes nacionals, com s'esdevingué als anys setanta, que "el nacionalisme és probablment el fenomen més poderós de la nostra centúria i del qual la importància continua creixent" (9). I alhora aquella perspectiva situa les tendències generals del decurs històric com a visió de la identificació d'aquells moviments culturals-polítics que circumscriuen els processos de nacionalització o de desnacionalització; Esadir les conjuntures o tendències seculars de cohesió/lleialtat nacionals versus tendències de fragmentació o substitució d'identitats, en el si de les nacions sense estat, o amb institucions de caràcter intermedi amb no prou determinació política cara a una cohesió -nacionalització.

Els anys que proposem per a un estudi marcarien una conjuntura que orienta-

ria un procés de construcció de les bases nacionalitzadores amb un doble sentit: substituir, com diria L. V. Aracil un "patriotisme quietista i voluptuós", amb un marcat signe "anacrònic", per un "patriotisme crític i reformista" (10); i articular un moviment nacional(ista) polític. Aquest doble procés convergiria per tant, a originar una identitat, una nova concepció de la realitat nacional (11), basada en una conscienciació del que hom era nacionalment parlant i de com calia conceptuar una realitat que sovint apareixia mixtificada, deformada (12). Aquest doble procés s'articularia a partir d'uns factors que evolucionarien cap a una concepció política, partint merament d'una estratègia cultural. Hom assistiria, pel que fa al País Valencià, a una evolució des d'un valencianisme cultural a un nacionalisme polític (1.

Pel que fa al període cronològic, proposàvem el de 1943-1968. Altres estudiosos proposen l'abast 1945-1970, marcat pels "desequilibris de gran creixement capitalista i la seva repercussió en el renaixement de nacionalitats i regionalitats", episodi que comportava un "procés d'internacionalització del capital", desencadenant, a l'Europa Occidental, una "fragmentació de l'Estat amb el ressorgiment de les nacions oprimides", que no pas el "naixement d'un estat supranacional" (14). En qualsevol cas sembla que el nostre marc temporal s'encabiria en el context internacional d'esclat nacionalitari, relacionat amb un aprofundiment de la industrialització, coronat amb la internacionalització capitalista, poc abans de la crisi del petroli del 1973. Efectivament el País Valencià coneixerà -- arrencant d'una tradició industrialista, per bé que dispersa, des del segle XVIII-- una catalització del seu teixit industrial a partir de la segona meitat dels anys seixanta, amb la consegüent repercussió en el bastiment d'un sector punta econòmic: una industrialització dels productes agraris (...). En aquest procés d'industrialització, i coincidint-hi cronològicament, es dona un corrent de conscienciació nacional. L'eix "cultura-política" donaria en un cert sentit, una cobertura nacional a un procés de modernització econòmica (=desenvolupament econòmic). Aquest "episodi industrialitzador" homologaria en termes generals València amb el Principat, i hom bastiria una regió econòmica, amb una base nacional que apareixeria, amb la significativa Via Valenciana, en el context europeu de les nacions sense estat. Aquest marc més general explicaria el que el 1968 Robert Lafont conceptuaria de "regionalisme revolucionari"(15). Però quins són aquells factors nacionalitzadors valencians que, d'alguna manera, significarien un "ambient innovador" en el marc català (16)?

a)) Relacions (nord-sud). En un procés de nacionalització, la comunicació cultural pertot el conjunt nacional és una característica bàsica per articular un territori, tant des del vessant d'una nació sense estat com d'estats a la cerca d'una societat civil nacional (17). En el cas català aquesta comunicació ha tingut diversos moments contemporanis: la relació entre les societats culturals de Barcelona i València; la relació entre entitats universitàries als anys trenta (18)) o conferències d'economistes com fou el cas de Ramon Perpinyà i Grau que l'any 1932 parlava dels interessos econòmics col.lectius de Catalunya i València, a fi de mostrar una complementarietat entre diverses comarques catalanes i valencianes per a superar la polèmica entre una formació social proteccionista (Principat) i una altra de lliurecanvista (exportadora), (València). Doncs bé, en aquest context de bastir un espai cultural i econòmic catalano-valencià i que a hores d'ara ha retrobat una preocupació en diversos medis culturals (19), caldria situar la dinàmica d'uns nuclis culturals entre els anys quaranta i els anys seixanta. Efectivament poc després d'acabada la guerra civil espanyola, els nuclis literaris del Principat i del País Valencià reiniciaven uns contactes que al llarg dels anys trenta havien conegut un moment significatiu. La dinàmica d'aquest fet però, va conèixer diverses conjuntures.

a.1) Les relacions aïllades entre sectors literaris de pre-guerra que es tornen a reunir per continuar una tradició literària, és a dir de conreu de la llengua. La iniciativa d'aquests nuclis es basteix a partir de reunions literàries, edició de llibres o revistes i viatges entre València i Barcelona. Als anys quaranta aquest inici d'influx (o millor dit d'esforç contra la dispersió) s'articulava a través de figures literàries cohesionadores. Normalment poetes amb qui s'identificava. Aquest primer moment podria ser identificat, dins el cicle explicatiu de Hroch, per la fase B, o d'expansió de la idea nacional per aquest tedric traç que l'om entén "catalanistes" i "patriotes". Aquest primer moment encara no veuria una extensió de la tasca nacional cap a nuclis més joves. En aquest sentit, el paper que representaven tertúlies- com a espai de sociabilitat, espais de debat, de comunicació- (del Grup Torre, a València, a partir del 1943)), edicions de textos literaris (normalment poemes, a través de l'editorial d'aquest Grup Torre)) i els viatges entre Barcelona I València, però tambe a les Illes (al llarg de la segona meitat dels anys quaranta)), s'imposava la construcció d'un espai comunicatiu i representatiu pel qual hom -- (re) coneixia un territori, és a dir hom sortia de l'aïllament. Val dir que

que en aquella conjuntura dels anys quaranta (que serviria per a limitar el moment de represa dels contactes entre València i Barcelona), el fenomen de reticència vers el Principat era pràcticament inexistent. A nivell comunicatiu diaris com Las Provincias (fundat el 1866 per Teodor Llorente) funcionarien més com una baula d'unió que no pas de separació (20). Des del Principat aquesta represa de contactes contrària a la dispersió aniria a càrrec de circuits culturals i polítics. Amb València, mantindran relacions plataformes editorials amb editors que exercien una funció nacional (editors-intel.lectuals com el cas de Josep-Maria de Casacuberta). Editorials (com la Barcino) no tan sols exercia una funció de difusió cultural-literària, ans conjuntament n'exercia una d'articulació de relacions nacionals (que en aquell context prenien un valor patriòtic). Les relacions en aquells primers moments (anys quaranta) tenien un valor literari, però alhora simbòlic, ja que aquells nuclis a través dels quals existia una relació es feia realitat un espai lingüístic, amb un contingut nacional-cultural.

a.2) Un impuls als primers moments nacionalitaris esmentats, arrencaria als anys cinquanta. Amb la tasca de plataformes de contingut cultural-polític (com fou l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear) hom cercava una posada en comunicació a un nivell més globalment cultural. És a dir ja no existia una manifestació estrictament literària, sinó que a través d'un símbol cultural (i.e.:el Diccionari Alcover-Moll) se cercava una correspondència entre un marc lingüístic i un marc més extensament nacional (amb un sentit més àmpliament cultural)). En aquest moment --que seria una segona fase B del model de Hroch-- es dóna paral.lelament un relleu generacional al nucli dels --anys quaranta . És a dir apareix un nucli nacional valencià que formarà una "generació" intermèdia (una "generació del mig", segons Alexandre Cirici) anterior a la posterior dels anys seixanta. Les relacions entre Barcelona-València es donaran, doncs, a través de la Plataforma de l'Obra del Diccionari (21). Hem parlat d'un segon moment de la fase B de Hroch perquè a través del marc dels anys cinquanta (fins el 1962, any que clou la tasca la Plataforma del Diccionari Alcover-Moll), es postula un nacionalisme valencià amb un contingut més polític, que no pas a un valencianisme més a prop de la tradició dels anys trenta: un valencianisme Cultural-Literari més que no pas polític (22). Però la conjuntura dels anys cinquanta veurà l'inici, en el marc de les relacions entre Barcelona i València, de la funció intel.lectual. En aquest marc la tasca de Joan Fuster (que progressivament substituirà la representa-

tivitat de Xavier Casp, poeta, integrant del Grup Torre) en el marc d'aques relacions exerciria la fase A referida per Hroch quant a la funció dels in tel.lectual en la difusió de la idea nacional. Encara que aquest intel.lec tual iniciava aleshores (dels anys quaranta als cinquanta) el trànsit de p eta a una concepció més apropada a la de "creador d'opinió"(23). Fuster, donc, substituïa una representació més identificada amb un ambient dels anys tre ta, i iniciava una trajectòria de difusió cultural i d'idees més generals entre València i Barcelona (aquest període d'intel.lectual independent de filiació política però identificat amb un compromís cívic serà clar entre 1954-1971, etapa que posarà Fuster en connexió amb nuclis d'intel.lectuals del Principat, a més de plataformes editorials) (24). Aquesta funció connec tora l'intel.lectual la veia com a superació "dels perills dels guetos re-- gionals" (1987) i més clarificadorament anota: "Nosaltres vivíem una època en la qual no teníem fronteres interiors. Fins que un dia amb això de les autonomies posaren una ratlla i digueren: "d'ací cap amunt, tal, d'ací cap avall, tal (...) Organitzàvem trobades en què es mesclava gent d'arreu... Ara això no va"(1991). La dimensió nacional de l'intel.lectual es represen- tava per aquesta voluntat -real-- de connectar nuclis culturals i exercir de plataforma d'iniciatives cíviques i culturals (com fou, per exemple el fet de donar a conèixer la cançó de Raimon). L'intel.lectual aleshores no es desvinculava d'aquest context de represa nacional: hi participava des de la seva tasca literària, cívica.

a.3) Un altre moment, més obert cap a la política explícita, d'aquestes re- lacions vingué marcada pels anys seixanta. Les fases B i A (per aquest ordr s'activen significativament. Les relacions vingueren protagonitzades per un altre relleu generacional (la "generació" dels anys quaranta). Els viatges, com el de pasqua de 1960, que inclogué participants -11- d'ambdues generaci- ons esmentades, tingueren una participació -cohesionadora- de Joan Fuster i -- comportà un salt organitzatiu i de significació en les relacions entre València i Barcelona (25). Aquest viatge de 1960 significava posar en relació uns nuclis nacio- nalistes incipients (universitaris que ho eren a partir del 1958/1959), amb un context que interioritzaren intel.lectualment abans, però que aleshores visqueren in situ. Fou un viatge amb significació entre "cultural i geogràfica" (ja que visitaren ciutats de la Catalunya Vella i assistiren a repre- sentacions com La Cantant Calva, d'E. Ionesco). A partir d'aquell moment, algubn dels participants, en tenen una visió intensificadora entre dels "11

gams nord-sud". Aquell viatge, com certament els anteriors dels anys cinquanta, relacionava nacionalistes (subjecte) i territori. El projecte nacional es donarà més clarament a finals dels anys cinquanta, i sobretot, a la dècada dels seixanta. En qualsevol cas aquest projecte polític partia de la praxi cultural, amb una difusió intel.lectual posterior a nivell teòric (1962).

La dècada dels seixanta suposarà --sobretot a la segona meitat (1965-1968)-- una continuïtat de les relacions fomentades a un nivell més polític, entre organitzacions com el Partit Socialista Valencià (PSV) i el Moviment Socialista de Catalunya (MSC). Aquestes relacions orgàniques representarien "externament" un tercer factor del procés de nacionalització: el factor organitzatiu a nivell polític. Aquest moment polític, doncs, cohesionaria unes relacions culturals prèvies, l'objectiu de les quals era superar, com deia l'intel.lectual J. Fuster, unes fronteres interiors, les quals regionalitzaven -a tall, certament de "fronteres", un espai nacional cultural, contràriament al que tracta d'articular un estat en el seu procés de construcció d'una nació cultural i política: un espai unificat dense aquestes fronteres interiors. Aquestes relacions nord-sud serien un factor bàsic de nacionalització en impulsar una cohesió nacional a través de nuclis nacionalistes.

b) La tasca dels intel.lectuals . "Els intel.lectuals són els dipositaris del patrimoni cultural d'una nació"(BERRIO,J-SAPERAS, E: 1993: 181). Joan Fuster l'intel.lectual central del procés nacionalitzador no tan sols valencià, sinó de tot l'àmbit català, exercirà una funció de legitimació del patrimoni cultural català i d'una altra banda es caracteritzarà per una "militància nacional" (MIRA, J.F: 1982: 83). Aquest doble vessant però, no es produirà separadament. Fuster exemplificarà la transmissió del discurs nacionalitari a través del seu compromís real amb una comunitat nacional. En aquest sentit la tasca d'aquest intel.lectual seria comparable amb d'altres casos internacionals com J.P Sartre (que també es distingí per la defensa dels drets col.lectius dels pobles) o Bertrand Russell i A. Einstein, en un sentit general de relació entre intel.lectuals i societat (26). Com hem dit el compromís cívico-nacional de l'autor de Nosaltres els Valencians venia donat pel pas del conreu de la poesia a l'assig, la qual cosa donava al compromís fusterià un sentit més global pel que feia a les funcions de l'intel.lectual en una nació sense estat (en el sentit de crítica cultural). Pel que fa a aquesta militància nacional, Fuster se situarà en el marc de presa de consciència nacional com a punt de referència per als nuclis culturals i polítics valencians. Ai:

no causarà el moviment nacionalista. En serà una baula de transmissió d'idees o bé hi contribuirà activament (promoció de campanyes de difusió de la llengua, per exemple). D'una banda, doncs, hem situat Fuster com a punt de connexió en les relacions nord-sud. Aquesta funció, que se situa centralment entre els anys cinquanta i setanta, es complementarà amb la reflexió sobre la nació catalana i el paper que hi ha d'exercir el País Valencià (i.e.: <u>València en la integració de Catalunya</u> , 1950). Aquesta reflexió es complementa amb una reflexió cultural general. Perquè a través de la reflexió general es dignifica una llengua i una cultura que pot articular una constel lació global. Fuster, doncs, sintetitza en certa mesura un compromís nacional, una postura humanista, quant a compromís general (<u>sóc un solitari solidari</u>, dirà). En aquest sentit Fuster es compromet nacionalment d'ençà que vol dignificar la cultura catalana. "Al País Valencià no era suggestiva una cultura en català. La decisiva importància de Fuster consisteix en què ha donat una imatge del que podia ser la nostra cultura allunyada de plantejaments provincians. Ha demostrat que és possible emprar la pròpia llengua per a fer cultura universal. Ha demostrat que la normalitat és possible. I ha fet transcendir aqueixa normalitat a la naturalitat de la utilització de la llengua enfront de l'artificialitat que l'havia caracteritzat anteriorment. Després hi ha la seua proposta cívica de suscitar la curiositat i la investigació del passat per a reflexionar també sobre la nostra realitat actual i actuar-hi en conseqüència" (IBORRA, J:1983: 57). Fuster, doncs, reflexiona en termes globals, i un d'aquests factors serà el fet nacional. Encara que no s'identifiqui necessàriament amb el nacionalisme. El seu, serà un compromís nacionalista per conseqüència: "O "ells" renuncien al seu "nacionalisme", o els altres haurem de ser "nacionalistes"...En un instant d'eufòria arriho a suposar que tot funcionaria millor si ells -"ells"- renunciessin a ser "nacionalistes", i no ens obliguessin a ser "nacionalistes" als altres..." (MIRA, J F: 1982: 96). En aquest context la funció de l'intel.lectual (o d'altres reflexionadors o creadors d'opinió com periodistes, doblats d'intel.lectuals, com fou el cas de Vicent Ventura) cobraria sentit a través de la dinàmica de la construcció del moviment sòcio-polític (la Fase A de Hroch que irradiaria les reflexions cap als nuclis nacionalistes). Existia, com veurem una tradició prèvia, pel que fa a la dinàmica d'uns nuclis culturals i polítics que a través de la seva praxi elaboraria una concepció històrica i nacional i que el 1962 Fuster estructuraria en forma d'assaig. I l'intel.lectual va-

lencià posaria una base teòrica que aquell moviment nacionalista interpreta ria a nivell polític. D'altra banda a nivell teòric, Fuster introduiria una consciència de situació, d'historicitat, de la dinàmica del poble valencià en el conjunt català. Aquesta característica esmentada amunt superaria altres introspeccions col.lectives com la de Ferrater Mora, J.: Formes [illegible] de la Vida Catalana (1944) o Notícia de Catalunya, de Jaume Vicens Vives (1954)(27). Fuster abastaria la nació catalana partint de cada fet regional "català", "valencià", "mallorquí" o "rossellonès": "De fet, ¿què sabíem, què sabem de nosaltres mateixos, i sobretot, què sabíem i què sabem els uns dels altres, encarats, contigus i distants? En diem "catalans", "valencians" "mallorquins", i som aproximadament -aproximadament, hélas!- això, "catalans" "valencians", "mallorquins" (j. FUSTER: 1967(1964):9) [illegible]. Formar una idea de país, de comunitat nacional, fou una tasca que "organitzaria" una estratègia política (en el sentit de donar-li una orientació nacional). Aquesta funció de sistematització/difusió d'una representació històrico-col.lectiva -- d'un imaginari col.lectiu, seria la tasca determinada dels intel.lectuals en un procés de nacionalització valencià. Però aquesta elaboració s'imbricaria en un procés social més ample. Efectivament, aquests intel.lectuals reflectirien aquest imaginari, aquesta constel.lació històrico-cultural, en una situació, com hem esmentat, d'industrialització i, a nivell internacional, en un ambient, un 'clima' intel.lectual. És a dir l'intel.lectual compromès, no tan sols efectuava una descripció de l'evolució històrica del seu àmbit nacional. També tractava de reflectir una mentalitat de la societat valenciana del moment (en el cas de Nosaltres...)."Retratar" aquesta mentalitat -agrarista, [illegible] una conjuntura industrialitzadora, reflectiria un "tarannà", una "atmosfera" del poble objecte de la tasca nacionalitzadora. Determinar aquesta atmosfera serà rellevant a l'hora d'explicar una concepció col.lectiva global que comportaria una tradició històrica de marginalitat. Pel que fa a l'europeisme, aquests intel.lectuals accedien a fonts intel.lectuals, les quals influirien culturalment o políticament el posicionament d'aquests crítics. Per tant la contribució al procés de nacionalització valencià seria la de posar unes bases no tan sols de "pertinença" formal: lingüística. Sobretot seria un esforç per entendre la trajectòria social, política del País Valencià. El fet social com a fet nacional. L'estudi d'una societat concreta feta de conflictes socials -aquest vessant seria un nucli explicatiu del Nosaltres....Fuster és un intel.lectual concret, humà i "Per això el model, l'objecte d'atenció, és --

l'home del carrer, l'home estadístic" (IBORRA, J.% 1983: 57). I la història l'esdevenidor col.lectiu d"aquests" homes, significaria reflexionar sobre u col.leciu nacional.

c) Praxi política: de Moviment a Partit. Aquest tercer factor de nacionalitz ció cristal.litza una evolució cultural, en els primers moments dels anys ci quanta, que culminarà en una fase d'expansió política d'aquell nacionalisme cultural que hem vist en el primer factor constituent. És a dir, és un punt - d'arribada , i alhora una base per al nacionalisme polític dels anys setanta (28). Els posicionaments ideològics parteixen de la segona meitat dels anys cinquanta amb la generació intermèdia, que es mourà entre el marxisme, naci nalisme (aleshores hom preferia millor `patriotisme´, com a punt d'unió d'a- firmació nacional des de diversos posicionaments ideològics) i europeisme, - com a baula de relació exterior, la qual oferia noves tendències culturals c polítiques. Aquest primer posicionament era concebut com a adscipció de clas ses populars. En aquesta primera etapa (segona meitat dels anys cinquanta i primers anys seixanta), encara es treballava bàsicament amb institucions vui centistes (com fou la seu Rat Penat) i es tenien alguns vincles (familiars c teòrics, com la lectura Compendi Doctrinal del Valencianisme, de Joaquim Rei amb el nacionalisme dels anys trenta. Des del marxisme el punt de reunió era l'adcripció comunista. En aquesta etapa inicial de concepció cap a una idea política de la realitat nacional, els intel.lectuals (Joan Fuster) hi tenien una influència indirecta. Fuster, com hem dit, no causà el moviment nacionalista, però era obert a un compromís cívic. ... Als anys cinquanta succeïa que aquestes iniciatives polítiques comptaven amb una xarxa cultural. Efectivament la Plataforma del Diccionari exercia una funció catalitzadora cap al nucli d'aquesta generació intermèdia, una de les bases de relació amb el Principat. Aquell context, doncs, permet de pensar en una incipient organització del nacionalisme polític; però alhora permet imaginar que les funcions culturals i polítiques es relacionaven. On acabava la tasca cultural? On hi començava la política? És per això que és difícil d'aïllar, o de traçar una separació clara entre la tasca intel.lectual i la pràctica nacional.

Un segon nucli d'activitat nacionalista, el formà la base universitària, qu articula una primera estructura de contestació a l'oficialisme sindical univ sitari del SEU, el 1960, amb un sindicat de nova planta ADEV (Agrupació Demo cràtica d'Estudiants valencians). La base universitària, però, treballava con juntament amb el nucli d'esquerres no estrictament universitari (tan sols de

dels seus integrants tenien una formació universitària). No existia una divisió del t ball polític real. I fou aquest nucli universitari que organitzà una plataforma parapolítica que oscil.lava entre una primera formació humanista (cri tianisme progressista) i el socialisme. Era el Moviement Socialcristià de C talunya (MSCC). El nucli primerament esmentat creà el Front Marxista Valenc (FMV). Posteriorment el socialisme progressista serà la base del Partit Soc alista Valencià (PSV), i que estendrà la seva activitat entre 1960-1968. Aquesta evolució política, que s'estendrà entre finals dels any cinquanta i primers anys seixanta, serà la baula que estructurà el primer n cionalisme polític valencià coetani. El pas del valencianisme cultural-lite ri al nacionalisme polític vindrà marcat per una assumpció d'una estratègia que cerqui unes bases organitzatives al valencianisme cultural. No era sufi cient reivindicar una llengua; calia dotar d'una base real, social l'ús de la llengua. La identitat -concepció de la realitat- política informaria la identitat cultural. La interpretació de la realitat cultural se situava en una base de reivindicació política, d'una concepció més dinàmica (=mobilitzado de les concepcions culturals d'una comunitat nacional. Comunitat que era en tesa en termes de Països Catalans; però tenint en compte les formacions soci als que la componen. Des del País Valencià se'n tenia una idea. És a dir Ho partia -com ho feia igualment Joan Fuster- de les contradiccions socials, - culturals o econòmiques (sobre les quals hom hi havia una ideologia oficial que identificava una realitat nacional, com la valenciana amb uns continguts folclòrics: agraristes i desvertebradors del territori). La Praxi política, doncs, clarificava i estructurava activament una idea crítica de la realita social. I és en aquest sentit que el 1960, per exemple, hom parlava d'abas- tar un estadi final de normalitat cultural i nacional: el nacionalisme se substituiria com a finalitat per una "valencianitat amb força de contemporaneïtat exigent" hom hi afegia "no sols com unes idees i uns sentiments romàntics, sinó, més encara, com una tasca urgent i enamorada" (28). Aquesta idea de finalitat ja substi tuïa una concepció fragmentada (no integrada) de la realitat que partia de complex d'inferioritat per a identificar-se amb una realitat forana, no pròpia del quotidià valencià. En aquest sentit l'ús del català substituit per l'espanyol, a les classes dominants; o l'ús de l'espanyol transmès de pares a fills, me tre que entre pares es donava l'ús del valencià; seria una realitat viscuda per integrants del nacionalisme polític valencià. Diguem, doncs, que l'organització política del primer moment nacionalista cultural substituiria un

realitat dominada pel prejudici (29) per una consciència de la realitat, per una consciència de comunitat o de país. El que sociòlegs que han estudiat altres situacions nacionals, com Jauréguiberry [illegible] en el cas basc, ha entès com a estructuració d'una identitat transgressiva, entesa com a "resistència activa", la qual lliga "un conjunt de transgressions colectives" (30). Podem dir que aquest tipus d'identitat, esdevinguda una voluntat de transformació de la realitat, igualment,com en el cas d'aquest sociòleg basc, relacionable amb el sorgiment d'"una nova generació" , la qual en un context dictatorial, com s'esdevenia en el nostre cas, s'oposarà al nivell "oficial/legal" (que era el nivell que legitimava una concepció deformada del País Valencià), amb una oposició "clandestina/transgressiva" (la qual oposició, com hem dit, articularà una cultura crítica vers la realitat del moment en una visió global: no estrictament nacional, ans econòmica i cultural). Bon exemple del que diem és que mentre que un enunciat que definia València, per part d'aquest món oficial/polític estatal (una raó d'estat) com a Levante Feliz; la identitat transgressiva, vehiculada per aquella praxi política, mantenia una visió aprofundidad de la realitat social d'aleshores (anys seixanta), sota un lema (per posar un exemple) Conèixer-nos, el qual emfasitzava la necessitat de trascendir la realitat a fi de cohesionar una comunitat nacional: "Una societat sense consciència -es deia en el context del moment: any 1964- de la seua realitat social, històrica, econòmica, podrà ser qualsevol cosa menys un poble. Serà com a màxim un aplec desorganitzat de persones vincle entre elles. Els valencians necessitem conèixer-nos per a tenir "una decisió de futur"(31). Aquests mots indicaven una concepció antitètica a la ideologia hegemònica. Existia una visió latent - que impulsava una substitució transgressiva de la concepció emergent.
Aquest 'món ideològico-polític' però, no era allunyat d'una concepció humanista; humanisme que hem lligat a un moment inicial de l'organització política i que continuaria manifestant-se com a base global d'una ideologia marxista. Robert Lafont, caracteritzant aquell "regionalisme revolucionari" que ens servia de context internacional en una Europa sota el capitalisme industrial, partia d'"afirmar contra el desordre i la tirania la doble dimensió de l'home: la seva dimensió profunda i la seva dimensió horitzontal" (1968:154). I alhora concebia aquell moviment regionalista (=nacionalista, segons la concepció actualitzada del moviment d'aquells anys seixanta) [illegible] com una "moral combativa" que exigia "un vigor constant en

comprensió dels subterfugis ideològics dels quals les tiranies se servei
constantment" (1968:155). Per tant es tractava d'una activitat política, co
veiem en el nostre cas, alliberadora en un doble nivell social i nacional.
No existia alliberament social sense alliberament nacional, i no existia li
bertat col.lectiva si existia injustícia social. Aquest fet constituïa una
aportació nova en el nacionalisme valencià més recent, i que alhora supera
ria estratègies, que en la mateixa direcció, s'articularen en els anys trenta
en organitzacions nacionalistes i d'esquerra.
Finalment caldria esmentar dues característiques de la política nacionalist
D'una banda caldria remarcar que a partir dels anys seixanta (1960) es dona
ria paral.lelament a l'organització de les bases polítiques esmentades, una
substitució del diguem-ne lideratge intel.lectual. Un tipus d'intel.lectual
literari que s'havia vinculat als nuclis resistencials dels anys quaranta
(sobretot, per posar noms, Miquel Adlert), restarà superat progressivament
per un intel.lectual més vinculat al moviment que sorgia, i que s'identifica
amb una ideologia progressista (liberal d'esquerres), contràriament a un pos
cionament tradicionalista, dretà, d'aquell primer tipus d'intel.lectual. El
fet, que s'anà operant progressivament entre la base d'aquells nacionalistes
que hi tingueren relació literària o nacional, reflectia un canvi de veloci
tat (=desenvolupament) entre el propi moviment polític: d'una copcepció es-
trictament cultural es passava a una altra de més global i activa. I no en va
s'havia passat dels anys quaranta-amb una realitat menys dinàmica, als anys
seixanta-amb una realitat en canvi d'estructura econòmica, en canvi dinàmic.
Però cal remarcar que aquesta substitució de la funció d'intel.lectual no en
portarà una dependència per part de la base organitzada. Anteriorment a l'a
saig Nosaltres els Valencians, que formí un material interpretatiu de la re
litat social valenciana als integrants del moviment polític, existia una id
primària sobre aquesta realitat. Per tant la forma resumida d'aquell conten
seria: M(oviment)-T(eoria)-Partit). La reflexió dels intel.lectuals s'imbri
cava en el procés [illegible] polític del nacionalisme, i no tan sols v
valencià, sinó d'arreu dels Països Catalans, que d'altra banda era el marc
d'assumpció cultural dels nacionalistes valencians. (Les relacions entre MS
i PSV caldria situar-les en el marc d'aqueixa assumpció i en una realitat e
tatal confederada).
La segona característica a tenir present seria que el nacionalisme valencià
abstaria més enllà del context urbà de la Ciutat de València. Era una mostr

d'assumpció del territori. Hom partia de la ciutat, cap al rerapaís. I la dinàmica d'aquesta implantació era la substitució de les bases cultural de primera implantació, per unes seves bases polítiques. Per tant una innovació del moviment nacionalista, a diferència d'altres estratègies polítiques (i.e.: el "Partido Comunista de España" hi tenia una organització provincial no pas comarcal). La implantació nacionalista s'efectuava a comarques d'economia industrial (Alcoi, Elx) o d'una economia entre industrial i agrària (la ciutat de Castelló, en aquells anys seixanta estava en procés d'industrialització). En aquests casos, doncs, el nacionalisme feia funcions de cohesió territorial.

Conclusions. Una conclusió que seria de tipus metodològic -i com ja hem esmentat en començar- és la necessitat de realitzar estudis de casos determinats per a copsar com s'organitzen moviments sòcio-polítics. En el cas del nacionalisme tipologies teòriques sense contrast, o sense una base de recerca empírica no permetria (o ho permetria menys) entendre la lògica interna de les seves manifestacions culturals i polítiques. Juntament amb estudis teòrics, caldria la intersecció entre sociologia i història (una sociologia històrica) per a entendre la relació entre concepcions generals i l'evolució i la dinàmica concreta que comporta, en el nostre cas, l'estudi del nacionalisme.

Des del vessant propi del treball, penso que el cas exposat és significatiu a l'hora de copsar un doble procés: desenvolupament polític, més enllà d'un nacionalisme lingüístic; i una construcció d'una nova identitat, estructurada a pratir de la relació d'uns col.lectius cultutals, intel.lectuals i polítics amb la realitat social. Aquesta nova identitat -que alguns teòrics qualifiquen de transgressiva, apunta en el cas valencià-i en el cas general català- no tan sols una crítica a una ideologia mixtificadora (oficial) de la realitat nacional, sinó a veure que el nacionalisme, més enllà d'un moviment polític, també es proposava de bastir, de construir, un nou tipus de personalitat: un nacionalisme humanista, doncs. Humanista vers un [illegible] que parteix d'un compromís de l'individu amb el context, i que a través de l'asumpció de la realitat que el circumscrivia, encercava una transformació (per la via intel.lectiva, o política). En aquest sentit, en el sentit de construir un missatge crític, global, amb un compromís cívic amb moviments com el nacionalista, encara que no en una assumpció no pas apriorística, la figura de l'intel.lectual exercia un paper de cohesionador d'una comunitat nacional.

Els factors nacionalitzadors, que serien les bases de construcció d'un moviment nacionalista, anirien en la direcció de cohesionar territorialment (en el cas de les relacions nord-sud), intel.lectualment, culturalment (en el paper dels intel.lectuals) i políticament, la comunitat nacional. Ahora aquesta cohesió es donaria en un moment de canvi social, de canvi en l'estructura econòmica. Aquest fet es produiria simultàniament a l'organització d'aquests factors nacionalitzadors, i serien aquests darrers (sobretot en una funció intel.lectual exercida des de diversos vessants disciplinaris) que dotarien d'un marc territorial (un marc de pertinença) el procés d'industrialització. És a dir aquest procés era interpretat nacionalment, en un context cultural propi. La innovació, doncs, del nacionalisme que hem estudiat, com el nacionalisme que es dóna en formacions socials d'economia dinàmica (i que vindrien explicitats en les nacions culturals que contenen aquestes regions econòmiques dinàmiques, un exemple de les quals seria el que hom anomena els quatre motors d'Europa: Catalunya, Vaden-Württemberg, Renània-Palatinat, Ròdan-Alps) seria inserir les transformacions sòcio-econòmiques en la tasca d'interpretació de la realitat nacional, i deduir-ne unes conseqüències polítiques. Les interpretacions que en el nostre cas es donaven al voltant de la vertebreció territorial en relació a organització de regions econòmiques (i.e.: la polèmica del Sureste) o la crítica a la mitificació de l'agricultural (la reducció del País Valencià a la taronja), són criticades des del propi nacionalisme, adduint la necessitat de representar una realitat dinàmica i no pas estàtica. En tot aquest procés, doncs, hom podria parlar d'una construcció de la realitat des del vessant sòcio-cultural, partint d'un context de desruralització.
D'altra banda el projecte nacionalitzador jugaria un paper de modernitat en relacionar una tradició cultural pròpia amb els canvis socials que s'esdevenien. En certa mesura podríem parlar d'una nova tradició inventada quan es partia de la neeessitat d'organitzar un nou univers cultural.
Finalment, doncs, l'estudi del nostre cas permet de presentar la construcció d'un moviment nacionalista com a quelcom complex, no reduïble tan sols a una reivindicació culturalista; ans se cercava una base material: la cohesió d'un marc de pertinença entès en un sentit global on encabir una reivindicació lingüística.

(*) Aquesta comunicació és una versió reduïda de la tesi doctoral, València en l'espai català (1943-1968). (Un Cas de Construcció de Comunitat Nacional), llegida a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de la Universitat de Barcelona el 10 de desembre de 1993.

NOTES

(1) MILLS, C, W: La imaginació Sociològica, Herder, Barcelona, 1987. pàgs. 33-62.

(2) MILLS, C, W: Op. Cit, "Es tracta de combinar, en la investigació sociològica, els conceptes generals amb la perspectiva històrica" pàg.: 61.

(3) MILLS, C, W, Op. Cit., pàssim.

(4) MILLS, C, W, Op. Cit, El sociòleg americà es preguntava el sentit de l'ú de la història: "De tant en tant en tant s'esdevenen en el món autèntiques novetats, la qual cosa vol dir que "la història" alhora "es repeteix i "no es repeteix": depèn de l'estructura social i depèn de l'època". Pàg., 192. En el nostre l'ús del context històric permetria de veure el canvis ideològics, polítics, i innovadors del nacionalisme als anys seixanta.

(5) En contrast a les reflexions efectuades entre la segona meitat dels anys seixanta: les reflexions de l'ús de la llengua en un context en què el català se substituïa per l'espanyol. Reflexions al voltant de la substitució lingüística (L. V. Aracil: 1968) i del conflicte lingüístic (R. Ninyoles (1969).

(6) LLUCH, E,.:"Per una teoria dels Països Catalans", Serra D'or, Març de 1976, pàg.,. 30.

(7) En comparació amb altres països, com la Corona de Castella. En el segle XVII, l'espanyolització lingüística i la fragmentació en el corònim de la llengua del segle XVI, es veié completada amb una emigració a Castella de la noblesa catalana.

(8) El buit dictatorial veié, però, el sorgiment de noves forces polítiq com la Unió Socialista de Catalunya o l'edició de diaris com La Publicitat i La Justícia Social.

(9) LLUCH, E.: Art. Cit.

(10) ARACIL, L. V.: "Notes sobre un Segle de Vida Catalana", Serra D'or, Juny de 1966, pàgs., 20-21.

(11) L. V. Aracil (Art. Cit.) explicitava que aquells dos tipus de patriotisme s'oposaven, establien una "dialèctica"; alhora que el sociòleg valencià entenia que per a establir el "patriotisme crític" hi havia "un procés en marxa". La construcció del moviment nacionalista a nivell polític vehicularia estratègicament -en clau de resistència- aquesta concepció araciliana. Alhora als anys seixanta es produí una convergència entre política nacional i política nacionalista, perquè existia una concepció ideològica sobre el país (fora dels circuits despersonalitzadors) que no oferia cap altra concepció. Altres visions, sorgides cap a la segona meitat dels anys seixanta, com fou l'organització del F(ront) O(brer) de C(atalunya) a València, recollí bases teòriques i humanes del primer partit nacionalista després del 1939, el Partit Socialista Valencià. I la concepció comunista del PCE començà una anàlisi valenciana, sota una concepció organitzativa provincial, el 1968.

(12) Bastida entre el treball polític i reflexions al voltant de textos teòrics. Per exemple el 1960 alguns autors objecte de reflexió serien: Carles Cardó, Prat de la Riba o Joan Cruselles, qui amb la seva obra Els Pobles Joves, fou una referència prèvia per al nucli nacionalista valencià a l'assaig de Joan Fuster Nosaltres els Valencians.

(13) Dec aquesta idea a Joan-Francesc Mira. Aquesta evolució partia d'una lleialtat lingüística i cultural, alternada amb un descobriment del context més immediat (i.e.: la Ciutat de València), cap a un posicionament de -

combat polític. D'una assumpció del marc de pertinença valencià a un ma
de País Valencià inclès en el marc nacional català.

(14)LLUCH, E.: Art. Cit.

(15)LAFONT, R. Revolució Regionalista , Aportació Catalana, Barcelona, 1968
pàg., 154.

(16)"Ambient innovador" en el sentit que la praxi cultural i política valen-
ciana no tan sols pensava una realitat en oposició, com hem dit, a un
patriotisme immobilista, basat en una idea superficial del context social
sinó que alguns dels plantejaments teòrics que analitzaven el fet nacio-
nal valencià superarien les polèmiques que simultàniament es donaven al
Principat al voltant de la vinculació entre mercat "nacional" i naciona
lisme o adscripció burgesa del nacionalisme que als anys seixanta es te
ritzava en cercles intel.lectuals catalunyèsps. (i.e.: les opinions con-
traposades a Solè-Tura i la seva obra; Catalanisme i Revolució burgesa,
que mantenien cercles nacionalistes valencians o del Principat).

(17)Com a exemple d'aquesta voluntat política de bastir una nació a través
de la"cohesió interterritorial" el trobarem en el cas espanyol a partir
del 1982, amb una hegemonia socialista, un dels axiomes de la qual seria
articular una nació espanyola basant-se en una homogeneïtzació econòmico
social de les diverses formacions socials peninsulars.

(18)Com seria el cas de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FN
i L'Agrupació Valencianista Escolar. Per a aquestes relacions Vid.: CIR
CI, A.: El Temps Barrat, Destino, Barcelona, 1973; pàgs.: 204-205 i 210-
211.

(19)La construcció d'un espai comunicacional català es trobaria a la base de
la superació de les fronteres interiors. Vid.: Josep GIFREU, "El cas úni
de l'espai català" a l'AVUI, 25. III. 1994, pàg. 17.

(20)Un exemple del que diem fou el titular que aquest diari conservador res
và a la vinguda a València de L'Esbart Verdaguer el juliol de 1948. Hi
ia:"A Través del Arte y la Cultura se estrechan más aun los lazos de Her
mandad Catalano-Valenciana" (Las Provincias , 27. VII. 1948).

(21)Joan Ballester, motor de la tasca de l'Obra del Diccionari a Barcelona,
finia el que representava la xarxa que anava bastint el Diccionari:"El
Diccionari simbolitza tantes coses: unitat de la llengua, comunitat de
bles, personalitat clarament definida...El Diccionari pot ésser un vehi-
cle i motor per a mobilitzar nacionalment el nostre poble, moure les no
tres comarques que d'una manera tan visible desvetllen del letarg i hi
tan freturoses d'incorporar-se al retrobament i reconstrucció del País,
amb el nom del qual podem oferir i establir lligams cada vegada més es
trets amb el País Valencià i les Balears" (1961). El diccionari com a co
ponent de l'imaginari col.lectiu català.

(22)Primer, amb el que suposava d'element connector l'Obra del Diccionari,
hom assistí a l'articulació cultural-política del nacionalisme. En un
segon moment el patriotisme (com a sentiment bàsic d'adscripció a una
comunitat nacional) del nucli nacionalista dels anys cinquanta adoptà
una ideologia interpretativa de la realitat, el marxisme.

(23)Vid.: BERRIO, J- SAPERAS, E: Els Intel.lectuals, avui, Institut d'Estudi
Catalans, Barcelona, 1993, passim.

(24)Dec aquesta referència cronològica a Joaquim Molas. Les primeres platafo
mes editorials de Barcelona que comptaran amb la signatura de Fuster só
Editorial Selecta i Edicions 62.

(25)Per a la història d'aquest viatge vegeu: Oriol Malló-Fèlix Portell (pseu
dònim de Xavier Ferré): "El país que tal vegada s'esdevingué" a El Temp

28 de Juny de 1993, pàgs.: 74-80.

(26)BERRIO.J-SAPERAS, Op. Cit., pàgs.: 119-128.

(27)En el cas de Vicens i Vives s'adonà de la nova situació valenciana el 1960, quan poc abans de morir tenia projectat un vitage a València, sense poder-ser efectuat. I Joan Fuster el 1962 -i en això superaria Vicens tenia enllestit un projecte de llibre sobre els Països Catalans. És a dir si amb Nosaltres els Valencians existia una similitud amb Notícia de Catalunya quant a intenció introspectiva; amb aquest projecte d'abast nacional es feia una passa metodològia i d'orientació a la de l'historiador català.

(28)Paraules de la convocatòria del I Aplec de la Joventut del País Valencià. Els Aplecs eren concentracions culturals, que evolucionaren cap a una afirmació explícita de política nacional valenciana.

(29)Cf.: NINYOLES, R.L. Idioma i Prejudici, Ed. Moll, Mallorca, 1971.

(30)JAUREGUIBERRY, Francis: Question Nationale et Mouvements Sociaux en Pays Basque Sud. Tesi Doctoral, Paris, 1983. pàg., 6.

(31)MIRALLES, V.: "Conèixer-nos" a Jornada , 2.10.1964, pàg., 4.

Xavier Ferré.-

Revista de Catalunya

Fundada
per Antoni Rovira i Virgili

Dirigida
per Max Cahner

87

Nova etapa · Juliol-Agost de 1994

APORTACIÓ DE JOAN FUSTER AL PENSAMENT SOCIAL: DE L'ESTRUCTURA AL SUBJECTE DE LA REALITAT NACIONAL

XAVIER FERRÉ

Quan se'm va plantejar la possibilitat de fer un esbós sobre l'aportació a la sociologia de Joan Fuster, no em va ser fàcil de pensar com podia presentar un *Fuster sociòleg*. Darrerament però, sembla que hi ha una tendència metodològica a entendre aquest intel·lectual en clau fragmentadora del seu cos de pensament. De tota manera, aquest fet —ben legítim d'altra banda— planteja una pregunta: Podem pensar en un Fuster filòsof (que és la fragmentació a què suara m'he referit), o en un d'historiador, *nacionalista*...? Crec que no pas. En aquest cas hauríem de pensar primerament en allò que era: un intel·lectual. I un intel·lectual que aplicà la seva idea de compromís global cara al seu poble. L'autor de *Nosaltres els valencians* caldria abastar-lo en bloc, *en conjunt*. (Com d'altra banda era concebut entre els anys cinquanta i vuitanta, arc temporal on més clarament es reflectia el component d'intel·lectual compromès amb la seva col·lectivitat.) És a dir encara que hom contempli la seva tasca nacional com a lateral del total de la seva obra; o almenys no tan central com la hi veia, sí que caldria palesar que el compromís cívico-nacional es feia en una situació temporal: un

context històric determinat per unes preocupacions nacionalitàries que no abastaven estrictament les reflexions del suecà, sinó que formaven part d'un conjunt de nuclis polítics que es desenvoluparen entre la segona meitat dels anys cinquanta i la dècada dels seixanta. És així que el paper d'*orientador* —transmès a través de la seva obra cívica— era una determinació concreta del seu pensament més general. Però no hi ocupava una presència tan lateral. En algunes circumstàncies aquella preocupació esdevenia obsessiva, com ell mateix reconeix: «No tinc altra autoritat que aquesta: la d'haverme apassionat fins a l'obsessió per la vida i el destí del meu poble. Potser és l'única passió noble que reconec en mi.» (1980, p. 21). Per tant, amb això ja dit: quin és el principi - marc previ que portaria Fuster a pensar en la seva realitat social, en el poble? És a dir què és allò que ens permetria de pensar en un Fuster pensador de la realitat global de la seva comunitat nacional: el seu pensament social, doncs? I com concep la seva societat? Per abastar aquest doble interrogant partirem primer de la idea d'un Fuster-intel·lectual humanista i posteriorment veurem aqueixa concepció de compromís que se'n desprèn aplicada a *Nosaltres els valencians*.

El pensament, la raó fusteriana maldava per situar l'home en termes concrets, no metafísics, antidogmàtics. Com apunta A. Riera «[...] el Fuster poeta, com el Fuster historiador de la cultura, coincidiran en un punt: el de revisar els absoluts —el sublim o la raó històrica—, tot ressituant l'home en uns nivells més a mida [...]» (1993, p. 85). I aquesta idea de l'home (de l'home en societat) naixerà, com apunta aquest autor, d'«un humanisme que vehicularà a través del seu assaig que per la seva virtualitat quasi poètica li permet l'exploració lingüística a més d'especular-se a partir de la pròpia experiència i encara intervenir moralment segons un afany d'excitació civil» (1993, p. 86). Fuster, doncs, concep l'home «a escala amb el seu entorn» (1993, p. 12). I és des d'ací que permetria d'entendre la seva preocupació civil. Ell mateix ja apostava per un humanisme compromès: «D'un designi militant del costat de certs valors humans fonamentals, erigits en criteri, norma i orgull.» «Un humanista és tot el contrari d'un esteta: no és l'home que toca el violí [...]. Ell és el primer a lluitar contra els piròmans.

Justament, el fet de mesclar-se en les doloroses disputes de la ciutat —cosa que no feia l'esteta— el duu a assumir responsabilitat i compromisos no sempre còmodes ni airosos» (1969, ps. 184-185). El seu assaig de tipus cívic, doncs, serà una correspondència amb la seva concepció d'humanista, d'un humanisme *polimorf*: de diverses aplicacions. «Però cal tenir en compte que Fuster no ha especulat sobre els seus principis més generals: els ha aplicats, sobre la marxa, a propòsit d'una o altra anècdota» (J. Iborra, 1982, p. 20). I precisament crec que la seva aportació al pensament social fou pensar sobre les raons que pesaven sobre el poble valencià a l'hora de ser tingut com a *anècdota*. I a partir d'aquesta reflexió, Fuster hi aportà una *consciència de situació*, una consciència històrica al País Valencià. Mostrar que els valencians formaven una comunitat definida, dins el mateix espai nacional que el grup humà del Principat, va ser la seva màxima preocupació cívica i teòrica. Fuster, doncs, pensava el perquè d'un passat i present marcats, com manté a *Nosaltres els valencians*, pel marginalisme. Pensar, doncs, en una societat, i pensar-la en termes dinàmics i de dialèctica social seria la innovació que faria Fuster cara als valencians, però, també, com veurem, cara als Països Catalans. Cal dir que altres reflexions anteriors fetes al Principat, com ara *Notícia de Catalunya*, per bé que tindrien un valor semblant d'introspecció col·lectiva (com en el cas de l'assaig valencià); tant el context-tradició històrica nacional com el criteri i, diguem-ne, la tasca mobilitzadora que hom tingué als anys seixanta a València, entre nuclis intel·lectuals, no permetrien de pensar en situacions idèntiques. Fuster mateix ho advertia a *Nosaltres els valencians*: «Hi busco un paral·lel [...]. Un paral·lel: no pas en el criteri, però fonamentalment en la intenció última [es refereix a *Notícia de Catalunya*]» (1980, p. 20).

Després que hem vist la relació entre pensament global i una aplicació concreta, en el cas de fer de l'humanisme un compromís concret, que donaria lloc a *Nosaltres els valencians* i la seva preocupació vers la constitució d'un referent nacional per a la comunitat que va des de Perpinyà a Oriola, situarem l'assaig de Fuster en un context intel·lectual referent al desenvolupament de la sociolo-

gia als Països Catalans i en un context històric per a copsar el pas de l'estructura (el País Valencià explicat per l'intel·lectual de Sueca) a un subjecte col·lectiu que donaria forma real a les idees fusterianes. Crec que aquest punt ens donarà compte de la recepció del cos doctrinal fusterià en la línia de mostrar un cas significatiu de relació entre teoria i praxi. És a dir ens reflectirà precisament la relació entre allò que hem apuntat, un Fuster concret (en quant postula un home-concret), i el medi-context que el subjectiva.

Context intel·lectual i sociopolític

En la història de la sociologia —i del conjunt de les altres ciències socials— el període 1959-1970 seria marcat dins d'un punt de vista estatal per un inici de liberalització econòmica (amb el *I Plan de Desarrollo*) i per una progressiva línia oberturista del règim espanyol franquista. Aquest marc, caracteritzat per un desenvolupament econòmic industrial, als Països Catalans era acompanyat de les primeres mostres de resposta a l'oficialisme universitari del SEU. Aquest fet, prou remarcable a la Universitat de València, fou complementat per una motivació intel·lectual nacionalitària (concretada en assajos socials i polítics). Llibres com *Els pobles joves*, de Joan Crusellas, situaven els catalans en una consciència europeista, partint d'una reflexió social sobre la determinació històrica i la tasca de les generacions més joves. I no cal insistir en reflexions com la de Vicens i Vives en *Notícia de Catalunya*, a fi d'abastar un *conèixer-nos*, una voluntat d'examen col·lectiu. Pierre Vilar, d'altra banda, estudiava la trajectòria moderna del teixit social-comercial del Principat, sobre el qual bastiria una reflexió nacional de més abast contemporani. Fuster, amb l'assaig remarcat, i la tasca dels professors catalans a València, induí vers una motivació acadèmica i cívica nuclis d'estudiants que iniciaven les primeres investigacions de la realitat històrica i social valenciana (un Sebastià Garcia amb *Els fonaments del País Valencià modern* o un Lluís Aracil amb una introducció al teatre d'Escalante). L'any 1970 marcaria un cert punt d'arribada en els estudis de la realitat econòmica amb

l'*Estructura econòmica del País Valencià*; sense oblidar obres paral·leles a les de Fuster com la de Josep Melià amb *Els mallorquins*. A la Catalunya del Nord, les tasques del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (GREC) serien una base de conscienciació cultural i política de la realitat nord-catalana, vinculada a la Catalunya del Sud. Com veiem, amb aquests pocs exemples, hi havia una voluntat de fer els primers *retrats de família* en cada branca de les ciències socials, amb un afany globalitzador (tant nacionalment com intel·lectualment). En el camp de la sociologia, aquesta voluntat tindrà un posicionament en el sentit d'instituir, segons Salvador Giner, «una sociologia a casa nostra». Aquesta reflexió proposava una línia de primeres investigacions —entre les quals tindrien cabuda les aportacions de Fuster, Vicens...— basades en «estudis de realitats reduïdes», amb «interpretacions temptatives subsegüents», desmarcant-se així de les reflexions *globals* dels filòsofs. En aqueixa declaració d'intencions Giner relacionava aquestes investigacions amb la constitució d'una «ciència social nacional», caracteritzada pel tractament d'unes qüestions que determinarien «el geni de cada poble», manifestat «en la forma d'escollir els temes». L'esforç de bastir una sociologia catalana coincidia amb els objectius de les altres disciplines socials: la necessitat —davant el buit— de realitzar les primeres investigacions, que tindrien un caràcter introspectiu. En aquesta direcció l'àmbit cronològic exposat marcaria un *tourning point* en l'impuls de reflexions sobre el nostre col·lectiu social. Per aquesta raó calien estudis que informessin una «consciència sociològica de la realitat» (diversos autors, 1979, p. 450). Pensar sobre els factors o esdeveniments que conformen la nostra realitat implicava gairebé sempre una primera assumpció d'una realitat de conjunt cultural (nacional) a través de la qual hom començava a preguntar-se sobre aspectes determinants que li donaven cohesió o que, contràriament, la desarticulaven, per exemple, en el cas valencià. En aquest sentit el teòric i assagista s'implicava en el sentit o la destinació de la reflexió: «El cavall de batalla era, és i serà —diu Fuster— allò que [...] he anomenat "decisió de futur". Distingint en un o altre costat de la línia de demarcació "aquells qui afirmen que ja estem bé com estem, que vivim en el

millor dels mons possibles" o aquells "qui ens refusem a la vergonya d'una trista alienació nacional, els qui creiem que els valencians podem ésser un poble sa i coherent, els qui ansiem per al nostre país una plenitud nova".» (1980, ps. 10-11). I aquesta implicació volguda és la base de la consciència del *medi* pensat i analitzat. *Consciència sociològica*, doncs, com a sinònim d'aquella consciència de situació, que comportava un coneixement, una subjectivació de les dimensions espàcio-temporals. Des d'aquest context es fan difícils d'entendre els comentaris que es desprenen de les lectures de les obres de Vicens i Fuster esmentades, en el sentit que apareixen amb «un component idealista, mesclat de nostàlgia i entelat per la frustració» (S. Giner, 1979, p. 20). Aquelles reflexions eren marcades pel desig —tal com reconeix Giner— d'«escatir la natura precisa de llur pròpia societat», però no pas en unes condicions normals, sinó per la condició *subordinada* (és a dir *status* polític suficient) i per una situació de compromís pel «combat cultural i polític nacional», el qual condicionava «l'anàlisi social secular i racional» (1979, p. 19). Vull dir, per tant, que cal tenir en compte les condicions de possibilitat en què es desenvoluparen les reflexions del moment. Reflexions que al País Valencià hagueren de ser fetes per individualitats allunyades del món acadèmic imperant. És així, valorant tot just aquests esforços sistematitzadors d'un passat o d'una problemàtica present, que hom pot valorar l'aportació dels assagistes com Fuster en el desenvolupament d'una «consciència sociològica» (R. Ninyoles, 1982, p. 19). Les reflexions dels intel·lectuals compromesos i crítics amb el seu context, com en el cas que ens ocupa, donaren cos a «unes interpretacions que han estimulat l'orientació d'interessos teòrics i pràctics en la investigació de la nostra societat» (Ninyoles, 1982, p. 19). I és operant sobre la realitat sòcio-cultural analitzada que Fuster exercí una «indubtable influència» (Ninyoles, 1982, p. 19). Influència cap a un posicionament crític, no pas conformista de la situació donada. No és balder en aquest punt veure que una de les bases en *Nosaltres els valencians* serà precisament entendre l'entramat històric com a dinàmic. En aquest sentit podem pensar en una derivació sociològica d'aquesta obra, tal com demanava Giner en l'article de 1961

esmentat: «La missió del sociòleg és una missió d'interpretació dinàmica» (1961, p. 5). I Fuster ens dirà que «"explicar" serà una invitació a "transformar"». «És "transformar" el que ens interessa.» I, des de la transformació, l'assagista dissenya un nou tipus de compromís, que els estudiosos ja hem vist com la concebien a tall de consciència de la realitat social; però que en el cas de Fuster aquesta aprehensió de l'objecte (realitat = societat valenciana) comportaria implícitament el pas a la construcció d'un subjecte de la realitat nacional. «La veritat —els fets constatables i explícits—, un cop delatada, esdevé consciència, i una consciència desperta sempre revertirà en acció o, si més no, en remordiment.» Un cop dissenyat l'*escenari* dels fets, *algú* hi hauria que en fes una aplicació cívica, o com Fuster diu, transformadora. Entrem, doncs, en el context sòcio-lingüístic de *Nosaltres els valencians*, base subjectiva que donarà sentit a l'esforç de Fuster per bastir una reflexió sobre l'objecte (estructura).

De l'estructura al subjecte de la realitat nacional. Fuster, amb el seu assaig, no *causa* cap moviment sociopolític. «Fuster ens ofereix una lectura de construcció sense subjecte» (J. Picó, 1986, p. 13). Aquest subjecte integrava la seva formació acadèmica amb una sensibilització política. Ciència i compromís no es divorciaven. Vull exposar breument aquest context més general per mostrar com simultàniament a les reflexions intel·lectuals hi havia una recepció entre acadèmica i cívica d'aquella consciència sociològica fusteriana. D'una banda, a la universitat valenciana, a començaments dels anys seixanta, F. Murillo, catedràtic de dret polític, organitzava un seminari de sociologia amb un objectiu: desideologitzar el que l'envoltava: «Pretenïem —diu— ignorar que la ideologia és capaç de resistir qualsevol prova empírica a contrari. [...] Ens limitàvem, modestament però honradament, a tractar de prendre contacte universitari amb allò que crèiem una ciència postergada ací: la sociologia.» De l'altra, hi havia l'assumpció de les idees de Fuster per aquest mateix nucli universitari (que es formava entre les facultats de Lletres i Dret): «Les idees de Fuster —dirà Vicent Àlvarez, un coetani i partícip d'aquell context—, desenvolupades en *Nosaltres*

els valencians, han incidit decisivament sobre l'actual generació que entra a la vida política; d'aquesta manera, la conformació ideològica d'una generació està marcada pel plantejament de Fuster.» Per tant, hi hagué una recepció política —organitzada en el Partit Socialista Valencià, primer partit nacionalista d'ençà del 1939— de les tesis de *Nosaltres els valencians*, panorama que anava estructurant una nova situació interpretativa a través d'una nova concepció del País Valencià, a través d'una nova ideologia: la ideologia nacional. I serà un altre sociòleg, Lluís V. Aracil, el qui afirmarà un nou estat de coses: «[...] en el curs dels anys seixanta, es perfila al País Valencià una clara polarització de la ideologia patriòtica. D'un costat, queda el patriotisme quietista i voluptuós, que cada vegada sembla més anacrònic. De l'altre, cristal·litza un patriotisme crític i reformista que va en clar increment [...].» I es demanava: «Podrem dir que és ara quan tornem a trobar-nos en una inflexió històrica que assenyala el final d'aquests cent anys de vida valenciana?» (1966, p. 21). La pregunta d'Aracil no era pas gratuïta. La reflexió societària de Fuster amb la tasca dins i fora de la universitat (una tasca crítica, inconformista) sí que va permetre, responent a aqueixa pregunta, una nova lectura de la realitat social (crítica als tòpics i els estereòtips que es feien sobre els valencians), econòmica (crítica de la mentalitat agrarista) i política (construcció d'unes bases nacionals, que arribaran fins avui). Per aquesta raó és difícil separar la conformació d'una consciència històrico-nacional (consciència sociològica, en el cas de la reflexió de Fuster) del seu context. Tal com reconeix Josep Picó la tasca intel·lectual de Joan Fuster s'havia de contemplar en l'ambient d'aquells nuclis, que relacionaven la seva descoberta de la realitat amb una incipient consciència de país, caracteritzats per la «força conscienciadora i voluntarista de conèixer la societat» (1986, p. 12). Les anàlisis fusterianes eren emprades per a fer una «anàlisi de la dominació» (1986, p. 14). Per tant, aquell objectiu transformador a què apel·lava Fuster tenia en aquells nuclis indagadors el seu *subjecte*; el subjecte que operava políticament en la realitat nacional. Però, a més del marc extern, que explicaria el significat del *Nosaltres els valencians*, com construïa Fuster el marc explicatiu del seu

assaig? Amb un doble vessant: concebre el fet nacional com a fet social, i el fet social, cohesionat en un fet nacional. Dues arestes que coincidiran en el vèrtex (és a dir consciència de situació: historicitat).

El fet nacional com a fet social (contra el mite)

L'aportació de Fuster a les ciències socials ha estat examinar una societat proposant —explicitant— les seves contradiccions: internament (pròpia dinàmica social i política) i externament (de configuració d'un marc nacional de pertinença). La seva aportació, doncs, al pensament social serà determinada per ambdues explicacions de la col·lectivitat en què es troba immers: el poble valencià.

Per abastar el primer objectiu, concebre una nació —o una part de la nació (el País Valencià)— com a col·lectiu social, l'autor parteix d'un propòsit: bandejar tot allò que *emmascari* la realitat per a obtenir-ne un *diagnòstic* adient. Ens ho diu amb aquestes paraules: «En primer lloc, prescindia de qualsevol mena de maquillatge retòric. El tòpic i el ditirambe han alimentat, durant segles, la literatura que els valencians dedicaren a llur país, i aquesta vèrbola candorosa intercepta —ens intercepta— la visió clara dels problemes més elementals.» Aquest posicionament feia que l'assaig *Nosaltres els valencians* tingués més força explicativa: «I tan habituats hi estem que, quan he fet la senzilla operació d'apartar-me'n, el meu escrit ha pogut semblar carregat de violència insolent. D'altra banda, en això consisteix la seva principal força de revulsiu.» Un cop ha fet una lectura crítica dels fets (una crítica històrico-cultural), apunta cap al segon extrem del seu eix explicatiu: el factor nacional. «En segon lloc, també m'he negat a acceptar l'òptica submisa, dependent, que ben sovint deforma les conviccions ordinàries dels valencians i les condiciona al mite d'unes superstructures històriques alienes a la nostra personalitat nacional.» (1980, p. 8) Aquestes declaracions d'intencions ens presenten un Fuster contra el mite: una elaboració ideològica que no explicaria el real, sinó que prenia les manifestacions sobre la realitat com a racionals. Dins

l'explicació dels fenòmens socials, l'aportació de més relleu —i remarquem-ho, en el context d'aleshores a València— seria la de lluitar contra una mixtificació que articulava els mites deformadors sobre la societat valenciana. I les eines per a aconseguir aquesta desmitificació positiva serien una anàlisi endògena del país amb una concepció que s'apropava a l'adopció del materialisme històric: «He procurat en tot moment que l'anàlisi del *cas valencià* sigui apuntada en funció de criteris i de factors valencians —només valencians. I, finalment, he tractat de subratllar, sempre, davant cada episodi concret, la trama de les tensions i dels antagonismes socials —demogràfics i de classe, econòmics i de cultura— que podien facilitar-ne l'explicació o el sentit.» (1980, p. 8). Però aquest entramat metodològic era donat per una opció disciplinar: la confluència de la tasca de l'historiador i del sociòleg per a comprendre en tota la seva complexitat (és a dir, síntesi de factors socials i econòmics amb factors pertocants a la psicologia col·lectiva) el seu objecte d'anàlisi. L'historiador oferia una trajectòria de fets (una evolució) i el sociòleg es referia a qüestions actuals, basades en l'evolució d'aquells fets. L'anàlisi de Fuster, doncs, s'aproximaria més a una concepció integradora-comprensiva que no pas a la situació derivada de la «coherció del fet» (Durkheim). Es tracta, doncs, d'una anàlisi que no accepta com a suficient una estratègia explicativa positivista. Efectivament, si l'objectiu de Fuster era mostrar el camí de com «som un poble anòmal, els valencians» (1980, p. 18), calia bandejar anàlisis efectistes: «Però les anomalies d'un poble mai no són fortuïtes; mai, tampoc, no vénen solament provocades per la crisi d'una generació ni per l'aleatòria deslleialtat d'unes oligarquies. Tenen llur origen en zones més internes i en mòbils més incisius de l'ésser col·lectiu, en els quals, altrament, atzars, generacions i oligarquies també tenen llur part.» (1980, p. 18).

Hi deurien haver uns «condicionaments estructurals» (J. Picó, 1986, p. 12) que requeririen una investigació «sobre la realitat viva» (sociologia), la qual tindria uns orígens, una *genealogia* (història). L'assaig té així una temporalitat, «una dimensió històrica» (J. Picó, 1986, p. 12) que emmarcaria una reflexió més actualitzada (és a dir alternança d'un *passat, present, futur*). *Nosaltres els*

valencians és una «referència interdisciplinària de l'època social contemporània» (J. Picó, 1986, p. 12). «Interdisciplinària» perquè pensar sobre unes causes estructurals que configurarien una «genealogia de col·lectivitat diferenciada» (J. Picó, 1986, p. 12) defugiria un plantejament puntual. Fuster en dóna una mostra: «La nostra conformació demogràfica i econòmica actual, tant com les proclivitats de conducta i ideologia, són resultat d'unes determinants anteriors, successivament preparades per fets físics i morals que no sempre sabem tenir presents.» (1980, p. 19). En aquest sentit els coetanis que el llegiren (aquells nuclis intel·lectuals generacionals dels anys seixanta) veieren com l'assaig de Fuster relacionava —n'iniciava el camí— «descripcions psicològiques amb l'estructura social» (L.V. Aracil, 1967, p. 312). I un dels aspectes on Fuster aplica aquesta perspectiva és en l'anàlisi del marginalisme. És a dir, conceptuava el poble valencià com una col·lectivitat ambigua, sense acabar de definir, que es troba amb un poble a mig fer i que en canvi no ha estat absorbit per la dinàmica «integradora en què venim inserits des de fa —almenys— dos segles i mig» (1980, p. 16). Aquest episodi l'intel·lectual el relacionava amb un fet de «consciència col·lectiva» (1980, p. 16).

Fuster ens situa, per tant, en una dimensió històrica i sociològica tenint com a objectiu una comunitat com a «*faciendum*» (L.V. Aracil, 1967, p. 312) on es dóna una dialèctica en «el contrast entre les classes superiors i el poble» (Aracil, 1967, p. 311). Ja hem dit abans que el llibre era amerat d'una assumpció marxista. Almenys aquesta opció explicativa la fa en els següents apartats. Primer, en l'explicació del procés de conquesta de l'antic regne: «S'hi interferia un factor de classe prou més actiu. En el fons es tractava de la disputa, ja llarga, entre l'aristocràcia feudal i la institució monàrquica» (1980, p. 41). Segonament, en el procés de castellanització entre les elits en els segles XVI i XVII: «Que hi ha un començ de castellanització social és evident. Tanmateix, va estrictament lligat a una situació de classe.» (1980, p. 142). Tercer, en la comprensió del conflicte social valencià contemporani: «Caldrà una doble revisió: des de l'angle classista i des de l'angle nacional. Obrers i burgesos, bracers i terratinents, ho han de considerar, oblidant

les dolces mitologies vuitcentistes.» (1980, p. 169). Quart, en defensar la inexistència de classe dominant de caràcter burgès-capitalista: «El burgès, allò que diem "burgès", és un tipus que només pot ser definit —[...]— des de les situacions de l'Europa veritablement capitalista: manchesteriana. És la noció que difongué *El capital*, i l'única que podem utilitzar amb un mínim de coherència.» (1976 [1973], p. 51).

Aquesta dimensió històrica (que seria referida en l'assaig per l'apartat *Els fets*) es complementava amb una explicació més adequada als problemes presents d'aleshores, amb una perspectiva més sociològica (*Les indecisions*), on tractava aspectes més relacionables amb el fet nacional valencià i una part dedicada a la prospecció, més lligada a una decisió de futur (*Els problemes*). Aquesta disposició del text, abocava a un final obert, cara al futur. De fet l'autor ja diu com això no ha estat pas gratuït: hi havia «un apriorisme militant» que, en el cas d'una introspecció col·lectiva (tal com entenia Fuster l'assaig), hi portava. «Entenguem-nos —dirà—: no pas de cara al passat ni de cara a la circumstància immediata, sinó respecte a les possibilitats obertes al dia de demà [...] estic convençut que una obra com aquesta no pot ésser concebuda sinó des d'una decisió de futur... Si començo per denunciar la nostra malaltia o les nostres malalties col·lectives, és que sense això mai no tindrem la possibilitat de sobreposar-nos-hi. Els valencians —avançant una alternativa de "salvació", dirà Fuster— hem de defensar-nos com a poble: tal és, reduït a afirmació incitant, l'apriorisme a què em referia.» (1980, p. 20).

Aquest compromís de l'intel·lectual amb la seva col·lectivitat, com era el fet d'assumir una militància que l'havia portat a enfocar una anàlisi aprofundida del seu poble, denotava, d'alguna manera, la possibilitat d'una recepció de l'obra pel context. D'això ja n'hem parlat apuntant una acceptació política dels plantejaments informadors fusterians.

Des del vessant pròpiament cultural, però, les tesis de Fuster tenien la seva pròpia evolució. Ras i curt: el 1957 ja tenia la idea de fer un *Llibre de València* on en nou capítols explicitava factors històrics i actuals del moment, que serien un clar precedent de l'assaig escrit el 1961 (*Nosaltres els valencians*). Temes com *Tòpic i realitat de València*, *Els grans problemes* o *El poble i València, avui* eren punts que continuadament requerien l'atenció de Fuster. Posteriorment, el 1962, i més enfocat a un fet complementari que veurem tot seguit, el marc nacional, apuntava una explicació semblant a la de l'assaig però en forma de *Projecte de llibre sobre els Països Catalans*. La seva estructura (*Els fonaments històrics*, *La versió política del problema* i *El projecte unitari i les resistències que trobarà*) era organitzada pel mateix «apriorisme militant, cívic»: oferir un plantejament estructural i alhora connectat amb qüestions actuals per a bastir un punt de sortida. El comentari que feia Aracil del llibre *Nosaltres els valencians* podria aplicar-se bé al projecte esmentat: «No es tracta —dirà el jove sociòleg—, sens dubte, d'oferir una caracterització superficial (morfològica), sinó profunda (estructural). Més encara: dinàmica. El *leitmotiv* del llibre és justament la preocupació per la història.» (1967, p. 311).

I des d'aquest vessant cultural *Nosaltres els valencians* era concebut com a salt qualitatiu, en el seu plantejament innovador: metodològicament i intel·lectualment, en un context en canvi social, la qual cosa feia, com hem esmentat repetidament, defugir la mixtificació (l'estereòtip). Un lector de l'època, i que formava part culturalment d'aquell «ambient innovador» valencià dels anys seixanta, percebrà aquella relació entre innovació intel·lectual i canvi social: «Crec que els valencians hem arribat a un punt de la nostra existència, com a col·lectivitat, en què ens és insuficient la retòrica del tòpic i l'elogi patrioter, a un punt en què no ens interessa "*el jardín de flores*", "*el sol de la alegría*", ni "*la tierra de artistas*" etc., mentre existeixen uns problemes punxants i vius que els patim en la pell de la vida quotidiana.» I, seguidament, dissenyava el marc social en què s'integrava la reflexió fusteriana: «L'agricultura valenciana és en un moment crític, el procés d'industrialització que començà amb una iniciativa privada no sembla pas quallar per manca de suport i de capital.» (1964). Una realitat en canvi i conflictiva havia de tenir una primera posada en qüestió i amb un abast de futur: un esdevenidor concret a partir d'un balanç estructural (històric i sociològic: passat i present), substituïdor de la re-

flexió superficial, llunyana del reduccionisme. I és des d'aquesta perspectiva que podem copsar en l'assaig esmentat un intent reeixit de «donar forma» a «una societat sense formació històrica», «sense imatge pròpia» (J. Picó, 1986, p. 12). En la seva perspectiva metodològica, la reflexió de Fuster supera el culturalisme que redueix el complex social a manifestacions epifenomèniques, sense arribar a copsar-ne, doncs, la formació en un conjunt de tensions socials, polítiques o culturals. Efectivament, factors conformadors nacionalitaris, com ara la llengua, troben, en l'enfocament fusterià, una aprehensió de fons, de dialèctica de classes i de projeccions (interessos polítics). És tan sols un exemple per a constatar que des de fora de les institucions (universitat, centres d'investigació) es féu una aportació significativa, en el context dissenyat entre 1959 i 1970, a l'«anàlisi racional de la realitat social» (diversos autors, 1979, p. 449). En un context que hom reconeix caracteritzat i vehiculat per una «consciència cultural» (*ibid.*, p. 449), aportacions com la de Fuster feien emergir una realitat no pas estàtica, sinó en canvi. La seva aportació, en aquest primer factor d'entendre una nació com una societat (com una estructura de classes i de concepcions del món), motivà una innovació al País Valencià dels anys seixanta que adobaria el terreny per a futurs estudis històrics i sociològics (una derivació clara del marc dissenyat per Fuster seria *País perplex* de J.V. Marquès, 1973). I, efectivament, el que féu l'intel·lectual fou dissenyar un model explicatiu on tenien lloc totes les variables possibles per a dissenyar un «quadre històrico-social» per a entendre i plantejar interrogants sobre l'esdevenir dels valencians. Era un punt de partença. Com ho foren per al Principat les anàlisis esmentades de J. Crusellas, Vicens i Vives, o les de F. Candel. En la mesura que encetaven problemes vius també requerien reflexions que fessin aparèixer aquestes noves realitats. Calia articular, doncs, un nou pensament social, d'acord amb els factors de canvi que vivia la societat catalana: fet nacional, configuració del canvi social, industrialització, immigració, paper de la dona. El tall —la ruptura— de 1939 tingué els seus primers efectes transformadors en la dècada dels anys seixanta. I en aquest sentit, des d'àmbits disciplinaris diversos, hom havia d'estructurar una nova his-

toricitat: un nou sentit evolutiu dels col·lectius socials i nacionals, com s'esdevingué en el cas de Fuster: «És tracta d'un relat il·lustrat (*Nosaltres els valencians*), de modernitat, que considera la història com un procés objectiu en el qual ens belluguem i la historicitat com un mode determinat de prendre consciència que formem part d'aquest procés» (Picó, 1986, p. 13). I aquesta mena de consciència prendria forma partint d'una orientació que integrés transformació sòcio-econòmica amb identitat de grup, de nació. Si la primera aportació de Fuster és integrar les explicacions històriques amb les del present amb una perspectiva de futur que acabaria essent un argument contra la deformació o el reduccionisme d'una societat: contra el mite; la segona aportació de Fuster serà integrar aquest tot social en una comunitat nacional que hauria de superar el complex d'inferioritat i el provincianisme.

El fet social com a fet nacional (consciència de comunitat)

La segona aportació de Fuster al pensament social és el plantejament de la consciència de comunitat nacional com a factor cohesionador en un context de canvi social. Tant *Nosaltres els valencians* com reflexions prèvies, que esdevenien un marc programàtic (per exemple, *València en la integració de Catalunya*), plantejaven —com a novetat en aquell context— una nació cultural de més abast que l'estricte Principat o País Valencià. Era un marc d'adscripció general al qual s'arribava partint —almenys així ho veia Fuster— de cada característica d'una formació social: «Però, *catalanitzants* com som, els nostres llibres tendeixen a recalcar, al capdavall, que la *situació* no és idèntica a les Illes o al País Valencià que al Principat, i postulen conseqüentment *solucions* privatives.» Però alhora aquesta diversitat tindrà un sentit unitari partint de la identificació entre *grup nacional* i *poble*: «I en un poble, la *unitat* coexisteix amb la contextura *diversa* que hi hagi produït el joc dels factors històrics, geogràfics, sòcio-econòmics, *peculiars* de les seves contrades.» I «aquesta realitat —*mallorquina*, *valenciana*— és la realitat catalana.» (1964, p. 16). La idea nacional de

Fuster, per tant, aniria més enllà que *Notícia de Catalunya* o, més exactament, que *Presència valenciana*, reflexió de Vicens Vives (del darrer Vicens) en la qual demanava una elaboració d'una història d'abast nacional. Fuster, doncs, porta a terme el desig d'aquell historiador i planteja aquesta concepció nacional integral. Però, de fet, aquest marc nacional tindria una funció cohesionadora del grup humà català, sota la necessitat d'un impuls, novament, militant: «El poble que som és un poble a mig fer», i hem d'acabar-lo de fer. O sucumbirem com a poble: desapareixerem del mapa, subsumits en una anèmica degeneració provincial, frustrats sense nom ni hervi, amb l'estigma servil de la impotència i de la dimissió (1964, ps. 16-17). La concepció fusteriana parteix, doncs, d'uns cercles concèntrics: cada *regió* té unes especificitats que, en conjunt, formen un continu: els Països Catalans, com a unitat d'anàlisi global (social, cultural, econòmica i política). I no és estrany que anys més tard sociòlegs valencians reconeguessin que «els Països Catalans són un repte sociològic», que reflectiria «unes bases socials, unes estructures comunes» (Ninyoles-Mollà, 1988, p. 23). En aquesta direcció les anàlisis de Fuster sobre història social o cultural (*Nosaltres els valencians*, reflexions sobre la Decadència del País Valencià) hi posen unes bases a desenvolupar. I poc temps després (1963), Joaquim Maluquer i Sostres féu *L'estructura econòmica de les terres catalanes*. Diria que Fuster i Maluquer posen unes bases nacionals —recordem aquella «ciència social nacional» de què ens parlava Giner— d'examen científic de la realitat sociocultural i econòmica. L'anàlisi de Maluquer, induïda per una crítica de les unitats d'anàlisi estatals, que el portaria a «rebutjar el concepte tradicional que vincula les regions econòmiques a les fronteres polítiques» (1963, p. 11), proposa una unitat d'anàlisi de Països Catalans, ja que aquest conjunt nacional «presenta una remarcable homogeneïtat econòmica i social que permet d'estudiar-los plegats i fa artificiosa en aquest aspecte, com en d'altres, la separació administrativa dels esmentats territoris» (1963, p. 11). Maluquer, en una direcció convergent amb la de Fuster, proposava l'estudi d'un espai econòmic (per exemple: «regió econòmica»), que hauria de complementar les anàlisis de Fuster referides a l'àmbit

estricte valencià, en el cas del *Nosaltres els valencians*. He esmentat el cas de l'economista i sociòleg Joaquim Maluquer perquè les seves reflexions tenen lloc en el mateix moment de consciència d'una descoberta de la realitat nacional com la que descrivia Joan Fuster. Són moments complementaris i aportaven, novament, un gir en l'adopció d'una explicació de la realitat integrada i de clara contestació a anàlisis socials que prenien com a marc ens deformadors del fet català (per exemple, el «*Sureste*» o el «*Levante*»). De manera, doncs, que s'anava operant a partir de la realitat més pròxima, cara a la més general. I en el cas valencià calia de primer analitzar les seves característiques històriques per a fer-ne un examen de consciència amb un valor, com hem vist en casos de la seva recepció, clarament cívics: «Tot allò que hi hauria d'ésser marc previ —aquella *mentalitat comuna* unidora, amb la llengua, dels Països Catalans— en quedarà descartat: podria ser objecte d'un altre llibre, més ampli, distint.[...] El meu tema serà solament el que anuncia el títol: *nosaltres els valencians*, en la nostra restringida configuració, a part i definits.» (1980, p. 21). Però la demarcació regional, que evoluciona cap a un ens nacional, era momentània. Hi tenia un valor projectiu. Per a Fuster era un procés per a adoptar un corònim unitari —català—, «per al·ludir a la nostra condició de poble únic» (1962, s. p.). De la mateixa manera que hem vist que la comunitat social era un *faciendum*, la comunitat nacional que hi donava un sentit cohesionador també es feia processualment. Però aquest fer-se tenia una base: la identitat entre *pàtria* i *llengua*: «la nostra pàtria és la nostra llengua» (1983, p. 58); i alhora aquesta nació tindrà una cultura, la qual «respon a les necessitats del poble que la constitueix», «poble» que té uns límits de demarcació: «poble que s'estén de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó» (1983, p. 58). Aquest territori —Catalunya o els Països Catalans— requeria alhora un projecte polític integrador: «Mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —des dels punts de mira econòmic, polític i cultural—, el catalanisme no deixarà d'ésser un moviment fracassat en potència», amb un «perill que afecta al Cos místic de la Pàtria: una fina tradició, una deu

de possibilitats, el matís jocund i elegant de la cultura catalana» (1950, p. 137). Cultura-poble-nació-llengua, un eix que tindria una funció personalitzadora en un procés de desenvolupament econòmic (industrialització). Fuster, doncs, convergeix en una doble concepció de comunitat cultural: un espai social construït des del conflicte de classes i en procés constituent de manera constant, superant d'aquesta manera una idea estàtica i naturalista del fet nacional, i alhora un espai nacional que informaria, donaria una identitat de pertinença diferencial respecte altres processos de modernització: de desruralització (1950-1965, dins D. Mollà, 1986, p. 385). Des d'aquest vessant, coetàniament a la publicació del llibre, sociòlegs com Aracil ja remarcaven —hereus de les tesis de G. Myrdal, Rostow— el paper de la consciència de comunitat «en el procés de desenvolupament econòmic» (1967, p. 312).

Posteriorment, sociòlegs i economistes han reblat l'argumentació. Ninyoles es pregunta si «és possible el desenvolupament econòmic homogeni, una estratègia político-econòmica, sense un grau de consciència cultural» (1992, p. 37) i, paral·lelament, economistes com J.A. Ibarra també pensaven en una tradició cultural per a personalitzar (identitat) un procés de modernització: «El culte que a hores d'ara es fa de la innovació i de la modernització no pot fer oblidar que els components culturals, la tradició, la llengua, la història, representen un paper rellevant —potser el que més— per a assolir un nivell innovador capdavanter de caràcter no dependent» (1989, p. 51). La relació entre diagnosi històrico-social i consciència de comunitat tenia en la interpretació del canvi d'estructura econòmica que aleshores vivia el País Valencià una dada bàsica per a combatre la despersonalització dels valencians. Hi subjeia una voluntat de «transformació de les mentalitats» davant aquest canvi social, encara que, com han reconegut economistes, «el trasllat dels canvis operats en l'estructura econòmica a l'àmbit més ampli de les relacions socials és més lent del que hom pot suposar» (V. Soler, 1986, p. 96). El desajustament entre canvi econòmic i canvi de mentalitat (substituir el marginalisme fusterià per una mentalitat amb iniciativa) seria debatut i cristal·litzat en el pas de l'estructura (objecte: el País Valencià) a subjecte (moviment social). Heus ací

la doble voluntat transformadora de l'assaig fusterià: d'una banda, el compromís militant de Fuster a què hem fet referència; de l'altra, la construcció d'un moviment cultural i polític: el nacionalisme valencià.

Per tant, la segona aportació fusteriana al pensament social seria pensar la nació (àmbit de pertinença) com a factor cohesionador d'un procés de transformacions econòmiques i de dialèctica social, en el sentit de vèncer un complex d'inferioritat, un *provincianisme*, que en seria una concreció, per a criticar la dependència del poble valencià vers l'estat: «La seva reacció —la del provincià—, en general, és l'anticentralisme administratiu, és clar. Protesta contra l'aparell burocràtic de l'estat jacobí. És una protesta limitada, no cal dir-ho. Ell està infeccionat per la retòrica patriotarda de l'estat: se'n sent *patriota*» (1980, p. 208). Fuster manté un to més crític vers l'estat espanyol que no pas Vicens, que a *Notícia de Catalunya* volia incloure una part «que havia imaginat cabdal» que tractaria de les relacions de «Catalunya i Castella» (1982, p. 14). *Nosaltres els valencians*, doncs, esdevenia denúncia d'una dominació i submissió; però alhora element conformador d'una visió integrada de l'evolució de les transformacions socials: una reflexió sobre les anomalies de la consciència de situació per part d'una comunitat social: el poble valencià. Des de l'assaig, per tant, es contribuïa a una imatge sociohistòrica que seria un material de primera mà per a reflexió i «treball de camp».

Conclusió

Joan Fuster afirmà el 1967 que *Nosaltres els valencians* era «un pamflet polític». «Un llibre que estava pensat per a suscitar en els valencians una inquietud per la seva consciència de país.» D'altra banda, el sociòleg de l'art, Alexandre Cirici, dissenyava un context que veia la materialització del XX Congrés del PCUS i la redacció de la *Pacem in Terris*, amb el sorgiment d'un nucli generacional marcat amb una «forta dominant cívica». I observava que la generació posterior, la que havia fet vint-i-cinc anys amb el sorgiment

de la revolució cubana i «anaven a la universitat amb el desglaç i el Concili» (1969, p. 67), era moguda per una «problemàtica molt més universal» (*ibidem*). Assenyalo aquestes fites històriques per dir que no es pot deslligar l'aportació teòrica de Fuster en el terreny de les ciències socials del context en què va sorgir un moviment cultural vehiculat pel seu esperit crític, d'enfrontament al sistema capitalista i que, als Països Catalans, es concretava entre l'assumpció d'un socialisme autogestionari i la voluntat —clara voluntat nacional— de construir un país de nova planta, totalment distint del país que acabà no-essent el 1939. Penso, doncs, que l'«ambient vital» dels anys seixanta (i també de mitjan decenni dels cinquanta) relacionà, efectivament, realitat nacional i pensament —i solidaritat— internacional; aspecte que feia comprensible que el pensament europeista prengués forma i que tot just amb les manifestacions de construir una nova Europa, l'Europa dels Pobles, es tingués present la innovació cultural que, a començaments dels anys seixanta, estaven vivint nacions com la basca, la catalana, la bretona o l'occitana. Una nació occitana, per exemple, que comparava l'assaig de Joan Fuster, *Nosaltres els valencians*, com a fita comparable més a la seva realitat que no pas amb la del Principat. En efecte, la problemàtica social occitana —per posar un exemple: manca d'una burgesia industrial, d'una xarxa d'infrastructures econòmiques (aspecte que reforçava el que el Robert Lafont de l'època qualificava com de *colonialisme intern*), manca d'un estàndard lingüístic, d'una *koiné* etc., feia que Occitània i el País Valencià formessin un «llaç oprimit» (València, dirà R. Lafont «*sembla benlèu mai lo nostre que non pas lo dau Principat*», 1963, p. 80).

Aquests exemples i aquest disseny d'un nou escenari cultural, intel·lectual i polític que emergia com a fruit d'una onada revolucionària (en el sentit més integral del mot), feren que veiessin la llum noves reflexions, que es plantegessin les causes i els efectes de la *vida nacional* (en el sentit gramscià del terme) de diversos col·lectius. I el poble valencià en necessitava un que expliqués com és que no havia reeixit com a col·lectiu. Que li expliqués uns fets, uns problemes, però també que fos una reflexió de futur, com de fet fou el que movia —i volia motivar— *Nosaltres els valencians*. I si es-

mento en primer lloc el context sociocultural i polític, però també nous nuclis humans sensibilitzats per la vida de les nacions, i de llurs classes socials, pel decurs de nacions que podríem anomenar *mancades* pel fet de no haver assolit un *status* polític, però amb una imaginació cultural prou resolta, com és el cas català, és per fer explícita la unitat metodològica que caldria aplicar per a entendre el que aportà l'assaig i, en general, l'obra de Fuster al que hom anomena *consciència sociològica de la realitat*, i del que personalment anomenaria *aportació substancial a la consciència de situació*, d'historicitat, en aquest cas, del col·lectiu social i cultural valencià.

He dit unitat metodològica perquè sapiguem ser sensibles al valor que els intel·lectuals de la immediata segona postguerra mundial atorgaven a la seva reflexió *personal no deslligada de la condició humana que els voltava*. I penso que Joan Fuster n'és un cas paradigmàtic. És a dir, caldria que sabéssim valorar el que suposava que un *homme de lettres* es preocupés —i com reconeix: fins a l'obsessió— des d'una realitat nacional no reeixida políticament, per la seva gent i el fet que li volgués donar una forma històrica, a fi que aquell col·lectiu, marcat per un complex d'inferioritat i per un autoodi social vers la seva pròpia manera de pensar i de ser, prengués consciència del seu passat per a disposar de millors eines culturals per a fer cara a un altre esdevenidor. Caldria, doncs, que valoréssim intel·lectualment però també *humanament*, el que suposava que un intel·lectual —que molts diuen que va ser una xamba genètica, en al·lusió al desert cultural que era el País Valencià de la immediata postguerra— es posés a pensar en la seva comunitat nacional amb les eines —ben migrades, per cert— de què disposava (unes poques dades econòmiques, uns quants llibres d'història, i els consells de professors de la universitat, la qual aleshores vivia una revolució epistemològica, i d'amics). I pensar no pas en termes fragmentats i adialèctics. No pas. *Nosaltres els valencians* suposa, si no el primer, sí un dels casos més cabdals del nostre segle que mostren una història social i de la cultura integrada. És una reflexió que aporta un exemple ben significatiu d'història total. I serà bàsicament des d'aquests llibres (altres podrien ser el lli-

bre de Joaquim Maluquer, *L'estructura econòmica de les terres catalanes*, les contribucions intel·lectuals d'economistes i de sociòlegs a «Serra d'Or», autèntic punt de convergència de l'*aggiornamento* català a la cultura universal) que hom anava bastint el retaule social i cultural del nostre espai humà, nacional. Existia, doncs, un grup nacional i existia una *voluntat* de posar unes bases constitutives d'un espai de coneixement de la realitat que n'emergia. I aquestes bases anaven des de l'art a l'economia; de la ciència a la història o de la geografia a una sociologia incipient. És a dir de totes les ciències socials. Penso, per tant, que l'aportació més clara, a un nivell més general, no estrictament intel·lectiu, que ens fa Fuster amb la seva obra és mostrar que cal no deslligar el context reflexiu del context global. Que gairebé totes les «necessitats culturals» es causen des del camp de les «necessitats d'allò públic». I que la contribució de les ciències socials a la cultura no es pot entendre deslligada de la seva autobiografia d'abast més humà (la ciència no és tan sols un producte del *factum*, de la dada; ans és també la *biografia* de cada investigador. Mai potser millor dit: de la seva *circum*-stància). Per tant, Fuster és un d'aquests casos d'aportació viscuda a les ciències socials. I crec que la sociologia, que emergia a començaments dels anys seixanta, procurava de reflexionar sobre la interacció d' un grup humà amb el seu entorn més immediat: es movia en aquest context que es debatia entre el combat cultural i el polític. Era una sociologia —o almenys així ho vull creure— humanista en quant aportava uns materials que reflectirien la immediata connexió entre necessitat d'allò públic (col·lectiu) i compromís cívic. I crec, com he intentat de demostrar, que l'*obra* i el mestratge de Joan Fuster és un cas ben rellevant de síntesi entre text i context. El seu pensament social vinculat, en paraules de Ferrater Móra, a la civilitat. Aquesta, penso, que és la seva màxima aportació: *pensar-nos en el decurs de la nostra comunitat nacional*. El subjecte ja donaria sentit al text.

Nota bibliogràfica

El lector interessat en el tema pot consultar els textos següents: V. Álvarez (pseudònim Joan del Puig), *Realitats i perspectives del nou valencianisme*, «Endavant» (juny-juliol de 1964); L.V. Aracil, *Notes sobre un segle de vida valenciana*, «Serra d'Or» (juny de 1966); —, Ressenya de *Nosaltres els valencians* a «Revista de Estudios Políticos» (novembre-desembre del 1967); A. Cirici, *La generació dels seixantes*, «Serra d'Or» (octubre de 1969); DDAA, *Ictineu. Diccionari de les ciències socials als Països Catalans* (Barcelona, Eds. 62, 1979); J. Fuster, *València en la integració de Catalunya*, «La Nostra Revista» (abril de 1950); —, Pròleg a J. Melià, *Els mallorquins* (Mallorca, Dedalus, 1967); —, *Qüestió de noms* (Barcelona Eds. d'Aportació Catalana, 1962); —, *Dietari* (Barcelona, Eds. 62, 1969); —, Pròleg a *La arquitectura de la revolución urbana en Valencia*, de Trinitat Simó a *Un país sense política* (Barcelona, La Magrana, 1976); —, *Nosaltres els valencians* (Barcelona, Eds. 62, 1980); —, *Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans*, dins *Els valencians davant la qüestió nacional* (València, Tres i Quatre, 1983); S. Giner, *Una sociologia a Casa Nostra*, «Serra d'Or» (maig de 1961); —, *El descobriment sociològic de Catalunya: tres notes breus*, «Papers de la Revista de Sociologia», 12 (1979); —, *Sociología* (Barcelona, Eds. Península, 1991); J.A. Ibarra, *Les dificultats per a la innovació al País Valencià*, «Revista de Catalunya» (desembre de 1989); J. Iborra, *Fuster portàtil* (València, Tres i Quatre, 1982); R. Lafont, ressenya de *Nosaltres els valencians*, dins *OC* (1963); J. Maluquer, *L'estructura econòmica de les Terres Catalanes* (Barcelona, Barcino, 1963); D. Mollà, *Estructura social e identidad valenciana*; F. Hernández, F. Mercadé, *Estructuras sociales y cuestión nacional en España* (Barcelona, Ariel, 1986); R. Ninyoles, *Una perspectiva de la sociologia valenciana*, dins *Estructura social del País Valencià* (València 1982); —, *El País Valencià a L'Eix Mediterrani* (València, L'Eixam, 1992); J. Picó, *País Valencià: Sociologia de la Sociologia*, dins «Debats» (setembre de 1986); A. Riera, *La raó moral de Joan Fuster* (Barcelona, Curial, 1993); *Sociòlegs incòmodes* a «El Temps» (16 de juliol de 1988); V. Soler, *Condicionaments econòmics de la formació social valenciana*, dins *La cultura valenciana ahir i avui* (Universitat d'Alacant/Ajuntament de Benidorm, 1986).

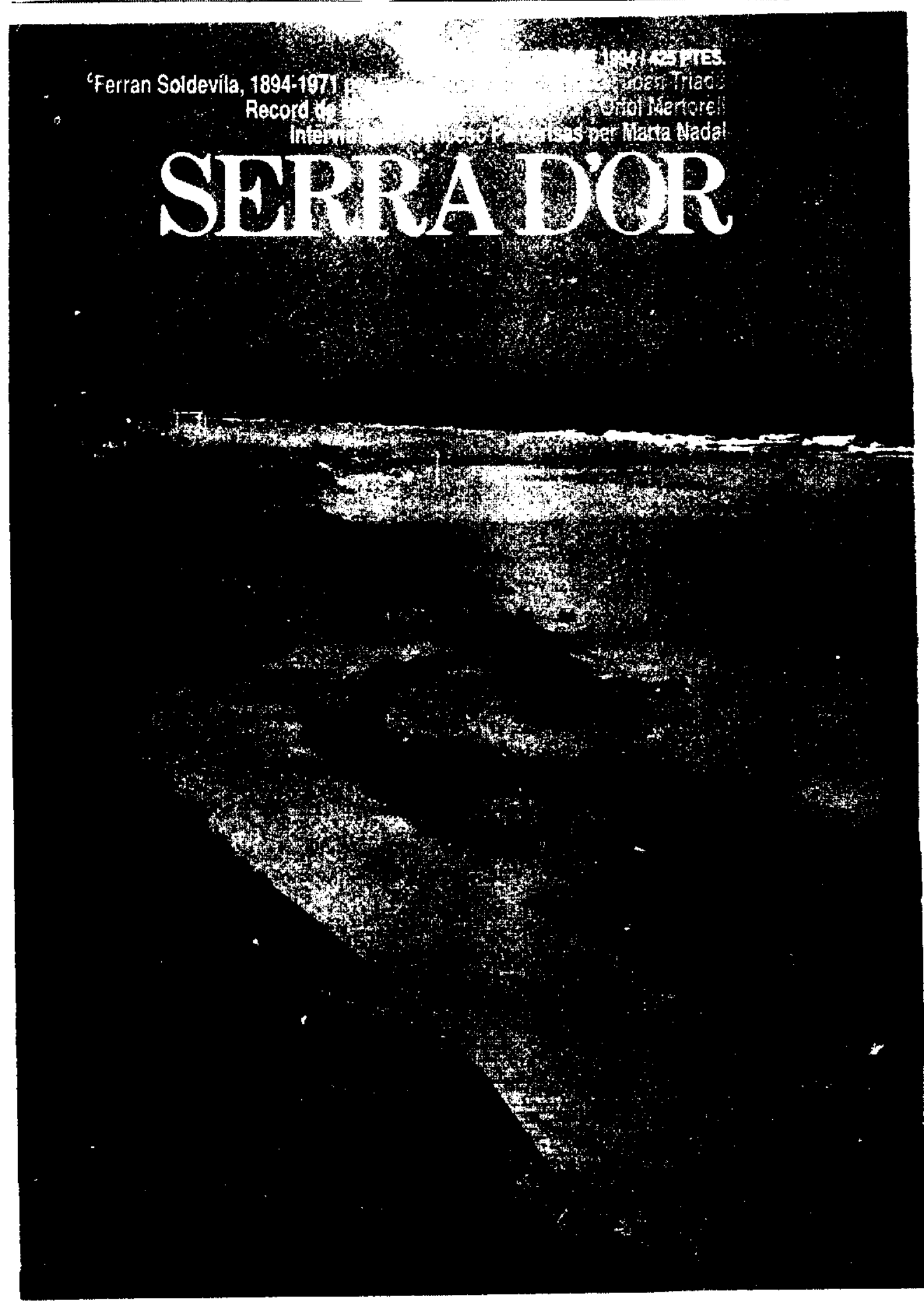
Ferran Soldevila, 1894-1971
Record
Intervi
Jaume Triadó
Oriol Martorell
Francesc P
Fets per Marta Nadal
SERRA D'OR

S/D, Setembre 1994

«NOSALTRES ELS VALENCIANS» EN RÀDIO

per Xavier Ferré

El programa de ràdio «Nosaltres els valencians» es va començar a emetre el 28 de maig de 1969 des de les emissores de Ràdio Popular a Vila-real. El seu període d'emissió fou d'onze anys, fins al 6 de febrer de 1980.[1]

El moment en què surt en antena aquest programa correspon, en termes de consciència de país, a un cert recanvi generacional. La tasca duta a terme entre els anys cinquanta i la primera meitat dels seixanta representa un impuls nacional clar en termes culturals i polítics, amb l'articulació del moviment nacionalista al País Valencià (encapçalat pel Moviment Socialcristià de Catalunya, base del posterior Partit Socialista Valencià). Aquesta presa de consciència nacional va ser la base també de Ràdio Túria i Ràdio Mislata, les quals emeteren entre els anys 1962-1963,[2] a iniciativa d'un sector nacionalista valencià universitari, incorporat al primer socialisme nacionalista per mitjà de la tasca del Partit Socialista Valencià. Fora d'aquestes experiències radiofòniques —que suposaven per primera vegada l'ús de la llengua vinculat a temes de contingut nacional al País Valencià—, no en trobarem cap d'altra fins a «Nosaltres els valencians».

Aquest programa, però, també tenia una base prèvia de treball nacionalista. D'ençà de la segona meitat dels anys cinquanta, amb l'embranzida que suposà la plataforma cultural-política de l'Obra del Diccionari, la ciutat de Castelló va reprendre la tasca del país, que ja havia vist concretada els anys vint i trenta, des d'«El Crit de la Muntanya» de Vicent Tomàs i Martí fins a l'adhesió de les normes gramaticals de Fabra, el desembre de 1932. D'ençà de març de 1956, amb l'organització de l'exposició del Diccionari Alcover-Moll, fins al nucli militant del PSV,[3] passant per l'organització de les primeres exposicions de llibres en català, amb el suport del Centre Excursionista de Castelló (CEC), o del III Aplec de la Joventut, celebrat el 1962 igualment a la capital de la Plana, hom assisteix a un salt organitzatiu del nacionalisme valencià.

Per tant, el programa de Ràdio Popular, organitzat per joves no vinculats necessàriament a una etapa inicial nacionalitzadora, configura un segon exponent organitzatiu, aquest cop del nacionalisme cultural amb un vessant crític i alternatiu. Aleshores, a finals dels anys seixanta, aquest programa ja

Adhesiu de publicitat per al programa.

compta amb l'emissió en català d'altres emissores al Principat, com fou el cas del Centro Emisor del Nordeste, amb el programa «Paraula i Pensament» aconduït per Manuel Cubeles, les emissions del qual abastaren territorialment la Península i Europa[4]. Però, tal com ho reconeixia «Nosaltres els valencians», el problema que es donava gairebé a la totalitat d'aquests programes era que no n'hi havia prou d'emetre en català, calia reflectir-hi «amb prou amplitud els problemes i les inquietuds del nostre país».[5] I aquest reflex no era freqüent a les emissores que radiaven un fragment en català.

També caldria indicar que la conjuntura política era donada pels efectes de la «liberalització» del règim espanyol del general Franco, amb la llei Fraga de premsa i mitjans de comunicació (1966). Aquesta llei suposa una certa obertura de cara a l'oportunitat de fer un tractament més real dels esdeveniments culturals i polítics, amb la conseqüent permissivitat lingüística.

El programa de Ràdio Popular, doncs, va sorgir a partir d'un nucli de joventut sensibilitzada per les qüestions del país. Tal com ho recull un full volant de l'època: «Som una colla de joves de Vila-real (la Plana de Castelló). Ens interessa força prendre contacte amb gent del País Valencià sobretot.» En aquest context, comenta el realitzador del programa, Vicent Pitarch:[6] «(...) a començaments de 1969 féiem, als "Lluïsos" de Vila-real, un curset de català, un més. I, mentre se'ns obrien noves perspectives en la nostra llengua, hi aparegué, de sobte, una iniciativa, tímida i alhora coratjosa: no podríem nosaltres, els amics del curset, muntar un programa a la ràdio? Ens hi empenyia l'afany de comentar en públic algunes coses que ens bullien, de provocar reaccions semblants més enllà del nostre reduït cercle, d'aportar la nostra ingènua cooperació en una humil parcel·la del redreçament del país. Tantes coses, tants compromisos... i tantes deficiències! N'exposàrem el projecte a Ràdio Popular, on se'ns va acceptar amb magnanimitat. Si de cas, amb una condició, la promesa formal de mantenir el programa un mínim de tres mesos: qüestió de serietat.»[7]

Com hem dit al començament, la durada de l'emissió va ser d'onze anys; però el model el va configurar l'emissió del període 1969-1974.

L'emissió

«Nosaltres els valencians» comença a radiar-se a les vuit del vespre cada dimecres. Era un espai de mitja hora. El primer canvi va ser el que es produí al programa del 5 de novembre de 1969, quan l'emissió passà a ser de dos quarts de nou a nou del vespre. El següent canvi va tenir lloc al programa del 16 de setembre de 1970, quan passà als diumenges a les dues del migdia.

El primer any (1969-1970), el programa va generar-ne un altre de dedicat a la radiodifusió de la cançó: «Cançó», iniciat el 23 de gener de 1970. S'emetia cada divendres entre dos quarts de nou a les nou del vespre, dirigit per Remigi Navarro.

Durant el primer any d'emissió el programa va consolidar una xarxa de col·laboradors: Remigi Navarro, Miquel Galindo, Tica Bort, Albert Sànchez Pantoja (organitzador del Grup Castellonenc d'Estudis, entitat cultural), Carme Pesudo, Manuel Molina, Josep Mínguez, en les tasques de sincronització i registre sonor, i Vicent Pitarch, com a realitzador. Aquesta llista de col·laboradors s'anà renovant i ampliant.[8] Pel que fa a la seva influència,

el primer de novembre de 1970 «Nosaltres els valencians» anunciava que el Club Amunt de la ciutat d'Alzira volia iniciar un altre programa semblant, quant al contingut, relacionat amb l'actualitat valenciana: «Al vent», amb el qual va col·laborar a partir del 7 de febrer de 1971.[9]

El contingut de «Nosaltres els valencians» es feia ressò de les notícies d'actualitat dels Països Catalans i del món, amb un apartat dedicat a la crítica cultural, sobretot centrat en els tòpics valencians: «Levante», l'autoodi lingüístic, l'explicació de la diferència entre llengua i dialecte. El programa també va ser plataforma d'iniciatives cíviques, com la que tingué lloc la primera meitat de 1970, amb l'objectiu de reivindicar el valencià a l'escola. El programa endegà, en aquest cas, la recollida de les signatures de suport que van ser lliurades al ministeri espanyol d'Educació.

L'objectiu, pertocant al contingut, com es comentava al programa del 30 de maig de 1971, era «(...) plantejar en públic qüestions que ens afecten, als valencians, però que sovint se'ns escamotegen: comentaris d'economia, història, lingüística, espectacles, sociologia i d'altres temes diversos. Pretenïem constituir en "Nosaltres els valencians" un indret de polèmica, a l'abast de tots els nuclis conscients del país». Apareixia, doncs, amb la voluntat d'articular una opinió pública activa, conscient i crítica davant les qüestions més rellevants del moment arreu dels Països Catalans, i amb especial èmfasi sobre la realitat valenciana, amb el pressupòsit d'anar articulant punts de contacte dels nuclis d'activitat cultural. Hom va sentir la «necessitat de crear un indret combatiu, de desvetllament i promoció cultural i que alhora fos punt de connexió entre diversos moviments del País Valencià: la decisió fou "Nosaltres els valencians"».

Aquest marc general sobre la idea que havia de recollir el programa, calia completar-lo amb una postura activa de l'oient. Hi havia d'intervenir: «No esperem tan sols que divulgueu el programa: necessitem que hi participeu: això és bàsic. Sense la col·laboració de tots, ens sentiríem fracassar. El programa només assolirà interès i autenticitat quan esdevinga un afer de tots els valencians.» Aquestes col·laboracions dels oients no provenien tan sols de Castelló (amb l'assídua intervenció del pare Vicent Faus, assabentant de les misses que celebrava en català a les Escoles Pies, tal com es desprèn d'una seva notícia radiada el dia 8 d'octubre de 1969), o de la resta del país (com consta en les adhesions al programa en el seu cinquè aniversari: Joan Sales, Jordi Rubió, Joan Fuster, Lluís V. Aracil...), sinó que el programa fins arribà a Hongria, on tenia un oient: Kálmán Faluba, amb interès per la nostra cultura.[10]

La dinàmica

Les emissions al llarg de 1969, doncs, van permetre establir una dinàmica al voltant d'unes característiques fixes durant tota l'existència del programa. A més de les comentades, eren: Normalització de l'ús de la llengua, basada sobretot a «endreçar la consciència lingüística dels valencians», «orientació del País Valencià dins unes directrius pancatalanistes», la qual cosa s'aconseguia no tan sols emetent notícies obtingudes per mitjà de revistes com «Serra d'Or» o «Gorg», sinó també amb un enviat especial a Barcelona, Jordi Artigas, des del començament,[11] i «informar sobre activitats culturals».

El programa radiat el 16 de juliol de 1969 comença d'emetre, setmanalment, comentaris sobre l'assaig de Joan Fuster *Nosaltres els valencians*. Es tractava d'una explicació de passatges de capítols de l'obra. Es va començar comentant «Anatomia d'un llinatge». Unes setmanes abans, el 2 de juliol, hom havia avançat el criteri que orientava aquesta emissió: «Es tracta, ni més ni menys, d'una obra que pel seu contingut i intenció exposa d'una manera tan real el "fet valencià" que hem cregut interessant presentar-la avui en les nostres converses... En successives emissions anirem tractant diferents aspectes del nostre País, en la forma que els veu Fuster, amb els comentaris i ampliacions de la nostra collita, que creguem convenients a cada cas... Procurarem seguir el mateix ordre expositiu del llibre. Naturalment que aquest tema està obert a les consideracions, opinions i observacions de tots els radioients que vulguen participar en el nostre examen d'allò que som "nosaltres els valencians", utilitzant com a programa d'examen l'obra fusteriana.»[12]

La incorporació dels comentaris de l'obra de Fuster al programa va ser una de les innovacions de primera hora. Com en va ser una altra la secció dedicada a comentar notícies d'actualitat, «Les impertinències de la nostra vida impertinent», emesa a partir del 9 de juliol del 1969. Aquesta era una secció dedicada al comentari bibliogràfic (un dels llibres més comentats fou *La llengua dels barcelonins*), polític o d'integrants de la cançó.[13] En l'espai de comentaris d'aspectes de política estatal o internacional, hi havia una dedicació a les notícies que s'esdevenien en nacions sense estat. Al programa del 6 d'agost de 1969 es donava notícia d'Irlanda del Nord, comentant l'actualitat de B. Devlin, el noticiari ja entreveia que la lluita del poble d'Irlanda tenia un rerafons social més que no religiós. En un altre programa, el del 5 de novembre de 1969, s'hi dedicava espai a comentar la realitat occitana: «Occitània, un país per fer», en el context de les «cultures que de vegades queden marginades pels comentaristes oficials, com passa tantes vegades amb la nostra mateixa».

Estructura

En aquestes primeres emissions l'estructura del programa restà definida. Una primera entrada («careta d'entrada») que introduïa una salutació i indicava comentaris sobre el programa i recordava com es va fundar («Ràfega»); el seguia un primer annex («Les impertinències...») i continuava amb un espai musical; el segon annex es dedicava a temàtica pròpia dels valencians (el 9 de juliol del 1969, comentaris sobre «Llengua o dialecte»), i després s'emetien nous discos, seguits de comentaris generals. En els primers moments del programa hom deia, per exemple: «Coses que passen, coses que fem, els afers diaris de la nostra vida. Ens agradaria de poder oferir, en aquest espai, una visió de conjunt, com més completa possible, de les activitats que es fan arreu del País Valencià. Comuniqueu-nosles.» També hom hi intercalava notícies d'àmbit local: cursos de llengua, sobretot (fets a la mateixa Vila-real o a Castelló, o a localitats de la comarca), o bé activitats cíviques com els Aplecs de la Ribera (28 de gener de 1970). Als primers programes, els comentaris eren monogràfics quan es tractava de notícies que tenien a veure amb esdeveniments rellevants: emissió d'una biografia de Pompeu Fabra, arran de la campanya «Pompeu Fabra, la llengua d'un poble» (23 de juliol de 1969); emissió dedicada al *Tirant Lo Blanc* (16 de juliol de 1969). El programa, doncs, cobria una vessant cultural, crítica i cívica, però no tan sols des de la visió de la llengua o dels temes que s'hi articulaven.

Una característica de «Nosaltres els valencians» era donar una visió completa de la realitat. Incloïa un espai dedicat a l'economia valenciana, aleshores en camí d'industrialització i amb problemes de comercialització dels cítrics, amb el rerafons de fer una agricultura dinàmica. Aquestes notícies econòmiques, que ocupaven la darrera part del programa, es feien amb els comentaris que Vicent Ventura escrivia per a «La Vanguardia», comentant temes d'àmbit econòmic però també social que hi tenien relació (com fou el cas del programa dedicat als problemes de la comercialització de la taronja, del dia 25 de febrer de 1970).[14]

Els comentaris econòmics, doncs, podrien prendre forma de crítica cívica, tal com s'esdevenia amb altres temes punters com la industrialització. El programa del primer de desembre de 1974 en donava la visió següent: «(...) pensar que la industrialització del País Valencià es produirà per decret representa, si més no, un profund desconeixement de la història de les nostres terres, a més d'un curiós oblit de les més elementals normes del funcionament del sistema econòmic en què vivim. El País Valencià, la societat valenciana, començarà a ser industrial

més quan els seus dirigents (els avui o uns altres de nous) no actuen d'esquena a la realitat en què viuen, i actuats simplement per l'obtenció ràpida i fàcil del major benefici possible. I pareix que l'actual burgesia valenciana (i el que siga) és impossible que puga veure més enllà dels seus nassos.»[15] El rerafons polític d'aqueixa realitat econòmica era transmès aprofitant fets com l'elecció de procuradors a les Corts espanyoles. Al programa del 14 de novembre de 1971, comentant aquestes eleccions, s'hi palesa que alguns dels candidats (com en el cas de Francesc de P. Burguera) van parlar «de la decadència econòmica del País Valencià i tan relacionada, més o menys explícitament, amb la decadència de la nostra consciència de poble». I continuava relatant: «Aquestes clarissimes i autoritzades denúncies van ser ignorades (o encara negades obsessivament) per molts sectors valencians, especialment per aquells que més obligació tenien de contrastejar i discutir els nostres problemes a la llum del dia. Allò, desgraciadament, va ser una gran ocasió perduda. Però ha passat el temps i la realitat del nostre país (la que no es pot negar si es tenen ulls a la cara) s'ha encarregat de confirmar plenament les preocupacions dels intel·lectuals que tan decidament com lleugerament foren qualificats de pessimistes i "aiguafestes".»

«Nosaltres els valencians» feia una crítica directa de les concepcions folklòriques tant de la cultura com del nacionalisme. En aquest sentit apuntava el comentari del 17 de juny de 1973, dedicat al nacionalisme valencià, que recollia la trajectòria els anys seixanta, «una etapa significativa per al desenvolupament cultural del País Valencià». I, conseqüentment, hom valorava quin tipus de nacionalisme —«valencianisme»— volia en relació amb el nivell de la consciència cultural: «Entre el valencianisme folklòric inoperant i el valencianisme seriós, militant i madur d'edat, l'elecció és ben clara.» El programa volia difondre una concepció de cultura dinàmica i alhora popular pel camí de la seva dignificació. Al nivell general: «No pot acceptar-se la idea d'una cultura valenciana que naix i acaba en quatre intel·lectuals i estudiants. No es pot utilitzar com a excusa la impossibilitat d'arribar veritablement al públic en les actuals circumstàncies. Almenys en el cas valencià hi ha un públic potencial que no hi està en contra sinó més bé sentimentalment a favor i cap a ell devem tendir. Llibres com el folk pels pobles menuts, com el teatre de tipus popular cada vegada més compromès en uns problemes que no sols són els problemes del poble sinó també els que ell critica. Llibres que no deuen ser ni els folkloristes d'alguns d'editats darrerament ni l'última divagació del tema més científic. Una cultura global amb un idioma

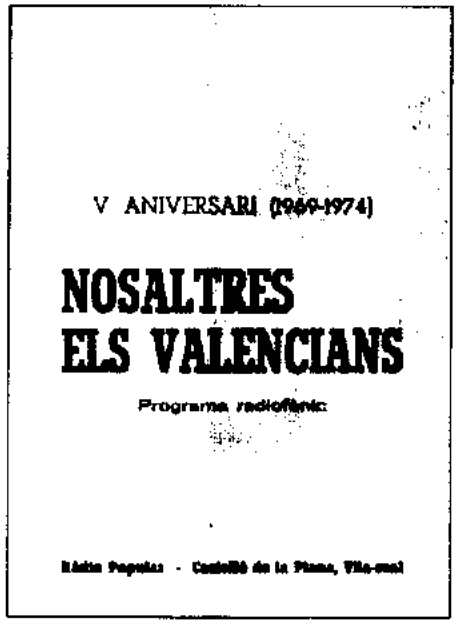

Coberta de l'opuscle que, el 1974, reunia, en una temptativa de balanç d'urgència, opinions diverses. Joan Fuster hi afirmava: «Som el que fem.»

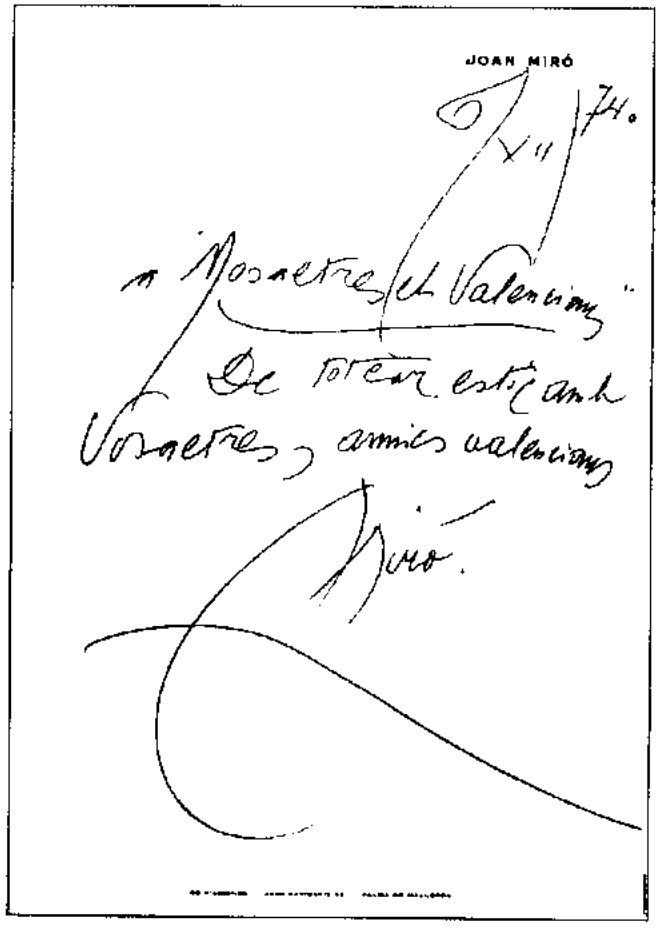

Salutació de Joan Miró inclosa a l'opuscle de l'aniversari.

normativitzat, sobre el qual es «produïa» molta ideologia.

A fi de depurar-ne aquesta càrrega ideologista, el programa del 29 de juliol de 1973, continuant un fil conductor encetat des de la primeria, comentava visions sobre la llengua que tendien a menysvalorar-la: «Quan el català és normalitzat lingüísticament es trenca l'essència del tòpic: tenim en aquell moment una "llengua artificial", "de laboratori". I si és normalitzat ja no és popular, "fresc", sinó "arcaïtzant", "convencional". Ací hem d'observar l'ambivalència "castellà normalitzat"=llengua de cultura, i "català normalitzat"=llengua de laboratori. Els gramàtics que normalitzaren lingüísticament el català eren considerats com a pervertidors de la "parla popular".» Aquests comentaris eren una constant sobretot per a criticar el complex d'inferioritat del català envers l'espanyol. I és des d'aquesta òptica que hom citava arguments —al mateix programa suara esmentat— com que «res no existeix en l'estructura d'una llengua que li impedisca de ser vehicle de civilització moderna». Un dels objectius del programa era, per tant, la lluita contra la visió deformadora de la realitat, contra el prejudici. En aquest sentit també s'hi citaven reflexions com la del filòsof F. Schlegel, que deia que «constitueix un simple prejudici el que ens porta a considerar els idiomes no normalitzats com si fossen intrínsecament incapaços de perfeccionar-se». (Per a comentar i detallar els prejudicis dels valencians respecte de la llengua, el programa també aprofitava els comentaris de l'assaig de Fuster, *Nosaltres els valencians*, com fou el cas del programa del 15 de juliol de 1970,

en què es comentà el capítol «Provincianisme i complex d'inferioritat».)

Valencià a l'escola

Aquesta concepció sobre la llengua va ser el motor de la campanya «Valencià a l'escola», encetada al programa del 7 de gener de 1970, en un context en què es debatia la llei general d'ensenyament. «Per què volem el valencià a l'escola? Senzillament perquè és l'única garantia de supervivència i normalització de la nostra cultura autòctona. Això és perfectament clar. I també està clar que tot allò que siga dedicar-nos bones paraules i no fer res per l'accés del nostre idioma a l'escola és una forma amagada de voler convertir-nos en poble mort. Perquè —afegia amb una predicció clara—, no ens enganyem, si deixem perdre la nostra pròpia llengua per tal d'integrar-nos en un àmbit cultural més ample (com és, en el nostre cas, el castellà), no haurem aconseguit més que perdre la nostra personalitat pròpia per causa d'un equívoc concepte de la "unitat" i d'allò tan divertit que la societat evoluciona cap a un idioma mundial únic, igual per a tots. I, a canvi de deixar de ser nosaltres mateixos, què obtindrem?: convertir-nos en ciutadans de segona classe (culturalment parlant) als quals els castellans autèntics sempre ens passaran per la cara el nostre "acento levantino" i la nostra detestable construcció sintàctica quan parlem castellà.»[16]

Aquesta campanya sobre l'ús de la llengua en àmbits socials era contínua i en ocasions es reforçava, com fou el cas de la prohibició de la revista «Gorg» el mes de maig de 1972. La notícia, comentada al programa del 28 de maig, denunciava un estat de coses cultural. «Tots sabem que des de fa anys venim clamant des d'aquests mateixos micròfons pels legítims drets d'accés del nostre idioma a la premsa i altres mitjans de comunicació. Ara, una simple decisió administrativa, en eliminar l'única publicació en llengua nostra que s'editava al País Valencià, ens deixa sense cap publicació periòdica. I és clar que les conseqüències ens seran ben negatives perquè la feina de "Gorg" era d'una eficàcia comprovada. En pocs anys, el nucli de gent que s'interessa pels problemes culturals i econòmics del nostre país ha augmentat considerablement gràcies a la missió informativa i difusora de "Gorg". Tot això ens fa tornar amb més força que mai a demanar premsa, ràdio i televisió en llengua nostra. Estem farts que el nostre idioma estigue enclaustrat i amagat com si es tractés d'una vergonya nacional, que cal extirpar dels nostres fills (escola en castellà) i fer perdre al poble excloent la nostra parla de la premsa, ràdio, TV, cine i de les mateixes esglésies.»[17] «Nosaltres els valencians», doncs, es constituïa en defensa de la cultura catalana cada cop que s'hi produïa una acció punitiva (com fou el cas de l'emissió dels primers atemptats a la llibreria Tres i Quatre de València).

El tema de fons que aconduí la prohibició de «Gorg», la progressiva conscienciació de nuclis valencians, tenia un ressò en la marxa del programa. Així, cal esmentar que, malgrat que la direcció de Ràdio Popular de Castelló—Vila-real en facilitava l'emissió (per mitjà del director d'aleshores, Joan Soler), en els primers anys d'existència no pogué radiar algun esdeveniment. Fou el cas del programa que dedicava un espai a comentar els fets de la caiguda d'Allende a Xile, emès el 16 de setembre de 1973, amb un contingut de denúncia política.

Malgrat aquests entrebancs, el ressò de «Nosaltres els valencians» augmentava. N'és una prova que, a partir de complir-se'n cinc anys de programació, el 9 de juny de 1974, passà a emetre dos cops la setmana: diumenge a les dues del migdia i dijous de dos quarts de dotze a mitjanit; el primer programa d'aquesta ampliació fou el del 20 de juny. I en el mateix sentit d'ampliació de col·laboradors, el programa en tindrà un de fix a València a partir del 27 d'octubre de 1974.

Balanços

En la celebració del cinquè aniversari

es feren diversos balanços. Amb l'ajut de fundacions (com la Fundació Huguet), entitats (Òmnium Cultural) i mecenatge (Joan Senent, patrocinador de la desapareguda revista «Gorg»), el programa promogué un quadern: «V Aniversari (1969-1974). Nosaltres els Valencians. Programa Radiofònic», on es recollien diverses opinions. La de Joan Fuster potser resumia la significació del programa en el context de valorar les iniciatives dels valencians de cara al desvetllament col·lectiu. Entre d'altres coses deia: «Per a nosaltres, els valencians, *fer* i *optar*, dia a dia, té una perspectiva, a qualsevol nivell, amargament confusa. O, ben mirat, provocativament diàfana. És la nostra entitat o identitat col·lectiva que hi tenim pendent. *Fer*... Una emissió de ràdio, per exemple? I és un exemple. Tan modesta com es vulga, tan cohibida com anecdòticament siga practicable, l'"acció" salta a la vista, i és ella mateixa, per ser-ho —per fer-se—, una manifestació de voluntat. *Fer* és *voler fer*. Què, si no? La tenacitat i l'alegria de *voler fer*, i de *fer* en la mesura que "deixen fer", són un punt de referència, ací, decisiu. *Som* el que *fem*... Potser, els valencians no *som* més —ni valencians ni res— perquè no *fem* més... Comencem per ací. Per *fer*... (i, no cal dir-ho: per fer-ho).»

«Nosaltres els valencians» era un senyal d'aquesta voluntat constructiva amb sentit de país. Enguany se'n commemoren vint-i-cinc anys.

Fitxa del programa

Tècnica d'emissió: Ràdio Popular (COPE/EAK/78): 1.502 Kc/s. Freqüència modulada: 92.2 Mc/s.

Emissió: 28-V-1969 (de 8 a 2/4 de 9 del vespre), 5-XI-1969 (de 2/4 de 9 a 9 del vespre): dimecres.

16-IX-1970 (de 2 a 2/4 de 3 del migdia): diumenge.

20-VI-1974 (de 2 a 2/4 de 3 del migdia): diumenge, i (de 2/4 de 12 a mitjanit): dijous.

Objectiu: «La nostra aspiració és que ací tractem els problemes més diversos i es provoquen les inquietuds més apassionants. Per aconseguir-ho cal que passen pel programa les persones més distintes. Les nostres perspectives són a nivell de País Valencià, i encara amb els seus vincles dins dels Països Catalans» (Programa 30-V-1979).

Apartats: Correspondència dels oients, intervenció de corresponsals, notícies culturals d'actualitat, entrevistes, col·loquis en directe, comentari de temes d'actualitat d'abast internacional.

Realització: Vicent Pitarch.

Abast territorial: Tot el País Valencià.

1. El programa amb data 6 de febrer de 1980 és el darrer que hem pogut consultar.
2. Un programa de ràdio previ als esmentats fou el que feien Emili Boils i Rafael Llorens Romaní a Ràdio Catarroja, «Un lloc per a Valencia».
3. Partit Socialista Valencià, eix polític del nacionalisme valencià entre 1960-1968.
4. Amb el programa «Paraula i Pensament», que s'emetia cada dimecres a dos quarts d'onze del vespre, «Nosaltres els valencians» hi mantingué una estreta col·laboració des de l'emissió del dia 11 de juny de 1969.
5. Als inicis de la programació es volia recollir un ventall d'opinions diverses, tenint en compte que a les ràdios del moment «el català era i és bandejat gairebé absolutament de tota la programació» (programa del 27-VIII-1969).
6. «V Aniversari (1969-1974). Nosaltres els valencians. Programa Radiofònic», quadern, 1974, pàg. 4.
7. *Ibidem*.
8. Els anys setanta s'hi anaren incorporant nous col·laboradors, com Toni Roig.
9. Un programa que tenia el de Ràdio Popular com a model fou «Tot sobre la nostra cultura», emès per Ràdio Gandia de 2.10 a 2.30 del migdia, cada divendres, entre el 17 de maig de 1974 i l'abril de 1975, any de la seva prohibició. Aquest programa també recollia entrevistes, presentacions de discos, comentaris d'actualitat i seccions de gramàtica («Parlem millor») i de correspondència amb els oients. Un altre programa que el prenia com a model fou «D'un temps d'un país», emès per Ràdio Dénia el 4 de juliol de 1974, a un quart de deu del vespre i amb una durada de 45 minuts, amb seccions semblants a «Nosaltres els valencians»: noticiaris d'actualitat, sobre el País Valencià, vida cultural, correspondència...
10. L'adhesió de K. Faluba fou en el programa del 19-VIII-1970.
11. Més endavant, com ho veurem, tingué un enviat a València. D'altra banda cal dir que la revista «Gorg» envià una subscripció gratuïta al programa de ràdio.
12. Emissió del 2 de juliol de 1969.
13. El programa dedicava un espai a la difusió de la cançó o bé de cantants de protesta, com també conjunts de folk d'arreu dels Països Catalans. Amb les cançons també hi havia difusió d'entrevistes a economistes, literats, intel·lectuals, cantants (Joan Fuster, Sanchis Guarner, Enric Barbat, Enric Ortega, Araceli Banyuls, Manuel de Pedrolo, Ovidi Montllor...).
14. La secció d'economia començà el mateix any 1969, amb l'emissió d'unes «Notes sobre la indústria del País Valencià» el 2 de juliol.
15. Comentari emès el primer de desembre de 1974.
16. Comentari emès el 14 de gener de 1970.
17. El programa del 20 de juny de 1971 dedicava un comentari a la tasca de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica, referent a l'ús del català a l'església, bandejat, mentre que la llengua dels fidels n'era la vehicular.

Dues guies de camp per a conèixer l'apassionant món vegetal de Catalunya

- Escrites amb un llenguatge precís i entenedor.
- Gran nombre d'il.lustracions d'acurada realització.
- Claus per a identificar tots els arbres, els arbusts i les lianes de Catalunya.
- Mapes de distribució de les espècies.
- Format: 125 x 185 mm, amb més de 250 pàgines cadascuna.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN
c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona
Tel./Fax (93) 204 43 97

Es una publicació del
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

VALENCIANITAT (1943- 1968)

Metodologia. L'estudi de l'articulació de la consciència nacional a través dels moviments nacionalistes ha partit sovint de models preestablerts que polaritzaven la seva argumentació, bé en un determinisme economicista (justificació classista de tot nacionalisme) o bé en un psicologisme (ignorant de tota base material, basada en l'estructura de classes, derivada alhora d'un canvi d'estructura econòmica). Davant d'aquest panorama "sobredeterminista", polaritzat en un o altre raonament, el treball que hem emprès ha mostrat com per comptes de partir de raonaments o models aliens a la nostra realitat objecte d'estudi, calia establir categories a través de la pròpia pràctica investigadora. D'aquesta manera aquest fet ens ha portat a considerar una complementarietat entre les concepcions de Max Weber i de Karl Marx, alhora de cercar una relació entre una " base sòcio-econòmica" i una "base ideològica". I de fet el propi Weber a la seva obra sobre l'estudi del sorgiment del capitalisme occidental cercà aquesta relació de base. Per tant, partim que allò que entenem com a "Valencianitat", és un punt d'arribada en el fet de pertinença nacional que cohesiona ambdues esferes: la sòcio-econòmica i la ideològica i cultural. De fet, en aquest sentit, aquest treball mostra que no existiria una determinació prèvia de l'esfera econòmica vers l'esfera ideològica. Com ens digué, per exemple, Miquel Tarradell, el moviment nacionalista, impulsor de la valencianitat als anys cinquanta, i més marcadament, als anys seixanta, es cohesionà prèviament al cicle complet del canvi econòmic, el qual és situat pels economistes en el període de 1960-1975. (Un estudi de Miquel Àngel Fabra molt recent ens parla, en el títol molt indicatiu, d'un pas de l'autarquia econòmica al canvi econòmic entre 1939-1959. I justament el nacionalisme valencià, en el seu vessant d'aportació cultural, complementaria aquest canvi econòmic -canvi d'estructura econòmica: de l'agrarisme a la industrialització- amb una innovació -canvi- cultural). En reflectir aquest solapament d'etapes: canvi econòmic/canvi cultural (nova mentalitat o nova concepció de la realitat) és quan ens fa inclinar a no optar per una determinada sobredeterminació (econòmica o cultural). Penso que aquest fet general, quant a l'adequació entre estructures noves (socials o ideològiques) serà una fita en un període iniciat a partir de la segona meitat dels anys cinquanta i assolit, almenys quant a la posada en funcionament d'unes bases ideològiques i polítiques (activació), a la dècada dels anys seixanta (1).

La segona qüestió a comentar, després de la realització del treball, ha estat una reflexió sobre el que vol dir Ideologia nacional. Al començament del treball de camp començí a identificar aquesta ideologia amb el nacionalisme. Possiblement per la identificació entre el mot `nacional´i el mot `nacionalisme´, pel que fa al sufix comú. Però a mesura que hom avançava en el treball, davant l'aparició d'altres moviments polítics (i.e.: el comunista), em vaig preguntar si aquest era també `nacional´. Aquest fet dual venia d'un error previ: no adequar al mot `nacional´el seu significant gramscià de relació amb allò social. És a dir la cerca d'un moviment polític que cohesionés la realitat social. El període estudiat m'ha portat, doncs, a identificar `ideologia nacional´amb `nacionalisme´no pas per cap apriorisme ideologista (biaix interpretatiu a partir d'una suposada simpatia política), sinó perquè al llarg del període estudiat aquell moviment -nuclis activistes, més exactament- que aconseguí d'organitzar una concepció `nacional´(adequació entre el marc social i el marc nacional) innovadora: no-dependent de l'estat o provinciana, fou el nacionalisme. I sobretot en l'onada dels anys seixanta. En aquest sentit, cal dir que, per exemple, altres organitzacions polítiques com el Partido Comunista no era pas del País Valencià, ans tenia una organització territorial provincial (2). Per tant podem dir que en el període tractat, que, en referir-nos a `ideologia nacional´, cal identificar-la amb el nacionalisme valencià. I afegir que aquest fou qui articulà una consciència nacional (`valencianitat´) no exclusivament cultural, ans política. I precisament fou la seva dinàmica política la que organitzà i vertebrà un cos tipus de concebre el País Valencià (Una col.lectivitat amb entitat política pròpia i focalitzada en l'àmbit cultural català).

Per tant existeix una relació nacionalisme ---consciència nacional. En aquest cas. No és un fet extrapolable o generalitzable. Cal pensar, per exemple, que en la mateixa dècada dels anys seixanta moviments comunistes -com el cubà o el vietnamita; o models socialistes com l'algerià, cristal.litzaren com a moviments independentistes. Aleshores el comunisme (nacional, segons Milovan Djilas) apareixeria com a ideologia nacional, cohesionadora d'una nova consciència nacional no dependentista. I identificada amb les capes explotades de la perifèria del sistema capitalista mundial.

Aquesta conjuntura, objecte del nostre estudi, ens ha fet adonar d'una altra característica. Clàssicament a l'hora d'avaluar les aportacions innovadores de qualsevol moviment social -sobretot en termes de si articula o no una revolta reeixida- se'l contempla en termes purament quantitatius: copsar si es tracta d'un "moviment de masses". Si es dóna aquest cas, la "benevolència" del moviment social és dóna gairebé sempre per suposada. I si no,no se'l té en compte quant a la seva centralitat en l'època d'estudi determinada. El nostre cas -com s'esdevé a l'Europa Occidental dels anys seixanta, i en els casos d'estats plurinacionals- té la significació que tot i no ser de "masses" (caldria copsar --quants moviments polítics eren realment de "masses" en la conjuntura estudiada ...), aporta qualitativament prou a la societat valenciana. Efectivament els nuclis activistes, des de diferents vessants: intel.lectuals, socials o més estrictament polítics, articulen una autèntica revolució teòrica. Aquest canvi substancial d'interpretació de la realitat valenciana (que esdevindria, generalitzant, entre "1962", amb el Nosaltres els Valencians i el "1970", amb l'Estructura Econòmica del País Valencià), vindria alhora reforçat per la tasca vertebradora, a nivell de País, (com veurem no serà, com comunament hom diu, exclusivament de la Ciutat de València) de la dinàmica política del Partit Socialista Valencià (PSV). Per tant observem que l'aportació qualitativa és doble: paral.lelament a l'activitat d'extensió política -que seria, doncs, la concreció territorial de la nova consciència nacional- existia el factor teòric d'innovació -imaginació- cultural. La tasca intel.lectual (Fuster i els professors d'universitat, gens menysstenidora, per exemple) es complementava amb la tasca de vertebració política. I alhora cal indicar que els nuclis universitaris, i la secció jove del Rat Penat, exercien una funció de noves èlits culturals en formació. (Formació que tindria les seves primeres materialitzacions dins la segona meitat --dels anys seixanta, "en forma de llibre", amb la col.lecció multidisciplinar Garbí, a redòs de la llibreria Concret Llibres. Però cal esmentar que aquesta "tasca editorial" tindria unes bases en revistes com Diàleg, més pròpiament que no pas Concret (Curs 1962/1963). La primera revista, de la Cambra d'estudiants de la Facultat de Dret, cohesionava el nucli primer activista nacionalista universitari entre els anys 1960 i 1962, els quals [illegible] la promoció dels anys 1962 o 1963)(3).

En conclusió,la tasca d'un moviment social -de qualsevol moviment social- no s'hauria d'entreveure en termes "numèrics". Caldria avaluar les aportacions que transformarien en termes culturals, socials-polítics un estat determinat de coses, atenent, per exemple, a la concepció que Marx tenia del Comunisme a la Ideologia alemanya, en relació a aquella concepció ideològica que volia subvertir un estat de coses determinat. La consciència, com hem vingut dient implícitament, seria una conseqüència d'una praxi cultural-política; no pas a l'inrevés. Alterant, doncs, la concepció althusseriana de les ideologies polítiques (les quals actuaven com a generalitats teòriques per sobre dels esdeveniments reals) (4), nosaltres hem partit del procés d'articulació d'un moviment social i polític (= el nacionalisme) per a abastar, com a conseqüència, una consciència determinada (=consciència nacional o, en el nostre cas, valencianitat).

Dues característiques prèvies actuarien a nivell metodològic. D'una banda palesar una no dependència "exacta" entre canvi d'estructura econòmica i nova interpretació de la realitat (articulada a partir de la valencianitat). I de l'altra estudiar el procés d'articulació d'un moviment social (estudiar la seva activitat cultural-política), no pas partint d'un estat predeterminat (existeix o no existeix d'avantma una conciènca nacional valenciana?), sinó de les contra-

diccions concretes. Ambdues dimensions (l'anomenada revolució teòrica i la dinàmica política) serien els nostres dos factors de nacionalització. (començarem per la dinàmica política).

Factors de Nacionalització. Dinàmica cultural. "Ha canviat molt el panorama, -- d'ençà de l'època que ens escrivíem tan sovint. Un canvi bastant positiu. Em -- sembla que te'n vaig contar alguna cosa quan ens veiérem a Barcelona. En realitat, no és per professar un optimisme desenfrenat, però sí que "hem" obtingut uns petits avenços sòlids. Hem revitalitzat el "problema" al País Valencià, hem aconseguit clientela jove i hi ha equips que treballen amb molt bon sentit. -- Fins i tot s'organitzà fa poc, i amb èxit, una xiulada a les autoritats municipals de la capital, que en un acte públic i d'audiència popular parlaven en -- castellà: els oradors van haver de callar o canviaren ràpidament el castellà -- pel vernacle. A València s'aguanta -no és faran rics els propietaris, però s'aguanta- una llibreria dedicada exclusivament al català (amb seccions en llengües estrangeres, és clar). L'aparició del primer volum de la Història del País Valencià ha estat,últimament, un altre bon cop. Cada dia hi ha més nois que agafen la guitarra i canten ye-yé o cançons protestatàries en el dialecte local. Etc. Tot això és ben poca cosa per a "salvar el país", però fa deu anys era impensable" . (Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca, Ed. Curial, Barcelona, 1993. Lletra de Joan Fuster adreçada a V. R. i Llorca el dia 18 d'agost de 1965)

Aquest estat de coses assenyalat per Fuster tenia unes bases. Efectivament -- caldria recordar que després del daltabaix de 1939 (quan realment sorgeix un nou Principat i un nou País Valencià), i fins 1943 no es reprenen les relacions entre valencians i principatins. Serà en un viatge a Barcelona, a casa del poeta López-Picó, quan aqueixes tradicions culturals es retrobin. Carles Salvador, Ricard Sanmattí, Xavier Casp i Miquel Adlert, en seran els protagonistes. Era un senyal enmig del desert de l'opressió nacional. Barcelona i València s'entrellucaven de bell nou. Però aquestes relacions empreses als quaranta i fins els anys cinquanta tindrien una significació diversa. (Vid fins el viatge de Joan Fuster a Barcelona el febrer de 1954: Epistolari....pàgs, 318-331. Fuster, per exemple escriurà a Riera i Llorca el 29 de gener de 1954 dient-li: M'ha escrit Tasis [Rafael]. Hem quedat, -- en principi, fixar la meua anada per a l'11 de febrer. Vull veure de coordinarme, una vegada allí, el programa de tal manera que en puga traure el major profit. Espere que les lectures [poètiques] seran una excusa, per dir-ho així; no m'interessa fer-hi de"vedette" per uns dies, sinó conèixer gent i fer-me'n una idea").

Mentre que les relacions de Xavier Casp eren de tipus literari, sobretot; les relacions de Fuster serien més de tipus cívic. És a dir Fuster, als anys cinquanta-setanta seria un "ambaixador" quant a les relacions/coneixement entre València i Barcelona. Fuster als anys cinquanta ja no seria exclusivament poeta. De fet als anys seixanta ja abandonaria l'assaig . (Faceta que, per exemple, ja hauria concretat amb El Descrèdit de la Realitat (1955)). Un exemple d'aquest canvi de temàtica/preocupació el tenim en unes línies d'una lletra de Fuster a Ventura Gassol, nacionalista republicà històric, quan aquest demanava al suecà de participar en una antologia poètica. Fuster li contesta: "Pensa però, que jo no sóc un poeta. He fet versos i he deixat de fer-ne. La meva petita labor literària s'ha desplaçat de la poesia cap a altres gèneres i preocupacions -- d'una manera radical, forçada per uns imperatius materials i polítics que no -- podia defugir" (carta de Joan Fuster a Ventura Gassol, datada a Sueca l'11 d'agost de 1964).

Aquesta dinàmica cultural no seria exclusivament intel.lectual. De fet Fuster només era un senyal de tot un teixit que s'anava articulant als anys cinquanta. Dels anys quaranta als anys cinquanta existeix un salt qualitatiu organitzatiu. Efectivament les relacions entre València-Barcelona -indicador màxim de la nostra dinàmica cultural, quant a articulació d'un marc cultural comú-. En aquest sentit caldria esmentar la baula de relació essencial - i mai no prou estudiada fins ara- que suposà l'OBRA DEL DICCIONARI ALCOVER-MOLL. De fet sota aquesta -- obra filològica s'anava bastint una tasca nacionalitària de primer ordre. (El Diccionari Alcover era un "pretext" per a fer patriotisme" ens comentarà Josep Maria Llompart) (5).

un exemple del que diem serà una lletra que remetrà Santiago Albertí a Emilià Thous, corresponent editorial a València del patriota Gaetà Huguet, de Castelló de La Plana, quan diu: "Crec que ell [Gaetà Huguet] s'haurà adonat clarament de quin és ací el nostre punt de vista sobre València, i eixirà satisfet de les converses tingudes. Ferventment desitge que totes aqueixes relacions nostres es treduixquen en fruits positius de col.laboració en tots els ordres. El dia que es comprenga, aquí i ací, que la nostra unió és l'única garantia de de salvar les nàstres consciències autonòmiques, podem iniciar junts el camí de progrés comú que ens permetrà, a uns i altres, ser nosaltres mateixos". (Lletra de S. Albertí a M. Thous, datada a Barcelona el 15 de juny de 1955).

Aquest espai que hem reservat a les relacions entre el Principat i el País Valencià, explicaria el disseny d'un marc nacional-cultural en el qual tindria cabuda l'activitat cívico-política dels nuclis nacionalistes valencians. És a dir es partia de l'assumpció d'una mateixa comunitat cultural-nacional, encara que es partia de distinta pràctica política. És en aquesta direcció que caldria entendre una determina relació federal entre valencians i principatins dins el meteix marc cultural (I crec, també, que aquesta era la filosofia implícita -- a recuperar?-- de l'Obra del Diccionari).

Aquesta dinàmica cultural però, tenia uns protagonistes. D'una banda el nucli de la Secció Jove del Rat Penat, el qual -una desena de persones- no tan sols serà un protagonista de les relacions amb Barcelona -fins ben entrats els anys seixanta, sinó que amb la seva activitat exercí una dinamització -un relleu generacional per la base- de la vella entitat vuitcentista. Efectivament si ens adonem del significat de l'articulació d'iniciatives com les del Teatre Estudi (1956), ens fixarem que la base jove del Rat era la que mobilitzava i concretava en gran part la materialització de les representacions de les obres de Teatre que s'hi representaven. Aquest Teatre Estudi, dependent del Rat Penat, per mitjà del seu president (6) significà una dignificació de la llengua -potser de manera significativa per primera vegaga d'ençà del 1939--, no reduïble a la filosofia col.loquial del teatre d'aleshores, quan no es feia directament en espanyol (Diríem fins i tot que la concepció que volia representar Escalante donà pas a una concepció de la llengua i cultura catalana).

I aquesta dinàmica cultural tingué una correlació amb una concepció política. De fet d'ençà de la participació directa de molts integrants d'aquests Joves ratpenatistes a les tasques d'organització de l'obra del Diccionari (7), entenien la cultura -la resistència cultural-- no pas en termes estrictament culturals. La seva activitat tenia una orientació política: fent activisme lingüístic feien país (una manera determinada de fer política, segons hom entenia aleshores). Les lectures que realitzaven: marxisme i nacionalisme (i. e.: Els Pobles Joves, de Joan Crusellas), els portà a organitzar el Front Marxista Valencià (FMV), que entrà en activitat a partir de la segona meitat dels anys cinquanta. Era una conseqüència de la seva activitat. Era una primera esfera organitzativa. La relació entre marxisme i fet nacional (la relació entre dimensió valenciana-catalana-europea i filosofia marxista) comptà, amb aquest primer grup, una primera realitat d'ençà de 1939. De fet un document llegit el mateix 1955 al soterrar de Carles Salvador (car molts dels integrants l'havien conegut) integrava una dimensió nacional valenciana, en agermanament amb la principatina i l'europea. Aquesta relació, doncs, entre nacionalisme i marxisme la tindrem, per primer cop, amb el FMV (8). Aquest fet organitzatiu ens aboca a una primera manifestació de Dimensió Política, la qual tindria els seus orígens activistes en la tasca cultural. Fet que mostraria un lligam entre Combat Cultural i Combat polític.

Pel que fa al segon nucli que derivaria d'una activitat cultural a una de política, seria l'universitari. Hom ha emfasitzat prou en la tasca cultural --a través de les revistes Diàleg i Concret-- per la qual cosa no hi insistirem. Sí que ho farem però en relació a dos factors. D'una banda la relació del que anomenem la generació de Diàleg amb els professors universitaris principatins-mallorquins (i espanyols: F. Murillo i C. Paris, per exemple), i de l'altra la ralació amb els intel.lectuals, com Joan Fuster. El breu comentari d'ambdues

relacions --que abastarien igualment les de la Joventut Ratpenatista, en la -- qual s'integraren a partir del curs 1959/1960-- ens donarà elements per a capir la seva aportació a la societat valenciana, en forma del que hem anomenat Revolució teòrica.

La tasca dels professors universitaris vers la formació d'aquest nucli d'universitaris --majoritàriament nascuts entre 1939 i 1940/1941-- fou de mostrar uns nous horitzons metodològics, els quals serviran posteriorment per a investigacions primeres sobre la realitat valenciana (i. e.: Aspectes de Política Valenciana del segle XIX, d'Alfons Cucó (1965). Per un altre mantó aquest lligam --no tan sols acadèmic: als anys seixanta, generalitzant, no existien unes jerarquies marcades entre aquests professors i els alumnes. Existia una certa relació de solidaritat i obertura de nous camins d'aprenentatge-- tenia una -- dimensió nacionalitzadora. Pel que fa al primer fet, més estrictament acadèmic (i que acomplien la totalitat dels professors catalans i peninsulars), un exponent d'aquella generació, Alfons Cucó, dirà, en produir-se el traspàs de Joan Reglà (professor d'història Moderna i Contemporània a la Universitat de València entre els anys 1959 i 1973): "Desde un punto de vista estrictamente científico nos asomó [J. Reglà] hacia unas coordenadas culturales europeas, que aún que hoy día puedan parecer familiares y habituales... resultaban entonces verdaderamente insólitas... Tal y cómo había hecho desde Barcelona su maestro y colaborador Vicens Vives... tuvo en el grupo de la revista "Annales", animado por Bloch y Fevre, un primer espejo. A partir de aquellos iniciales "combates por la historia"... pudimos ir descubriendo más o menos paralelamente, algunos de los grandes clásicos "vivientes" de la historiografía francesa. En primer lugar Ernest Labrousse, que, con, sus trabajos sobre análisis de precios en la Francia del siglo XVIII, ponía los cimientos de la historia cuantitativa" (Levante, 23.I. 1974, pàg, 16."Recuerdo y Elogio de Joan Reglà").

Però entre els professors que actuaren a la Facultat de Filosofia i Lletres - i per generalitzar: realment a tota la Universitat valentina-- caldria esmentar la tasca de Miquel Tarradell, professor adscrit al Laboratori d'Arqueologia. i ho esmentem per diverses raons. La primera per ser un element connector entre el Principat i el País Valencià. Efectivament entre 1956 i 1970, anys de -- la seva estada a València, Tarradell fou un actiu "militant" de les relacions d'ambdós països. Dos exemples ens ho avalen. Primerament, fou baula essencial en l'organització del viatge que per pasqua del 1960 organitzaren onze universitaris i no universitaris a Barcelona. Ell organitzà el viatge a València amb Montserrat Martí i Barras, activista nacionalista del Principat, adscrita a Unió Democràtica de Catalunya, i que tenia amistat amb Francesc Sorianc, valencianista d'homòloga ideologia, Eliseu Climent i Max Cahner. Viatge, concebut a hores d'ara, com un element de coneixement geogràfico-cultural (L.V. Aracil) o un viatge que representà un salt qualitatiu en les relacions Nord-Sud (Climent).

D'altra banda Tarradell fou una base clau a l'hora d'iniciar la Història del País Valencià (editada en part el 1965), amb Sanchis Guarner, Reglà i Fuster en reunió al Desert de les Palmes el 1960. I com a dues dades finals, Tarradell -- fou qui servf --amb les seves informacions de la realitat valenciana-- de base a Vicens Vives --que no baixà mai a València-- perquè redactés l'article a Serra D'or (9), Presència Valenciana. D'altres dades a retenir, i que indiquen el seu paper cívic, seria les seves funcions de bibliotecari a la Casa de Catalunya (10), fet que li costà el càrrec de Degà de la Facultat, com també la seva participació activa en la presentació d'un concert de Raimon i una audició dels Setze Jutges a l'esmentada institució el mes de maig de 1963. Aquestes dades indiquen que Tarradell, a més d'introduir modernes metodologies de recerca arqueològica (era deixeble directe de Bosch Gimpera), exercia una funció activa de conscienciació (que com li agradava de dir ho feia de "sotamà"). Feia subscriptors de Serra D'or o, per exemple, actuava de cobertura acadèmica en la realització del Primer Aplec del Puig en una visita a les ruïnes arquitectòniques de Llíria, fet que possibilità --sota la intervenció acadèmica de Tarradell da-

vant l'autoritat-- la celebració de l'esdeveniment patriòtic, en fase de pro-- gressiu desenvolupament (23 d'octubre de 1960). Per cabar de remarcar la funcionalitat de Tarradell, com a factor dinamitzador de la cultura i consciència de país, esmentar que fou qui primer -a casa seva-- escoltà el jove Ramon Pelegero i que el 1968 deixà escrit un article: Una Universitat Valenciana? (1968), on efectua un repàs històric [illegible] per acabar centrant-se al moment d'efervescència cultural dels anys seixanta, la qual cosa el permeté d'introduir el factor "consciència de país" en la seva reflexió; fet que el portà a dir "Però hi ha un fet molt general, encara que es concreta més en unes Facultats que no pas en altres [Dret i Filosofia i Lletres i també a Medicina], i que és la nota característica segurament més destacada, i sense cap dubte la -- més important, dels deu anys darrers: l'entrada a la Universitat de la consciència de país, com un corrent cada vegada més ben definit i més ampli".

Hem esmentat uns mica àmpliament Tarradell perquè reflectia una actitud no tan apropada al "centrisme" acadèmic d'un Reglà o a una faceta més estrictament cultural de Miquel Dolç (11). Miquel Tarradell fou, doncs, un referent de la relació entre Universitat i país, en una conjuntura on s'explicitaren uns canvis d'estructura econòmica amb el sorgiment del nucli dels universitaris nacionalistes. (Tarradell comentava que aquells anys veié néixer un triple "miracle valencià": el sorgiment de Fuster, com a referent intel.lectual hegemònic, el de Raimon, com a exponent de la relació entre estètica i país i el d'aquell nucli concretat en la nostra generació de Diàleg, amb la qual col.laborà amb un article sobre [illegible] (El Descobriment d'Europa, aparegut al segon número de Diàleg (1961)).

Pel que fa a la relació entre els intel.lectuals i aquests nuclis nacionalistes, caldrà referir-se a diversos punts. Primerament que la Secció Jove del Rat Penat havia conegut alguns nuclis de polítics valencianistes d'esquerres dels -- anys trenta, juntament amb un referent conjunt, almenys teòricament, amb els -- universitaris, com fou el Compendi Doctrinal del Valencianisme, de Joaquim Reig. En aquest sentit esmentar com a exemple la relació amb un comunista nacionalista (L. Hernàndez) que esmentà a alguns integrants de la Joventut que en aquells moments (anys cinquanta) la tasca preferent era la de salvar la llengua.

Esmentat aquest aspecte, cal dir que el mestratge de Joan Fuster ho és paral·lelament a la tasca organitzativa d'aquests nacionalistes. Esdevé un punt de referència cívic i intel.lectual (en el seu sentit més global: molts integrants d'aquella generació començaren llegint Fuster no pas pels seus textos d'introspecció, com Nosaltres... sinó amb d'altres més estrictament intel.lectuals com Descrèdit de la Realitat). I segonament, que la tasca política i d'inicis de -- consnciència nacional (i més generalment política, iniciada a mitjan anys cinquanta en un terreny no estrictament lingüístico-cultural) seria iniciada anteriorment al 1962, any que representaria, com diria Aracil un tourning-point teòric (1966). Fuster viurà enmig d'aquell context d'impuls cívic i polític, i -- com hem vist ell mateix formarà part de les relacions entre el Pricipat i el -- País Valencià (relacions més enllà de les estrictament literàries). Per tant no existiria una relació de total dependència del moment "1962" amb l'estructuració -- del nacionalisme polític valencià. Si bé Nosaltres... seria un referent en el panorama teòric, els integrants nacionalistes revelem que havíem adquirit un coneixement --en forma de sentiment, moltes vegades-- del que seria exposat al -- text del suecà. El pas del sentiment a la consciència es donarà més en la militància política que no pas en la lectura isolada de Nosaltres els Valencians. En aquell context de descoberta de nous horitzons culturals Fuster apareix com un intel.lectual crític i compromès amb el seu poble. Com una porta oberta a la civilització; però no pas com un ideòleg que seria una mena d'alfa del moviment de la valencianitat nova. En formaria part civícament com a referent; però no pas com a organitzador polític. Fuster era un intel.lectual independent però no pas neutral (tal com es desprèn de la lectura de La muerte del intelectual a La Caña Gris, 1, 1960). Era un solitari solidari, com ha repetit a bastament. Potser la significació del que representava Fuster en aquell context de canvi, d'iniciatives, el doni Josep Iborra quan digui que "Al País Valencià no era suggestiva - una cultura en català. La decisiva importància de Fuster consisteix en què ha

donat una imatge del que podia ser la nostra cultura allunyada de plantejaments provincians. Ha demostrat que és possible emprar la pròpia llengua per a fer cultura universal. Ha demostrat que la normalitat és possible. I ha fet trascendir aqueixa normalitat a la naturalitat de la utilització de la llengua enfront de l'artificialitat que l'havia caracteritzat anteriorment. Després hi ha la seua proposta cívica de suscitar la curiositat i la investigació del passat per a reflexionar també sobre la nostra realitat actual i actuar-hi en conseqüència" (J. IBORRA a Fuster Portàtil, pàg. , 57).

Fuster, doncs, exercia la funció de representant d'una cultura -i d'un imaginari històrico-col.lectiu- per la qual calia emprendre una lluita política; però organitzada des dels nuclis esmentats. Fuster, hi prendrà part des de la seva responsabilitat intel.lectual. Per aquesta raó, i seguint Jordi BERRIO i Enric Saperas, Fuster exercia de dipositari del "patrimoni cultural d'una nació". -- I des d'aquesta funció exercirà una "militància nacional" (J. F. Mira).
No es tracta, doncs, d'una relació unívoca (Fuster cap als nacionalistes). Es tracta d'un diàleg recíproc (referència vers els nacionalistes i Element de -- compromís cap a la col.lectivitat).

Com a darrer aspecte a considerar en la tasca dels intel.lectuals al si de la cohesió de la consciència de pertinença, caldria esmentar un fet que indicaria el moment "polític" tant de Joan Fuster com del nucli nacionalista jove. Em refereixo al conflicte amb el nucli resistent d'avantguerra, personalitzat per Xavier Casp i Miquel Adlert.

Hem dit amunt que la relació de Xavier Casp amb Barcelona era més propera a l'estrictament literària que no pas cívica i política en un sentit més ample (De fet, per exemple, tenim esment d'una conferència que féu a l'Associació de Cultura Occidental- ACO, el 1950 sobre literatura valenciana, i segons alguns dels assitents, ja existia un indici de conflicte amb Fuster). El conflicte però existí més explícitament als anys seixanta: Fuster tenia una dimensió reconeguda com a intel.lectual arreu dels Països Catalans i a més exercia una funció de referent -lideratge- entre els joves nacionalistes d'aleshores. Efectivament l'enfrontament coincidiria, als anys seixanta, amb una progressiva polítitització del nacionalisme valencià, plenament integrat en l, àrea cultural catalana. -- Aquest fet, juntament amb les obres introspectives de Fuster, atiaren el conflicte ideològic amb el nucli del Grup Torre: amb Miquel Adlert i Xavier Casp. I és el propi Miquel Adlert que explica el perquè d'aquest conflicte, enmig d'un context de represa nacional: "Els anys cinquanta, al socaire del Diccionari Català-Valencià-Balear adquirí embranzida, a l'impuls de Barcelona, el pancatalanisme, i a partir d'aquell moment no solament lingüístic. I els anys 60 -- s'inicià l'escalada de Joan Fuster: "Nosaltres els valencians" i "Qüestió de -- noms" en 1962 i "El País Valenciano" en 1963. Fón quan se m'obriren els ulls -- del tot i, valencià abans que literat com soc, i en homenatge de desagravi a -- Fullana a més, em dediquí exclusivament a retrobar l'autèntica llengua valenciana, mentres progressava l'escalada del pancatalanisme arribant a l'actualitat, coneguda per tots, en la que no solament es considera el català la llengua valenciana sinó a València catalana" (Miquel ADLERT,"M'enganyaren" a Jornada, 24 de setembre de 1975, pàg., 3). A remarcar el fonament polític, causant del seu viratge lingüístic. Ara, tal com es veia als anys 60, Adlert era vist com a -- ideòleg amb un contingut ultraconservador i "regnícola" (segons el propi Joan Fuster). Hi havia, al rerefons, quelcom més que una mera qüestió lingüística: unes dimensions modernes, globalitzadores d'una realitat en canvi cohesionada pel nacionalisme: per una nova valencianitat. Existia, doncs, el relleu d'una intel.lectualitat tradicional, vinculada més a un context no-industrialitzat, per una altra obertament en sintonia amb la dècada de transformacions al si de l'estructura econòmica. Fuster hegemonitzava el panorama cultural valencià; Adlert, que havia tingut el seu moment als anys quaranta, no.

Aquest panorama intel.lectual anunciava una dimensió política del valencianisme. O també altrament dit, de la valencianitat, ara, en clau política. Hem esmentat el cas del Front Marxista Valencià; ara caldrà apuntar breument la sig-

nificació del Partit Socialista Valencià (PSV). Cal dir en primer lloc que -- aquesta organització naix del Moviment Socialcristià de Catalunya (MSCC: 1960). MSCC serà la concreció parapolítica dels universitaris congriats al voltant de Diàleg. No vol dir que tots els que hi escrivien en fossin. MSCC era a l'inici el primer nucli polititzat d'estudiants que no abastaria -seguint la teoria de la irradiació sota la forma de cercles concèntrics-- més de cinc persones. Però aquesta seria la base del PSV. Molts integrants d'aquella organització (PSV) s'hi referiran indistitament amb el nom de "Mosca". En serà la base fixa. En segon lloc dir que el sindicat universitari valencianista, bàsicament organitzat per contestar l'ofocialisme dictatorial del SEU (Sindicato Español Universitario), exerciria una funció de valencianització de les activitats facultatives. Assolia, doncs, una doble dimensió política: la valencianitat universitària i la democratitzadora. Aquest sindicat, fundat el 1962, era l'ADEV (Agrupació Democràtica d'Estudiants Valencians). Entre l'ADEV i MSCC no existia cap relació de dependència. Molts integrants de l'ADEV, sobretot a partir de la segona meitat dels anys seixanta, seran militants del Partit Comunista. De fet l'etapa més decisiva del sindicat valencianista -nascut com a contestació a la voluntat d'implantació del sindicalisme espanyol de la FUDE-- abastarà fins el 1966. Posteriorment la Universitat coneixerà un [illegible] relleu generacional que articularà el Sindicat Democràtic d'Estudiants (SDEUV: 1968).

D'altra banda el PSV integrarà nacionalistes de la primera secció Jove del Rat. Cal dir que si fins ara ens hi hem referit"dissociant-la" dels universitaris, ha estat a títol analític, metodològic, per a remarcar l'articulació de diversos nuclis nacionalistes. De fet, ambdós nuclis s'interconnecten, i com hem dit, els universitaris entrarien al Rat Penat el 1959.

Però més enllà d'aquests aspectes introductoris de com cal entendre les relacions entre diferents nuclis, caldria abstar un fet poc esmentat fins ara per distints estudiosos (B. SANZ: 1988, esmenta l'opinió de Marqués en el sentit que referirem). Es tracta de la relació entre tasca cultural i política a fi d'expandir territorialment el PSV. Crec que, com he pogut anar comprovant empíricament, una de les característiques més notòries d'aquest Partit, cohesionador dels nacionalistes dels anys seixanta, fou efectivament la seva progressiva implantació en comarques d'economia [illegible] dinàmica(12).

El procés d'implantació territorial --exemple com hem dit de la relació entre política i vertebració territorial-- s'efectuava a partir de dos moments simultanis. I aquest fet serà vàlid per a totes les comarques valencianes on el PSV s'implanti (13). En un primer moment existia una tasca de sensibilització cultural, en forma de conferències donades per universitaris de la ciutat de València; també s'efectuava una difusió cultural en forma d'exposicions de llibres. La forma però, que hem comprovat que es repetia amb més freqüència era la tasca de fer col.loquis, sobre temes pertocants al país (tant econòmics com culturals). A fi de poder-los realitzar es connectava amb centres culturals: excursionistes i Societats de caràcter dinàmic (diverses Societats Econòmiques, com el cas de Xàtiva. Normalment aquestes societats eren presidides per nuclis liberalitzadors front al Règim). Posteriorment a la tasca de difusió cultural, s'articulava un nucli activista de caire cultural, radicat en elements de la joventut. La darrera tasca era el pas de la sensibilització cultural a la conscienciació política. Aquest pas es feia, amb els mateixos integrants de MSCC des de València i en relació als nuclis que primerament exercien funcions d'activitat/difusió cultural, en relació sembre a la conscienciació nacional. Cal dir que aquesta tasca estava perfectament planificada, amb la qual cosa hom aconseguí d'implantar el partit a localitats actives i industrials (parlo des de la perspectiva dels anys seixanta) com Alcoi. Com a exemple oferim la implantació del nucli universitari valencià a la localitat d'Ontinyent. Observem com el primer pas sempre era la sensibilització de tipus ideològic sota la forma de conferència o col.loqui:

ESTUDIANTS	Mes i Data	COL.LOQUI	TEMA/Assistents
J. F. MIRA	NOVEMBRE 1961	[illegible]	[illegible]

V. ÀLVAREZ	Nov. 1961	Col.loqui	Estructures polítiques de les regions.
L. ARACIL	Gen. 1962	Col.loqui	
E. CLIMENT	Feb. 1962	Col.loqui	Doct. Econòmiques 15p
J. F. MIRA	Juny 1961	Conferència	Visites d'estiu
" " ""	Nov. 1961	Col.loqui	Responsabilitat social = 12 p.
V. MONTÉS	Des. 1961		Concepte de nació
L. ARACIL	Gen. 1962	Col.loqui	Factors de diferenciació de les classes socials= 12 p.
L. ARACIL	Gen. 1962	Conferència	El Complex d'inferioritat. 60p.

Simultàniament a les conferències, a les revistes dels Centres culturals, com els excursionistes, algun d'aquests conferenciants hi escrivien sobre temes de reflexió o polítics (14).

Aquesta implantació territorial --sempre limitada al nucli més actiu, des del vessant polític, és una de les característiques més notòries d'aquest partit. Aquesta irradiació, doncs, explica com es va poder fer la pintada de nord a sud del País, VALENCIANS UNIM-NOS; o en poblacions determinades la de PARLEM VALENCIÀ, centrada a la ciutat de València (1965).

El punt final que caracteritzarà la Valencianitat, concretat sota la forma de Factor nacionalitzador, serà el que hem anomenat revolució teòrica. Bàsicament el període el podem establir, encara que siga en termes simbòlics, entre 1962, any d'aparició de Nosaltres... i 1970, any de l'edició de l'Estructura Econòmica del País Valencià. Aquesta innovació en el terreny de la reflexió sobre el País, que prendrà forma d'un veritable impuls simultàniament al procés de transformació econòmica, també és aportada pels nacionalistes dels anys seixanta, i centralitzats, per dir-ho plàsticament, d'una forma majoritària, a les Facultats de Filosofia i Lletres i Dret.

Karl Manheim aportà una denominació que podria molt bé ser identificable a la tasca introspectiva d'aquells joves i dels intel.lectuals (15). Era la Consciència de Situació; d'orientació en un espai i un temps. De voluntat de recerca i de comprensió dels fenòmens que s'estaven esdevenint. Valerià Miralles, un integrant universitari i nacionalista, concretà aquest estat de coses, aquest ambient d'inquietud i de descoberta ("érem uns drapaires del temps", ens comentarà en la mateixa direcció Lluís Aracil), amb un Conèixer-nos, de viva petjada no tan sols fusteriana, sinó potser directament heretada de Vicens i Vives, del Vicens de Notícia de Catalunya. Diu V. Miralles: "Una societat sense consciència -es deia en el context del moment: any 1964- de la seua realitat social, històrica, econòmica, podrà ser qualsevol cosa menys un poble. Serà com a màxim un -- aplec desorganitzat de persones sense vincle entre elles. Els valencians necessitem conèixer-nos per a tenir "una decisió de futur" (Valerià MIRALLES:"Conèixer-nos" a JORNADA, 2. X. 1964, pàg, 4). De fet els universitaris, molts llicenciats, expressaren a la premsa del moment --sobretot a Jornada, aprofitant la plataforma del valencianista dels anys trenta Francesc Soriano, administrador - del diari-- aquesta voluntat de descoberta i de vinculació amb els temps d'a-- leshores. Política internacional, Política econòmica, referent als problemes valencians (dimensions de la indústria, per exemple)... És clar, doncs, que aquest clima de transformació de consepcions de la realitat (una realitat secularment estàtica o disfressada d'estereotips, conseqüència d'una burgesia agrària absentista) havia d'estavellar-se contra la mentalitat dominant, que aleshores, recordem-ho era la del Levante Feliz (autocomplaent), els repetits intents --fallits-- de la segregació territorial d'Alacant (el Sreste), o els llibres de Fuster, més concretament (més que no pas el Nosaltres..., d'àmbit més intel.lectual) El País Valencià, amb una reacció local valenciana en contra. Però no era la primera vegada. A mesura que el nacionalisme s'anava implantant en medis cul-

turals, s'anava obrint a l'exterior, les defensives de reticència a la dignificació d'allò valencià, anaren en increment (Recordem l'article del professor falangista Diego Sevilla Andrés Burguesía y separatisme (1962)).
I "1970" cloïa un cicle teòric --d'organització d'unes bases amb personalitat pròpia, més enllà de la lingüística, és un exemple-- l'Estructura Econòmica, llibre finançat per Joaquim Reig, valencianista dels anys trenta i mecenes d'activitats nacionalistes als anys seixanta (com els Aplecs). Aquest llibre era la --primera actualització de la realitat econòmica valenciana amb criteris comarcals (a iniciativa de Joan Soler Riber, Max Cahner, Vicent Ventura i Joan Fuster, a partir de 1964) i no pas provincials. Per sota però, tancava el cercle teòric la dinàmica política, sense la qual, com hem intentat de mostrar és difícil l'articulació d'una consciència nacional d'abast global -no tan sols cultural-: una nova valencianitat.

Epíleg: L'etapa que hem "visitat" breument de fet explicita una interrelació entre modernització econòmica (=industrialització) i modernitat cultural, amb formes de nova pràctica cultural com seria la cançó: el fet Raimon, referent d'aquella generació o la posada en funcionament de conjunts musicals, com Els 4Z que difonien interpretacions, adaptades a la nostra llengua, de cantants com Brassens.
Aquest estat de coses penso que es nou en l'època contemporània valenciana, si exceptuem illots com el darrer terç dels anys vint, amb l'experiència de la Tau la de les Lletres Valencianes, o els anys trenta, amb una limitada experiència de política valencianista. De fet potser aquest cicle de vint-i-cinc anys (i --molt especialment els anys cinquanta i seixanta) situen en la cultura internacional no tan sols el valencianisme sinó la manifestació d'una consciència innovadora (no cal esmentar fets com la innovació pictòrica que precisament -no és cap paradoxa- també s'inicia a partir de la segona dels anys cinquanta: el Grup Parpalló, o ja als anys seixanta: Crònica, Estampa Popular o el Grup Realitat).

Però crec que aquest cicle es tancà devers el 1980. I per tres raons. D'una banda l'organització de l'anticatalanisme -del real anticatalanisme: de l'antivalencianitat- tant des de l'estat espanyol, com per sectors que tradicionalment tingueren una actitud oberta vers la valencianització (i. e. M. Broseta). Aquest anticatalanisme sí que suposaria un salt qualitatiu vers els brots de --fòbia intel.lectual dels anys seixanta (caldria potser de separar el que seria un localisme, present a qualsevol ciutat, expressat en termes de competències diversificades vers altres nuclis amb un potencial econòmic semblant, i el que seria atiar l'enfrontament físic contra els sectors que malden per una nacionalització real, inclosa la continuïtat de relacions entre pobles de la mateixa àrea cultural). Per això crec que el problema apareix realment al període de la reforma política.
En segon lloc, perquè a partir dels anys vuitanta assistim a un rearmament nacionalitzador de l'estat vers les nacions peninsulars. Es tracta, per tant, d'un estat amb un potencial molt més operatiu que no pas l'estat vuitcentista, concretat sota el franquisme. Podríem dir però, que aquest rearmament de l'estat (el mite de la modernització, que hauria de lluitar contra els "obstacles forals" nacionalitaris no estrictement castellano-espanyols, els quals serien un impediment a l'avenç i el progrés), començà, en termes econòmics c.1959. Ara només valia una classe en el poder que activés aquesta innovació econòmica amb una nova cultura política, la qual hauria de cohesionar una real nació-estat. Heus ací el canvi de situació entre el franquisme i l'actualitat. Mentre que sota el franquisme el sentiment d'estatalitat (=espanyolitat) era desprestigiat; arran dels anys vuitanta torna a potenciar-se, mitjançant diverses "tècniques" de difusió: des de les més visibles fins les més subtils (mitjans de comunicació). Per tant un nou embat nacionalitari valencià (per dir-ho d'alguna manera) hauria de tenir en tot moment present aquesta estratègia --ara il.lustrada-- de nacionalisme espanyol (De fet observo, com a símptoma,

el sostenimient d'estereotips, als mitjans de comunicació, sobretot, però que influencien a grans sectors socials, propis d'èpoques passades. Per exemple La alegría de la Huerta o, des d'un ministre-"intel.lectual" el retorn d'una xarxa d'autopistes del "Nordeste"). El model jacobí francès continua essent vàlid per a un estat que vol recuperar un segle i mig d'història perduda. Vol sortir de la marginalitat. I una de les maneres més evidents és dotar-se d'una ideologia fàcilment interclassista i engrescadora com podria ser un nacionalisme espanyol sota la careta de progressista. Aquest factor el tindria en compte el nacionalisme valencià actual, deutor directe de la tasca feta als anys seixanta?

El darrer fet que em porta a no ser optimista és el reforçament d'un neoindividualisme (que tindria a veure amb el nacionalisme liberal) que dificulta un esperit de represa, quant a iniciatives col.lectives de mobilització, o simplement de cerca de noves perspectives (una característica que sí que és en els sectors antifranquistes). És suficient apel.lar precisament a l'absència d'una Dictadura Militar? Diria que estem en un cicle de fort capitalisme salvatge que porta a augmentar el bandejament de capes socials senceres, i que, no pas paradoxalment, recolza en "transicions pacífiques"(?). Quina política té el valencianisme actual davant aquest tercer factor més de tipus mundialista?

Per mi de la contestació a aquests tres interrogants dependrà una situació real de retorn a aquella Valencianitat assolida als anys seixanta. Si no, aquell balanç que feia el 1966 Lluís Aracil, quan contrastava un nou tipus de nacionalisme vers un "patrioterisme" vuitcentista, com a exponent d'uns nou temps, és difícil que torni a ser plantejable. Els temps no són els mateixos. Potser no (valdria contrastar etapes); però l'objectiu potser sí, que hauria de romandre ferm.

Caldrà, doncs, que no perdem de vista aquestes paraules de Robert Lafont, en un context de revolta nacionalitària europea (1968): "El regionalisme [= nacionalisme] és una moral combativa. Exigeix un vigor constant en la comprensió dels subterfugis ideològics dels quals les tiranies se serveixen continuament" (Robert LAFONT: Revolució Regionalista, 1968, pàg. 156).

Plantejar-nos aquestes noves problemàtiques és el millor homenatge a Fuster. per avançar en la cohesió del poble valencià,

Xavier Ferré i Trill
València, 12 de Gener de 1995.

NOTES

(1) Darrerament han aparegut interpretacions sociològiques que precisament cerquen la superació de les sobredeterminacions esmentades. Rafael Ninyoles a El País Valencià a l'Eix Mediterrani, s'encarrega de mostrar com les regions econòmiques -que caldria equiparar en molts casos a les nacions culturals- europees més dinàmiques (= Els Quatre Motors d'Europa), ho són també culturalment -capacitat d'iniciativa i d'innovació- en detriment dels estats jacobins -vells estats jacobins (sobretot: Estat espanyol, francès, italià i anglès). Caldria afegir la dinàmiva neoimperial de la Rússia postsoviètica, amb el ressurgiment d'idelogies naotradicionalistes (paradoxalment, per exemple, aliança entre els neocomunistes i els tsaristes).
En una mateixa direcció, i més recentment, la plataforma de reflexió cívica País Valencià i Democràcia ha mostrat entre els seus objectius a assenyalar el caient de la no correspondència entre una societat industrialitzada avançada i el manteniment, per exemple, d'ideologies -o sentiments, més exactament- de l'anticatalanisme, amb empelts notoris d'ideologia neoagrarista (vid. en aquest sentit el que representa l'organització de les falles, com a exemple de no vertebració territorial: Ignasi MORA: "Les Falles contra València" a Avui ,6. XI. 1994 pàg., 28. Diu aquest periodista: I és que la anormalitat de la societat valenciana comença per contravenir sistemàticament una regla general bàsica de funcionament en molts aspectes: la seva capital, en comptes d'exercir de motor del canvi social, s'atrinxera en els ressorts més rancis del passat, s'immobilitza a la defensiva i, és clar, s'escandalitza davant l'empenta vital de les comarques. És una --opinió prou estesa arreu del país que les forces vives de la ciutat de València encara no han viscut amb profunditat la transició democràtica").
Pel que fa al reconeixement de Max Weber de la complementarietat entre "materialisme" i"idealisme", vegeu: WEBER, M.: L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme, Ed. 62, Barcelona, 1984, pàgs., 265 i 266. Diu Weber: (...) és evident que no tenim pas la intenció de substituir una interpretació monocausal "materialista" de la civilització i de la història per una altra interpretació causal espiritualista que no seria pas menys unilateral i parcial que l'anterior /(...)" (p. 266).

(2) No serà fins el 1968 -i amb caràcter extern, superficial- que el PC de E faça un número extraordinari sobre la realitat sòcio-econòmica valenciana. Com sabem, no serà fins a la segona meitat dels anys setanta --sense comptar, és clar la tasca dels comunistes nacionalistes dels anys cinquanta i seixanta, independents del PC, malgrat que amb contactes: "Comunistes sense "partit"-- que el PC esdevinga del PV.

(3) Caldria incloure en aquest nucli els nascuts devers el 1945, i que col.laborarien a Diàleg (i. e.: R. L. Ninyoles i R. P. Casado).

(5) Arran dels viatges finançats per aquesta Obra alguns cursetistes avantatjats viatjaren a Barcelona a partir del 1953. Mecenes valencianistes d'avantguerra, com G. Huguet, veurien molt positivament aquests viatges amb --finalitats culturals-nacionals. Entre aquests viatges caldria esmentar els de 1956, amb el desplaçament de membres organitzadors del Diccionari a València i, com a conseqüència el viatge de gener de 1957 d'integrants de la Joventut del Rat a Barcelona. És a la cobertura que oferia l'Obra a què ens referim esmentant les al.lusions de "pretext" de Josep Maria Llompart, seguidor i organitzador de l'Obra, des de l'editorial Moll de Mallorca.

(4) És conegut, per exemple, el debat historiogràfic existent entre els que defensen la realitat de moviments socials (=obrer) a partir , i solament a --partir, de la consciència de classe (=no existiria la lluita de classes si no existeix una prèvia consciència de classe). Aquesta postura seria la seguida per un enfocament deutor de l'estructuralisme (=partidari de derivar

un moviment social d'una prèvia consciència teòrica) althusserià. Per contra, per exemple, la contestació de E. P. Thompson, a Misèria de la Teoria, vindria donada per la postura contrària: no caldria una consciència definida per parlar de l'existència d'un moviment social determinat. Caldria partir de la pràctica concreta per abastar un estadi determinat de consciència. Nosaltres, regint-nos per les reflexions derivades del treball de camp, ens inclinem per aquest darrer posicionament.

(6) Després de Josep Alarte i Queral, el qual inicià la idea del Teatre Estudi, el succeí Rafael Llorens Romaní, com a president de la secció de Teatre del Rat Penat.

(8) Les obres teòriques emprades pels integrants del FMV arribaven normalment de París, aprofitant viatges dels seus integrants. Es tractava d'una ideologia marxista-leninista, aplicada al País Valencià. Posteriorment, als primers anys seixanta --el mes de maig de 1962-- part del nucli del Front es veié reprimit i empresonat. Podem datar aquesta detenció com a fi de la Primera Joventut, com a nucli cohesionat. Això no vol dir que alguns dels seus integrants continuessin --fent d'enllaç-- amb joves generacions de ratpenatistes -- les seves activitats al si del Rat, col·laborant en l'edició de butlletins com Tres i Quatre (1968). Als anys setanta hom mantingué una polèmica a Verdad sobre la relació entre marxisme i fet nacional. El 1978, amb la fundació del PSUPV, part d'aquest nucli es tornà a organitzar en partit. En aquest context és com cal entendre que intel·lectuals atrets pel marxisme com Emili Gómez NADAL fossin la base ideològica d'integrants del FMV.

(7) Els integrants de la Joventut del Rat dels anys cinquanta prengueren part activa en l'organització de parades de llibres al 23 d'abril pertanyents a l'Obra del Diccionari, a partir del 1952.

(9) Serra D'or fou un exponent de les relacions entre el Principat i el País Valencià en una època -finals dels anys cinquanta i dècada dels anys seixanta. Arran de l'entrada en la direcció d'elements joves, una característica bàsica fou la de tenir contactes informatius amb les comarques més dinàmiques del país. Moltes vegades l'enllaç entre els joves redactors (components del nucli del Rat com universitaris) era Joan Fuster, el qual connectava amb Max Cahner.

(10) La Casa de Catalunya, dinamitzada a la dècada dels anys seixanta per Santiago Ninet no era un nucli de reunions freqüents entre els universitaris, encara que, per exemple, l'any 1963 Lluís Alpera, integrant del nucli de Diàleg, hi organitzés unes classes de llengua.

(11) Miquel Dolç i Miquel Tarradell foren els professors que dinamitzaren una primera plataforma de trobada dels nacionalistes valencians: l'Aula Ausiàs Marc. S'hi va sentir, per primera vegada després del 1939, l'ús de la llengua en un acte acadèmic. Miquel Dolç hi tenia la funció d'exercir una certa cobertura cara a les autoritats franquistes.

(12) Hem estudiat el paper del PSV en la fundació de CCOO el 1966 al si del Rat Penat; com la premsa (Esquerra) i LLUITA (1962), com a premsa clandestina al voltant del MSCC, a la nostra tesi de doctorat. He volgut destacar un fet que normalment no es troba referenciat.

(13) Vegeu l'esquema annex on es reflecteixen els enclavaments d'implantació nacionalista que hem pogut estudiar fins ara. Una altra manifestació que explicitaria aquesta implantació territorial serien els Aplecs (1960-1970), els quals contemplaran una politització progressiva proporcional a l'evolució del nacionalisme. (cf.: prohibició de l'aplec de Bocairent, i tots a partir del 1967).

(14) Esmentem com a exemple l'article de J. F. Mira a Pou Clar (C. Ex. Onti.): La Cultura i La Vida. Cal dir, d'altra banda que la tasca de sensibilització cultural més intensiva fou entre els anys 1960-1962, coincident amb la formació del nucli de MSCC, i pertocant al nucli de Diàleg.

(15) Joan Antoni Lacomba empra la categoria de Mannheim per a analitzar l'evolució de les cançons de Raimon vers el compromís (cf.: Juan Antonio LACOMBA: "Raimon". Nota para la sociología de un cantante" a Suma y Sigue del Arte Contemporáneo, 7/8 (1965).

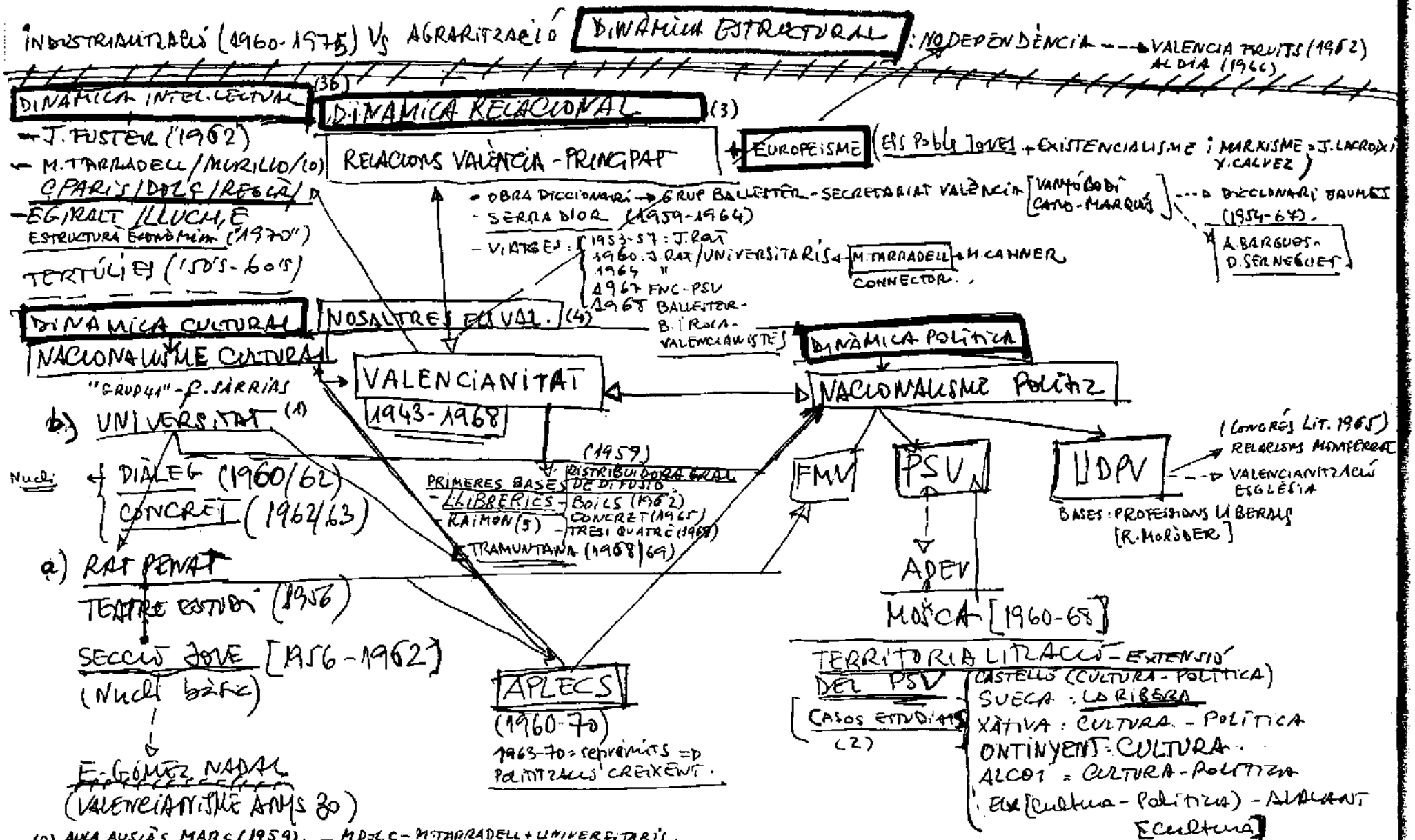

(0) ALEX AUSIÀS MARC (1959). — DOLÇ - M. TARRADELL + UNIVERSITARIS. —
(1) A partir del 1959 i al llarg de la dècada dels Sexanta. (1r) La revista ESCOLA, del Grup de Metge del RAT)
(2) Cultura = Activitat a través - sobretot - dels CENTRES EXCURSIONISTES (a destacar el ca. Alcoià, Castellonenc) CASTELLÓ = NUCLI ALVENT (1964-70). POLÍTICA = NUCLIS ACTIUS DEL PSV (2 2-3 militants per nucli). A destacar: ALCOI - XÀTIVA - CASTELLÓ.
(3) DINÀMICA DERIVADA DE LA CULTURAL; COM TAMBÉ LA INTEL·LECTUAL (36)
(4) POSTERIOR A LA DINÀMICA NACIONALISTA. - (5) CAL AFEGIR EXPERIÈNCIES NOVES I DIVERSES UNIVERSITÀRIES I ELS 4Z (1964)

MIQUEL TARRADELL: VALENCIANITAT (1956-1970)

XAVIER FERRÉ

«És a dir, que Catalunya no és Barcelona, que el nostre món cultural i social no s'acaba a l'Ebre. Concepte pel qual he lluitat bastant. Potser perquè he viscut a València i he treballat a Mallorca, puc parlar de Països Catalans no pas com una entelèquia sinó com quelcom que un hom ho està vivint.» (M. Tarradell, 1977)

El traspàs de Miquel Tarradell (*el Tarra*, com amicalment se'l coneixia per València), el passat 3 de gener, ens deixa sense un militant de la cultura del país clau per a copsar el clima de canvi intel·lectual a la ciutat de València d'ençà la seva arribada (1956) i fins a la seva partença (1970) cap a Barcelona, per impartir classes d'arqueologia a la Universitat Autònoma, amb l'objectiu de continuar el mestratge de Pere Bosch i Gimpera. Aquestes notes no són altra cosa que una breu descripció de la tasca de Tarradell en el context d'aleshores a la Universitat Literària del carrer de la Nau, context que veié néixer el que el professor mateix concebia com un «miracle valencià».

«En arribar a València l'any 1956 em vaig trobar amb una societat desarticulada, sense interès per les coses pròpies ni encara menys per les alienes.» Aquest era l'estat de coses culturalment, i cívicament, amb què es va trobar un fins aleshores director del Museu d'Arqueologia de Tetuan. Tarradell va romandre al Marroc des del mes de febrer de l'any 1948 fins que fou fet públic el concurs a catedràtic el 1953. Cessà en el càrrec de director del Museu el

29 de febrer de 1956. Havia obtingut la plaça de catedràtic en arqueologia, epigrafia i numismàtica el 31 de gener de 1956. València era un horitzó que, potser sense saber-ho, definiria la seva vida acadèmica com a cívica.

Però el contrast amb què es va trobar al Cap i Casal del Túria continuava, el 1957, poc després d'arribar-hi, i no era favorable per a emprendre qualsevol tipus d'iniciativa. Tarradell, que al Principat havia començat el seu activisme als anys quaranta, dirigint la revista «Ariel», o formant part dels nuclis activistes que es movien a redòs de la Facultat de Lletres (amb, per exemple, Montserrat Martí, nacionalista de primera hora i que serà una baula de contacte del viatge de Pasqua del 1960 d'unes lleves de valencians a Barcelona), es trobava de cara a un poble sense personalitat pròpia: «La impressió que vaig tenir de València va ser la d'haver caigut en una província qualsevol, amb molta vitalitat econòmica etc. Vaig viure a València aquella riuada tan horrible, amb tants morts. Per mi allò fou el descobriment de la qualitat humana dels valencians.» I, de fet, el sotrac humà d'aquell esdeveniment fou un indici que les coses començaven a canviar. Martí Domínguez —és un exemple—, director fins aleshores de «Las Provincias» (dirigit fins el 1949 per Teodor Llorente, fill del poeta i fundador del diari el 1866), seria destituït del càrrec per haver mostrat en un discurs radiofònic una certa crítica a la passivitat amb la qual s'havien mogut les autoritats fins aleshores. Precisament aquesta iniciativa es mouria des de l'Ateneu Mercantil, on, Robert Moròder, valencianista i deixeble teòric de Rovira i Virgili, tingué la idea d'editar aquell discurs amb un títol molt expressiu: *Cuando los hombres callan, las piedras hablan.* Era un cas, si es vol en certa mesura significatiu, de com sectors socials adscrits a les professions liberals i a la petita burgesia urbana començaven de moure's, encara que fos al voltant d'esdeveniments que *a priori* no podrien ser catalogats explícitament de polítics. Però era un indici, un símptoma que les coses a València anaven prenent un caient distint. Molt lentament, però decidida.

Aquest exemple, recordat pels sectors valencianistes que encara resten a ciutat, després del daltabaix del 1939 (i una mostra d'això

és la mateixa solidaritat que l'ex-director del degà valencià rebé arran del discurs), també incidí en els nuclis de joves valencianistes que començaren una tasca de valencianització, just en la conjuntura de la segona meitat dels anys cinquanta (alguns d'aquests integrants ho farien fins i tot als voltants de 1951, a redòs de l'Obra del Diccionari). Era el nucli conegut pel nom de Secció Jove del Rat-Penat, encara que a l'inici no tinguessin relació directa amb l'entitat. (De fet, les seves accions, aplecs..., eren fetes al marge institucional de l'entitat.) Aquest nucli, per exemple, serà un referent de Miquel Tarradell. El catedràtic hi féu xerrades, articulades per aquells joves, sobre història del País Valencià. I serà aquest nucli el que rebrà, entre els sectors cívics més joves, la solidaritat de Barcelona quan es produïren les inundacions. (Solidaritat, no cal dir-ho, a iniciativa d'activistes com Santiago Albertí o Joan Ballester.) És així que l'afirmació del canvi de tarannà al qual es refereix Tarradell, quan es produí aquest esdeveniment, no és gratuïta. Del canvi demogràfic que patí el centre de la ciutat de València, amb un *buidat* de població, en serien corresponents aquests joves valencianistes. Aquests canvis demogràfics, pel que suposaren de relleu de valencianoparlants, motivaren, en certa mesura, que un dels objectius de la Joventut del Rat-Penat, com comunament se'ls coneixia, fos valencianitzar la capital. I Tarradell es trobà immers en aquella tasca de nacionalització, encara que humilment s'hi referís des d'una òptica d'*espectador*: «En fi, puc dir-li [es refereix a Josep Maria Soriano, l'entrevistador, integrant de la primera promoció de nous periodistes vinculats amb Barcelona, a través de diaris com "Tele-Exprés", entre finals dels anys seixanta i primera meitat dels anys setanta], això sí, que he viscut tot el procés de valencianització, a partir de zero.» El *miracle* s'anava fent...

Però abans de referir-nos-hi, caldria fer un breu repàs de la tasca acadèmica de Tarradell. L'assignatura *Epigrafia i numismàtica* la imparteix entre els cursos 1955-1956 i 1958-1959. (Precisament aquest darrer curs coneixerà un nucli que dinamitzarà políticament la Universitat, la Generació de «Diàleg». «Diàleg» seria la revista de la Cambra de la Facultat d'Estudiants de Dret, apareguda el curs 1960-1961 i que s'editaria fins el número 6, aparegut el juny de

1962.) Altres assignatures impartides per Tarradell foren: *Arrels clàssiques de la cultura europea*, matèria adscrita al tercer curs de la subsecció de Cultures Modernes de la Facultat de Filosofia i Lletres (curs 1957-1958). Com a cursos monogràfics impartí: *La tècnica de la investigació arqueològica* (1956-1957 i 1957-1958) i *Problemes d'arqueologia valenciana* (1958-1959). Com a director del Laboratori d'Arqueologia, vinculat a la càtedra que exercia, féu classe dels cursets: *Introducció a les ceràmiques romanes* (1955-1956), *Problemes de les colonitzacions a Espanya* (1956-1957) i *Introducció a l'arqueologia de l'Espanya romana* (1957-1958). Al llarg del curs 1958-1959 ensenyà *Història de l'antiguitat clàssica*. Altres assignatures a les quals va dedicar la docència foren: *Arqueologia romana de les províncies*, com a encarregat de curs, i *Arqueologia, epigrafia i numismàtica*, al primer curs i com a extensió de càtedra. Cal dir que aquests cursos els féu fins al curs 1964-1965. El bienni 1966-1968 impartí *Arqueologia, epigrafia i numismàtica* i *Etnologia i prehistòria*, com a extensió de càtedra; *Història de l'antic Orient* i *Arqueologia romana* (com a curs monogràfic) els féu com a encarregat de curs. Durant l'any acadèmic 1968-1969 impartí coneixements d'*Etnologia i prehistòria* i *Epigrafia i numismàtica*, com a cursos adscrits a càtedra; *Història de l'Orient antic* i *Arqueologia romana a Espanya* els féu com a encarregat de curs. Fou director del Departament de Prehistòria des del 22 de desembre de 1956.

Com veiem per aquesta tradició pedagògica, el lliurament de Tarradell als alumnes com a introductor de noves metodologies (no oblidem que fou deixeble de Bosch i Gimpera i de Lluís Pericot) fou encomiable. I aquesta dedicació va fer possible la creació d'una revista del Laboratori d'Arqueologia, «Saetabi», la qual, segons Tarradell, que en fou director, havia de donar sortida a nous treballs d'investigació. Aquesta revista tingué un precedent, «Papeles del Laboratorio de Arqueología», «massa general», segons el professor, i calia «donar sortida a publicacions noves». Però el Laboratori d'Arqueologia tenia altres finalitats. Efectivament, al Departament de Prehistòria es feien reunions acadèmiques i cíviques. Pel que fa als seminaris que s'hi imparticn —i com a exemple dels nous

interessos que Tarradell anava mostrant als estudiants— cal esmentar un curs d'*Economia política de la Hispània antiga*. Les reunions més polítiques les feien els alumnes: «Tenien la clau del Seminari (Laboratori) i es reunien quan volien», diu Tarradell. Aquest fet mostra un lligam entre universitat i nuclis que aleshores s'anaven conscienciant. Els nuclis que articularan el que el catedràtic entenia com a «miracle valencià».

«El miracle valencià»

Tarradell donava aquesta denominació a l'articulació, del nores, segons insistia, de tres factors que cohesionarien una consciència nacional valenciana: Joan Fuster, Raimon i el nucli d'estudiants nacionalistes que s'acomboiaren al voltant de les revistes «Diàleg» i «Concret» (el nom de la qual fou manllevat, per Eliseu Climent, d'una revista homònima, d'ideologia comunista, alemanya). Eren els primers anys seixanta, si prenem com a darrer llindar el curs 1962-1963, any en què la segona revista, en el seu quart número, deixà d'aparèixer, i moment de graduació de la fornada més nombrosa que, nascuda vers l'any quaranta, *inaugurà*, amb estudiants esparsos que ja es trobaven cursant dret, una onada renovadora al carrer de la Nau. És evident, però, que aquest *miracle* no seria comprensible sense la tasca dels professors de la resta del país que anaren a exercir la seva tasca pedagògica a la universitat valentina. Em refereixo en la primera etapa dels anys seixanta, que afectà directament aquella primera lleva estudiantil, a Miquel Dolç, docent de filologia clàssica (1958-1968); Joan Reglà, a la càtedra d'història moderna i contemporània (1959-1973). Aquests dos professors catalans, amb Tarradell, i amb altres de l'estat espanyol com José M. Jover (1954-1960), Francisco Murillo (al Laboratori de Sociologia) i Carlos Paris, professor de filosofia, integraren una fase de renovació intel·lectual i metodològica en les seves respectives matèries. És conegut, per exemple, com a través del catedràtic de dret polític, Murillo, s'iniciaren les primeres fornades de sociòlegs (Lluís Aracil i Rafael Ninyoles); o com al despatx de Carlos Paris tenien

lloc reunions i seminaris de debat polític (marxisme, i també el fet nacional), als quals assistien estudiants com Josep-Vicent Marquès o Cèlia Amorós. Posteriorment, i ja dins la segona meitat dels anys seixanta, vingueren altres professors com Emili Giralt (1965-1971), organitzador del Primer Congrés d'Història del País Valencià (muntat arran de l'èxit de convocatòria d'un anterior Congrés de Medicina, celebrat el 1969); Jordi Nadal, professor de ciències econòmiques entre febrer de 1968 i febrer de 1970, un dels principals dinamitzadors de l'organització de la infrastructura acadèmica de la Facultat de Ciències Econòmiques, traslladada del carrer de la Nau al nucli de facultats actual del passeig de Blasco Ibáñez. Ernest Lluch vingué a València —després de les anades esporàdiques als anys seixanta, fet que el connectà amb el nucli de «Diàleg», on publicà un article sobre la reforma agrària cubana— entre 1970 i 1979; o Josep Fontana, que ho féu entre el curs 1973-1974 i 1975-1976. Tot aquest ventall de professors formaren part, induint metodològicament o intel·lectual els alumnes amb inquietuds, d'aquell ressorgiment. A Econòmiques, per exemple, Jordi Nadal i Ernest Lluch «esmentaven sovint *Nosaltres els valencians* i se'ns feia reflexionar al respecte». En concret, «el professor Jordi Nadal, a primer d'econòmiques (anys 1967-1968), fou la primera persona que em va insinuar l'interès de llegir aquesta obra cabdal d'en Fuster», segons comenta Vicent Soler, un valencianista socialista, posteriorment integrant de la plataforma Socialistes Valencians Independents, la qual formaria part, en procés de convergència, del Partit Socialista del País Valencià (PSPV). És un senyal de com aquell impuls *miraculós* s'estengué simultàniament en un context en què Tarradell impartia classes a Filosofia i Lletres. Tarradell, doncs, fou un primer iniciador d'aquest *canvi de velocitat cultural i polític* del món universitari valencià. En aquest —i a tall de proposta— caldria analitzar la dinàmica a les altres universitats catalanes per a copsar si es produí un canvi tan profund i radical. Des del punt de vista estrictament pedagògic —i per a mostrar un indici del que diem— Tarradell es trobà a l'hora d'iniciar la redacció de la part de prehistòria del primer volum de la Història del País Valencià que «s'havia de fer tot perquè els historiadors del Principat tenien una base del passat (una tradició), els valencians, no». També hi ha altres casos, entre militants polítics del moment, que des d'una perspectiva actual confessen que la preparació i les propostes dels nacionalistes valencians semblaven ser molt més suggerents que no pas les dels nacionalistes del Principat. En aquest sentit, i respecte a la tasca a la qual va contribuir no tan sols Tarradell sinó tot el conjunt de professors esmentat (així com altres: Antoni López Gómez, en la docència geogràfica, el qual coordinà un número extraordinari l'agost-novembre de 1968 a la revista «Estudios Geográficos», sobre el País Valencià, des de l'òptica de geografia i socioeconomia; serà aleshores quan, per exemple, i en una polèmica posterior amb Jordi Nadal, Emili Giralt proposarà per escrit les seves tesis sobre *Problemes històrics de la industrialització valenciana*), fa que tinguessin força sentit preguntes com les d'un jove periodista i indagador, Baltasar Porcel, quan des de «Tele-Estel» es demanava «per què l'aportació perifèrica a la nostra cultura, sostinguda per l'eix barceloní, va presidida sovint per una frescor lingüística, per una punxant ardidesa ideològica i per una voluntat d'irradiació majoritària?». En qualsevol cas, Porcel potser no s'adonà de dos fets. El primer, que València anava deixant de ser perifèria per a articular una revolució cultural que irradiaria a la resta del país (una bona mostra seria l'esclat d'una nova estètica realista, que iniciaria les seves passes amb l'Equip Crònica o Estampa Popular, a la dècada dels anys seixanta). I, segonament, que no era tan sols la tasca intel·lectual de Fuster allò que feia d'«acció expansiva», sinó que aquesta activitat no hagués estat admesa entre sectors culturals, com l'universitari, si no hagués estat per la funció realment pedagògica dels professors esmentats (Porcel, que titulava la seva reflexió, *L'esmolada erupció fusteriana*, podria molt bé haver pensat en una *Esmolada imaginació valenciana*).

I des d'una certa perspectiva, des de l'àmbit de la reflexió sociològica, Salvador Salcedo, no adscrivible estrictament al camp valencianista, es demanava com un «conglomerat de problemes i fets molt complexos al llarg de la dècada dels seixanta» «determina un canvi de mentalitat en l'actitud de certs sectors juvenils respecte a la llengua i cultura valenciana». Aquest fet, aquest canvi de com

pensar la realitat suposaria, per a aquest sociòleg, passar d'entendre la «cultura valenciana no pas com un *provincianisme* carregat de tòpics, d'imatges falsificadores de la realitat i d'erudició localista», sinó com un «compromís sòcio-cultural». Per a Salcedo, però, aquest canvi qualitatiu en la manera d'interpretar la realitat —una realitat encara en canvi, en el moment d'aquestes valoracions, 1972— tenia, entre els seus factors explicatius, la tasca d'«una bona escola d'historiadors», els deixebles dels quals «centren les seves investigacions en la realitat del país». Era inqüestionable, doncs, per a entendre aquell nou estat de coses, vincular la tasca dels intel·lectuals amb un estudi de mobilització de consciències, de paraules i de fets. El bloc modernitzador —estudiants, professors, cantants que sorgien, un Rat-Penat que es dinamitzava des de la base de la Joventut, i un país en transformació econòmica— tenia l'hegemonia de la raó del canvi cultural operat entre sectors —amplis sectors— acadèmics i culturals valencians. Tot —les lliçons i les metodologies, amb el compromís polític i intel·lectual— s'interconnectava: No era possible parcialitzar, especialitzar, explicacions, molt al contrari del que s'havia esdevingut, per exemple, a la dècada del neoliberalisme i neoindividualisme possessiu dels anys vuitanta; antitètics, si es vol, amb els anys seixanta. Aquest ambient totalitzador de teoria (ensenyament) i praxi (tasca cívico-política) el mostra Tarradell quan recorda aquells anys: «A València puc dir que he creat una escola. Quan hi vaig anar era pràcticament sol, i ara, a la Universitat, hi ha un parell de noies que són adjuntes»; però remarca que *«potser la feina més profunda no és l'arqueologia». «És haver desvetllat a molts joves la consciència de país.»* (El subratllat és nostre.)

Aquestes paraules —i sobretot les iniciatives de divulgació d'aqueixa consciència entre els alumnes; tasca feta, òbviament pel moment polític, implícitament com li agradava de repetir, revelen, doncs, una conclusió i un sentit de *tota* la seva tasca valenciana: «Si no em sentís vinculat al país no tindria pràcticament sentit res del que he fet.»

La seva primera activitat cívica al si de la Universitat seria intervenir en l'organització de l'Aula Ausiàs Marc. Era l'any 1959.

El curs 1954-1955, però, la Facultat de Filosofia i Lletres creà un mínim ambient favorable al valencià, organitzant uns *cursos de llengua i cultura valenciana*. La matrícula era lliure i l'import de la inscripció era de cent pessetes. S'impartien a dos quarts de vuit del vespre. Les assignatures eren: *Història de la llengua valenciana, Geografia lingüística i dialectologia valenciana, Història de la literatura valenciana*. Aquestes classes es feien sota la direcció de Manuel Sanchis Guarner. El cicle cultural comprenia les assignatures: *La llengua de sant Vicent*, impartida per Sanchis Guarner; *Sant Vicent i la vida del seu temps*, per Ernest Martínez Ferrando; *Sant Vicent i la política del seu temps*, per Joan Beneyto; *Projecció històrica de sant Vicent*, impartida per Felip Mateu i Llopis, i *Sant Vicent taumaturg*, per un «pare dominic». La secció d'estudis jurídics comprenia el *dret foral valencià*, donat per Enric Taulet i Almela i Vives, col·laborador de l'Editorial Barcino, i posteriorment (1966) autor de *Valencia y su Reino*, que volia ser una resposta a *El País Valencià*, de Fuster (sobretot en la seva part introductòria, on fixaria els criteris d'una llengua valenciana autònoma de la catalana), que impartiria el curs *La Renaixença valenciana*. El director dels cursos fou Julián San Valero, sota el deganat d'un professor que mostrava una actitud molt favorable a aquesta mena d'activitats culturals, Francisco Sánchez-Castañer.

Aquest era un llunyà precedent, quant a continguts, però que mostrava un canvi mínim en la recepció de tot allò que feia al·lusió a la realitat cultural valenciana al si de la Universitat valentina. Però el que va suposar l'Aula —l'ús per primera vegada després del 1939 del valencià en un acte commemoratiu i públic— va ser la introducció a la pregona renovació cultural de les facultats de Dret i de Filosofia i Lletres. Renovació en la qual van prendre part estudiants que, com Ramon Pelegero, s'iniciarien en l'art declamatori. Encara no era Raimon, però aquesta via era un possible indici. La creació d'aquesta Aula, que seria una plataforma d'activitats culturals, va tenir lloc el 2 de novembre de 1959. Els professors que li donaren suport, Julián San Valero, Miquel Dolç i Miquel Tarradell, foren una cobertura acadèmica —sobretot Miquel Dolç— a una iniciativa que havia sorgit d'aquells joves estudiants. Prova

del que diem és que l'acta de creació diu, entre altres coses, i fent un estat de la qüestió, que «la idea de la creació d'aquesta Aula procedeix, en realitat, d'un nombrós nombre d'alumnes de les mateixes facultats de la nostra Universitat, freturosos de conèixer més a fons, dins el més ampli camp de la cultura espanyola [necessitat retòrica d'aleshores cara al Rectorat i autoritats polítiques], les característiques i circumstàncies peculiars de la cultura valenciana». Durant el curs 1958-1959, i concretament arran de l'acte commemoratiu del centenari d'Ausiàs Marc celebrat al paranimf de la Universitat, «fou autoritzada pel Rectorat i provada a tall d'assaig, l'organització de l'esmentada Aula, amb resultats positius». I entre els objectius esmentava: «La llengua, la literatura, la història, la geografia, l'art i el folklore de la nostra terra serien els principals temes que s'hi tractarien, el funcionament de la qual tindria el caràcter d'un veritable seminari, amb intervenció de catedràtics de la Universitat i d'altres professors, escriptors i especialistes de les distintes matèries, sense oblidar la immediata col·laboració dels alumnes. Les reunions se celebraran a les aules de la Facultat de Filosofia i Lletres, aproximadament cada quinze dies, essent-ne sotmès prèviament el contingut a l'aprovació del degà de la Facultat i del director dels cursos esmentats.» L'aula era entesa com «un vertader vehicle d'extensió cultural». La redacció alambinada del text deixa entreveure una de les finalitats pràctiques d'aquesta iniciativa: posar en contacte els nuclis que s'anaven sensibilitzant per la temàtica de país. S'hi relacionaren universitaris i els joves ratpenatistes (cal dir que aquells ingressarien en la joventut al llarg del curs 1959-1960). L'acte de l'homenatge al poeta tindria lloc el dia 3 de març de 1959. Però el diari «Levante» del dia 27 de febrer, al seu suplement dedicat a la cultura i història dels valencians, dedicava un monogràfic sobre l'obra literària d'Ausiàs. En un exemple de relacions entre els nuclis culturals del Principat i valencians —i tenint en compte que al diari hi treballa com a administrador un antic valencianista, Francesc Soriano, a través del qual es vehiculaven articles de contingut valencià, com els que hi escrivia Joan Fuster— hi van escriure: Miquel Dolç (*Ausiàs Marc: De la dona ideal a la dona divina*), Pere Bohigas (*Ausiàs Marc, el gran valencià introvertit*), Martí de Riquer (*Transcendència de la poesia d'Ausiàs Marc*), Joaquim Molas (*L'estil poètic d'Ausiàs Marc*), Eugeni d'Ors (*Ausiàs Marc i la passió meditabunda*) i Miquel Tarradell (*Ausiàs Marc: la cimera*). Per part valenciana ho feren: Leopold Piles (*València, en l'època d'Ausiàs Marc*), Lluís Fullana (*Qui fou el poeta dels Cants d'Amor i Mort?*), Azorín (*Elzear*), Lluís Guarner (*Ausiàs Marc, poeta de contrastos*), Almela i Vives (*Ausiàs Marc, redescobert pel professor Pagès*) i Joan Fuster (*Ausiàs Marc, poeta epigràfic*). Val a dir que entre altres aspectes l'article de Miquel Tarradell aportava dues qüestions que aleshores tenien prou incidència: l'obertura de València a la Mediterrània i la tasca a favor de la personalitat col·lectiva valenciana que féu el poeta. Les idees que s'apuntaven als diaris coincidirien amb temes que s'impartirien a les aules pels professors del Principat. (És coneguda, per exemple, la influència metodològica que tenia la lectura del llibre de Fernand Braudel *La Mediterrània*, recomanat per Reglà.)

L'acte acadèmic, amb presència del bisbe de Sogorb-Castelló Pont i Gol (1951-1970), que actuaria com a legitimació *eclesiàstica* de l'acte davant les jerarquies del moment, consistí en dues conferències, una del professor San Valero, *València i la Universitat*, i una altra de Miquel Tarradell, *Elogi d'Ausiàs Marc*, discurs que, segons el mateix catedràtic, agradà molt a Martí Domínguez, que redactà un article (hipotètic, ja que no n'hem trobat dades), *De la càtedra a l'aqüeducte*. L'acte finalitzà amb una lectura de poemes del poeta de Beniarjó, comentats per Xavier Casp i recitats per Ramon Pelegero, Josep Alarte i Josep Lluís Calindo: *Elogi a Teresa*, *Cant de mort* i *Cant espiritual*. Clogué l'acte el degà de la Facultat de Lletres Sánchez-Castañer, seguit d'un parlament del rector de la Universitat, Corts Grau. Cal dir, però, que el moment de consciència de pertinença d'aquells joves universitaris que s'anaven cohesionant organitzadament al voltant de l'Aula no era pas diàfan. Com a tot procés de formació d'una nova mentalitat, que duria a copsar un *altre* país (lluny dels tòpics), caldria una maduració formativa. Efectivament, calia començar per l'aproximació a la consciència cultural i lingüística. És així, per exemple, que homes de cultura que tenien una trajectòria en el camp de les lletres

i periodisme, com Martí Domínguez, serviren de punt de referència a sectors determinats d'aquells estudiants per a mostrar-los precisament la filiació catalana de la llengua, fet que encara molts no havien assumit. Alguns d'aquests matcixos estudiants reconeixen en perspectiva que aleshores estaven en un període de fosca consciència, proper a actituds parasecessionistes. Heus ací, doncs, l'aportació de l'Aula —i de la tasca de Tarradell i Dolç en articular un punt de confluència: professorat amb sensibilitat nacional - estudiants en procés de polititització-conscienciació nacional. Un coetani d'aquells esdeveniments, Adrià Espí, estudiant alcoià, però amb unes actituds ambigües respecte al País Valencià (serà qui des de «Las Provincias» intervingui negativament en la campanya contra Joan Fuster arran de la publicació de la *Guia* de l'editorial Destino sobre el País), recolliria aquesta funció de plataforma dels estudiants cap a una clara actitud d'aproximació a la llengua i cultura: «Una de les aspiracions més efectives de l'Aula [...] va ésser servir de trampolí, de catapulta, perquè els joves universitaris valencians pogueren actuar expressant-se amb la seua pròpia llengua.» Així, per exemple, el 5 de maig de 1960 aquesta plataforma organitzà una lectura de poemes, feta per uns quants d'aquests universitaris que es movien cap a la valencianització: Joan Riera, Emili Rodríguez i Lluís Alpera. També hi prenia part Raimon —Ramon Pelegero—, en una vetllada d'aniversari al poeta castellonenc Bernat Artola, el dia 9 de maig de 1959. Aquesta sessió fou organitzada conjuntament per l'Aula i una institució cívica i cultural de la burgesia comercial valenciana, l'Ateneu Mercantil, el secretari del qual, Robert Moròder, nacionalista dels anys trenta (fundador de l'Agrupació Valencianista Escola, corresponent estudiantil en les relacions amb la FNEC de la mateixa època, tant a Barcelona, com amb estudiants occitanistes), dinamitzava les actuacions de caire valencianista cultural des de la segona meitat dels anys cinquanta fins els anys setanta (1957-1970).

Miquel Tarradell també hi intervindria, a l'Aula. Fou el cas d'una sessió en homenatge a Carles Riba (28-I-1960), que va tenir lloc al Saló de Graus de la Facultat de Lletres. Hi llegí la conferència *Carles Riba en el nostre temps*. També ho feren Xavier Casp

amb *Entorn de la poesia de Carles Riba* i Miquel Dolç, *Carles Riba i el món clàssic*. La lectura de poemes de Riba la féu un altre estudiant que s'iniciava en la presa de consciència de país, Alfons Cucó.

Altres casos de conferències d'individualitats del món de la cultura amb la realitat valenciana serien, com a exemples, Joan Fuster, que parlà sobre *Tècnica, civilització i masses*, i Vicent Ventura, amb *La cultura i les estructures socials*. Altres militants de la cultura també ho feren. És el cas de mossèn Ballarín, que aleshores representava un cristianisme modern, i que baixava a València anualment. Hi parlà sobre un historiador, aleshores punt de referència, *Toynbee, l'Occident, el món i el cristianisme*. (Val a dir que Ballarín era un altre referent del viatge dels universitaris valencians al Principat per Pasqua del 1960.) O el de l'humanista, i baula de relacions nord-sud als anys quaranta i cinquanta, Miquel Batllori, que féu una exposició sobre *Joan Maragall i Miquel Costa davant la crisi de 1909*.

Com veiem, aquesta Aula suposà un senyal de canvi en el moment cultural valencià. Per via dels seus iniciadors la Universitat valenciana s'anava obrint a les noves perspectives en un món en canvi. Feia el pas de l'escolàstica al coneixement crític. I ho feia malgrat algunes actituds que mostraven un recel —un recel que als anys de la reforma política esdevindria un clar anticatalanisme-antivalencianisme— vers el que anava representant aquell procés d'innovació. És el cas de San Valero: «Va ser molt difícil que formés part de l'Aula Ausiàs Marc. Va signar amb moltes reticències i després ni hi va intervenir mai... Parlava en castellà a casa.» Són paraules de Tarradell que reflecteixen les primeres contradiccions culturals que esdevindrien intel·lectuals i polítics. Aquelles les visqué Tarradell des de la seva pròpia especialització acadèmica: «Els valencians eren valencians d'ençà del temps dels ibers i fins i tot el valencià és la llengua dels ibers.» Aquesta era la postura de San Valero i d'un altre professor d'aleshores anomenat Domingo Fletcher, que «tenia un posicionament semblant». Aquestes idees contràries a la catalanitat anaven irradiant cap enfora, encara que amb poca base organitzativa. Eren nuclis culturals de la ciutat de València

que estaven lligats a una interpretació sense ruptures i amb una base agrarista. No hi havia un vincle, per a aquests sectors, entre canvi d'estructures econòmiques i un procés de nova estructura interpretativa. En aquest context, l'Ateneu Mercantil, el 1962, organitza un cicle de conferències sobre el bimil·lenari de la fundació de la ciutat de València, en el qual Tarradell exposarà les seves tesis, contràries a una personalitat col·lectiva determinant arran dels dos mil anys de la seva fundació. Aquestes teories les exposà el mateix any a l'obra *La fundació de la ciutat de València*, editada a l'editorial de Rafael Dalmau i de la qual es féu una edició de dos mil exemplars. Ferran Soldevila, que era l'encarregat de la col·lecció «Episodis de la Història», sabia fer-se ressò de temes actuals, que tenien una especial significació per a comprendre la història dels catalans. (Justament, Soldevila, en contacte amb Fuster, fou el qui edità els primers resultats de les investigacions induïdes per la renovació metodològica viscuda a la Universitat, amb obres com la del jove Alfons Cucó, *Aspectes de la política valenciana*.)

«Dins aquesta panoràmica crítica de la història, Miquel Tarradell s'encarregà, en un discurs inaugural del curs 1961-1962, de matisar globalment el concepte de *Levante* aplicat als estudis de prehistòria. Aquesta denominació calia «eliminar-la sistemàticament», car era «imprecisa i vaga». «Quan llegim aquesta paraula —diu Tarradell—, mai no se sap si es tracta de l'est de la Península en general [...], de qualsevol zona parcial de l'esmentat territori o, concretament, de la regió valenciana.» Per tot això, pensava que el més idoni era tornar a l'expressió «País València», «que ja empraren els erudits del segle XVIII i que veiem emprat com més va amb més èxit per escriptors diversos». D'aquesta manera, Tarradell connectava el marc territorial de les seves investigacions no pas amb concepcions despersonalitzadores, ans amb una denominació que no tan sols hom impulsà al segle XVIII, sinó que als anys vint i trenta tingué interpretacions geohistòriques —precisament per la necessitat de legitimar el país enfront d'una ideologia provinciana—, com la de Felip Mateu i Llopis (1933). Significativament, l'arqueòleg titulà la seva conferència inaugural *El País Valencià del neolític a la iberització* (1963). Aquests anys seixanta varen estar marcats, d'altra banda, per les teories de Fuster sobre el país, i a favor de la seva divulgació. Tarradell integrava aquests posicionaments en les seves recerques...

Però aquesta integració es feia en el sentit de vehiculació d'una consciència nacional que, aleshores —curs 1960-1962—, tenia les seves primeres bases parapolítiques: el Moviment Socialcristià de Catalunya, gresol formatiu del Partit Socialista Valencià (PSV). Les idees, doncs, anaven irradiant de la cultura a la política. De dins cap enfora. Aquesta fase expansiva, pública, en l'àmbit universitari, tenia una continuïtat creixent. És el cas, per exemple, de l'homenatge que l'Aula Ausiàs Marc féu a Vicens Vives el 20 de gener de 1961. Hi prengueren part Tarradell, amb el tema *Jaume Vicens, home*; Joan Reglà, que ho féu sobre *Vicens Vives, historiador*. El jove historiador, i encara estudiant, Alfons Cucó dissertà sobre *El professor Vicens i la nostra responsabilitat*. Era un lligam de la tasca de l'autor de *Notícia de Catalunya* amb les noves generacions que entenien el mestratge de Vicens en relació amb el servei i el compromís amb la col·lectivitat. Vicens no baixà mai a València. Ho volia fer el 1960, però a causa de la seva malaltia no va ser possible. El que sí que va fer arribar fou l'article *Presència valenciana*, a instàncies de Miquel Tarradell, el qual l'interessà en el tema valencià i en el moment que estava vivint: «que havia sortit una gent, que hi havia uns historiadors...» El va introduir en el problema; en unes tertúlies que feia Vicens a casa seva, per a fer l'*Índice histórico español*. Aquest seria un exemple d'una funció bàsica en Vicens: fer de pont entre aquests nuclis culturals valencianistes i els nuclis del Principat. No és en va que un dels seus deixebles, Enric Llobregat, reconegui que «féu de pont entre els grups nacionalistes valencians i Barcelona». I tampoc no era cap casualitat que Vicens, tenint en compte les informacions de Tarradell, iniciés el *Presència...* amb unes paraules de reconeixement cap a la nova circumstància valenciana: «De València ens arriben noves, molt bones noves. Quelcom hi espurneja i ja fa prou claror perquè ho arribem a veure des d'aquesta banda de l'Ebre.»

Vicens tenia raó. Entre l'un i l'altre costat de l'Ebre es van dur a terme una sèrie de relacions als anys cinquanta i seixanta —ini-

ciades igualment els anys vint i trenta, però amb un sentit més cultural que no pas polític— que tenien com a objectiu la superació del que amb posterioritat hom ha definit com a fronteres interiors. Els viatges organitzats per l'Obra del Diccionari a partir del primer terç dels anys cinquanta, amb la participació dels joves cursetistes del Rat-Penat i els viatges dels anys seixanta, amb participació universitària, van fer que les relacions entre el Principat i el País Valencià s'intensifiquessin. Tal com succeí, per exemple, en un viatge de tretze universitaris i no universitaris valencians al Principat. Aquell viatge va suposar que molts joves valencianistes coneguessin la realitat geogràfica i cultural de la Catalunya estricta. Miquel Tarradell va exercir la funció de contacte entre els estudiants i els organitzadors catalans, entre els quals caldria esmentar Max Cahner, que baixava sovint a València des del 1956, quan havia encetat les relacions primeres amb Adlert i Casp, Ramon Bastardes, que amb Cahner dugué a terme principalment la reconversió de «Germinabit» en «Serra d'Or», Josep Benet i Montserrat Martí. Aquell viatge, doncs, serví per a cohesionar un nucli de relacions; relacions que, per exemple, Cahner havia iniciat isoladament entre aquells joves valencianistes. (Molts dels quals conegueren Joan Fuster per la seva mediació.)

Aquells viatges representaven una dimensió geogràfica, territorial, d'un primer nacionalisme cultural que cercava una limitació de l'àmbit de pertinença, aleshores els Països Catalans. Alexandre Cirici interpretà que els punts de referència de València havien passat de Madrid a Barcelona. I no era erroni. L'impuls cultural dels professors catalans, i molt significativament la tasca de Miquel Tarradell, ajudà a trencar una continuïtat —una rutina colonitzadora— assumida secularment, basada en la dinàmica centre-perifèria; capitalitat-metròpoli (Madrid) - sucursal (València). I és que la dinàmica històrica ara corresponia als nuclis que anaven prenent consciència de les reals dimensions espai-temps dels valencians. En certa mesura —perquè no quallà sota la *«transición»*, per raons d'estratègia política de l'estat espanyol i electorals— s'anava prenent el relleu als deixebles de la burgesia tarongera i financera. El món simbolitzat per Joan Fuster prenia el relleu al món idíl·lic de

Teodor Llorente i el marquès de Campo... En aquesta perspectiva hi havia camins que començaven a coincidir.

Si més amunt hem esmentat el camp estètic, no era a l'atzar. Alexandre Cirici, una altra baula de contacte i relació entre els nuclis estètics barcelonins i valencians, retratava aquell nou estat de consciència que es reflectia al carrer de la Nau, en clau del que estava passant en el terreny plàstic. Era en un article-balanç, molt semblant al que faria Vicens sobre el moment valencià en el terreny historiogràfic. Efectivament, a les planes de «Serra d'Or», que aleshores es començava a estendre a València, deia el següent: «El País Valencià ha trencat el seu passat provincià i acadèmic, i aquesta vegada ho ha fet d'una manera coratjosa i radical.» (*El retrobament plàstic del País Valencià*). El curs 1959-1960, doncs, marcà un tombant en pràctiques organitzatives (Aula...), però també en la manera d'entendre nous fenòmens que, com el nacionalitari, anaven guanyant posicions en el debat intel·lectual, com en el cas del Vicens de 1960, o polític (el Moviment Socialcristià...). Però aquests serien uns primers casos de mobilització ascendent.

El mateix 1960 Tarradell serviria de cobertura davant les autoritats perquè pogués tenir lloc el Primer Aplec de la Joventut del Rat-Penat a Llíria. Era l'octubre del 1960, i l'arqueòleg recorda que «l'excusa era que anàvem a veure el poblat ibèric», cosa que va possibilitar la realització de l'acte polític («després els convocants se'n van anar»). Aquest primer Aplec, que seria el primer d'una sèrie de convocatòries que assenyalarien l'índex de consciència política del nacionalisme valencià, ja al·ludia un signe dels temps: «la valencianitat amb força de contemporaneïtat exigent.» Una consciència de pertinença de ser i de fer que havia d'abastar tots els àmbits de la creativitat: «Té necessitat de nosaltres el recobrament de la personalitat del País Valencià, la nostra llengua, la nostra literatura, el nostre art, la nostra economia, el nostre estil de fer història, les nostres possibilitats cara a la nova Europa.» Aquesta consigna llegida a l'aplec de Llíria era una condensació de la voluntat —reeixida— de construir un *nou* País Valencià: de cara als Països Catalans, amb una estratègia introspectiva, i de cara a Europa, per a cercar paràmetres d'entrada de noves dimensionali-

tats de pensament i de referència. I Tarradell es féu ressò d'aquesta voluntat de construcció nacional.

Efectivament, serà a la revista-insígnia dels universitaris que s'organitzaren al voltant d'aquella nova valencianitat, «Diàleg», que Miquel Tarradell reflexionarà sobre un tema focal d'aleshores: Europa. L'article duia un títol representatiu de la voluntat de descoberta del moment, *El descobriment d'Europa*. Era una reflexió sobre el destí del continent: «No sabem quin serà el futur de l'assaig d'unificació europea que ara estem presenciant i que és un dels fonaments més importants del món contemporani», bo i reconeixent un corrent «que no té relació d'origen amb la situació que ha fet concretar aquests assaigs, empesos per una part per la por al germanisme i al paneslavisme servit per idees polítiques». En aquesta situació, Tarradell es feia ressò del moment d'inquietuds que ocupava els estudiants valencians i ho relacionava internacionalment: «En el procés de les idees modernes, el descobriment d'Europa serà, no hi ha cap dubte, una de les deixes més considerables del pensament de les generacions que ara viuen. El procés no està més que iniciat, i els qui ara tenen vint anys hi tindran moltes coses a dir.» Tarradell, amb ull clínic, copsava una de les directrius d'aquells estudiants: obrir València a la civilització, trencar amb la retòrica de la *Belle Époque* llorentinista i abastar l'existencialisme (Sartre i Camus) i el marxisme (per via d'Yves Calvez o Jean Lacroix). I per aquesta raó cloïa l'article d'aquesta manera: «I com que els fets s'aguanten sobre les idees, de la concreció del sentiment comunitari de civilització depenen les possibilitats pràctiques del futur europeu.» El sentiment comunitari, amb la nova responsabilitat de la joventut d'aleshores (finals dels anys cinquanta), havia estat introduït per un altre referent, comú als universitaris i als joves ratpenatistes, Joan Crusellas, en *Els pobles joves*. No era un tema nou. I des dels professors universitaris s'hi insistia, com va ser el cas de Joan Reglà, que des del mateix òrgan d'expressió universitari va escriure un article titulat *Consideracions sobre el món actual*. Hi reflexionava sobre la universalització dels coneixements i de les preocupacions intel·lectuals en contacte amb les noves situacions que anaven sorgint: «Al referir-nos a la universalització dels problemes

[...] volem indicar, d'una part, el fet inqüestionable que la nostra consciència d'occidentals s'ha quedat petita [...] per a abarcar tota la complexa realitat mundial del nostre temps; i, de l'altra, l'aparició en un primer pla ben destacat, de tots aquells pobles i cultures que els qui estem voltant els quaranta, en els nostres anys d'estudiants consideràvem [...] com a camp de projecció [...] de les potències occidentals.» I recollint les noves efervescències d'alliberament internacional cloïa la reflexió amb un interrogant i amb una aposta, símptoma del plantejament d'aquella conjuntura dels anys seixanta: «Com organitzar sincrònicament un món en el qual els rellotges de la història no marxen alhora, i amb una problemàtica a escala universal?» Els camins disciplinars, fossin en el terreny de l'arqueologia (Tarradell) o de la història més contemporània (Reglà), s'interrelacionaven. Era una conjuntura favorable a l'obertura i a la innovació epistemològica. València era una obra oberta, des de la qual *es vivia* un cicle d'alliberament nacional. I així va ser entès per aquells estudiants. Perquè les reflexions de Tarradell i d'altres professors no queien en el buit. En serà un exemple un article d'un líder intel·lectual d'aquella generació d'estudiants, Lluís Aracil, el qual, al mateix òrgan «Diàleg», escriurà sobre la comunitat nacional en aquestes termes, tenint en compte el factor de caducitat dels vells estats jacobins que aleshores «ja no representaven més que un factor de desunió i endarreriment». Per aquesta raó, aquell Aracil copsava que davant aquell jacobinisme dels estats europeus «el nacionalisme del nostre temps representa l'aspiració a la llibertat, la cultura i la prosperitat per a tots els pobles del món, els quals han de convèncer-se que hauran de col·laborar entre ells com a iguals». Hi havia, per tant, una comunió d'interessos entre professors, alumnes i el context internacional. I d'aquesta manera es pot entendre que alguns d'aquells estudiants anessin a pobles amb conflictes nacionals com Algèria a fi de solidaritzar-se amb minories nacionals oprimides. La paraula esdevenia fet.

L'article d'Aracil es titulava *Comunitat nacional, comunitat supranacional*. Aquell nucli innovador anava reflexionant sobre una base internacionalista i no pas localista, com feia l'oligarquia ur-

banita aturada en l'eix horta-taronja, reflectida en el títol d'una novel·la de Blasco Ibáñez, *Entre naranjos*. Tarradell se'n féu ressò en la seva recepció de *Nosaltres els valencians*.

La ressenya del professor a «Serra d'Or» tenia com a títol *Un llibre important*. Hi reconeixia que «és la primera vegada que un valencià, de la primera Renaixença fins ara, dedica més de dues-centes pàgines de lletra atapeïda a analitzar què ha estat, què és i què podrà esdevenir en un demà relativament pròxim el poble que viu entre l'Ebre i el Segura». I alhora diferenciava el que fins aleshores havia estat erudició del que hauria d'haver estat valoració —objectiu aconseguit per Fuster— de l'«evolució del país pensat com un poble amb personalitat pròpia». L'assaig introspectiu fusterià el va viure directament Tarradell: «No em va sorprendre. Sabia que Fuster s'hi jugava molt... Ja havíem parlat de la necessitat d'un llibre així, ja era un llibre madurat. El tenia dintre. I va ser molt oportú perquè aquesta generació [*Generació de Diàleg*] estava en disposició d'assumir-lo... Es va anar infiltrant... Va ser un bon moment.» Efectivament, com anem veient, hi havia una simultaneïtat entre acció i reflexió; entre activisme cívico-polític i compromís intel·lectual (antítesi del que ocorregué als anys vuitanta).

Des dels nuclis de resistència política a l'exili, l'esforç de Fuster es valoraria. Tal és el cas de Joan Sales (que signava amb el pseudònim de *Joaquim Vallès*), que, des de les planes del butlletí «Diàleg», de la Unió Democràtica de Catalunya, esmentava el fet que el daltabaix que havia patit el Principat arran de la Guerra d'Espanya «es trobava de sobte compensat amb un avenç en el País Valencià com a penes no gosàvem somniar-lo». I valorava que la novetat de l'assaig de Fuster estava en el fet d'assumir-ne les tesis. I s'anaven assumint sota manifestacions variades. L'activitat anava prenent formes de mobilització diversificada.

I el cas de Miquel Tarradell és significatiu, perquè en concentra algunes manifestacions. Per exemple, és el cas del recital de Nova Cançó que té lloc a la Casa de Catalunya el dia 8 de maig de 1963. L'arqueòleg hi presenta una audició d'Els Setze Jutges (Remei Margarit, Josep Maria Espinàs, Miquel Porter i Delfí Abella) i una actuació de Raimon «que interpretarà les seves cançons valencianes».

Val a dir, però, que la Casa de Catalunya no seria un indret de relacions actiu amb els nuclis universitaris, encara que joves nacionalistes com Lluís Alpera hi fessin cursos de llengua l'any 1963-1964. Tarradell també reconeixia aquella poca activitat. Però el que sí veia era les noves consecucions d'aquella generació. Era el cas d'un jove de Xàtiva, que havia compost *Al vent*: Raimon. Tarradell el va tenir com a alumne, el va invitar a casa seva: «Va venir l'hora de les cançons: *Les feuilles mortes*... i de cop va i s'engega a cantar *Al vent*.» Va ser un dels primers a escoltar el cantant. Després ho digué a Fuster; i Ramon Pelegero actuà a Casa Pedro, on atorgaven uns premis literaris. Eliseu Climent hi era i li posà de sobrenom *Raimon*. Però els vincles amb la Casa de Catalunya li reportaren problemes. Miquel Tarradell fou nomenat degà de la Facultat de Lletres el 22 de juny de 1964. Una quinzena de dies abans (19 de maig) havien tingut lloc les votacions amb els següents candidats: Antoni López (3 vots), Carlos Paris (2 vots), vots en blanc (2) i sortí elegit Tarradell amb 6 vots. Però el càrrec fou breu. Les relacions amb la Casa de Catalunya —en fou vocal-bibliotecari— van ser el motiu de l'ordre de cessament pel governador civil, per mitjà del *director general de Enseñanza Universitaria*. Era el 7 d'abril de 1965. Tot just un any escolar. De nou, la vinculació entre acadèmia i país havia portat Tarradell a la dissensió amb les jerarquies establertes... Ara bé, tot tenia la seva continuïtat: per exemple, la *Història del País Valencià*.

La idea de fer aquesta obra vingué d'un encontre amb finalitats de reflexió nacional al Desert de les Palmes dels dies 29 al 31 d'octubre de 1960. A més dels joves nacionalistes que hi prengueren part (els universitaris i sectors de la joventut ratpenatista) hi havia Sanchis Guarner, Reglà, Fuster i Tarradell. Aquests sentiren la necessitat de fer una nova història per als valencians. Partien del que tenien; és a dir dels primers estudis efectuats per les noves generacions. En va sortir el primer volum l'abril de 1965 i el tercer el 1975. La part dedicada a l'època medieval no fou possible, perquè, segons Tarradell, «no teníem cap medievalista de talla».

L'obra va tenir algunes vicissituds pel que fa a l'edició. Els problemes van venir de la publicació, a la contraportada de la *Histò-*

ria, d'una publicitat del llibre de Pierre Vilar *Catalunya dins l'Espanya moderna*, pel que fa al mot *nacionalitat*, el qual, si es continuava emprant, comportaria *«una especie de reconocimiento de la nacionalidad de valencianos, catalanes»*. L'obra, després d'aquest entrebanc, va passar el criteri de l'Orientación Bibliográfica, la qual va autoritzar la publicitat de les solapes. Finalment, l'*informe* del lector autoritzava l'obra sota les següents observacions: *«La presente historia del país valenciano es una exposición de la evolución histórica cultural, económica y política de la región valenciana desde los tiempos prehistóricos hasta su reconquista por el rey Jaime I. Prescindiendo de algunas afirmaciones interpretativas de hechos históricos, discutibles desde el punto de vista científico, pero ajenos a la finalidad esencial de este informe, la obra no contiene nada que aconseje se desautorice su publicación, si bien es procedente eliminar a la galerada 17 las palabras allí encuadradas a lápiz rojo por su significación política totalmente inconveniente* [les paraules eren *utòpic* i *i en funció i al servei d'il·lusions actuals*].» Pel que feia al pròleg, redactat per Ernest Martínez Ferrando —que segons Tarradell no era pas apropiat «perquè era un llibre innovador»—, el censor esmentava que *«se refiere en general a la historiografía y a reavivar el interés por los estudios históricos valencianos»*.

El primer volum, amb una edició entre mil cinc-cents i dos mil volums (si ens atenim als informes de la censura i del Dipòsit Legal), va tenir una acollida favorable entre la crítica. El diari de la cadena del Movimiento, «Levante», dedicà dues ressenyes al llibre de Tarradell i Sanchis Guarner. El crític, Rafael Ferreres, que tenia la funció de comentar, entre altres obres de caire valencianitzador (féu la ressenya de *Nosaltres els valencians*), partia de la poca atenció que els textos espanyols i catalans dedicaven als valencians; posteriorment remarcava les fites argumentals del text incidint en el realisme de les hipòtesis: «Tarradell fuig de tota hipòtesi per suggerent i atractiva que sigui i sols edifica la història sobre base certa, tot basant-se en les troballes arqueològiques, en les peces obtingudes en les excavacions com a font principal.» El crític també en remarcava el fet metodològic que «no són les batalles o

vencedors i vençuts allò essencial, ans aquell desenvolupament de viure en tota la diversa activitat humana; així com la condició ètnica, cultural, moral, sociològica». Joan Fuster a «Destino», després de fer un breu estat de la qüestió de la historiografia valenciana, remarcava que el llibre tenia l'objectiu de ser una «síntesi ambiciosa» i exposava que la història —a un nivell més general— seria un treball d'equip a fi d'abastar totes les manifestacions socials i culturals de la realitat. Ferran Soldevila, a l'espai dedicat a l'obra a «Serra d'Or» amb el títol *Una història del País Valencià*, valorava aquell «retorn a l'idioma» i el fet que suposava un retorn a la «València del rei En Jaume», en contraposició a la «València del Cid» i a la «València dels edetans».

Des de les primeres plataformes culturals organitzades pels nacionalistes també es va difondre el primer volum de la *Història del País Valencià*. Efectivament, des del «Butlletí de Novetats» de la llibreria Concret es feren ressenyes del text, tenint en compte les crítiques de la premsa del moment. Des de la llibreria —que és com dir des dels propietaris: Alfons Cucó, Tomàs Llorens i Valerià Miralles, vinculats en major o menor gradació al nacionalisme polític— s'entenia que el llibre «és la primera gran història del País Valencià escrita al segle XX». «És una síntesi feta pels millors especialistes que ha estat possible gràcies a l'impuls i a la renovació de la investigació històrica del nostre país aquests darrers anys.» Aquest butlletí, doncs, tenia present que aquella obra no naixia pas del buit, que hi havia una base de renovació interpretadora induïda per aquells catalans, i els seus primers seguidors, que, devers la segona meitat dels anys seixanta, editarien els seus primers estudis a la col·lecció «Garbí», de la mateixa llibreria de la plaça del Pintor Pinazo, 5; després, traspassada al carrer de la Soledat... I és que la nova expansió nacionalitària tenia una geografia... Per tant, el text de Tarradell i Sanchis Guarner era la conseqüència d'una època que es començava a pensar en termes de majoria d'edat. I en totes les parcel·les de la vida nacional.

Des de la Universitat feia temps que hom pensava la realitat valenciana des dels paràmetres econòmics internacionals; com fou el cas de la conferència que el llicenciat economista Josep Raga Gil

—deixeble directe de Ramon Trias Fargas, que havia estat ensenyant a la Facultat de Dret de València entre els anys 1960 i 1963 l'assignatura *Finances públiques*— impartí al si de l'Aula Ausiàs Marc amb el títol *L'informe del Banc Mundial i l'economia valenciana*. I, des de sectors de la societat sensibilitzats per l'ús de la llengua en àmbits determinats, es duien a terme campanyes com la reivindicació del valencià a l'Església. Una d'aquestes campanyes, la de més abast, fou la de les vint mil signatures que «seguint les directrius del Concili Vaticà Segon, demanen l'ús de la seua llengua als actes religiosos». Tarradell hi signà a favor, amb altres historiadors, com Joan Reglà o Ernest Martínez Ferrando.

Aquesta trajectòria de compromís amb València, doncs, venia de lluny. Concretament d'ençà dels primers anys seixanta, quan l'arqueòleg simultaniava les seves recerques a Alcoi, amb la difusió de «Serra d'Or» entre els seus alumnes amb «converses informals i personals», o amb la participació en unes marxes nacionalistes que eren organitzades pels universitaris amb la col·laboració dels joves valencianistes del Rat-Penat. Fou el cas de la Ruta Universitària dels dies 3 i 4 de març de 1962 a Olocau, amb l'assistència de vuitanta-un estudiants. Doncs bé, Tarradell figurava, amb Fuster i Vicent Ventura, entre la representació de persones que eren referents d'aquells joves. Era un altre exemple de com entenia el professor universitari la seva doble dimensió de vinculació amb el país: des de les aules i des de la base. Des de la ciència i des de la societat. No ha d'estranyar, doncs, que els estudiants el concebessin, amb Reglà i Dolç, com a introductor de la cultura catalana a la Universitat o que, en concret, Tarradell o Reglà ajudessin i «estimulessin en la tasca» els integrants de la revista «Diàleg». Entre els professors catalans, doncs, potser Tarradell fóra qui d'una manera més explícita —sense menysvalorar en absolut els altres professors del Principat, com Reglà, possiblement més *acadèmic*— mostrara la seva voluntat tant de col·laborar a ajudar a descobrir una realitat fins aleshores amagada als estudiants, com de posar en contacte Barcelona i València.

Aquesta tasca d'anar estenent la consciència de pertinença la trobarem de bell nou el 1966. Aquell any un altre professor vingut

de Barcelona, Emili Giralt, feia un discurs com a mantenidor en l'obertura del curs 1966-1967 al Rat-Penat, societat que amb el president d'aleshores, Joan Segura de Lago, havia emprès la tasca de renovació cultural de l'entitat vuitcentista. El discurs —ple de «valenciania», segons el president de l'entitat— no era altra cosa que l'exposició dels canvis i les necessitats que s'estaven esdevenint a la ciutat de València en plena industrialització. Era una exposició en què el professor relacionava història econòmica i història cultural per a impulsar la presa de consciència nacional. Així, després d'exposar com a anècdota el cas d'un noi que a la pregunta de què se sentia, si català, castellà o valencià, no va saber contestar, va exposar la seva concepció de nació —superant l'historicisme i centrant-se en la concepció de la voluntat— dient, en el cas valencià, que «els béns materials no es poden defensar amb èxit quan són només interessos de classe, sinó quan són interessos de tot un poble i defensables en nom d'ell». Aquesta concepció el va fer entrar en la crítica de l'abandó de la llengua per les classes dominants, fet que, segons Giralt, quan coincidia amb les desigualtats de classe nega «a una gran part dels homes del país, a la base de la piràmide social, els instruments necessaris per a dignificar la seva naturalesa, i» fa «impossible la seva promoció social». Era tot un al·legat premonitori de posteriors reflexions efectuades des de la sociolingüística i de la sociologia. Giralt reconeixerà, en aquest sentit, que el poble valencià era «paradoxal» («perplex» en diria Josep-Vicens Marquès anys més tard), ja que hom constituïa «una comunitat vellíssima» però amb tòpics i estereòtips propis «de la gent senil». No era una «comunitat constituïda».

La conferència de Giralt és un exponent del pensament social dels anys seixanta aplicat a la reflexió sobre el no-ser del País Valencià des del punt de vista cultural i territorial: l'absència de l'exercici de capitalitat —cultural— de València. En aquest sentit, Giralt n'esmentava la importància, ja que «la influència de la ciutat ha estat constant al llarg de la història, i, per tant, les pretericions lingüístiques que hagi comès la ciutat tenen i han tingut un eco i una repercussió ben notoris».

Aquesta argumentació plena de sentit modern, però, era admi-

sa —i de fet també produïda— per aquells nuclis nacionalistes, dels quals Tarradell era partícip. L'activitat nacional de base s'estenia de la ciutat de València cap a les comarques —una altra característica bàsica del nacionalisme valencià: l'articulació entre l'urbs i el rerepaís. A Castelló de la Plana, d'ençà el 1964, el Grup Castellonenc d'Estudis, en relació amb el Club d'Estudiants, i amb el suport de sectors eclesiàstics influïts pel Segon Concili Vaticà, un vent de llibertat dins la cúpula religiosa, dinamitzava l'activisme cultural nacionalista des de diversos àmbits: la revista «Al Vent», amb uns vuit-cents exemplars de tirada i amb un abast de tots els Països Catalans, i les conferències que organitzava. L'any 1966, a la Sala d'Actes de l'Institut Francesc Ribalta de Castelló de la Plana, que congrià uns altres nacionalistes d'una generació posterior a la de 1940, tingueren lloc unes conferències, organitzades pel nucli d'Unió Democràtica del Poble Valencià (en concret per Vicent Miquel i Diego) amb l'objectiu de difondre la consciència lingüística i cultural. Era un exemple, segons els organitzadors castellonenes (Albert Sánchez Pantoja), de difusió intel·lectual per a prestigiar la llengua. Era un acte per a mostrar —seguint l'argumentació de Giralt sobre el fet del país esmentat— que la llengua pròpia era vehiculadora de cultura moderna, i no pas únicament llengua de llauradors. Llengua urbana i no tan sols rural. A l'acte intervingueren: Robert Moròder (*La realitat valenciana. Problemes del País*), Miquel Tarradell (*Arrels històriques del poble valencià*), Manuel Sanchis Guarner (*La naixença i l'esplendor del món cultural valencià*), Joan Reglà (*El País Valencià i la confederació espanyola*), Emili Giralt (*El País Valencià a l'edat contemporània*), Josep Raga (*Estructura de la base econòmica del País Valencià*), Lluís Aracil (*La cultura valenciana i la societat*), Miquel Dolç (*Problemes de la poesia davant la nostra cultura*) i Martí Domínguez (*Problemes de l'agricultura valenciana i solucions europees*).

Com veiem, el criteri i el sentit de les conferències tenien l'objectiu de tractar la realitat valenciana, en totes les seves problemàtiques cultural, històrica i econòmica. I el fet de fer aquests actes a Castelló de la Plana tampoc no era casual. El caràcter agro-pecuari de la capital de la Plana, que conservava una indústria tradicional (el taulellet), mantenia prou l'ús de la llengua i, en fi, no mostrava tan accentuadament el rebuig del fet de país com s'esdevenia a València. Tarradell estava d'acord amb aquestes campanyes de difusió del *fer país*. Ho duia dintre seu des de la joventut, des de la Universitat.

Un dels darrers actes als quals assistí va ser l'homenatge a Joan Fuster arran de la publicació del primer volum de les seves obres completes: *Llengua, literatura i història*. Hi van prendre part: Joaquim Maldonado, president de l'Ateneu Mercantil, lloc on es féu l'acte; Manuel Sanchis Guarner, que parlà sobre *Joan Fuster i la llengua valenciana*; Ernest Contreras, intel·lectual nascut a Tànger però integrat realment i activa dins la realitat catalana des d'Alacant (des del diari «Información», de la xarxa del *Moviment*, fou qui defensà Fuster, amb una ressenya d'*El País Valencià*), i Miquel Tarradell, que llegí el text redactat per Jordi Rubió i Balaguer. En aquest text, l'humanista Rubió remarca la voluntat de Fuster de dotar la seva obra d'unitat: «La diversitat dels problemes no afebleix mai [...] l'autèntica unitat que inspira les reflexions de l'autor quan ha d'enfrontar-se amb la torrencial desfilada d'interrogants que la vida ens planteja [...]. L'obra de Fuster manté un alt nivell d'equilibri entre el producte literari i el motiu que l'ha condicionat [...].» El text, però, recollia una caracterització que no tan sols era comuna a Fuster, sinó a Tarradell i al nucli de professors i estudiants que s'estaven qüestionant en termes reals l'estat del país: «[Fuster] s'ha criat en plena consciència de la inanitat dels legitimistes [...]. Una de les coses que més ens ajuden a no perdre la certitud de la pròpia identitat és l'aferrar-nos a certs diguem-ne convencionalismes que, com les coordenades, fixen la nostra posició a través dels temps.» I, realment, era una qüestió de coordenades. Per aquesta raó, potser, en el decurs de l'acte, uns joves, militants del Partit Socialista Valencià, llençaren unes octavetes reivindicant la tasca dels intel·lectuals (de Joan Fuster) en contrast amb la claudicació constant de la burgesia valenciana, una classe responsable —potser amb més notorietat atesa la seva «acumulació de capital»— de l'enfarfegament col·lectiu valencià. Les coordenades reivindicades per Fuster i per Tarradell, amb la resta de sectors cívics i culturals,

eren recollides per un relleu generacional que entenia la qüestió del país en termes d'acció política: era un salt qualitatiu. De la reflexió acadèmica se n'extreien raons polítiques. Vet aquí el sentit d'una tasca silenciosa duta a terme per professors-intel·lectuals com Miquel Tarradell. La valencianitat com a substitució del provincianisme (valenciania) era l'objectiu. I als anys seixanta se'n posaren les bases.

Un breu balanç

Quan un intel·lectual com Joan Fuster escrivia una carta a un d'aquells joves nacionalistes, Vicent Álvarez, dient que «els peons no existien»; o que «entre els nostres projectes i les nostres possibilitats hi ha un "desfasament" important» i que «en dir les nostres "possibilitats" em referesc a les possibilitats materials, econòmiques, i a les possibilitats humanes», no havia calibrat amb temps suficient la revolució cultural que s'estava operant des de València cara a la resta del país. La carta era del novembre del 1963 i encara el moviment polític s'estava organitzant territorialment (malgrat el primer avís del governador civil de València quan va prohibir la realització del quart Aplec de la Joventut a Bocairent l'octubre de 1963). Cinc anys després el mateix Miquel Tarradell, per encàrrec del pare Evangelista Vilanova, director dels «Quaderns de Vida Cristiana», escrivia un estat de la qüestió sobre la Universitat de València. Després de fer-hi un repàs des de l'època moderna fins als anys seixanta, tot constatant els canvis estructurals, demogràfics i culturals de la institució del carrer de la Nau, escrivia: «Però hi ha un fet molt general, encara que es concreta més en unes facultats [Lletres i Dret, sobretot, amb brots a Medicina] que no pas en altres, i que és la nota característica segurament més destacada, i sense cap dubte la més important, dels deu anys darrers: l'entrada a la Universitat de la consciència de país, com un corrent cada vegada més ben definit i més ampli.» Fuster s'equivocava en fer una valoració hipercrítica tant d'hora. Calia esperar. Els fruits arribaven en aquell nucli d'estudiants que tenien per davant el regionalisme barceloní (com s'esdevé d'altra banda actualment!): «Els joves universitaris s'enfronten a València, amb una incomprensió inimaginable a Barcelona [semblant a la carta col·lectiva apareguda a "Serra d'Or" l'abril de 1961, on uns estudiants valencians criticaven el fet de no incloure València dins la història catalana]. Les idees i els fets que plantegen són nous i passen com a terriblement heterodoxos [...] Aquests xicots, a més de totes les altres coses, representen *"el peligro catalán"*.»

En aquesta tasca de desvetllament col·lectiu —enfrontat als «grans defensors de les "essències més pures"»— contribuí la tasca de Miquel Tarradell, un professor que, des de l'obertura al diàleg, com reconeix un deixeble seu (Enric Llobregat), va ser «un raig de llum», com deia fa poc un protagonista d'aquells anys seixanta que revoltaren les consciències adormides del País Valencià, Joan-Francesc Mira. L'esperit de Tarradell, la modernitat, s'encarava definitivament al localisme i provincianitat de l'erudició tradicionalista local. El relleu, entre aquells nacionalistes existia... Però i ara? Tarradell se n'ha anat sense nova saba? Precisament aquesta tasca de compromís amb el País Valencià per part d'un home vingut del nord del riu de la Sénia va ser destacada en l'homenatge que el desembre de 1970 —pocs abans d'anar-se'n a Barcelona— li van fer a la Casa de Catalunya, dirigida per un altre català del Principat i activista cultural, Santiago Ninet (1924 - 1986). Hom li reconeixia l'assumpció de la seva catalanitat conscientment al servei dels valencians. Aquest servei feia que titulés la reflexió esmentada: *Una Universitat valenciana?* La resposta afirmativa a la pregunta era resultat de la seva tasca. Tasca que tindria *continuïtat* en el resultat introspectiu de nous professors del Principat a Barcelona, en clau econòmica: *L'estructura econòmica del País Valencià*...

Nota bibliogràfica

El lector interessat en el tema pot consultar la bibliografia següent:

La base d'aquestes notes ha estat un seguit d'entrevistes realitzades a Miquel Tarradell entre els anys 1990 i 1993. Pel que fa als textos cal esmentar: L. Aracil, *Comunidad nacional, comunidad supranacional*, «Diàleg» (6 de març de 1962);

M. Cabuer. *Els cinquanta-nou joves de 1961*. «Serra d'Or» (octubre de 1934); A. Cirici. *El retrobament plàstic del País Valencià*. «Serra d'Or» (gener de 1960); R. Ferreres. *Història del País Valencià*. «Levante» (6 i 13 de juny de 1965); Joan Fuster. *Una història necessària*. «Destino» (15 de maig de 1965); Emili Giralt. *Discurs d'obertura del curs 1966-1967 a la Societat Lo Rat-Penat* (València 9 d'octubre de 1966); Enric Llobregat. *Miquel Tarradell: nacionalista, arqueòleg i historiador*. «Revista de Catalunya», núm. 22 (octubre de 1988); Joan-Francesc Mira. *Miquel Tarradell, un raig de llum a la València de finals dels anys cinquanta*. «Avui» (3 de gener de 1995); Baltasar Porcel. *L'esmolada empenta fusteriana*. «Tele-Estel» (5 de juny de 1968); Joan Reglà. *Consideracions sobre el món actual*. «Diàleg», núm. 3 (abril de 1961); Montserrat Roig. *Miquel Tarradell: Els fonaments de la realitat*. «Serra d'Or» (agost de 1977); Salvador Salcedo. *Confusión en la cultura valenciana*. «Nuestro Tiempo», núm. 222 (desembre de 1972); Josep Maria Servià. *Miquel Tarradell, arqueòleg*, dins *Catalunya tres generacions* (Barcelona, Martínez Roca, 1975); Ferran Soldevila. *Una història del País Valencià*. «Serra d'Or» (octubre de 1965); Josep Maria Soriano Bessó. *Miquel Tarradell, catedràtic d'arqueologia*, dins *País Valencià pels camins del retrobament* (Barcelona, Pòrtic, 1973); Miquel Tarradell. *El descobriment d'Europa*. «Diàleg», núm. 2 (març de 1961); Miquel Tarradell. *El Pais Valenciano del neolítico a la iberización*. «Anales de la Universidad de Valencia», vol. XXXVI (Curs 1962-1963); Miquel Tarradell. *Una Universitat valenciana?*. «Quaderns de Vida Cristiana», núm. 43 (1968); Joaquim Vallès (pseudònim de Joan Sales). *Hem guanyat una gran batalla*. «Diàleg» (novembre de 1962); Jaume Vicens Vives. *Presència valenciana*. «Serra d'Or» (maig de 1960).

UNA VERSIÓ ROSSELLONESA, SETCENTISTA, DEL *TRACTAT DE CIRUGIA* DE GEORGES DE LAFAYE (1739)

PEP VILA

El manuscrit número 168 de la Biblioteca Municipal de Perpinyà correspon a un *Tractat de anatomia en general*, en quart, de cent cinquanta-vuit folis. És tracta, doncs, d'una obra científica, prou mal conservada, en aquest cas de medicina, que ens interessa perquè és una de tantes mostres de la ciència catalana del segle XVIII, ara per ara molt poc coneguda i valorada. Caldria, doncs, amb urgència, establir un catàleg d'obres de matemàtiques, cuina, receptaris d'adrogueria, obres de manescalia o de medicina que permetrien de fer un balanç de la situació de la ciència de Catalunya des dels inicis d'aquest segle. L'inventari ajudaria, d'una banda, a destriar l'obra dels autors catalans, i, de l'altra, a veure quins nostres estrangers han tingut una influència específica entre nosaltres, via traducció o assimilació. Darrere aquestes obres hi ha una minoria il·lustrada, una societat atenta al progrés que malda per posar-se al dia i lluita per l'avanç de les ciències socials a casa nostra. Recordo ara, per posar un exemple, l'afusellada que fa el pedadog Baldiri Reixac en les *Instruccions*... de l'obra de Charles Rollin, *Traité des études* (1768), un home il·lustrat, conscient dels ambients de Port-Royal i el jansenisme.

De retop, tot aquest material té un gran interès lingüístic, perquè aquestes obres originals o adaptacions enriqueixen el pensament català i són una via d'entrada de neologismes científics, conceptes per imitació que augmenten el cabal del lèxic català com a llengua científica des que Llull va tractar per primera vegada en una llengua vulgar disciplines pedagògiques i filosòfiques. El 1936, Manuel Corachan va publicar a Barcelona un *Diccionari de medicina* amb moltes notes de llengua extretes de textos manuscrits de l'època, que pot-

ESPAI OBERT

Miquel Tarradell i València

XAVIER FERRÉ

El traspàs de Miquel Tarradell el tres de gener passat d'enguany representa la pèrdua d'un intel·lectual pregonament compromès amb els Països Catalans. Des dels anys quaranta quan ingressà a la Universitat, passant per la direcció de la revista cultural *Ariel*, Tarradell relacionava la tasca científica amb el que aleshores es concebia com "fer país". Era una baula del nucli de catalans nacionals dels anys cinquanta, els que dugueren a terme una activitat bàsica en el procés de construcció nacional catalana. I Tarradell hi va prendre part en la seva tasca de professor al País Valencià entre els anys 1956-1970. Aquest període representava un salt qualitatiu en les activitats culturals i polítiques en el recobrament de la consciència nacional dels valencians. Aquest aspecte fou dut a terme a dos nivells per part del que fou arqueòleg nascut a la Barceloneta, d'on, segons li agradava de comentar, escoltava totes les variants del català. D'una banda cal valorar l'activitat de Miquel Tarradell entre els estudiants valencians dels anys seixanta; de l'altra cal concebre aquesta tasca no deslligada, ans seria un fet essencial, de la funció que exercia d'home-pont en les relacions entre el Principat i el País Valencià.

Pel que fa al primer aspecte Tarradell, nomenat el febrer de 1956 catedràtic d'Epigrafia, Numismàtica i Arqueologia, va dur a terme l'organització de plataformes d'activitat –i conscienciació nacional– cultural com fou l'Aula Ausiàs Marc, fundada l'any 1959. Aquest nucli d'activitats acadèmiques, fundat a més per Miquel Dolç i Julian San Valero, va ser un indret de confluència dels joves nacionalistes valencians: universitaris i no-universitaris. El tret de sortida de la fundació va ser la commemoració del naixement del poeta Ausiàs Marc. Va ser el primer acte, després de 1939, on s'usava el català en públic. Tarradell hi parlà sobre *Elogi d'Ausiàs Marc*. Aquest commemoració, pensada per a estudiants valencianistes com Eliseu Climent, va ser un senyal d'inici d'un canvi de mentalitat de la universitat i sectors socials valencians. Tot just durant el curs 1959/1960 les facultats de Dret i de Filosofia i Lletres van veure la incidència acadèmica i humana d'uns professors arribats de la resta del país: Joan Reglà, entre 1959 i 1973, Miquel Dolç, entre 1958 i 1968. Aquests acadèmics amb Tarradell (i a d'altres professors arribats de l'estat espanyol com Murillo o Carlos Paris) van tenir una funció rellevant en despertar la consciència de país, en termes intel·lectuals, a la generació d'uns joves arribats sobretot de comarques i que iniciaven la seva carrera acadèmica. En aquest context Tarradell difonia la revista *Serra d'Or*, òrgan bàsic que mostrava les relacions entre valencians i principiants per obra i gràcia de Max Cahner i Ramon Bastardes, exponents del seu procés de renovació interna arran de l'edició de *Germinàbit*, precedent de la nova etapa de la revista de Montserrat des de l'octubre de 1959. Però el catedràtic també fou element de cobertura en la realització del I Aplec de Lliria l'octubre de 1960. Els Aplecs, celebrats durant tota la dècada dels anys seixanta, i fins avui, anaren mostrant una progressiva politització del nacionalisme valencià, que evolucionària de la consciència lingüística a la consciència de lluita política. Doncs bé, Tarradell, amb l'excusa davant les autoritats franquistes, digué que hom anava a veure unes ruïnes ibèriques. Però en el fons hom anava a realitzar una concentració cívico-política. Era un exemple de la funció de compromís, des de la base, d'un professor vingut des del Marroc a una ciutat de València amb una consciència adormida, provinciana. Però Tarradell explicava el moment valencià amb una consciència adormida, provinciana. Però Tarradell explicava el moment valencià als intel·lectuals del Principat. Així, l'article que publicaria Vicens Vives, a *Serra d'Or* Presència Valenciana, seria redactat prèvia informació de Tarradell del que s'estava esdevenint a la Universitat de València. Però què hi succeïa?

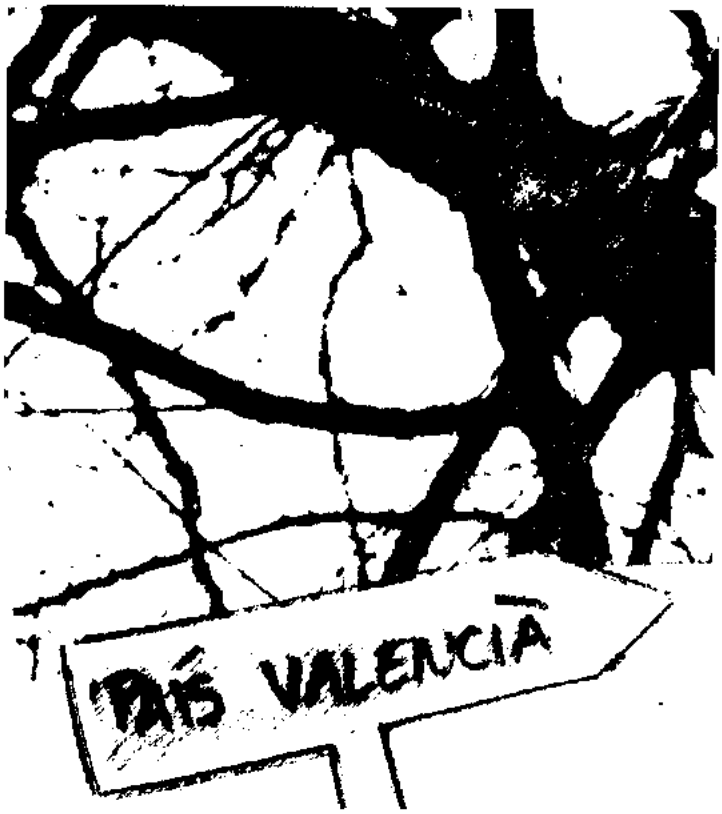

ROSA BENITO

D'una banda cal valorar l'activitat de Miquel Tarradell entre els estudiants valencians dels anys seixanta; de l'altra cal concebre aquesta tasca no deslligada, ans seria un fet essencial, de la funció que exercia d'home-pont en les relacions entre el Principat i el País Valencià

Una generació d'estudiants nascuts al voltant dels anys quaranta va dur a terme un impuls intel·lectual i polític al País Valencià, partint de la ciutat cap al rerapaís, les comarques.

I Miquel Tarradell prenia part en aquesta activitat nacionalitzadora des de les revistes que aquells estudiants (Climent, Aracil, Raga, Álvarez...) fundaren. Fou el cas de *Diàleg*, revista de la Cambra d'Estudiants de la Facultat de Dret, amb un article que debatia un tema de constant actualitat: *El Descobriment d'Europa*. Tarradell era un home de la base que amb un taranna humà apropava els seus alumnes, implícitament, al fet català. I ho feia des de fora de la Universitat, per exemple des de la Casa de Catalunya, institució que, per mitjà del catedràtic fill de la Barceloneta, presentà una vetllada de la Nova cançó amb els Setze Jutges i el noi de Xàtiva, Raimon. Un Raimon que va fer una de les seves primeres actuacions a casa de Miquel Tarradell, abans que actués a Casa Pedro, restaurant on es lliuraven uns premis literaris amb la presència de Joan Fuster, Vicent Ventura i Eliseu Climent, el qual li posà de sobrenom Raimon. Des d'aleshores el cantant de *Al Vent* s'obriria a Barcelona. Tarradell, doncs, hi era al darrera novament des del seu compromís. I precisament aquest compromís amb la societat el portà a ser rellevat del càrrec de Degà de la Facultat de Lletres el 1965 (n'havia estat nomenat el 1964) per ser bibliotecari i vocal de la Casa de Catalunya.

Però la tasca de país de Tarradell continuava des de l'aspecte acadèmic. Efectivament ho va fer remarcant l'aportació que significava *Nosaltres els Valencians*, en la ressenya a *Serra d'Or (Un llibre important)*, on remarcava l'aportació de globalitat –no pas provinciana– que hi feia l'intel·lectual de Sueca. També a la conferència *El País Valenciano del Neolítico a la iberización*, feia una crítica contundent de l'ús del Llevante i advocava pel toponimic –amb tradició des del segle XVIII, segons Tarradell– País Valencià. Des de l'Acadèmia i no pas en confusió amb l'academicisme, com és lloc comú en els nostres dies– feia consciència de país. Com va ser-ho l'edició del primer volum de la *Història del País Valencià*, ideada en una concentració de reflexió nacional al Desert de les Palmes la tardor de 1960 entre Joan Fuster, Sanchis Guarner i Miquel Tarradell. Era una contribució, segons deien les crítiques, a l'oblit que dels valencians es tenia des del Principat. Però tampoc no calia deslligar l'obra del profund renovament metodològic que a nivell historiogràfic duien a terme professors com Joan Reglà (des de l'escola dels Annals) o el propi Tarradell (deixeble directe de Bosc Gimpera). Renovació la recepció de la qual entre aquells estudiants donà lloc a les primeres publicacions com *Aspectes de la Política Valenciana del segle XIX*, d'Alfons Cucó. Els camins cívics i intel·lectuals –contràriament als nostres dies– eren simultanis. Tarradell, de nou, hi era al darrera. Per exemple des del Laboratori d'Arqueologia, on deixava les claus als estudiants perquè fessin reunions polítiques...Aquella Universitat valenciana era un clam d'imaginació i activitat que lluitava –amb el capital moral d'homes com Tarradell– contra el tòpic.

I una de les facetes d'aquesta lluita era la segona característica de Tarradell: les funcions d'home-pont entre els nuclis nacionalistes valencians i principatins. Com s'esdevingué per pasqual del 1960 amb el viatge de tretze nacionalistes del País Valencià a la capital del Principat. Viatge que servì per reforçar les relacions entre els dos pobles, en combat contra les fronteres interiors, les quals a hores d'ara semblen revisitades...Aquestes relacions eren motiu d'especial preocupació del catedràtic d'Arqueologia. Per això el seu traspàs és un buit que mostra alhora un interrogant prou punyent: existeix a hores d'ara un relleu regeneracional que substitueixi aquest sentit de país?

La vida de Tarradell, lliurada a València hauria de ser motiu de reflexió del que aportà la generació dels anys cinquanta a la descoberta del país en termes de dignitat i no-dependència. Per aquesta raó Tarradell deia el 1977 que més que la seva tasca acadèmica, per a ell, allò que tenia més importància era "haver desvetllat a molts joves la consciència de país". Pensem-hi i actuem en conseqüència...

ESPAI OBERT

Què faran els socialistes?

RAFAEL EGEA I SOLDEVILA
PUBLICISTA

Ens agradi o no, la situació actual d'evidències de corrupció a la qual més d'un titlla de límit, és directament proporcional a l'encert de les decisions dels governants de l'Estat en portar les regnes de la gestió. Sigui per acció o per omissió, qui està al capdavant d'un govern és el màxim responsable de les conseqüències de les seves actuacions, del clima que generen i de la mena de persones que situen en la cadena de responsables dels diferents estaments. No es pot assegurar que hi hagi culpa ni tampoc el contrari, però el cert és que hi ha responsabilitat. Un govern conseqüent, a més, ha de valorar convenientment quan una situació com l'actual esdevé prou generadora d'inquietuds pels ciutadans i quan s'han de fer, almenys, gests significatius de voluntat de canvi, malgrat que això no signifiqui cedir ni abandonar le regnes del govern. El clima de corruptela arriba, al final, a tots els estaments i quan qualsevol ciutadà confia més, per mimetisme, en la sort, l'oportunitat i si s'escau en la trampa o l'engany per sobre de la feina i la tasca tossuda del dia a dia, pot generar-se un clima general del país gens desitjable.

Felipe González i el seu equip poden ser o no culpables de fets com els del GAL, però en són responsables atès que s'han produït per elements de la seva influència, de la seva designació i de la pròpia cadena jeràrquica que generen i si no se'ls demana dimitir, sí que se'ls exigeix que prenguin mesures més adients que les de plantar-se davant la TV fent gests retòrics que com s'ha comprovat no convencen –tampoc– els poders fàctics del país. Si creuen que la gent admet que un simple càstig als autors materials dels fets, o la presentació de demandes per injúries, van errats. El ciutadà del carrer demana més, més concreció i un gir en les actituds que han generat el clima actual, però sobretot més eficàcia i agilitat a l'hora de depurar responsabilitats. El partit socialista ha comès dues grans errades que el portaran a mantenir-se lluny del govern de l'Estat per molts anys, tot i que costi més o menys que l'alternança es produeixi i malgrat els molts fets positius que se li han d'adduir. Un ha estat l'innegable i continuat gir a la dreta que, des del moment d'assumir el poder, ha anat efectuant el PSOE pretenent mantenir l'etiqueta d'esquerres que, governant, mai ha justificat. L'altra ha estat la pretensió actual de no voler assumir el paper que li pertoca en la cadena de responsabilitats dels afers de corrupció que, a la fi, són fruit del clima que han generat amb les seves actituds i gests. Els fruits d'aquestes dues errades juntament amb la pèrdua de la por que "mani" la dreta, li pot portar moltes dificultats a l'hora de recuperar el poder. Hom pot considerar oportú o engrescador que es convoquin eleccions generals, però és conscient que, almenys, cal un gir important en l'actuació del govern que generi confiança, expectatives de futur i un clima de tranquil·litat que ens permeti treballar i sortir de la crisi.

ESPAI OBERT

Alcoi, horitzó de l'Ovidi

XAVIER FERRÉ

Ovidi Montllor i Alcoi. El recent traspàs del cantautor valencià ens hauria d'evocar el context on es va fer com a militant cívic d'un país i d'una ideologia: el marxisme i el compromís nacional. Perquè l'Ovidi, de jove, quan va començar a treballar al tèxtil alcoià, cap allà als anys cinquanta, es va començar a relacionar amb un nucli de joves que professaven tant una ideologia comunista com una decidida vocació nacional. Les tertúlies i les primeres relacions amb generacions que havien estat reprimides per la seva ideologia progressista havien marcat els primers anys del cantant. No és casualitat, doncs, que les seves cançons, com el poema *Alcoi*, vagin adreçades a uns records cap a un entorn ple de simbolisme connotat en un sentit de lluita contra la repressió.

I no és pura apologia. Si ens aturem en el passat immediat d'aquesta ciutat industriosa (d'ençà del segle XVIII, amb el seu teixit tèxtil) ens adonarem que ha anat indestriablement lligat a l'ús viu de la llengua i a la consciència de catalanitat. Perquè a Alcoi no és qüestió d'ideologia: de catalanisme; és qüestió d'una realitat assumida: la pertinença als Països Catalans. Però aquest fet, en el qual va viure el jove Ovidi, té una història...

Després de la guerra d'Espanya (1939) sorgiren uns nuclis de joventut que es congriaren al voltant d'institucions com el Centre Excursionista d'Alcoi. Aquesta institució, una de les més antigues del País Valencià, va iniciar un procés de relació amb el redreçament nacional. Concursos literaris, conferències de joves universitaris, aleshores (som als inicis dels anys seixanta) vinguts des de València, per explicar qüestions relacionades amb la realitat social i cultural del país (L. V. Aracil, sobre el complex d'inferioritat dels valencians...) i concentracions culturals i polítiques com el Segon Aplec de la Joventut del Rat Penat (convocat conjuntament amb el Centre Excursionista) l'any 1961. En aquesta situació d'iniciativa civil, de civilitat, es va moure el jove Ovidi Montllor, abans d'anar a Barcelona, després del 1960. Eren els primers moments de relació, de contactes amb la capital del Principat. I no era un fet aïllat.

En aquella conjuntura, entre els anys cinquanta i seixanta, les relacions entre el Principat i els valencians no eren una utopia. Emprenedors com Joan Ballester, Josep Maria de Casacuberta, l'Òmnium Cultural se n'encarregaven. A València, però, n'existia una recepció: des de sectors resistencialistes dels anys de la postguerra fins als nuclis cohesionats de joventut universitària, que incidia en sectors de treballadors industrials (del mateix Alcoi, per exemple), fins als nuclis més populars com la Joventut del Rat Penat, la qual emprengué una decidida tasca de nacionalització de la ciutat de València, a redós de la institució cultural vuitcentista, immersa en commemoracions estrictament literàries... Aquest era el context que es vivia en alguns nuclis determinats valencians i l'ambient que des d'Alcoi també penetrava en joves treballadors com Ovidi Montllor. Tenim, per tant, un vessant roig, socialista, del cantant alcoià. Un vessant de revolta inspirat en els aixecaments anarquistes del Petrolló, al darrer terç del segle XIX, i revisitat per Clara-Simó a la millorable *Júlia*...

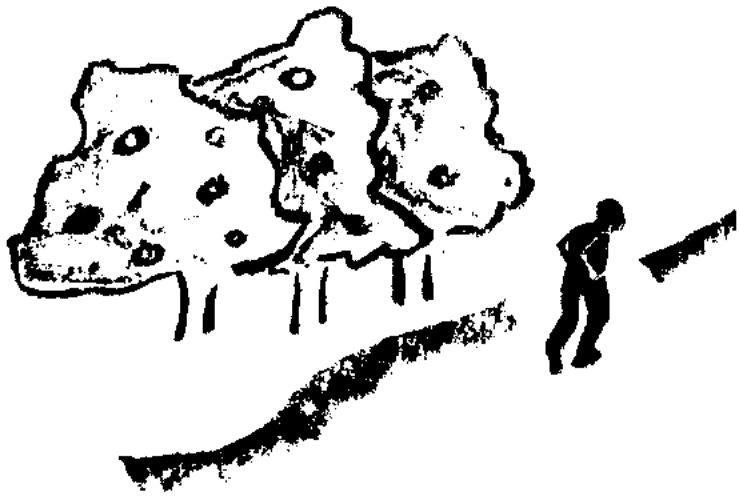

ROSA BENITO

L'Ovidi, de jove, quan va començar a treballar al tèxtil alcoià, cap allà als anys cinquanta, es va començar a relacionar amb un nucli de joves que professaven tant una ideologia comunista com una decidida vocació nacional. Les tertúlies i les primeres relacions amb generacions que havien estat reprimides per la seva ideologia progressista havien marcat els primers anys del cantant. No és casualitat, doncs, que les seves cançons, com el poema 'Alcoi', vagin adreçades a uns records cap a un entorn ple de simbolisme

Però en Ovidi existeix una altra característica. El compromís nacionalista. Efectivament, la capital de l'Alcoià ha significat tradicionalment un sentiment de lligam amb el Principat. Des de les migracions d'obrers tèxtils al Vallès (que algun dia caldria estudiar) fins a les commemoracions de les *filaes* de moros i cristians passant pel patró Sant Jordi... Però també per les escenificacions de la companyia teatral La Caçola o les excavacions que als anys seixanta hi va fer l'arqueòleg Miquel Tarradell. Els cursos de valencià que en plena clandestinitat feia el Centre Excursionista; les iniciatives que s'anaven editant en el seu òrgan, *Mariola* (on escrivien joves universitaris valencianistes sobre la realitat del moment: Europa...). El nucli comunista que tenia plenament assumida la unitat de la llengua... I des de nuclis més joves, la tasca de pintors com Sento Maciá o Antoni Miró, el qual, des de la militància al Partit Socialista Valencià (PSV), realitzà la pintada *Valencians Unimnos* (1966), feta que abastà tot el País Valencià. I és que Alcoi era un senyal de militància i de vitalitat... vitalitat nacional que el mateix pintor Antoni Miró ha fet arribar fins avui amb quadres que simbolitzen –és un exemple– el borbó Felip V bocaterrosa... I no és casualitat, doncs, que un dels primers recitals de la cançó fora de la ciutat de València (i de Barcelona) el fèu Raimon a Alcoi el 1963. Un jove Raimon que s'havia donat a conèixer als premis de Santa Llúcia, a la Casa de Catalunya de la Ciutat de València, a Casa Pedro o a la mateixa casa, al carrer de la Petxina, del malaurat Miquel Tarradell... Alcoi es feia ressò en el fet de dignificar el País Valencià en aquell context de voluntat cívica...

Però i avui? Als anys seixanta el nacionalisme polític valencià (a través del PSV) concebia una dinàmica de nacionalització –en connexió amb l'àmbit cultural català– a partir de vertebrar la voluntat cívica i política de comarques actives econòmicament; però que alhora mantinguessin viu el sentiment de pertinença partir de l'ús de la llengua o de la pervivència dels seus símbols (per exemple Xàtiva, incendiada per les tropes de Felip V). I *si* ens aturem a pensar-hi nuclis urbans com Alcoi, Ontinyent (on des del Centre Excursionista es duia a terme una iniciativa comparable a l'alcoiana a través de la revista *Pou Clar*, en la qual s'inserien articles en català tractant temàtiques socials ben actuals aleshores, als anys seixanta; existencialisme...), Xàtiva, Gandia,on a més d'un nucli estable del Partit Socialista Valencià, derivat als anys setanta en el Partit Socialista d'Alliberament Nacional, i amb la llibreria Concret (1968) van exercir una funció de valencianització –que és tan com dir catalanització– vers el cap i casal valencià. Era aquesta filosofia: articular València ciutat amb un rera país actiu econòmicament (no identificat necessàriament amb l'Horta agrària) i cohesional culturalment. I si ens hi fixem –és un exemple– les primeres concentracions de tipus cultural i polític (els Aplecs, 1960-1964) anaren recorrent nuclis on el valencià i la consciència de pertinença no era un passat llunyà: Lliria, Alcoi, Castelló, Bocairent, Vall d'Uixó. Era un senyal de vehiculació entre identitat i territori... Aquesta filosofia, però, és materialitzable en l'actualitat?

Sembla que sí. Ignasi Mora a l'article *La dubtosa capitalitat de València* (*Avui*, 17-2-95), tractava que aquestes comarques centrals-meridionals "tendeixen a vertebracions parcials" que poguessin "esquitxar la resta de comarques i puguen empentar València a assumir algun dia el paper que li correspon". L'articulista, precisament, es referia a l'espai territorial comprès entre l'Alcoià i la Marina Baixa, on amb una densitat de població de 600.000 habitants "i per la seua història i per la seua realitat, han despertat –amb plena justificació històrica– una petita expectació al país dels valencians". I cal pensar en aquests termes més aviat geopolítics que no pas estrictament electoralistes per a dur a terme una concepció política no sucursalista, dependent, de Madrid.

Les recents eleccions autonòmiques valencianes sembla que tornen a plantejar la "febre" institucional del nacionalisme valencià. Sembla, però, que la construcció nacional és una cursa de fons, on allò que té més relleu és tractar de cohesionar una cultura amb una societat a fi de bastir una política nacional (no tan sols nacionalista: sinó del conjunt d'un país). Alcoi, amb la memòria cívica d'Ovidi Montllor Mengual, ens dóna un exemple. I precisament L'Alcoià, comarca caracteritzada per una industrialització pionera en relació al conjunt valencià, on no ha tingut mai rassó la tàctica del *surestisme*, pensada des de la ciutat d'Alacant, és un referent. El seu nucli cultural (amb premsa pròpia, *Ciudad*; amb poetes de renom com Joan Valls...) apropa Alcoi a València; Alcoi al Principat. L'Ovidi, doncs, no ha estat cap casualitat... ha estat en tot cas un reflex d'aquell teixit associatiu que ha vinculat el compromís de país amb les seves necessitats reals amb sectors vinculats a les classes treballadores.

Joan Fuster, en un article de l'any 1965, ja es referia a una certa –i positiva– "anormalitat" d'aquesta ciutat en el conjunt nacional valencià, aleshores en ple procés industrialitzador. I és que Alcoi no era pas la taronja, ni l'ús del castellà perquè afavoria l'ascens social... L'Ovidi, l'Alcoià, ens fa pensar en aquella estrofa de Al Tall: "...mai parlen en castellà, mai parlen en castellà...". Alcoi, com l'Ovidi, entre nosaltres.

cartes al director

NOU DIARI és una publicació oberta i plural. L'opinió de NOU DIARI s'expressa únicament a través dels editorials, per la qual cosa no comparteix necessàriament les altres opinions, plantejades a través d'articles o de cartes, que publiqui a les seves pàgines, de les quals n'és responsable únicament el seu autor. Les cartes han de tenir una extensió màxima de 30 línies, mecanografiades a doble espai, i han de dur les dades per poder identificar i localitzar l'autor: nom complet, adreça, telèfon i número de DNI. En tot cas, NOU DIARI es reserva el dret de publicar-les senceres o bé resumides. No es publicaran originals amb pseudònim o inicials i no es mantindrà correspondència amb els firmants dels escrits.

El Magatzem de la Cooperativa

He quedat molt sorpresa en llegir al diari la decisió que ha pres la junta de la Cooperativa Obrera pel que fa a la supressió definitiva dels concerts que s'han dut a terme a la seva sala El Magatzem. Les declaracions que el president de la junta va fer em semblen poc clares i poc convincents, de voler escórrer el *bulto*. Una decisió dràstica i despòtica que qualificaria de morranada vers el col·lectiu de persones que ho és el que s'amaga darrere de tot això? Personalment no ho veig gens clar. Està vist que en aquesta ciutat de capellanets i culturetes, els concerts que oferia El Magatzem no estaven a l'alçada del que la junta de l'esmentada Cooperativa entén per cultura, ja que s'han estimat més sacrificar una programació estable i amb futur, per altres activitats que ells duen a terme i que, segons diuen, son incompatibles amb l'activitat fins ara realitzada. Serà que només entenen per cultura l'opereta de torn que ofereixen nyors de la Cooperativa pel seu suport a una alternativa cultural.

Tampoc no puc entendre que l'Ajuntament no doni suport a aquest tipus d'iniciatives que gatzem, tota l'oferta cultural de la ciutat. Està ben clar que en aquesta ciutat qualsevol alternativa a la cultura oficial del nostre estimat Ajuntament no pot tenir cap sentit, perquè

Les ONG?

Uns companys meus lliuren 12 milions de pessetes a l'any a quatre ONG que fan serveis a Bolívia, Rwanda i a l'Índia. Amistosament els manifesto que aquesta col·laboració econòmica forma part d'un acte de caritat i, per a mi, la caritat és necessària però no suficient. A molts governs els és beneficiós que els seus ciutadans i les ciutadanes socialment injustament tractats rebin aquestes ajudes. Sovint comento als meus companys aquestes estructures socials i polítiques d'aquests i d'altres països, però no em sento massa escoltat. D'altra banda, penso que algunes ONG conscientment o inconscientment amb el seu procedir exporten a l'anomenat Tercer Món formes i maneres del nostre model de creixement econòmic en diversos aspectes injust. Sempre recordaré les paraules d'una índia maia, dents com perles i mirada intensament negra, adreçades a una assemblea de Tarragona: "No demano que em donegu la mà, solament deixi

MIQUEL TARRADELL I VALÈNCIA

"A València puc dir que he creat una escola (...). Però potser la feina més profunda no és l'Arqueologia. Es haver desvetllat la consciència de país" (Serra D'or, Agost del 1977, Miquel Tarradell a M. Roig).

"Quan els ideals cívics, la consciència de país queden limitats a una minoria exigua, la resta es crea un ideal de país folclòric" (Miquel Tarradell, 1968).

Xavier Ferré

Mataró, 27. IV. 1995

L'objecte d'aquestes ratlles és tractar la tasca de Miquel Tarradell i Mateu (1920-1995) a la Universitat de València, mentre hi féu estada acadèmica (1956-1970). Però un objectiu central de les notes que exposem serà mostrar com la dedicació intel.lectual no anava pas separada o aïllada d'una funció social que l'arqueòleg tenia ben present: la de contrastar quin compromís havia de tenir la institució universitària amb una col.lectivitat nacional determinada. La trajectòria de Tarradell a València sempre tingué aquest doble vessant indestriable: formar i relacionar el mestratge amb les necessitats nacionalitàries d'un país (en aquest cas amb el País Valencià). València, si tenim en compte el moment inicial de l'anada de Tarradell, era tan sols un cúmul d'imatges tòpiques i estereotipades "exportades" des de l'estat espanyol. Els clixés turístics i agraristes ("Valencia la tierra de la luz y de las flores", deia la cançó) eren la màxima "reflexió" a la qual hom arribava per a concloure una concepció no gens emancipadora — d'una realitat nacional, que tot just al segon terç de la dècada dels cinquanta iniciava el camí cap a una industrialització que oscil.lava entre l'exportació agropequària i una producció interna trabada sobre una xarxa de petites i mitjanes indústries (calçat, taulellet, fusta, tèxtil).

Tarradell operaria en aquest context en evolució. La seva tasca, donos, caldria no separar-la d'un combat —un autèntic compromís descolonitzador, a nivell cívic— que veié els seus primers besllums als anys cinquanta. Aquesta lluita, nacionalitzadora, tindria dos exponents. D'una banda la funció de la Universitat com a centre d'organització intel.lectual i polític cara a endegar una tasca desmistificadora (desalienadora) de la concepció que hom tenia sobre el poble valencià. I de l'altra l'organització d'unes xarxes socials-polítiques a redós de nuclis d'activitat que anaven superant una etapa estrictament lingüística quant a la vindicació de país amb una clara vocació política. Aquestes xarxes d'innovació nacionalitària, operant simultàniament sobre aqueixa realitat en transformació social i econòmica, emmarcava la seva actuació en un doble sentit. D'un costat reconèixer-se integrants d'un àmbit cultural català. De l'altre activar una tasca . . . menada a articular el poble valencià a nivell polític. Concretament podem assegurar que: la primera dimensió nacional seria portada a terme des de diversos sectors culturals i cívics del Principat, arrencant dels primers anys immediats a la postguerra, per a abastar un moment determinant als anys seixanta. Aquesta relació nacionalitària (o comunitària), que podríem descriure com a "nord-sud" tindria una concreció política en una pròpia trajectòria nacional a nivell valencià. Però abans de fer-ne una breu explicació caldria aclarir que els vinges(culturals i cívics) que es feien recíprocament entre València i Barcelona no suposaven una "exportació" de les idees nacionals del Principat cap als sectors que es mobilitzaven cara a una construcció nacional a nivell de País Valencià. Existia una relació recíproca i solidària, però amb el benentès que l'estratègia política valenciana (que contemplava exactament una relació federal amb la resta dels Països Catalans) era organitzada des del propi nucli nacionalista valencià. Dit això el moment polític -aquesta estratègia política- tindria dues manifestacions bàsiques. Un sector no estrictament universitari, congriat a començaments dels anys cinquanta, identificat amb el marxisme-leninisme, i organitzat al voltant del Front Marxista Valencià. Un sector universitari que trobà en diverses comarques industrialitzades centrals-meridionals (Alcoi, Gandia, si es tracta d'una comarca com aquesta darrera més pròxima al fet agropequari) una identificació amb interessos obreres L'organització política que catalitzava aquest "segon" vessant era el Partit Socialista Valencià (1960-1968). Aquest "mapa polític" però no funcionava deparadament. Si hem exposat ambdues formacions i sectors ha estat a nivell únicament metodològic; mentre que a nivell real existia una coordinació entre els primers sectors agombolats al marge de la institució vuitcentista (Rat Penat), però que n'aprofitaven determinades infrastructures a fi d'organitzar activitats culturals de clar contingut conscienciador, i els sectors més clara-

rament universitari.

Si hem fet aquest esbós descriptiu de l'ambient valencià durant els anys d'estada de Tarradell a València ha estat per indicar que la seva tasca intel.lectual i patriòtica (car d'aquesta finalitat es tractava) requeia, tenia una primera acceptació, en aquestes sectors més dinàmics políticament. Cal tenir en compte [illegible] que el tarannà del catedràtic en aquells anys "valencians" era de tractar d'estendre el coneixement del país català a sectors socials que per la seva trajectòria cultural o política, amb anterioritat a la postguerra, es mostraven sensibles si més no a una certa lleialtat lingüística i històrica (Aquests sectors podrien anar des d'institucions culturals com l'Ateneu Mercantil, sectors innovadors de l'església valenciana, favorables a l'ús del valencià o, com ha esmentat recentment Emili Giralt, un altre professor principatí que anà destinat a València entre 1965 i 1971 en l'especialitat en història contemporània, la tasca dels Cronistes del Regne; però en tot cas aquests sectors de cronistes caldria situar-los potser en una altra dimensió (1)). Finalment cal dir (un "final" que ha de ser tingut en "primer lloc" per a entendre una tasca de conjunt) que Miquel Tarradell treballa aquests anys a València amb d'altres professors de la resta del país, amb idèntiques finalitats, encara que menades —en un afany més clarament acadèmic. Eren: Miquel Dolç, Joan Reglà, i en una etapa final de l'estada de Tarradell, Jordi Nadal (2).

Per a mostrar el doble lligam esmentat universitat-país (una dimensió màxima d'una ètica docent) recorrerem la trajectòria valenciana de Miquel Tarradell a partir de tres moments: a)1956-1959; b)1960-1965; c)1966-1970. Abans però, caldria situar breument l'historial acadèmic per a concretar aquestes etapes d'activitat cívica amb la seva dedicació professional.

Anteriorment al nomenament de professor d'arqueologia a la Universitat de València, Miquel Tarradell exercí de Director del Museu Arqueològic de Tetuan des de Febrer de 1948 fins que fou designat el concurs-oposició el 7 d'octubre de 1953. Cessà el càrrec esmentat el 29 de Febrer de 1956 en haver estar nomenat Catedràtic d'Arqueologia a la Universitat valentina (3).

Entre les funcions acadèmiques que va exercir cal esmentar: Delegat del Servei d'Excavadons Arqueològiques del Districte Universitari de València, d'ançà del 14 de Febre de 1956. Nomenament de Secretari del Secretariat de Publicacions de la Universitat de València entre el 26 de Novembre de 1956 fins el Juny de 1960, quan en fou cessat. Pel que fa a la dedicació pedagògica va —ensenyar Epigrafia i Numismàtica de tercer [illegible] a la Facultat de Filosofia i Lletres al llarg dels cursos 1955-56, 1956-57, 1957-58 i 1958-59. També va ensenyar Raíces clásicas de la cultura europea dins el programa de tercer curs, Culturas Modernas a la Secció d'Història de l'esmentada Facultat, al llarg del curs 1957-58. Pel que fa als cursos monogràfics: La técnica de la investigación arqueológica (cursos 1956-57 i 1957-58) i Problemas de Arqueología Valenciana (curs 1958-1959). Fou igualment Director del Laboratori d'Arqueologia, dins el qual va ensenyar els següent cursos: Introducción a las cerámicas romanas (curs 1955-1956), Problemas de las Colonizaciones en España (curs 1956-1957) i Introducción a la Arqueología de la España Romana (curs —1957-1958). Al curs 58-59 professà l'assignatura Historia de la antigüedad clásica. El curs 19[illegible] 1960, a més de l'esmantada assignatura sobre l'antiguitat clàssica va ensenyar Arqueología romana de las provincias occidentales, com a encarregat de curs i Arqueología, Epigrafía y Numismática al primer curs de carrera. Val a dir que aquesta assignatura la va exercir fins el curs 1964-1965. Com a fet significatiu cal dir que el 19 de Maig de 1964, i rellevant Joan Reglà, fou nomenat Degà de la Facultat de Filosofia i LLetres (4). Posteriorment en aquest càrrec va ensenyar Arqueología, Epigrafía y Numismática, Etnología y Prehistoria, Historia del Antiguo Oriente i Arqueología romana en el bienni 1966-1968. Al curs 1968 va explicar Etnología y Prehistoria i de nou Epigrafía y Numismática i, amés,

Historia del Oriente antiguo i Arqueologia en España. A partir del 22 de desembre de 1956 fou Director del Departament de Prehistòria.

Aquesta dedicació docent, com hem dit, va anar relacionada amb una tasca de país, la qual l'hem dividida en les tres etapes esmentades.

La primera etapa aniria des de 1956 fins el 1959. Seria un període marcat per la presa de contacte amb la realitat valenciana. Però amb tot, caldria remarcar dos fets bàsics. El primer seria el fet d'impulsar l'historiador Ferran Soldevila a fer una sèrie de Viatges al País Valencià entre els anys 1956 i 1957 (5). El segon fet seria la participació activa de Tarradell en l'organització d'una plataforma a través de la qual es durien a terme actes de reivindicació cultural valenciana en la llengua del país, la qual cosa marcaria una ruptura en el continuisme d'emprar sistemàticament l'espanyol en el claustre universitari. Ens referim a l'organització de l'Aula Ausiàs Marc. Aquest fòrum va ser creat a iniciativa dels universitaris valencians (6) i recolzat pels professors Julian San Valero, Miquel Dolç i Miquel Tarradell el dia 2 de Novembre de 1959, amb un posterior suport del claustre universitari (7). Com deia l'acta de creació:

> "La idea de la creación de esta Aula procede, en realidad, de un crecido numero de alumnos de las mismas Facultades de nuestra Universidad, deseosos de poder conocer más a fondo, dentro del más amplio campo de la cultura espanola, las características y circunstancias peculiares de la cultura valenciana. Durante el cursos 1958-1959, y concretamente a raiz del acto conmemorativo del centenario de Ausiàs March celebrado en el paraninfo de la Universidad, fue autorizada por el Rectorado y probadas a titulo de ensayo, la orzganización de dicha Aula, con resultados positivos.
> La lengua, la literatura, la historia, la geografia, el arte y el folklore de nuestra tierra serian los principales temas que se tratarian en dicha Aula, cuyo funcionamiento tendria el caracter de un verdadero seminario, con intervención de catedráticos de la Universidad y de otros profesores, escritores y especialistas de las distintas materias, sin olvidar la inmediata colaboración de los alumnos. Las reuniones se celebraran en las aulas de la Facultad de Filosofia y Letras, aproximadament cada quince días, siendo sometido previamente el contenido de las mismas a la aprobación del Decano de la Facultad y del Director de los Cursos citados (...).
> Como puede verse, el "Aula Ausiàs March" aspira, aun sin contar de momento con ninguna ayuda económica, a ser un verdadero vehiculo de la Extensión Cultural encomendada a nuestra Universidad".

El fet significatiu d'aquest centre d'activitats fou que per primera vegada després de 1939 el català s'utilitzava en un acte d'abast públic, amb el suport de les autoritats acadèmiques. Val a dir que aquesta plataforma va estendre la seva activitat fins a la primera meitat dels anys seixanta amb la finalitat de servir d'impuls de debat a temes d'actualitat social i cívica, (8).

Per tant aquesta primera etapa de Miquel Tarradell a València té un paper de suport a iniciatives generals de tipus cultural amb l'objectiu d'obrir camins de reflexió i propostes innovadores, allunyades del tipisme folclòric. Aquesta activitat però, irradiarà cap a una obertura cívica de més abast en el període 1960-1965.

Aquesta segona etapa anirà en relació a un impuls significatiu, diria que determinant en el procés de consciència nacional valencià. Les plataformes polítiques s'anaven activant al voltant de fets repressius, i anaven irradiant comarcalment. Aquell nacionalisme cultural, desenvolupat als anys cinquanta, amb el punt d'inflexió en el fet organitzatiu tant de l'Aula, com de les activitats culturals i polítiques de la Joventut del Rat Penat (a redós majoritàriament del Front Marxista Valencià), anirà obrint camins més clarament cívico-polítics on la participació de Tarradell serà notòria. Podem xifrar en aquest període de cinc anys unes quantes activitats del professor en relació al moment de desvetllament valencià (allò que Tarradell qualificava com a miracle valencià): activitat al Primer Aplec de Llíria; relació amb els nuclis universitaris; relació amb la Casa de Catalunya; participació amb campanyes de sensibilització lingüística; redacció de la Història del País Valencià i un fet essencial de la seva activitat: exercir d'home-pont en

Més de 20.000 valencians,

seguint les directrius del Concili Vaticà II, demanen l'ús de la seua llengua als actes religiosos.

Aquests 20.000 valencians han demanat a l'Autoritat Eclesiàstica que:

En totes les comarques de parla valenciana de l'Arxidiòcesi siga adoptada la llengua materna en:

1) *els actes litúrgics on siga autoritzat l'ús dels idiomes vernacles.*
2) *l'ensenyança del catecisme.*
3) *la predicació.*

Entre aquestes 20.000 adhesions destaquen:

BALTASAR RULL I VILLAR. Magistrat del Tribunal Suprem. Ex alcalde de València. Onda.
TOMAS TRENOR AZCARRAGA. Marquès del Túria. Ex alcalde de València. València.
ROBERT MORÒDER MOLINA. Director del Secretariat Diocesà de Cursets de Cristiandat. València.
JOSEP FERRER FORNS. President de la Diputació de Castelló.
FRANCESC GRANJEL. Vicepresident de la Diputació de Castelló.
JOAQUIM MALDONADO. Corredor de Comerç. València.
MARTÍ DOMÍNGUEZ. Escriptor. Ex director de "Las Provincias". Algemesí.
VICENT PESET LLORCA. Metge. València.
RAMON PELEGERO. "Raimon". Xàtiva.
VICENT VENTURA. Periodista. Castelló.
JOAQUIM RODRIGO. Compositor. Sagunt.
JOSEP SEGRELLES. Pintor. Albaida.
FELIX RAMAJO O. DE M. Comendador del Monestir del Puig.
FELIP MATEU I LLOPIS. Catedràtic d'Universitat. València.
JOSEP SANTACRUZ. Catedràtic Dret Romà. Castelló.
MANUEL BROSSETA. Catedràtic Dret Mercantil. València.
FRANCESC LARREA. Magistrat de l'Audiència Territorial de València.
NICOLAU PRIMITIU. Escriptor. Sueca.
JOAN SEGURA DE LAGO. Arquitecte. President de "LO RAT-PENAT". Algemesí.
FRANCESC DE P. MONTBLANC. Advocat. Muro d'Alcoi.
SALVADOR VILARRASA. Industrial. València.
JOSEP M. VILLALONGA. Financer. València.
FRANCESC SORIANO BUESO. Administrador de "Levante" i "Jornada". Vinalesa.
JOAQUIM RIETA SISTER. Advocat. Industrial. València.
FRANCESC S. MESSA. Pintor. Albaida.
RAFAEL PÉREZ I PÉREZ. Novelista. Quatretondeta.
FRANCESC DE P. BURGUERA. Escriptor i economista. Sueca.
JORDI VALOR. Escriptor. Alcoi.
JOAN VALLS JORDÀ. Poeta. Alcoi.
ENRIC VALOR I VIVES. Gramàtic i escriptor. Castelló.
JOAQUIM MICHAVILA. Pintor. Castelló.
JOSEP GUZMÁN. Inspector del treball. València.
VICTOR DE NALDA. Industrial. València.
JOSEP IBORRA. Catedràtic. Alcoi.
EDUARD RANCH. Catedràtic. València.
VALENTÍ PLA. Fotògraf.
JOSEP BLASCO SUCH. Catedràtic. Ex alcalde de Sagunt.
SANTIAGO BRU I VIDAL. Historiador i escriptor. Sagunt.
JOSEP LLUÍS BAUSET. Professor d'Institut. Llicenciat en Ciències F. i Farma. L'Alcúdia de Carlet.
J. E. MARTÍNEZ FERRANDO. Ex Director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Alzira.
VICENT GENOVÉS AMORÓS. Catedràtic de l'Institut de Sevilla. València.
AUREU SANCHIS. Alcalde de l'Alcúdia de Carlet.
LLUÍS GUARNER. Catedràtic i escriptor. Castelló.
EMILI BEUT I BELENGUER. Escriptor. València.
VICENT FERRIS. Catedràtic. Algemesí.
OCTAVI VICENT. Escultpeor. Montcada.
RAFAEL CHALVER. Professor de Biologia. Facultat de Ciències. València.
JOAN CARLES MOLERO. Premi Valencia poesia castellana 1964. València.
MARIA BENEYTO. Premi mondial de Poesia Calvina Tezzaroli. València.
PRUDENCI ALCON MATEU. Mestre nacional. Poeta.
FRANCESC CABALLERO MUÑOZ. Corredor de Comerç.
JOSEP VILA CABANES. Industrial.
LEOPOLD PILES ROS. Professor d'Història Facultat de Filosofia. València.
JOSEP FERRER CAMARENA. Director de València-Fruits. Cullera.
EUGENI VILLAR. Professor Física. Facultat de Ciències. València.
MIQUEL TARRADELL. Catedràtic de la Universitat de València.
JOAN REGLÀ. Catedràtic de la Universitat de València.
MANUEL SANCHIS GUARNER. Catedràtic. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans. València.
ATENEU MERCANTIL. València.
ATENEU MARÍTIM. Grau (València).
ASSOCIACIÓ ELS "LLUISSOS". Vila-Real.
CENTRE EXCURSIONISTA DE CASTELLÓ.
CARMELITES DESCALÇOS. Onda.
COMUNITAT DE FRANCESCANS. Cocentaina.
JOSEP VICENT MATEO. Periodista. Alacant.
VICENT GONZALBEZ MONTORO. "Ramplex". Alacant.
VICENT AGUILERA CERNI. Crític d'Art. València.
JOSEPA SALVADOR. Compositora. Alacant.
CARMEL GINER BOLUFER. Croniste Oficial de Pego.
ANDREU ALFARO. Escultpor. València.
MATILDE SALVADOR. Compositora. Castelló.
VICENT GARCÉS-QUERALT. Compositor. Sagunt.
JULI FEO GARCIA. Catedràtic d'Institut. València.
PERE PASCUAL. Catedràtic Universitat de València.
AGUSTÍ ESCARDINO. Catedràtic Universitat de València.
AMAND GARCIA. Professor Facultat de Ciències. València.

Catòlics valencians:

Demaneu als vostres pàrrocs l'ús de la nostra llengua a tots els actes religiosos.

Edita: La Comissió per la reincorporació del valencià a l'Església - Plaça de Manises, 3 - València

Imprenta FERMAR - Sant Josep de la Muntanya, 8 - València

Depòsit Legal V. 678 - 1965

les relacions entre el principat i el país valencià.

Pel que fa a la intervenció de Tarradell al primer Aplec de la Joventut del Rat Penat, celebrat a Llíria el dia 16 d'Octubre del 1960, cal dir que ho fou en tant que cobertura acadèmica davant les autoritats franquistes. Els Aplecs de la Joventut eren —i són— concentracions de tipus polític amb la característica essencial de fer les funcions de reivindicació nacional. En concret aquell primer Aplec d'octubre de 1960 alhora que va suposar una unitat d'acció entre les bases de la Joventut del Rat Penat i sectors universitaris, suposà una exteriorització de les voluntats patriòtiques del moment en el camí de la progressiva politització. A la Crida de l'Aplec, "Els joves de València" cridaven "els joves tots del País Valencià" a fi de concretar un fet nacional entès"no sols com unes idees i uns sentiments romàntics, sinó més encara, com una tasca urgent i enamorada". La trobada tenia com a finalitat el "recobrament de la personalitat del País Valencià", per la qual cosa "res millor que conèixer-nos, unir-nos, donar-nos les mans, recontar afanys, intercanviar entusiasmes". Aquesta Crida mostrava els primers moments d'organització i exteriorització pública del nacionalisme valencià, confluència de tots dos sectors al.ludits (9). Cal dir que Miquel Tarradell continuà el seu contacte amb aquests nuclis cívico-polítics. Uns exemples els tenim en la participació del catedràtic en activitats culturals d'aquests sectors. Efectivament, el 6 d'Abril de 1960 feia una xerrada al si dels locals del Rat Penat — sobre Orígens de la ciutat de València , tema reprès posteriorment (10). El mes de Març de 1961 Tarradell feia un "Editorial" per a la Revista universitària, dirigida per universitaris nacionalistes al llarg del bienni 1960-1962, Diàleg , amb el títol El Descobriment d'Europa (11). Continuant amb aquesta trajectòria de relació del professor amb els sectors que cercaven un retrobament col.lectiu,cal esmentar la participació de Tarradell en unes trobades de reflexió, i alhora de coneixement del país: les Rutes Universitàries. Tenim esment de la Ruta [illegible] realitzada els dies 3 i 4 de març de 1962 a Olocau, amb la participació de vuitanta-un estudiants. Tarradell hi assistí amb Joan Fuster i Vicent Ventura. Pel que fa a d'altres activitats cíviques s'ha de tenir present la participació de Tarradell a l'hora de divulgar fets culturals com la Nova Cançó des del fòrum cultural de la Casa de Catalunya o la divulgació de l'assaig de Joan Fuster, Nosaltres els Valencians, en relació amb Serra D'or, òrgan de debat i de concentració intel.lectual que aleshores (a començaments dels anys seixanta, i per extensió als anys setanta) servf de connexió vers el conjunt dels Països Catalans(12). Aquesta activitat creixent de Tarradell vers el món cultural tingué una inflexió el curs 1964-1965. Aleshores participà en una campanya que tingué el suport de personalitats del món social i cultural cara a reivindicar l'ús de la llengua a l'església. Era la campanya de les 25. 000 signatures, la qual comptà amb un ressò internacional (13).

La tasca més estrictament intel.lectual de Tarradell, amb Sanchis Guarner i Joan Fuster es concretarà el mateix any 1965 amb la redacció del primer Volum de la Història del País Valencià. Cal dir però,que l'origen d'aquesta obra tingué lloc en una trobada-concentració nacionalista al Desert de les Palmes, prop de la Ciutat de Castelló de la Plana, els dies 29-31 d'Octubre de 1960. Tarradell tenia clara la visió que a València, en contrast amb el Principat "s'havia de fer tot", ja que mentre els catalans del Principat tenien un passat, a València no n'existia consciència. Era una obra de renovació metodològica, en contrast al procés de folclorització d'aleshores, concretat amb una provincianització territorial contra la qual Tarradell lluità des de la institució universitària.(14). L'interès de Tarradell per la divulgació de nous continguts acadèmics no tan sols arqueològics sinó històrics en general el va dur a fer-se càrrec de la nova etapa de la revista de la Facultat de Filosofia i Lletres, Saitabi en el període 1960-1969. Al primer número d'aquella nova etapa la revista era consoient que [illegible] podia donar un impuls

als estudis universitaris des d'un vessant historiogràfic tenint en compte "la major vitalidad alcanzada por nuestra Facultad, que ha visto en poco tiempo aumentar considerablemente el número de sus catedráticos y profesores". Igualment la revista s'obria a d'altres matèries que no fos la història. Tarradell en seria secretari.

Pel que fa a l'edició de la Història del País Valencià cal dir que el primer volum tingué una tirada d'entre mil cinc-cents i dos mil exemplars. La col.lecció inicialment no comptà amb cap aportació medievalista ja que, segons Tarradell, aleshores no n'existia "cap de talla". Val a dir que l'obra va tenir problemes de legalització davant la censura espanyola, ja que a la contraportada de l'obra hi havia publicitat de l'obra de Pierre Vilar, Catalunya dins l'Espanya Moderna, pel que feia al mot nacionalitat, el qual si se'n feia un ús continuat portaria un "reconocimento de la nacionalidad de valencianos, catalanes". Finalment l'obra va passar el servei de Orientación Bibliográfica (15). D'entre les crítiques a l'obra cal esmentar les de Joan Fuster, Ferran Soldevila i Rafael Ferreres (16). També n'hi hagué des del Butlletí de Novetats de la Llibreria Concret (comandada per A. Cucó, T. Llorens, V. Miralles, amb els serveis de D. Serneguet). Aquest òrgan bibliogràfic, editat per aquests universitaris, remarcava que el primer volum "és la primera gran història del País Valencià escrita al segle XX". "És una síntesi feta pels millors especialistes que ha estat possible gràcies a l'impuls i a la renovació de la investigació històrica del nostre país aquests darrers anys".

Però a banda de l'esforç intel.lectual de Tarradell un dels fets més notoris -si no el més remarcable va ser posar en relació sectors universitaris i no universitaris amb nuclis polítics i culturals del Principat. Cal dir però, que d'ençà de la postguerra -i reprenent les relacions iniciades al llarg del segle- els contactes humans, culturals, emprengueren una embranzida en persones com Josep Maria de Casacuberta, Francesc Soriano, els mateixos Xavier Casp o Miquel Adlert o Francesc Almela i Vives. Eren unes relacions més pròximes a uns lligams estrictament culturals-editorials (que no era poc en el context dels anys quaranta). Posteriorment, als anys cinquanta, la plataforma de l'Obra del Diccionari féu una cobertura entre cultural i política de les activitats nacionalistes de la Joventut del Rat Penat, per mitjà del finançament de viatges a Barcelona, amb l'objectiu no tan sols de conèixer la ciutat sinó de fer contactes amb nuclis actius políticament. Aquests contactes s'anaren estenent cap a diversos sectors culturals del país (17). Als anys sixanta -amb les relacions polítiques entre el PSV i el Front Nacional de Catalunya (FNC) i Moviment Socialista de Catalunya (MSC)- aquestes relacions conegueren una nova intensitat, amb la col.laboració de l'entitat Òmnium Cultural. Dos exemples ens en poden donar mostra. D'una banda aquest organisme cultural organitza l'any 1963 uns col.loquis de coneixement del país. Hi participaran des de les Illes Josep Maria Llompart (Vint-i-cinc anys de poesia a les Illes, dia 25 de Maig de 1963) i Bartomeu Barceló (Aspectes geogràfics i econòmics de les Illes Balears, dia primer de juny). Per part valenciana intervingueren el jove economista Josep Raga (Panorama actual de l'Economia del País Valencià, dia 22 de novembre) i Joan-F. Mira (Problemes actuals de la cultura a València, dia 29 de Novembre). Cal suposar que la intervenció valenciana en aquestes conferències sobre Problemes dels Països Catalans comptà amb la col.laboració mitjancera de Joan Fuster, integrant de la Junta Consultiva. D'altra banda a la sessió d'Òmnium del dia 30 d'Octubre de 1968, Joan Fuster assabenta de les iniciatives culturals valencianes. En concret sobre l'ús de la llengua, que s'estenia, segons l'assagista, a diversos centres docents; de la venda editorial, en una conjuntura en què va ser "molt vigilats els actes de difusió cultural catalana". Finalment informà sobre les activitats de la primera escola catalana a València, La Tramuntana per a la qual sol.licitava un ajunt que oscil.lava entre les 100-120.000 pta/any (18). En aquest context la participació de Miquel Tarradell fou essencial en l'organització del viatge

que varen dur a terme uns universitaris i no universitaris valencians per diverses ciutats del Principat per Pasqua del 1960. Entre d'altres indrets visitaren Berga, on conegueren Josep Ballarín i Queralt. La significació d'aquest viatge fou que permeté de constatar en la pràctica una realitat geogràfica i cultural sobre la qual aquells nacionalistes valencians (molts dels quals en procés de formació ideològica) ja tenien esment. No cal oblidar que aleshores des de sectors culturals i polítics valencians es veia el Principat -i Barcelona, com una referència simbòlica tant pel que feia relació a un passat històric com pel que significava la capitalitat política barcelonina, fet que Ciutat de València no exercia cara al País Valencià. Doncs bé, en aquest viatge Tarradell posà en contacte sectors polítics i culturals principatins amb nuclis d'universitaris valencianistes. Cal dir que alguns d'aquests sectors (com Max E. Cahner) venien d'una manera sovintejada a València d'ençà de 1956, la qual cosa permeté de tenir contactes amb intel·lectuals (Joan Fuster o Xavier Casp) amb anterioritat al viatge de 1960. De fet podem assegurar que en aquest cas Cahner exercí igualment una funció d'home-pont en relació a la coneixença d'alguns universitaris vers Joan Fuster (19). El viatge de 1960, doncs, cal emmarcar-lo en els contactes i relacions polític-culturals entre valencians i principatins que, com hem dit, es veieren reprimits d'ençà de 1939. Aquestes relacions, Joan Ballester, un altre referent obligat en aquestes iniciatives, les concebia dins una "Política d'Integració Nacional" la qual havia de portar a terme "la promoció de cercles d'estudis en conjunt" i l'organització i promoció d'actes col·lectius que relacionin la gent. Els estudiosos (...), han d'anar fonent llurs treballs locals en reunions i sessions de diàleg i intercanvi de coneixements i experiències per a trobar el material de llur aportació especialitzada al plantejament i a la posterior estructura de la nostra col·lectivitat" (20). Alguns dels participants copsen aquell viatge com a un fet significatiu en l'enfortiment de les "relacions nord-sud" no tan sols culturals sinó de posterior solidaritat política (21).

La segona etapa de la trajectòria de Miquel Tarradell, doncs, estendrà una dinàmica no tan sols intel·lectual (amb la fita més significativa en l'elaboració de la Història del País Valencià) sinó cívica i política, en relació a la progressiva articulació d'un moviment de reivindicació nacional valencià que anava cohesionant no tan sols sectors polítics sinó altres sectors culturals (intel·lectuals). La tercera etapa de Tarradell a València veurà continuada la tasca de divulgació històrica, amb un procés de reflexió, als anys finals de la seva estada al País Valencià. Ens referim al seu article Una Universitat Valenciana?

Entre 1966 i 1970 Tarradell portarà a terme unes activitats de difusió cultural entre historiogràfiques i de mitjancer -una altra vegada home-pont- en homenatges, com el que es féu a Joan Fuster a l'Ateneu Mercantil el mes de maig de 1968. Pel que fa a la divulgació del coneixement de la història del País Valencià cal dir que el catedràtic intervé en un cicle de conferències organitzades per sectors democratacristians nacionalistes. Era el 2 de Març de 1966 i tractà el tema Arrels històriques del poble valencià al si d'aquest Primer Cicle de Conferències de Cultura Valenciana. Tarradell es mostrà crític respecte a la hipervaloració del passat dels pobles si servien d'eina política reaccionària (citá les teories de Rosemberg). En aquest sentit remarcà que al cas valencià existia una problemàtica respecte al món prehistòric, fet que no treia relleu a les aportacions posteriors, com fou la cultura ibèrica i a l'etapa medieval, fet que dotava de continuïtat el Regne valencià amb la resta de la Confederació ("continuidad étnica") (22). Aquests col·loquis mostraven una extensió de les tesis mantingudes a la Història..., crítiques amb les argumentacions historicistes, favorables a cercar un passat previ sobredeterminant que allunyaria culturalment València del Principat. D'on l'èmfasi de Tarradell a mostrar elements de continuïtat posterior. Heus ací una funció social del professor com a intel·lectu-

al que socialitzava un discurs crític vers tesis historicistes mancades no tan sols de cientificitat sinó que tenien una funció fixista, desmobilitzadora, enmig d'una realitat social en transformació, analitzada aleshores per aquells mateixos estudiants que havien tingut com a mestres els professors catalans (23).

Un segon fet a tenir en compte en aquesta darrera etapa fou la redacció d'una reflexió-balanç sobre la Universitat Valenciana, en la mateixa línia esperançadora que va suggerir a Vicens escriure Presència Valenciana a començaments del 1960 (24). L'article per a Qüestions de Vida Cristiana es titulava Una Universitat Valenciana?. Fou acordat pel pare Evangelista Vilanova amb la participació a València del pare Rafael Muñoz Palacios. Aquest darrer comentava quin era l'ambient a València a finals dels anys seixanta. Les seves apreciacions, que podem entendre restaven gairebé fora dels sectors polítics nacionals, no eren esperançadores: "Si tens quelcom d'interessant —escrivia al Pare Evangelista—, m'escrius, que ja saps que ací a València ens trobem com en el desert del Sahara, lluny de la civilisació i dels moviments de idees i realitsasions". Era el 2 de Gener de 1967. Però malgrat tot les iniciatives d'aquests sectors dinàmics de l'església continuaven (25). Una d'aquestes iniciatives fou la relació del pare Muñoz Palacios amb professors universitaris, fet que féu possible que Tarradell contactés amb el pare Evangelista Vilanova per a la redacció de l'article: "A l'Universitat de València tinc relació amb alguns professors. Et buscaré un, amb les característiques que em dius" (carta de M. Palàcios a E. Vilanova des d'Oldenburg, 15. VIII. 1967). El fet de contactar amb Tarradell faque aquest escrigui a Evangelista Vilanova tractant les característiques de l'article, que havia de tenir en compte els problemes d'una universitat amb especificitats pròpies: "(...) els problemes de la Universitat de València —diu a Evangelista Vilanova— són els mateixos que els de qualsevol altra -dins el panorama hispànic. Sense defugir aquesta problemàtica general, procuraré dedicar més espai als problemes de la U. de València en tant que valenciana". (carta de Tarradell a Evangelista, 16 de Gaaer de 1968). Finalment el professor tramet l'article el 28 de Maig del mateix any.

Aquest article tenia com a objectiu, tal com apuntava Tarradell en la lletra esmentada, mostrar els problemes de la Universitat en un context de canvi social, amb indicis de burocratització. Però la part més característica de l'article és la dedicada a la"Consciència de País", on mostra el context d'ús de la llengua enmig del context d'impuls nacionalitzador dut a terme per un nucli d'estudiants nacionalistes que, per exemple, el 1960 havien fundat el sindicat Associació Democràtica d'Estudiants Valencians (ADEV) a fi d'impedir la implantació del sindicalisme universitari espanyol. Era, doncs, una trajectòria que començava. I Tarradell ho reconeixia escrivint: "(...) la nota característica segurament més destacada, i sense cap dubte la més important, dels deu anys darrers" era "l'entrada a la Universitat de la consciència de país, com un corrent cada vegada més ben definit i més ampli". L'arqueòleg prenia com a punt de referència l'organització dels actes en homenatge al poeta Ausiàs Marc a través de l'Aula homònima, on ell mateix hi participà (26). El panorama però, era encara minoritari, fet que contextualitzava a l'apartat "Universitat i Societat", a partir de les tesis de Fuster sobre el sucursalisme, anunciades al Nosaltres... Malgrat la incomprensió i el clima contrari que aquests nuclis universitaris valencians trobaven, "inimaginable a Barcelona", Tarradell remarcava que "quan la consciència de país s'ha obert camí, els valencianoparlants duen, més aviat, avantatge. Són els de la capital els qui han de fer un esforç més considerable". Finalment el professor era conscient què representava aquell brot de modernitat: "'el peligro catalán'".

L'anàlisi que feia Tarradell es pot comparar a la d'un altre professor català acabat d'arribar a València. Era Emili Giralt i Raventós qui en el discurs [illegible]

d'obertura del curs 1966-1967 al Pat Penat feia unes consideracions sobre la necessitat de tenir una consciència de pertinença cultural a fi de poder resoldre els problemes que s'esdevenien a qualsevol col.lectivitat. En concret :

> "(...) un poble no és quelcom etern ni immutable, quelcom que tingui una existència garantida per una ordenació providencial del món, sinó el resultat d'una peripècia diària i continuada, és per això que estem obligats a dir amb una certa cautela que encara som un poble, i que en el futur ho serem només si en aquesta lluita diària hem posat els mitjans per a continuar essent-ho (...).
>
> Som, a més, un poble paradoxal. Constituïm una comunitat vellíssima, però ens trobem en plena pubertat (...). Tenim el cansament, l'esclerosi, el conformisme, l'adhesió als tópics i la inèpcia mental de la gent senil (...).
> Però aquesta fidelitat a la nostra naturalesa, premissa necessària de tot projecte per a un futur millor, implica un deure: la defensa i l'enriquiment del nostre patrimoni col.lectiu(...) Perquè els béns materials no es poden defensar amb èxit quan són només interessos de classe, sinó quan són interessos de tot un poble i defensables en nom d'ell" (27).

Les anàlisis a la València dels anys seixanta anaven en direccions semblants quan l'objectiu era lluitar, com deia Giralt, contra la descripció fàcil i l'estereotip; l'abandó de la llengua per les classes benestants, amb efecte demostració sobre les classes subalternes (en concret sobre el sexe femení) o la inarticulació territorial valenciana per manca de capitalitat política, fet al.ludit al discurs d'aquell 9 d'Octubre de 1966 per Giralt. Els camins dels sectors ocadèmics ,compromesos amb una realitat social encara ancorada en el provincianisme i agrarisme, es trobaven. I coincidien amb certs intel.lectuals (28).

Aquesta tercera etapa clouria la trajectòria de Tarradell a València. Era una etapa més que no es podia deslligar de les altres, és clar; però en certa manera podem dir que explicava, amb —l'article esmentat a Quaderns..., tota una evolució que unia ciència i utilitat social. Lliurament a un poble. No és d'estranyar, doncs, que poc abans de la seva anada a Barcelona, per restar-hi definitivament, Santiago Ninet, un altre principatí resident a la Ciutat de València, digués que "en els anys de la seua estada a València, la seua llum ens ha ajudat a veure clar dins la foscor de la nit". Clarícia que fou concretada pel fet de ser un "català del Principat "conscient" a València". Tarradell en fou senyal(29).

Conclusió: El tema de les relacions entre Universitat i comunitat nacional ha estat possiblement el que ens planteja Tarradell en la dasca duta a terme al País Valencià. La seva dedicació entre els sectors més joves cara a difondre el fet nacional, a partir de vincular sectors culturals i polítics del Principat i del País Valencià, aspecte reconegut per estudiants d'aleshores (30); plantejaria el paper que tenen les elits culturals i acadèmiques en l'estructuració d'un moviment nacional. Les fases inicials, culturals i lingüístiques, fins arribar a plantejaments polítics, per mitjà de la cristal.lització del moviment nacional en partit, correspondrien a les tasques d'aquests sectors intel.lectuals. El fet de donar elements crítics orientadors als sectors socials que han d'irradiar una consciència de pertinença ha estat una constant en l'evolució del nacionalisme en termes generals. Però també cal dir que l'acció no sorgeix únicament "de dalt". Els camins es troben en un punt. Em refereixo als inicis de coordinació de sectors socials que comencen a plantejar-se qüestions nacionalitàries des de la més pura consciència fosca, indeterminada o des del sentiment encara no racionalitzat. És aleshores quan el paper d'aquestes elits té una funció clara: estructurar aquelles orientacions amb finalitats emancipadores, desalienadores. Miquel Tarradell seria un exemple d'aquestes elits acadèmiques que es comprometen amb un país, no des de la retòrica historicista, ans partint de les contradiccions del moment. Vivint la història com un fet acumulatiu des de l'actualitat, i tractant de vehicular una consciència històrica a través d'un projecte nacional real i quotidià. Heus ací, per exemple, el sentit que tenien les

conferències a redós de les iniciatives d'institucions o associacions parapolítiques. Tarradell, doncs, posa damunt la taula de nou el tema de la funció social de l'Acadèmia, de la Universitat. El tema ens arriba fins avui. Existeix, caldria demanar-nos, una continuïtat en la tasca dita a terme per integrants del grup de 1950 (al qual pertanyia Tarradell generacionalment)? Els anys 50 van possibilitar un primer moment no historicista en l'afirmació nacional. Les reivindicacions anaven desplaçant-se públicament cap a fets polítics (com bé ho demostraria una anàlisi de la tasca de l'Obra del Diccionari, en bona part encara per fer). Existeix, doncs, aquest relleu generacional? Es pot pensar en una continuïtat nacionalitària de la Universitat vers la seva societat (en el benentès de la nostra societat), com ho fou als anys seixanta? El discurs ètic ha estat substituït pel discurs de la privacitat. I no és aquest fet un retrocés vers postures regressives? Fa poc un escriptor deia que "és el present qui fa i dóna sentit a la història"(30). I nosaltres afegirïem que aquest sentit ve donat per un projecte de cohesió i construcció nacional. Amb Tarradell -i el context de mobilització existent, reduït, però significatiu qualitativament— es partia del present per a construir un passat que no obstaculitzés un esdevenidor. No era un passat "neutre" o inarticulat. Era una memòria històrica construïda a partir de les necessitats socials del context. No existia consciència històrica sense nirvi, sense fil conductor. El fet de la Voluntat, el plebiscit quotidià de Renan era una constant. La història es construïa constantment. Crec que Miquel Tarradell no feia Arqueologia sense societat, sense projecte...

NOTES

(1) Els Cronistes del Regne tenien la funció d'aportar coneixements de la realitat local valenciana. La seva tasca fou una nostra de relació entre història local i història del País Valencià. Val a dir que a més organitzaren una sèrie de xerrades-col.loqui, Els Dissabtes dels Cronistes on cada cronista d'una localitat determinada comentava dades de la seva comarca a nivell historiogràfic. Entre les fites més remarcables d'aquest sector cultural caldria comentar la campanya contra la separació d'Alacant de la resta del País Valencià. L'òrgan de difusió d'aquests Cronistes seria Valencia Cultural (1960-1964), obert a una pluralitat del valencianisme cultural. (En concret cal remarcar l'actitud totalment positiva amb què s'aprecià el sorgiment dels nuclis joves de nacionalistes tant de la Universitat com del Nat Penat, i l'aparició de l'assaig orientador Nosaltres els Valencians).

(2) Miquel Dolç exercí de professor de Filologia Clàssica entre els anys 1958-1958; Joan Reglà, dins el camp d'Història Moderna, entre els anys 1959-1973. Jordi Nadal, en el terreny de les ciències Econòmiques al bienni 1968-1970. Aquest professor fou un impulsor determinant de la nova Facultat de Ciències Econòmiques de la Ciutat de València, alhora que inicià alguns alumnes a la coneixença de l'assaig de Fuster, Nosaltres... ("Jordi Nadal, en primer d'econòmiques, fou la primera persona que em va insinuar l'interès dellegir aquesta obra cabdal d'en Fuster", diu Vicent Soler i Marco en entrevista el novembre de 1992).

(3) Amb anterioritat va ser Ajudant de classes pràctiques a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona al llarg dels cursos 1944-45 i 1945-1946.

(4) El Deganat a la Facultat de Geografia i Història l'obtingué el 19 de Maig de 1964. La votació fou la següent: Miquel Tarradell, 6 Vots; Antonio Lòlez, 3 Vots; Carlos Paris, 2 Vots; Vots en Blanc, 2. El càrrec però durà poc. El dia 7 d'abril de 1965 en fou cessat. Tarradell ens explicà (juliol de 1993) que el motiu fou per les relacions (vocal-bibliotecari) que tenia amb la Casa de Catalunya a la Ciutat de València.

(5) Tarradell ens va comentar que mentre Soldevila feia uns estudis d'història de Catalunya l'impulsà a visitar el País Valencià. Per gentilesa d'Enric Pujol, biògraf de Ferran Soldevila sabem que l'historiador català hi féu tres viatges. El primer realitzat ho fou des del 26 d'Agost de 1956 al 12 de setembre del mateix any. El segon va ser realitzat entre el 22 de de setembre i l'octubre del mateix any. El tercer el va fer entre els dies 11-27 de Gener de 1957. Aquest darrer viatge el va emprendre des de Benicarló el mateix dia 11 de gener per acabar a la ciutat de València. Soldevila té anotat al dietari: ""Tarradell, Pº Pechina, 21" (adreça del professor a València) i, en arribar al poble de Cisternes anota que un transeünt diu a Soldevila: "Com que V. és català li parlaré com nosaltres". Aquest viatge de Soldevila era de tipus descriptiu a nivell d'explicar i anotar les característiques històriques de cada població per on passava, remarcant unes determinades característiques socials (Per exemple en passar per Borriana anota "Al voltant tot de bancs: de Bizcaya, Popular espanyol, de València, Espanyol de Crèdit, Exterior d'Espanya, índex de la importància econòmica de la població").

(6) En concret la iniciativa estudiantil va partir bàsicament de l'Eliseu Climent i de Jordi Valor, fill de l'escritor Enric Valor.

(7) El suport del Claustre universitari va ser obtingut en la reunió del 7 de Desembre de 1959, segons consta en l'Acta de Reunió del Deganat de la Facultat de Filosofia i Lletres. L'acord diu així: "Se acuerda solicitar que la "Cátedra Ausiàs March" dependa de los cursos de lengua y Cultura Valencianas, siendo consideradas como "extensión de cátedra".

(8) L'acte fundacional de l'Aula comptà amb la presència del Bisbe de Sogorb-Castelló J. Pont i Gol. Val a dir que tant Miquel Tarradell com Miquel Dolç actuaren de cobertura oficial (acadèmica) a favor de l'acte. Hi assistí el rector de la Universitat, Josep Corts Grau. Algunes conferències a notar: 28 de Gener de 1960, Homenatge a Carles Riba, amb la participació de Miquel Tarradell (Carles Riba en el nostre Temps), Xavier Casp (Entorn de la poesia de Carles Riba), Miquel Dolç (Carles Riba i el món Clàssic) i Alfons Cucó (Lectura de poemes de Carles Riba). El dia 12. II. 1960 (segons Las Provincias), F. Codonyer, M. Ardit i A. Espí, presentats per M. Adlert, hi llegiren composicions poètiques. Cal dir que els presentats (sobretot els dos primers) exerciren una funció entre cultural i política en el camp del nacionalisme valencià (molt més polític ho fou Francesc Codonyer, empresonat per una manifestació en suport dels minaires Asturians el mes de maig de 1962). Altres actes foren: presentació del Club dels Novel.listes, a càrrec de Miquel Dolç, Joan Sales, Jaume Vidal Alcover, Joan Fuster i Xavier Benguerel el 22 de març de 1960; Actuació dels estudiants i joves poetes, Joan Riera, Emili Rodríguez Bernabeu i Lluís Alpera (5 de Maig de 1960); conferència de Miquel Batllori sobre Joan Maragall i Miquel Costa davant la crisi de 1909 (19.V.1960); Joan Fuster amb la xerrada Tècnica, Civilització i masses (18. XI. 1960); Josep Ballarin, Toynbee. l'Occident, el món i el cristianisme (25. XI. 1960); Vicent Ventura, La cultura i les

estructures socials (2. XII. 1960). Altres conferències ho foren per càrrec de: F. Elías de Tejada, Els clásicos del pensamiento político valenciano (10. XII. 1960); Joan Ferrando, Les autonomies regionals en la Constitució italiana de 1946 (12. V. 1961); Manuel Sanchis Guarner, Expansió medieval de la nostra llengua (3. XI. 1961); Josep Raga i Gil, L'informe del Banc Mundial i l'economia valenciana (15. II. 1963).
Cal dir però que aquesta Aula tingué un cert precedent. Em refereixo que al llar del curs — 1954-1955 la Facultat de Filosofia i Lletres endegà uns Cursos de Lengua y Cultura Valencianas. Els cursos van començar a imaprtir-se el 17 de Gener de 1955. Entre el professorat cal esmentar Manuel Sanchis Guarner que impartia els diferents nivells de llengua i Història Valenciana i Ernest Martínez Ferrando, amb el curs específic San Vicente y la vida de su tiempo. Aquests cursos foren aprovats pel degà, sensible a les activitats culturals, F. Sánchez Castaner.

(9) L'Aplec a Llíria consistí en una visita a l'entorn històrico-cultural de la ciutat om Miquel Tarradell "parlà sobre la nostra cultura ibèrica". Els Aplecs de la Joventut tingueren un — exponent en la concentració de Bocairent (Octubre de 1963), prohibida per la"guardia civil". És coneguda l'expressió de Fuster davant la prohibició del Governador Civil de València vers aquesta convocatòria: Ladran, luego cavalgamos. Vegeu Serra D'Or, Novembre de 1960, pàg., 44.

(10) Aquestes conferències foren organitzades a tall de Cicles sobre història de València per la Joventut del Rat Penat. Altres participants al llarg del bienni 1959-1961 foren: D. Fletcher (València en la prehistòria), Miquel Batllori (València en la història de la difusió de les idees de Ramon Llull), J. Camarena (La noblesa valenciana en el Renaixement), J. Reglà (Conseqüències econòmiques de l'expulsió dels moriscos a València), J. E. Martínez Ferrando (La València de Jaume II). Vegeu Serra D'or, núms.: 5 (Agost de 1960) i 7 (Juliol de 1961). Cf. nota número 16.

(11) Vegeu "El Descobriment d'Europa" a Diàleg, número 2 Març de 1961. Entre d'altres aspectes hi remarcava que "En el procés de les idees modernes, el descobriment d'Europa serà, no hi ha dubte, una de les deixes més considerables del pensament de les generacions que ara viuen. El procés no està més que iniciat, i els qui ara tenen vint anys tindran moltes coses a dir". Aquesta revista tirava uns 300 exemplars i als darrers moments de la seva edició, amb sis números, tingué sovintejats problemes amb la prefectura del Sindicato Espanol Universitario (SEU).

(12) Vegeu la ressenya de Nosaltres... feta per Tarradell a Serra D'or del mes de Juny de 1962, número 6, "Un llibre important" (pàgs, 33-35). Tarradell emfasitzava que era la primera vegada que un valencià, d'ençà de la Renaixença, analitzava el passat i l'esdevenidor d'el poble que viu entre l'Ebre i el Segura".
Pel que fa a la divulgació de la Nova Cançó des de la Casa de Catalunya, que als primers anys seixanta vivia un període de reestructuració (amb la incorporació d'alguns joves universitaris, com Lluis Alpera, a l'hora de fer classes de llengua al llarg de [illegible] 1963), Tarradell, segons la voluntat de la Comissió de Cultura, féu un col.loqui sobre Nova Cançó Catalana. A més la vetllada consistí en una audició de cançons dels integrants dels Setze Jutges: Remei Margarit, Josep Maria Espinàs, Miquel Porter i Moix i Delfí Abella. Raimon hi actuà interpretant les seves "cançons valencianes". Era el 8 de maig de 1963.

(13) El fessò internacional esmentat arribà a les pàgines de Le Monde, on el corresponsal a l'estat espanyol, José Antonio Novais, hi dedicà algunes cròniques. A la nota dels dies 23-24 de Gener del Le Monde (núm.: 6541, pàg, 8) donava notícia de la requesta de les 25.000 signatures: "Avant la dernière session de Vatican II plus de vingt milles requêtes avaient été adressées à l'archevêque de Valence, Mgr Olaechea, lui demandant d'autoriser que la messe soit dite en valencien(...). L'archevêque a toujours rejeté cette pétition et a seulement autorisé l'usage du valencien pour les sacrements du baptême et de l'extrême-onction". Uns — mesos més tard (Le Monde del 10. III. 1966, núm.: 6580, pàg., 6) emfasitzava la següent pregunta: "La querelle du Valencien est-elle liturgique ou politique", tot esmentant la tasca del moviment cívic Paraula Cristiana, que demanava "l'incorporation du valencien dans les — langues de l'Eglise". Cal notar que l'any 1965, al mateix moment de la reivindicació de la llengua a l'església valenciana, va tenir lloc el II Congrés Litúrgic de Montserrat, entre els dies 5 al 10 de Juliol. Hi hagué la participació valenciana concretada amb les comunicacions de Manuel Sanchis Guarner i Vicent de Miquel i Diego. Entre les conclusions del — Congrés cal remarcar les bases tercera i setena que feien esment respectivament a la diversitat sòcio-cultural i a l'ús de les llengües pròpies ("L'adopció de les llengües vernacles").

(14) Un bon exemple del que diem és l'assaig El País Valenciano: del Neolítico a la Iberización. al Pròleg remarcava que "ya es hora de eliminar sistemáticamente la palabra "Levante" no sólo porque para los europeos nacidos en las riberas occidentales de nuestro mar Levante será siempre (...) el Mediterráneo oriental, sino por su imprecisión y vaguedad" (pàgs 11-12).

(15) L'informe del lector de orientación bibliográfica feia: "La presente historia del país valenciano es una exposición de la evolución histórica cultural, económica y política de la región valenciana desde los tiempos prehistóricos hasta su reconquista por el rey Jaime I. Prescindiendo de algunas adirmaciones interpretativas de hechos históricos, discutibles desde el punto de vista científico, pero ajenos a la finalidad esencial de este informe, la obra no contiene nada que aconseje se desautorice su publicación, si bien es procedente eliminar a la galerada 17 las palabras allí encuadradas a lápiz rojo por su significación política totalmente inconveniente [les paraules al.ludides eren utòpic i i en funció i al servei d'il.lusions actuals]. Aquest informe és extret de l'expedient obert al llibre(Caixa/Lligall 15.737. Secció Cultura. Archivo General de la Administración).

(16) Joan Fuster, "Una historia necesaria" a Destino(15 de Maig de 1965), Ferran Soldevila, "Una història del País Valencià"a Serra D'or(octubre de 1965) i Rafael Ferreres, "Historia del País Valencià" a Levante (6 i 13 de juny de 1965). Totes les ressenyes esmentades recollien l'aspecte innovador del tema tractat. Ferreres deia que"Tarradell fuig de tota hipòtesi per suggerent i atractiva que sigui i sols edifica la història sobre base certa, tot basant-se en les troballes arqueològiques, en les peces obtingudes en les excavacions com a font principal". Fuster en remarcava el fet de ser una "síntesi ambiciosa", mentre que Soldevila en destacava el "retorn a l'idioma" i a la"València del rei en Jaume" per comptes de la "València del Cid" oficialista.
El tema tractat per Tarradell al primer Volum (el de la Prehistòria) fou tractat amb anterioritat a les obres La Fundació de la Ciutat de València, amb dos mil exemplars de tirada i al cicle de conferències que va organitzar la institució cultural Ateneu Mercantil sobre els orígens de la Ciutat de València. Tarradell elaborà la ponència: La Fundación de Valencia a Dos Mil Cien Anos de Valencia, Publicaciones del Ateneo Mercantil, València, 1962 (págs.: 131-164). Tarradell contemplava el tema des d'un vessant "escéptico". Cal dir que ja en aquella conjuntura Tarradell mantenia una postura crítica vers els posicionaments culturals d'altres prehistoriadors com D. Flecher i J. San Valero pel que fa a l'ús de la llengua.

(17)Un viatge important, quant a l'esforç d'organització, fou l'emprès per integrants de la Joventut del Rat Penat el Desembre de 1956. Aquests integrants eren: Josep-Lluís i Francesc Codonyer, A. Bernabeu, Enric Tàrrega, E. Olucha i F. Sanchis. Altres relacions entre sectors intel.lectuals, a més de les iniciades per Joan Fuster arran de la seva primera vinguda al Principat el Febrer de 1954, serien:Adhesió de Joan Fuster als actes commemoratius del vint-i-cinquè aniversari de la mort de Santoago Rusinyol (1931-1956), Organització d'un Homenatge als escriptors Valencians, dins el actes de la Festa Literària de Collsacabra a Cantonigròs (Agost de 1959). Joan Fuster hi desenvolupà el tema El poeta Ausiàs March, cinc-cents anys després; adhesió de l'escriptor i historiador valencià Ernest Martínez Ferrando als actes d'Homenatge a Ferran Soldevila, organitzats el 30 d'Abril de 1960; Adhesió de Joan-Fuster, Emili Beüt, E. M. Ferrando, Adolf Pizcueta, F. Sanchis Cardona, M. Sanchis Guarner, Joan Segura de Lago i Francesc Soriano i Bueso, tots ells per part valenciana a l'Homenatge que tingué lloc el 1962 al jurista Francesc Maspons i Anglasell, promogut per Joan Ballester i Canals; adhesió de Joan Fuster i Miquel Tarradell a l'aplec de signatures col.lectives adreçades "A tots els professors i a totes les persones interessades en la difusió de La Cultura" (s/D: 1963?).

(18)Acta de la Junta Consultiva d'Omnium Cultural del 30 d'Octubre de 1968 (págs 1-7; la intervenció de Fuster a págs.: 4-5). D'altra banda a la Junta Consultiva del 23 de Novembre de 1968 hom acordà ajudar econòmicament l'escola La Tramuntana amb 100.000 pta (pàg.: 2).

(19)Sobre aquest viatge, vegeu: Xavier Ferré "El Treball de Buscar una Pàtria amagada", Revista de Catalanya, 65, Juliol-Agost, 1992 (esp.: págs, 51-52) i "El país que tal vegada s'esdevingué" a El Temps, 28. VI. 1993 pàgs., 73-80 per Oriol Malló i Fèlix Portell (=Xavier Ferré). Els integrants del viatge eren: Josep-Lluís Viciano, Rafel Ballester (Castelló), Josep Palàcios (Sueca), M. Garcia Bonafé (Alcoi), L. Alpera, J. Raga, L. Aracil, A. Bargues, E. Climent, J. F. Martínez Navarro, R. Martínez Valero (València), Miquel Mestre i Lluís Montferrer (Oliva).

(20)Vegeu Joan Ballester: Per Una Consciència de País, Barcelona, 1963 (s.n.e), pag., 29.
(21)Aquesta solidaritat política va ser exercida arran de la detenció de Jordi Pujol al Palau de la Música el maig de 1960, quan algun dels integrants d'aquella expedició (Eliseu Climent) anà a fer pintades de suport per diverses carreteres del Principat (El Bages, per exemple) en companyia de Max Cahner.

(22)Aquest Cicle va ser organitzat pel Club d'Estudiants Castellonencs, plataforma que gaudia d'una significativa tasca de conscienciació juntament amb el Grup Castelloneno d'Estudis. El suport de sectors de l'església cara a les activitats d'aquests nuclis era determinant. Els conferenciants que hi participaren foren: Robert Moròder, Miquel Tarradell, Manuel Sanchis Guarner, Joan Reglà, Emili Giralt, Josep Raga, Lluís Aracil, Miquel Dolç i Martí Do-

mínguez. Els temes que s'hi tractaren eren bàsicament d'història, literatura i economia (paga parlà Estructura de la base Econòmica del País Valencià. Noves tècniques d'anàlisi I el periodista Martí Domínguez sobre Problemes de l'agricultura valenciana i solucions europees).

Cf.: ressenya de la conferència de Miquel Tarradell a Mediterráneo (3. III. 1966), pàg, 3 .

(23) Al llarg de l'any 1964 a les planes del diari de tarda Jornada (on també hi col.laborà Joan Fuster) joves universitaris que havien acabat els seus estudis, i que havien format part d'aquell nucli cultural i polític nacionalista , redactaren una sèrie d'articles que oscil.laven entre l'anàlisi de la realitat social i econòmica, el fet de la consciència de pertinença cara a una col.lectiva com a mitja determinant de la resolució de problemes propis o la crònica internacional. Entre els [illegible] articles del primer apartat podríem citar, [illegible] la.leatòriament, i com a mostra: Manuel Ardit (L'Atomització de la Indústria Valenciana, Jornada, 19. II. 1964, pàg. 4); Valerià Miralles (La industrialització de l'agricultura , Jornada, 1. VII. 1964, pàg, 4); Valerià Miralles (La Demografia i L'economia , Jornada, 23. VII. 1964, pàg, 4). Aquests articles eren redactats en català, amb d'altres com el del valencianista històric Francesc Soriano i Bueso, administrador del diari esmentat que escriva, per exemple, sobre El Sentiment Comunitari (14. II. 1964). Títols significatius d'interessos coincidents si més no, encara que duts a terme des de estratègies distintes.

(24) Ens referim a l'article Presència Valenciana (Serra D'or, Maig del 1960). Aquesta reflexió fou suggerida a Vicens per Miquel Tarradell, assabentant l'historiador del que s'esdevenia a València. Aquest suggeriment fou efectuat al si de les reunions de la revista Indice histórico espanol. Cal dir que Vicens no anà mai a València, encara que en tenia la voluntat el 1960, però Vicens fou impedit de portar a terme el projecte per la malatia que patia.

(25) El Pare M. Palàcios assabentava Evangelista Vilanova de la creació dels Amics de Joan XXIII. "Comencem per estudiar el pensament del gran Papa. Tot en Valencià pur i impur, tant se val. Lo que cal fer es anar treballant la nostra llengua en comunitat, i lligar a les paraules les actituds mes fonamentals i fer exir de les vivències més íntimes existents en la llengua, la nostra actitud" (Carta a Evangelista Vilanova, 13. I. 1967).

(26) Miquel Tarradell intervingué en la commemoració (3.III. 1959) tractant el tema Elogi d'Ausiàs Marc; mentre que Julian San Valero ho feia sobre València i la Universitat i Ramon Pelegero, Josep Alarte, Xavier Casp i Josep-Lluís Galindo hi recitaren poesies. Per aquest acte: El Treball de Buscar... i Xavier Ferré: Miquel Tarradell: valencianitat (1956-1970), Revista de Catalunya, 92, 1995, pàgs 21-51(esp.: 29-32).

(27) (Discurs d'obertura del curs 1966-67 a la Societat Lo Rat-Penat, València 9 d'Octubre de 1966, per Emili Giralt i Raventós), 10 ff multicopiats.

(28) Un exemple d'adhesió a intel.lectuals que duien a terme una tasca orientadora essencial, com Joan Fuster, la tenim en la lectura del discurs de Jordi Rubió i Balaguer a l'ocasió de l'Homenatge que hom va organitzar a Fuster per haver-se editat el I Volum de les Obres Completes. L'acte,prohibit en un primer moment, es va celebrar el 8 de Maig de 1968 a la Sala d'Actes de l'Ateneu Mercantil. Miquel Tarradell llegí el discurs de Jordi Rubió, el qual valorava de l'intel.lectual de Sueca el "nivell d'equilibri" i la "unitat lingüística" de la seva obra, entre d'altres aspectes. Per al seguiment de l'acte vegeu el reportatge de Josep Faulí, València, a Joan Fuster, Tele-Estel, 21 de Juny de 1968 pàgs,16-18.

(29) Vegeu l'"Editorial" de la revista Gorg (Gener de 1971, número 15), Un professor torna a casa per Santiago Ninet (pàgs, 6-7).

(30) Enric Llobregat, deixeble de Tarradell,remarca la funció d'home-pont del professor "entre els grups nacionalistes valencians i Barcelona" (Miquel Tarradell: Nacionalista, Arqueòleg i historiador, Revista de Catalunya, 22, Octubre de 1988, pàg., 29).

(31) Josep Piera, Una festa de Nord a Sud, Avui, 23. IV. 1995.

ESPAI OBERT

De llibres i projectes

XAVIER FERRÉ

Ara fa trenta anys que des de València i Alacant ens arribaven sengles estudis de conjunt debel·ladors de la situació real del país, en contrast als estereotips a l'ús que l'estat promovia cara al *Levante*. Ens referim al primer volum de la *Història del País Valencià*, de Miquel Tarradell i Manuel Sanchis Guarner i *Alacant a Part*, de Joseví cente Mateo.

La Història... va ser concebuda en un aplec de concentració i reflexió patriòtic al Desert de Les Palmes, prop de Castelló de la Plana. Eren els darrers dies d'octubre –29-31– del 1960. La idea de fer un estat de la qüestió historiogràfica d'ençà de la prehistòria fins a l'època contemporània (que al final restà fins a l'època moderna) sorgí de Joan Fuster, Miquel Tarradell, Joan Reglà i Sanchis Guarner. Per tant aquesta obra ens indica que sorgí en un context d'iniciatives i reprises de país a fi de dotar d'instruments interpretatius determinats allò que Fuster havia proposat d'una manera global des de *Nosaltres els valencians* (2962. És a dir tan sols havia transcorregut tres anys.

La tasca de Tarradell, que haurem de considerar motor de la iniciativa, havia emprés una tasca intel·lectual clara a fi de desmitificar imatges historicistes de València, aleshores hegemonitzades per una interpretació que emfasitzava el substrat pre-valencià (i, doncs, segons tesis aragonesistes no-català). El catedràtic en arqueologia, per exemple, deixà clar a *El País Valencià del Neolític a la iberització* (curs 1961-1962) que el mot *Levante* era fosc i ambigu per a explicar la realitat valenciana: "Quan llegim aquesta paraula, mai no se sap si es tracta de l'est de la Península en general, de qualsevol zona parcial de l'esmentat territori o, concretament, de la regió valenciana", deia Tarradell. En aquest context desmitificador d'una realitat imposada per reductiva i artificial és on caldria inscriure el valor de la *Història del País Valencià*, a més de l'esforç de síntesi, bàsic aleshores, per copsar la real dimensió del sentit del text. Era el primer intent de fer una lectura global de la realitat valenciana fins a la contemporaneïtat. El volum però, segons el propi Tarradell, no pogué comptar amb la segona part dedicada a l'època medieval ja que no hi havien medievalistes de talla suficient que poguessin reeixir en l'intent.

L'obra (el primer volum) no va tenir dificultats de passar el *Servicio de Orientación Bibliográfica*; tan sols el lector de la censura manava que se suprimissin dues expressions que figuraven a la galerada número 17: *utòpic* i *l'en funció i al servei d'il·lusions actuals*. Fora d'aquestes formalitats –que no deixaven de ser expressives– el primer volum va ser rebut favorablement per la crítica valenciana i principatina. (Val a dir que el censor havia copsat quina era la intenció de l'obra: *"La presente historia del país valenciano es una exposición de la evolución histórica, cultural, económica y política de la región valenciana desde los tiempos prehistóricos hasta su reconquista por el rey Jaime I"*). Des de la premsa valenciana (*Levante*) es tingué present allò que havia constituït una constant en Tarradell, el fet que fugia "de tota hipòtesi per suggerent i atractiva que sigui", i que edificava la història "sobre base certa, tot basant-se en les troballes arqueològiques, en les peces obtingudes en les excavacions com a font principal". Era una l'aplicació d'un cert materialisme metodològic. Altres intèrprets de l'obra emfasitzaven la "síntesi ambiciosa" (Joan Fuster) o el fet que representava el "retorn a l'idioma" i la personalització valenciana en el rei Jaume I per comptes de la provinciana "Valencia del Cid". Era, doncs, una obra que innovava tant en el sentit cívic (posar les coordenades reals de pertinença dels valencians fins a Jaume I) com en l'estudi de les condicions de l'activitat humana des de la realitat concreta i global: social, econòmica o cultural. El tiratge de l'obra oscil·là d'etre 1500 a 2000 exemplars. Aquesta obra era un senyal intel·lectual –d'unes eilts compromeses activament amb una realitat que calia catalanitzar– del que entenia que s'esdevenia al País Valencià per part d'un altre que hi tenia força relació, Alexandre Ciricí: "El país valencià ha trencat el seu passat provincià i acadèmic, i aquesta vegada ho ha fet d'una manera coratjosa i radical" (1960). No era, doncs, casualitat, que els partícips d'aquella transformació cultural i política valenciana: estudiants universitaris, sectors de les classes populars... veiessin en aquesta obra "la primera gran història del País Valencià escrita al segle XX", en el marc de "l'impuls i la renovació de la investigació històrica del nostre país aquests darrers anys". Renovació que s'estenia ben al sud. Era el cas d'Alacant que aleshores es debatia al voltant d'un imaginari *Sureste*...

Ara fa trenta anys que des de València i Alacant ens arribaven sengles estudis de conjunt debel·ladors de la situació real del país

Un castellà de Jumella, Josevicente Mateo, va ser un dels exponents de la crítica a la constant deformació sucursalista i secessionista (en voler separar Alacant de la resta del país) amb *Alacant a part* (1965).

El context d'hostilitat que mostraven determinats sectors intel·lectuals a qualsevol intent crític cara a una real lectura de la societat valenciana, ens mostrarà la vàlua de l'assaig de Mateo. Un any abans (1964), Vicente Ramos des de les planes de *Información* pontificava contra Joan Fuster i les seves tesis nacionalitzadores (tant a *Nosaltres*... com a *El País Valencià*). Efectivament a l'article *"No somos catalanes"* atacava l'*ultracatalanisme* de l'esforç entre *romántico* e *inútil* de l'intel·lectual de Sueca. Poc després eren els sectors progressistes que des del mateix diari, lligat a la xarxa del *Movimiento* (però amb un marge de liberalitat), signaven col·lectivament a favor de Joan Fuster, entre els quals figurava Ernest Contreras, traspassat fa poc i que mostrà una actitud totalment favorable –malgrat provenir del Magrib– a les posicions valencianistes. (Contreras era pròxim al comunisme i escrivia als anys seixanta poemes en català a *La Marina*, setmanari cultural de tarannà liberal i integrador fet a Dénia). Aquest era, doncs, l'ambient que es respirava en un Alacant que tot just a l'octubre del 1963 veia el desembarc del diari català espanyol (fet a Múrcia) *La Verdad*, el qual apostà des del primer moment pel *Sureste*. Contra aquesta xarxa ("intel·lectual": V. Ramos; editorial: *La Verdad* i econòmica: *Caja de Ahorros del Sureste*) lluità l'*Alacant* de Mateo. El text, editat per Joan Ballester, sortí al carrer amb un tiratge de 500 exemplars. Passà dos cops la censura, ja que al primer moment el *Servicio*... veié necessària la supressió d'alguns mots (per exemple "desballestament nacional irreparable", calgué reduir-lo a "desballestament irreparable") d'un text *inane* i *pertorbat*, amb un pròleg de Fuster que *"destila todo el veneno anti español del mundo"*. Totes aquestes apreciacions en el marc de considerar *Alacant "marginal respecto al problema catalán"*, amb la qual cosa es contemplà una *"nueva región justo con las dos murciana y Almería"*. L'assaig (de combat) de Mateo volia desvetllar una consciència d'integració nacional en el marc cultural català, que jugués de contrapès nacionalitzador a les maniobres despersonalitzadores espanyoles. No era estrany, d'altra banda, que aquell lector de censura considerés que a Alacant es parlés *"un catalá chirle, mezcladísimo con el castellano"* i d'abast *"familiar"*, la qual cosa no pogué donar cap intel·lectual de talla... Era una postura destructiva d'una nació cultural. Però els anys seixanta, simultàniament al text de Mateo, i a les crítiques de l'Ernest Contreras a la premsa, de to progressista i desmitificador, veieren activar unes bases a la ciutat d'Alacant –que efectivament es girava contra les comarques meridionals– i a la veïna ciutat d'Elx (ciutat eminentment industrial, amb una tradició de producció domèstica de calçat), que suposaven una resposta cultural i política (amb l'activitat de nuclis afins al Partit Socialista Valencià) cara a les estratègies espanyolitzadores de les elites econòmiques i culturals subordinades a criteris alienadors.

Aquests dos textos, docs, permete de tenir en compte una perspectiva –com fou la dels anys seixanta– amb voluntat nacionalitzadora, amb un projecte de país alliberador. Sembla que ara, amb les iniciatives del Bloc Jaume I les coses tornin a repetir-se, sobretot amb la voluntat d'integrar el País Valencià des de les ciutats. Unes ciutats que aleshores activaven respostes polítiques i culturals articuladores de tot un poble... La història es repeteix? Sembla que torna a haver-hi projecte...

el calidoscopi

Míssils a Zagreb

EL PERIÓDICO

"La guerra de Iugoslàvia es treu la mandra de sobre. Acaba l'hivern immobilitzador i, al mateix temps, venç el termini de la treva. Són dos factors suficients per refer el conflicte. La situació de fons, a més, no és estable: pendents de les negociacions i paralitzats per la treva, milers de serbis, croats i bosnis militarit zats, viuen desplaçats lluny dels seus llocs d'origen. Els comandaments castrenses, inquiets, pateixen que els polítics prenguin iniciatives definitives sobre el conflicte, mentre els líders civils sondegen l'equilibri internacional per intentar endevinar el moment més favorable per deixar cristal·litzades les coses. En un context així qualsevol espurna pot reobrir la batalla".

AVUI

"L'acte militar en tota regla de l'Exèrcit croat sobre una part del seu territori controlat pels serbis, seguit del bombardeig de Zagreb, la capital de Croàcia, per part de l'Exèrcit serbi, indica que, finalitzada la treva hivernal, la guerra torna a l'ex-Iugoslàvia, i amb més força que mai. Malgrat els esforços de bona part de la comunitat internacional per fer veure que és possible el manteniment de l'actual estatus quo no hi ha cap raó de pes per pensar que les diverses parts implicades s'acontentarien amb la situació a què havien arribat".

DIARIO 16

"La data escollida per desencadenar l'ofensiva no és casual. Tudjman ha esperat que expirés l'alto-el-foc a Bosnia i prengués, novament, la metxa d'aquell polvorí, fet que tindrà tan ocupades les tropes de Karadzic que no podran concentrar tota l'atenció al front de Krajina. La reactivació simultània d'aquests focus de tensió a l'antiga Iugoslàvia fa palès l'estrepitós fracàs de la comunitat internacional i les seves gestions a la taula de Negociacions. Tots els actors del drama semblen haver assumit que el diàleg està condemnat al fracàs i que el més pràctic i rendible és l'ús de la força.

paraules al vent

Arcadi Segura
SOCIALISTA DE L'AJUNTAMENT D'AMPOSTA
"CiU és la dreta més dura i pura que recorda l'època nazi"

Una mica forta la comparació, no?

Joan Carles de Borbón
REI D'ESPANYA
"Tots els espanyols s'haurien de fer una revisió anual".

Si fos així els comptes de la sanitat millorarien considerablement, però el col·lapse als

cartes al director

Pau i plurinacionalitat

El darrer acte terrorista contra el Sr. Azar es pot interpretar com una acció covarda i profundament desestabilitzadora que només beneficia els sectors que volen dretanitzar, antieuropeïtzar i castellanitzar encara més la Península Ibèrica.

Així, en aquests moments de tanta crispació i irracionali-

demnar tots els actes violents de tots els diferents terrorismes i alhora, dir en veu alta que el 99% de tots els ciutadans dels diferents pobles que formen l'Estat espanyol, volen, per damunt de tot, la pau.

Per altra banda, també seria molt just i necessari recordar que el satànic terrorisme no solament s'expressa amb bombes i metralla, sinó que també (massa ungades) a

tralletes amb campanyes intoxicadores (d'alguns, molt importants i respectables periòdics i emissores de ràdio de l'altiplà), així com en voler posar en un mateix sac la violència indiscriminada i antihumanitària amb el pacífic, legítim i democràtic dret a l'autodeterminació.

Penso que, a hores d'ara, el sentit comú fa que la col·lectivitat digui prou a tota aquesta munió de provocacions, in-

sament dogmàtiques) en contra de la natural plurinacionalitat de l'Estat espanyol.

Josep M. Loste i Romero.
Portbou

Aclariment

En la pàgina 22 de l'edició de NOU DIARI d'ahir dimecres del suplement d'eleccions municipals 95 a l'article d'opinió *Comencem malament*,

tècnic es van ometre les línies finals de l'article. D'aquesta manera, el final de l'article queda així: " Tal i com van les coses, el que cal és que les altres forces polítiques no caiguin en les grolleres provocacions i els estúpids paranys que no tenen cap més finalitat que passar de la brutalitat agressiva al rol d'indefens màrtir.

Als ciutadans, el que ens in-

ESPAI OBERT

Context valencià de Josep Pont i Gol

XAVIER FERRÉ

Els anys cinquanta València era sotmesa aclaparadorament al procés de substitució dels trets identitaris propis pels arguments oficialistes de l'Estat espanyol franquista

Les perifèries nacionalitàries són els indrets on es congrien amb més evidència les contradiccions de pertinença: les fidelitats a un àmbit cultural o les afinitats (presumpció d'un autoodi) amb la cultura de l'estat; cultura i llengua que operen –segons els sociolingüistes– un procés de provincianització, entès com el fet de marginar les manifestacions culturals de la nació subaltema a un rang de perpètua inferioritat, de folklorització. Els gairebé vint anys que Josep Pont i Gol va ser al País Valencià com a bisbe de la diòcesi de Sogorb, i posteriorment de Sogorb-Castelló (1951-1970), mostren una lluita, des de les instàncies eclesiàstiques i cíviques, contra aqueix procés de marginalització d'una cultura nacional. Val a dir, però, que aquest combat humà no fou menat per tota l'església valenciana. Personalitzaria, doncs, dos perfils d'esforços a la societat valenciana d'aleshores; la tasca espanyolitzadora –en clau populista– de l'arquebisbe de València, el navarrès Marcelino Olaechea i, per contra, els sectors que treballaven al voltant del bisbe Josep Pont i Gol.

Els anys cinquanta València era sotmesa aclaparadorament al procés de substitució dels trets identitaris propis pels arguments oficialistes de l'Estat espanyol franquista. Tot just cap a començament d'aquesta dècada, sectors molt minoritaris –diria que en franc aillament– com mossèn Sorribes editava un *Eucalogi* (1951) en català. Era un primer intent –i fita– perquè els fidels seguissin la celebració fora dels cercles despersonalitzadors, imperants en les jerarquies religioses. Paral·lelament sectors joves anaven prenent consciència nacional al si de les Joventuts del Rat Penat, les qual es veieren influïdes per la tasca de mossèn Sorribes Gramatge, capellà de la població de Rocafort, a la comarca de l'Horta. Era un primer senyal d'un tímid reviscolament nacional.

En aquest context, doncs, tingué lloc la vinguda de Josep Pont i Gol a la diòcesi de Sogorb (1951-1960), fins que fou designat bisbe de la diòcesi de Sogorb-Castelló (1960-1970), amb un total de cent trenta-dues parròquies. Era el 16 de juliol de 1960. L'entrada a la dècada dels anys seixanta per part de Pont i Gol –com si fos per atzar– se sumava a un impuls a la tasca patriòtica valencianista (contrariament al bandejament de la llengua per obra i gràcia de l'arquebisbe Olaechea).

Castelló de la Plana, potser per les seves característiques entre rurals i urbanes, oferia aleshores un àmbit lleugerament propici al retrobament amb la cultura catalana. Efectivament –i després de l'exposició de l'Obra del Diccionari el mes de desembre de 1951 a València– el març de 1956, aprofitant la Festa de la Magdalena (que simbolitza el repoblament de la Plana de Castelló pels cristians de Jaume I), Pont i Gol presidí l'exposició de l'Obra del Diccionari –impulsada per Joan Ballester, Manuel Blasi, i per part valenciana per Josep Vañó i Ferran Sanchis– i reflectida a les planes de *Mediterráneo*, diari local castellonenc que permetia –tot pertanyent a la Cadena del Movimiento– l'accés a unes tendències –potser per populisme polític en clau informativa– nacionalitzadores. Eren les primeres manifestacions de Pont i Gol a favor de la consciència dels creients en clau nacional, una de les característiques assumides posteriorment, als anys seixanta, pel Concili Vaticà II (1962-1965). Entretant, però, –i seguint les petjades iniciades per Sorribes– capellans com Frederic Moscardó –que dedica el volum a Josep Pont "amb tota reverència i respecte"– editen una *Història del Regne de València* (1953). Aquest títol era contrari al que havia permès la censura; i en una lletra del 15 d'octubre de 1953 –fet que simbolitzava els lligams de relació subterranis entre sectors eclesiàstics no despersonalitzats– Frederic Moscardó deia a Josep Pont que "V.E. Rvdma. veurà que en la coberta he rectificat el títol (*Breu Compendi de la Història de València*) i he fet escriure "*Història del Regne de València*", puix que el primitiu títol, aprovat ja per la censura i per ço immutable, no corresponia al text, ja que el vulgus entès per "València" tan sols la Ciutat i no pas el Regne". I aquest assaig era una història del País Valencià, per bé que exposava molt limitadament –per fet de poder passar censura?– el s. XIX. Malgrat tot, i com exposava la crítica (*Destino*, 20-IV-1957), "aspectos com el religioso, el social y el intelectual se interpolan". Era un primer esforç historiogràfic isolat d'ençà de les visions globals d'Escolano i de Boix. No en va, el setmanari destacava que en l'erm intel·lectual valencià d'aleshores aquella visió globalitzadora de Moscardó era "meritoria y más interesante". Pont i Gol, doncs, era el receptor d'innovacions intel·lectuals concretades des de sectors teològics que eren conscients de la seva pertinença nacional (no en va el text es dedica a Vicent Sorribes, qui féu possible l'edició del text a l'editorial Lletres valencianes, endegada pel jover Ricard Sanmartí, un valencianista dels anys trenta).

Però la dinamització real de la presa de consciència nacional valenciana serà al llarg de la dècada dels anys seixanta (per bé que ara es vulgui congelar per mitjà del neoespanyolisme del PP!). Podem assegurar que al voltant del bisbat de Pont i Gol, i per mitjà del seu secretari Antoni Deig, i de professors de teologia que impartiren classe al Seminari de Castelló, com el Doctor Josep Perarnau (entre 1954-1968) o Josep Manyà (al curs 1961-1962) es realitzà una tasca de socialització de la llengua i cultura del país que possibilità una transmissió de lleialtats entre els joves seminaristes que s'hi formaren. "Per a nosaltres –reconeixeran alumnes assistents al seminari– era una sorpresa començar a veure llibres en català sobre espiritualitat o teologia i la nostra biblioteca alternava amb llibres en llatí i en català, i això feia el seu camí". Un camí que s'encetà amb el Concili Vaticà II, sota l'encíclica redactada per Joan XXIII *Pacem in Terris* (1963); encíclica que reconeixia el dret a l'existència de les cultures minoritzades. Aquest nou vent renovador del papa Joan –a les antípodes del reaccionarisme de Joan Pau II– trobà resposta en els cercles dinàmics dels joves valencianistes: dins els sectors de base eclesiàstica i sòcio-polítics. Així la campanya que centra un protagonisme més accentuat en aquests sectors fou l'endegada a final de 1964 –campanya anomenada de les 25.000 signatures– en la qual participaren, des de les tres capitals valencianes, els sectors nacionalistes. Era una campanya orientada a recaptar el suport de personalitats culturals i econòmiques que no havien perdut la consciència de pertinença. Des de Castelló, per exemple, el nucli nacionalista del Grup Castellonenc d'Estudis, endegà aquesta campanya amb *Una breu informació Sobre la Campanya per la Llengua de l'Església*. Aquest embat valencianitzador, doncs, actuava en sintonia amb campanyes paral·leles de difusió de les idees del Concili: Josep Perarnau, per exemple, escrivia a les planes de *Mediterráneo* (al llarg de 1962) textos que assabentaven sobre el decurs del Cònclave renovador i a la revista franciscana *Criterion* a favor de la introducció de les anomenades llengües vernacles a la litúrgia (*L'església que parla en totes les llengües*, 1963); joves seminaristes escriuen a la premsa a favor de la introducció de la cultura catalana a la celebració amb aquestes paraules: "És que la cultura valenciana està fora de l'àmbit de la catolicitat de l'Església" (Avel·lí Flors, jove seminarista ordenat capellà a *Mediterráneo*, 10-IV-1964) i valencianistes democristians maldaven per cohesionar consciència nacional i cristianisme, com es el cas del text de Vicent Miquel i Diego, *L'església valentina i l'ús de la llengua vernacla* (1967). Aquesta mobilització es concretà amb la reivindicació de *Volem Missa en Valencià* –com succeïa simultàniament al Principat el 1966– i la celebració de la primera missa en català a Castelló el mateix any, fet que tingué un cert ressò social (per exemple a la premsa, en articles com el de mossèn Josep Amorós –eclesiàstic castellonenc, sensible a la valencianització de l'església i que donava suport a l'edició de revistes nacionalistes com *Al Vent*–, *Per què diuen missa en valencià*, *Mediterráneo* 19 de gener de 1966). I fou en aquesta revista (*Al Vent*) que Josep Pont i Gol editorialitzà un número extraordinari a redós del Concili. Era el gener de 1966. El bisbe hi remarcava que aleshores "l'església ha tingut el coratge d'enfrontar-se amb si mateixa i mirar-se a l'espill de l'evangeli". I en una clara al·lusió a la tasca dels capellans de base destacava que "el Concili no ha estat obra dels bisbes", era "una gran assemblea", "una gran escola" amb una finalitat "servir la comunitat cristiana", ja que segons Pont i Gol "l'església som tots els cristians sense distinció". *Al Vent* –amb edició d'uns 800 exemplars i amb distribució nacional catalana– es feia ressò dels anys innovadors d'un nou tipus d'església: la que tractava de relacionar justícia social amb reivindicació dels drets col·lectius dels pobles i tot al contrari que la filosofia de l'arquebisbe Olaechea, el qual s'havia oposat a la introducció de la llengua a litúrgia, després d'una campanya de reivindicació realitzada a mitjan dels anys seixanta. L'arquebisbe tan sols aprovava la introducció del valencià si aquest "no es un dialecto del catalán". L'antítesi amb Pont i Gol era clara. Eren dos camins oposats. Per aquesta raó potser, en una conjuntura caracteritzada per l'anticatalanisme polític i violent, Alianza Popular feia públic un comunicat en el qual denunciava les "manipulaciones catalanistas" (24. III. 1980) del bisbe Pont i Gol manifestant que "*la labor del Obispo de Tarragona; Monseñor Pont i Gol, quien se distingue por la fuerte influencia que ha ejercido*", impedeix que "*nuestro pueblo pueda utilizar la valenciana en la liturgia*". Era tot el contrari... La lluita de Pont i Gol era intel·ligent vers els opressors del poble valencià.

ESPAI OBERT

Planificació agrícola, ineptes

AGUSTÍ FERRÉ OBIOLS
PAGÈS I ALCALDE DE VILAPLANA

És trist constatar que terres que es cuidaven com a jardins avui s'estan convertint en boscos

Tal vegada els profans sobre aquesta temàtica els resultarà estrany l'encapçalament d'aquest escrit, intentaré explicar-me.

En primer lloc i d'acord amb la Constitució que ens diu que tots els espanyols serem iguals en drets i deures, jo pregunto, per què els treballadors del camp tenen un "*régimen especial agrario*?", que implica que després de treballar i cotitzar tota una vida rebem menys retribució que els de la rama general, això atenta contra el principi dels drets humans, o és que els pagesos som d'una altra raça, a causa del fet que, almenys a Catalunya, la mitjana està molt per sota de la mitjana de la CEE tant en xifres com en edat.

La fugida massiva de la joventut dels nostres pobles buscant altres perspectives vol dir la manca de continuïtat en les explotacions, i el resultat serà la desertització del medi natural. A tall d'exemple, us puc dir que a Vilaplana amb motiu de l'arranjament dels camins veïnals estan nodrits de pensionistes i pagesos d'avançada edat, la mitjana de Catalunya s'ha brepassa els 53 anys i això és un desequilibri de tal magnitud que en el futur el pagarem ben car.

Tots els efectes es produeixen per unes causes, qui és el responsable?, simplement tots. Les administracions en no saber captar les perspectives de futur, afavorint les multinacionals, a les quals se'ls permet l'entrada de productes de l'estranger, que nosaltres tenim en excedència. Nosaltres mateixos per no saber potenciar el sindicalisme i el cooperativisme, base de les nostres reivindicacions, el costum tan arrelat de l'individualisme –ha parafrasejat en Pujol–

s'estan convertint en boscos. No pensen els legisladors que el primer defensor de la natura és el pagès?, es obvi entendre que en les terres treballades és difícil que es puguin encendre.

On van a parar les ajudes que per aquesta finalitat aplica la CEE? Concretament, en el camp de l'avellaner pensen, que sols la recollida del fruit dóna per pagar els jornals, herbi-

EXCURSIONISME I CONSCIÈNCIA NACIONAL VALENCIANA ALS PRIMERS ANYS SEIXANTA

És sabut que al llarg dels anys seixanta els valencians van viure un procés de consciència de país centrada en la vindicació lingüística. L'activitat cultural -la consciència primera- fou articulada en una activitat política (a través del Partit Socialista Valencià). Però aquesta presa de coneixement de la llengua, del territori, de la cultura o història valenciana no és possible de tenir-la present sense l'activitat dels centres excursionistes. És així que, per exemple, a redós d'aquestes institucions tingué lloc una concentració d'activitats (aplecs, conferències) a fi d'anar estenent un tipus de realitat no gens difosa pels centres oficials estatals al llarg del franquisme.

Sota el franquisme, doncs, i durant els primers anys seixanta,aquests centres excursionistes del País Valencià tingueren una funció de socialització, d'extensió a cercles determinats -els socis i assistents- d'una visió de país molt diferenciada -oposada- al tòpic fàcil provincià: al tòpic folclòric i deformador. En aquestes notes que seguiexen volem parlar aquesta funció de cohesió nacional (de vertebració) del territori a través d'uns casos concrets de centres excursionistes valencians al voltant de l'organització d'unes concentracions cultural-polítiques: els aplecs

És ben coneguda la importància del territori -de la identitat territorial- en la presa de consciència nacional. Saber quina n'és la història, la personalitat de cada comarca, de cada ciutat rellevant, és cabdal per a tenir una visió exacta i directa de la pròpia comunitat nacional. D'altra banda un dels elements constituents d'una nació és l'extensió territorial. Cal doncs, que les comunitats nacionals que habiten una comunitat nacional determinada tinguin una relació [illegible] amb el seu entorn, amb unes característiques socials i històriques que caracteritzen cada indret.

En aquest article veurem com es transmet aquesta consciència territorial -traduïda en reivindicació política- a través de la tasca de cobertura dels centres excursionistes : a través de les seves revistes i a través de les xerrades que vehiculaven per a donar a conèixer les problemàtiques més directes dels primers anys seixanta (entre 1960-1963) que s'esdevenien al País Valencià. Qüestions -com la psicologia col.lectiva, qüestions lingüístiques i socials,restaven emmarcades en algunes de les activitats dels centres de l'Alcoià, Castelló, Ontinyent i Bocairent.

1.- Centre Excursionista d'Alcoi. L'activitat a remarcar a la primeria de la dècada dels seixanta és l'organització del II Aplec de la Joventut del País Valencià. Cal emmarcar aquesta celebració (al darrer diumenge d'octubre) en el context de nacionalització política valenciana a partir de l'activitat dels nacionalistes de la ciutat de València en relació amb sectors polítics activistes de determinades comarques valencianes. L'Alcoià, tant com la seva caracterització industrial (indústria del paper i tèxtil) com la seva marcada personalitat nacional (ús de la llengua, revoltes socials -anarquistes a fi del segle dinovè) acompanyava la recepció d'activitats culturals amb clar sentit de país. D'altra banda al Centre Excursionista (CEA, fundat el 1950) tingué lloc un renovellament generacional que serví per dinamitzar la vida de l'associació. En concret la Secció de Cultura Valenciana endegà cursos d'aprenentatge de la llengua, i la revista de l'entitat, Mariola introduí -progressivament el valencià a les seves planes. Per tant el CEA serà un puntal a l'hora d'aglutinar activitats de tipus nacionalitari a fi d'estendre la consciència nacional.

La celebració del II Aplec de la Joventut tingué lloc el 15 d'octubre de 1961 en col.laboració amb la Junta de la Joventut del Rat Penat (nucli nacionalista i activista que concentrava les seves activitats a redós de l'entitat centenària Lo Rat Penat) i el CEA. Les activitats dutes a terme foren sobretot de reconeixement de la història de la ciutat i de les celebracions populars (festes de moros i cristians) (1). A Cada Aplec s'editava una crida on s'exposaven els motius principals de la trobada. La d'Alcoi deia així, entre d'altres aspectes:

> "(...) Alcoi, la valencianíssima ciutat, centre industrial de gran prestigi, va a ser ara objecte de la nostra visita. El treball i la perseverància són els atributs d'aquest poble que un terreny accidental ha sabut alçar i matindre potents manufactures, ferm bastiment d'una sòlida economia, poble que amb l'organització de les seves famoses festes de moros i cristians posa de relleu també un esperit d'unió i germanor admirables.
>
> Treball i perseverància, unió i germanor, magnífiques virtuts que els joves de les terres

valencianes han de posseir, prenent exemple del poble alcoià. Admirant les imponents muntanyes que encerclen Alcoi, els aprofitats rius que volten la ciutat, la joventut podrà intercanviar idees sobre la possibilitat que la seva atracció estigui influenciada pel deler de practicar aqueixes virtuts i estrenyent més i més els lligams, fer patent el desig de contribuir a l'enlairament de la nostra terra, aportant la nova saba al vell tronc, per aconseguir el seu redreçament. Els joves de lo Rat Penat, esperem vore'ns acompanyats en aquest dia per tots els altres joves que senten inquietuds espirituals i ànsies de cultura. Amb els braços oberts els acolliran germanivolament".

Els aplecs es constitueixen en factor de dinamització territorial del nacionalisme -i no tan sols sols d'aquest moviment-, de l'extensió de la consciència de pertinença al llarg del país, i tot just prenent com a caps de brot indrets que simbòlicament prenien una entitat reivindicativa: bé des d'esdeveniments estrictaments històrics (nuclis culturals i polítics a Xàtiva) o genèricament culturals (Alcoi, Castelló). Certament que aquestes concentracions cívico-culturals -que arran de la segona meitat de la dècada dels anys seixanta endegaran una clara politització- eren inicials del valencianisme dels anys vint i trenta; però també és cert que en la conjuntura de la dècada que comentem ens trobem amb un nou corrent humà, uns nous activistes: universitaris i no universitaris que impulsen l'organització d'aquests actes amb noves ideologies renovadores. Aquests aplecs seran alhora una baula d'unió amb els anteriors a la guerra; però alhora factors de mobilització en el mosaic d'una altra època: la que relacionava la lluita antidictatorial amb una transformació global del País Valencià (de l'agrarisme a la industrialització).

El CEA, doncs, donà cobertura al II Aplec nacionalista; però hem dit que el context requeria una connexió amb les ideologies que es donaven en aquella conjuntura. Aquest Centre Excursionista també hi tingué un paper preponderant. En el moment d'expansió territorial del nacionalisme cultural la connexió entre ciutat de València i el rerapaís era bàsica. I es portà a terme justament per mitjà de conferències fetes per uns universitaris que havien endegat una renovació —amb el mestratge de professors de la resta dels Països Catalans— del panorama universitari valencià, dominat pel sindicat oficial del SEU (Sindicato español universitario) Com a mostra esmentem algunes d'aquestes conferències al CEA que indicaven quines eren les temàtiques que centrava una problemàtica cultural d'aleshores entre els valencians. El Desembre de 1961 el CEA organitzà un col.loqui sobre el Futur dels Pobles Europeus, a càrrec del jove universitari Joan-Francesc Mira (assistència d'unes 50 persones); el gener de 1962 Lluís Aracil, un altre integrant d'aquells sectors renovadors de la Universitat de València tractà el tema Complex d'inferioritat dels valencians (assistència d'una seixantena de persones); per desembre de 1961 Josep Raga tractà el Futur Econòmic Europeu i el mateix gener de 1962 Lluís Aracil de nou dissertà sobre L'autoodi dels valencians. Finalment l'abril de 1962 J-F. Mira inaugurà una altra nova activitat del CEA, els cursets de llengua, amb assistència d'unes 25 persones. El Centre, doncs, operarà una progressiva valencianització a partir dels primers anys seixanta en coincidir amb l'entrada de noves joventuts que -sota l'empara de persones com Rafael Sellés, encarregat de la Secció de Cultura Valenciana entre 1964 i 1981- dinamitzaren la vida de l'associació. Efectivament a banda que el 1961-1962 s'endegués el I Curset de Llengua (2), el 1964 la Secció de Cultura endegà el I Concurs Literari del CEA i el curs 1964-1965 s'hi edita les Llicons elementals de la Llengua del País Valencià, gramàtica de la llengua amb una intenció ben clara "ajudar els valencians que es troben amb dificultats en escriure, per tal que les puguen facilment resoldre. I encara ens hem fixat solament en les dificultats que es presenten més correntment quan s'escriu la NOSTRA LLENGUA". Entretant el CEA ja havia establert contactes amb activistes culturals de la Catalunya Nord com Josep Delocle per a concretar la seva participació en l'encesa de les fogueres de Sant Joan, car " no podem deixar-se de fer -segons una carta del CEA a J. Doloncle del 23. VI. 1960- el mateix que tots els nostres bons germans de la nostra dolça llengua". Aquell any s'esqueia el 75è aniversari de l'edició del Canigó de Mossèn Cinto Verdaguer, era, doncs, una circumstància emblemàtica per agermanar les terres catalanes. I, d'altra banda, emprenia subscripcions amb revistes de caire valencianista com Valencia Cultural (a partir del 18 d'octubre de 1960) o Serra D'or, o veia prohibit per part del Govern